OMNIBVS OMNIA

APPARATVS LATINI SERMONIS

Auctore Melchiore de la Cerda Societatis IESV Hispali eloquentiae professore.

PH. III. H. P.

PHILIPPO TERTIO, Archiduci Austriae, Philippi. II. Regis Cath. Hispaniarũ, et Indiarũ Principi potentissimo, Melchior dela Cerda salutem, et P.F. Precatur.

QVAE DVAE RES QVONdam, celsissime Princeps, in orbe terrarum floruerũt maxime, hae pro nobis facere visae sunt hoc tempore, ut noster hic liber, qui Apparatus Latini sermonis inscribitur, celsitati tuae dicatus prodiret in publicum, res militaris, et oratoria, quae propriae semper summorũ Regum, et maximorum Imperatorum fuerunt: quarum unam a majoribus tuis, et a parente praecipue, et ab avo immortali memoria dignissimo, Carolo Hispaniarum Rege, et quinto Romanorum Imperatore, alterã a patre, Catholico Rege, tradito tibi dignissimo, sapientissimoque praeceptore, Doctore Garsia Loaysa acceptam, utranque a Regibus clarissimis, et Imperatoribus orbis terrarum invictissimis, et ad res praeclare gerendas, et ad Imperiorũ gubernacula tractan-

da amplexam, retétamque, pro tua nostrorum, et veterum, quibus egregie institutus, imbutusque viges, annalium cognitione ignorare non potes. Vt autèm de militari arte dicere desinamus, et de Rhetoricae materia, quod praesens munus est Apparatus nostri, subjiciamus aliquid, si liber ullus est, qui materiã oratoriae facultatis, et ob eam causam rerum omnium, quae infra, supraque Lunã sunt, Latinis verbis, et qua principis eloquẽtiae potuimus, dictionis constructione, tantique parentis quadam adumbratione multitudinem, varietatemque tam innumerabilem, et infinitam foras det, et emittat: hic est profecto, qui tuae celsitati suppliciter, et humiliter ab auctore devovetur. Cujus proprium munus fuit nulli rerum generi, quae fingi possent, et excogitari, neque caelestiũ, neque humanarum, neque maximarum, neque infimarum, neque togae, militiaeque gestarũ, neque cujuscunque generis, ordinis, status, aut fortunae mortaliũ ignoscere. Quod si peculiare Principũ est, et Regum clarissimorum, qui ad orbem terrarum suis, tanquam Athlantis humeris, sustentandum, cõservandumque contendunt, et enituntur, ut nihil sit in ullo rerum genere, quod perspicue, clareque non intueri cupiant: qui liber tantam operis magnitudinem, et paene infinitatem proponet, is Principum, et Regũ potẽtissimorum augustissima proculdubio, celsissimaque Majestate dignissimus esse videbitur. Accedit illa quoque causa, quod tempora Philippi Catholici, parentis tui, diadema Caroli Imperatoris, res suae praeclare gestae, Parente, avoque tuo regnantibus ad Hispaniarũ im-

pe

peria divinitus adjuncta fortuna, tot urbium, tot populorũ, tot regnorum opulentissimorum tuae ditioni subjectorum, rerum, et profanarum, et sacrarum infinita sylva, et quasi orbis terrae compendium, et quaedam in Apparatum praesentem collata summa Latinis commendata litteris Hispaniarum, et Indiarum haeredem felicissimum, fortunatissimumque, cũ rerum bellicarum, tũ Latini candoris appetẽtem, et admodum scientem Principem potentissimum desiderabat. Cum vero Segurae, magistri mei, Primatii eloquentiae professoris in Academia Complutẽsi praeceptiones Rhetoricae in tuo nomine apparuerint in publico, a me tanti praeceptoris, et Turritani, et Matamori Hispalensis, et Ambrosii de Motales, Historiographi Regii, ejusdem academiae luminum, et principum eloquentiae maximorum discipulo, quae desiderari videbantur, et plus ponderis, ac dignitatis habere, tantae facultatis exercitationes Philippo hoc nomine tertio, regnorum, et imperiorum tãtorum Principi celsissimo dicari, consecrarique debuerunt. Quare quod Pompeji, quod Caesares, quod Alexandri fecerũt, ut de re bellica non solum, sed de oratoria, quae quondam a militari nunquã disjungebatur, benemeriti viderẽtur, id tu celsissime Princeps facere nõ graveris pro tua summa, singularique benignitate. Si jucundum est hanc elegantissimam mũdi fabricam ipsis oculis intueri, si quae novae quotidie exeunt in lucem, Geographicae diversae, illustresque tabulae, si vestis etiam illa Atheniensium antiquissima, rerum caelestium, et terrestrium multitudine referta,

si Homeri Poëtarum Graecorum Principis Ilias in membranula nucis inclusa, si Aeneae pietate insignis et rebus bellicis arma, si Achillis scutum, in quo caelum, aether, aër, terrae, maria affabre depicta cernebantur, si haec omnia, et horum similia Regum oculis, et manibus dignissima videbantur; debet esse in aliquo pretio, et aestimatione celsitati tuae Apparatus iste, qui terrae situm, maris immensitatem, aëris regionem, aetheris ardorem, et caelorum omnium, atque adeo Empyrei praestantiam, quaeque horum omnium complexu continentur, Latinis litteris cōsignavit: et ut Reges annulum gygis propter rerum multitudinem, diversitatemque, quas in illo intueri possent, non cōtemnerent, tu ipse Princeps celsissime munus Apparatus nostri oblatū minime quidē videberis aspernari. Quid quod Princeps terrarū maximus, litteris Latinis, et Graecis adeo flores egregie institutus, veterū, et nostrorū annalium ita sciēs evasisti, sic omnibus dicendi luminibus ornatus, ut nihil sit, (quod Cic. de Pōpejo Maxi. in oratione Corneliana dixit) de more, de exēplis, de bellis, de rebus publicis, et nris, et veteribus, quod ubertate, varietate, copia, ornatuque dicendi non possis praeclare satis exprimere? Quid, quod nihil magis Regium erit quam te propriam Regum, et ad summos Imperatores spectantem artem animo, voluntate, munificentia, liberalitateque Regali velle cōplecti? Quae vero facultas Regum Majestate celsissima dignior, quam Regia, et excelsa bene dicendi facultas? cui dialectici, cui Philosophi, cui jurisconsulti, cui reliquarū quōdam

dam artium, et ſcientiarum alumni humiliter, et ſervilem (ut verum loquar) in morem ancillabantur? Id aurea virga Mercurii, id catenula Herculis in monilis aurei intorti, inflexique multipliciter ſpeciem, et ſimilitudinē connexa, id denique Regia ſedes, et Imperatoria oratoribus ſine cōtentione delata quōdā, ſemperque demandata confirmabit. Quare, quod celſitati tuae humiliter, ſuppliciterque devovemus, opus ſolita benignitate Principum cum exceperis, et Majeſtate tua dignisſimū factū edes: et quantopere cum Chriſtianorum Regum, et Regis Catholici, qui prae reliquis terrarum Principibus litterarum praeſtantiā fovit, ornavit, et evexit, tum veterum Imperatorum de facultate bene dicēdi praeclare meritorum, aemulus, et imitator eſſe velis, ad omnem ſaeculorum memoriam poſteritati mandatū, teſtatumque relinques.

APPARATVS LATINI SERMONIS PER

Topographiam, Chronographiam, & Proſopographiam, perque locos communes, ad Ciceronis normam exactus.

AVCTORE MELCHIORE dela Cerda Societatis IESV, Hiſpali eloquentiae profeſſore.

AD PHILIPPVM. III. Hiſpaniarum, et Indiarum Principem.

HISPALI.

Excudebat Rodericus Cabrera.

Anno. 1598.

POR quanto por parte de vos Melchior de la Cerda, de la cõpañia de Iesus. Nos fue fecha relacion diziendo, que vos con mucho estudio y trabajo, aviades hecho un libro intitulado Apparatus Latini Sermonis: &c. Y por ser obra que otro ninguno hasta agora la avia hecho, y os costo mucho trabajo, y que era muy necessario para los estudios. Nos pedistes y suplicastes os mandassemos dar licencia para imprimirlo, y Privilegio por diez años, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mandado, se hizieron las diligencias que la pregmatica por nos ultimamente fecha sobre la impresion de los libros dispone, fue acordado que debiamos mandar dar esta nuestra Cedula para vos en la dicha razon y nos tuvimos lo por bien. Por la qual os damos licencia y facultad, para que por tiẽpo de diez años primeros siguientes, que corran y se quenten desde el dia de la fecha desta nuestra Cedula, vos o la persona que vuestro poder oviere, y no otra alguna, podays imprimir y vender el dicho libro que de suso haze mencion, por su original que en el nuestro Consejo se vio, que va rubricado y firmado al fin del de Pedro çapata del Marmol nuestro Escrivano de Camara de los que en el nuestro Consejo residen. Y con que antes que se venda lo traygays ante nos juntamente con su original para que se vea si la dicha impression esta conforme a el, y traygays fe en publica forma, como por Corretor nombrado por nuestro mãdado se vio y corrigio la dicha impression por su original. Y mandamos al impressor q̃ ansi imprimiere el dicho libro, no imprima el principio y primer pliego, ni entregueis mas de un solo libro cõ el original al autor a cuya costa se imprimiere, ni a otra persona alguna para el efecto de la dicha correcion y tassa hasta que primero el dicho libro este corregido y tassado por los del nuestro Cõsejo, y estando fecho, y no de otra manera podays imprimir el dicho principio y privilegio, y segundamente ponga esta nuestra cedula, y la aprobaciõ que del dicho libro se hizo por nuestro mandado, y la Tassa y Erratas, so pena de caer en las penas contenidas en las leyes y pregmaticas destos nuestros Reynos que sobre ello disponen. Y mandamos que durante el dicho tiempo de diez años persona alguna sin vuestra licencia no pueda imprimir ni vẽder el dicho libro, so pena que el que lo imprimiere y vendiere, pierda todos los moldes y aparejos q̃ del dicho libro tuviere, y mas incurra en pena de cinquenta mil maravedis. La qual pena, sea la tercia parte para la nuestra Camara, y la otra tercia parte para el Iuez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para la persona que lo denunciare. Y mãdamos a los del nuestro Consejo Presidẽte y Oydores de las nuestras Audiencias Alcaldes Alguaziles de la mi casa y Corte y Chancillerias, y a todos los demas Iuezes y Iusticias de todas las Ciudades villas y lugares de los nuestros Reynos y señorios, ansi a los que agora son como a los que fueren de

aqui adelante, que guarden y cumplan esta nuestra Cedula so pena de la nuestra merced y de diez mil maravedis para la nuestra Camara. Dada en el Campillo diez y siete dias del mes de Mayo, de 1597. años.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro señor
Don Luys de Salazar.

FRANCISCVS de *Quesada Provincialis Societatis IESV, in provincia Baetica, potestate ad id mihi facta a Reverendo admodum Patre Claudio Aquaviva Praeposito nostro Generali, facultatem concedo: ut liber Apparatus Latini sermonis a P. Melchiore de la Cerda nostrae Societatis compositus typis mandetur. In quorũ fidem has litteras manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas dedimus Hispali die 4. Aprilis Anni 1598.*

Franciscus de Quesada.

Approbatio.

REgii *Senatus decreto perlegi librũ Apparatus Latini sermonis per Topographiam, Chronographiam, et Prosopographiam P. Melchioris de la Cerda, e Societate Iesu, in quo nihil inveni, quod pium, et Catholicum lectorem possit offendere: in quo multa sunt, imo omnia, quae eloquentiae studiosum, et benedicendi cupidum adolescentem magnopere poterunt adjuvare. Vnde merito typis dandum, et excudendum censeo. Madriti die vigesima octava aprilis anno. 1597.*

Licenciatus Alfonsus de Espinosa.

Tassa.

YO *Iuan Gil de Cogollos Escrivano de su Magestad, y official mayor en el officio del Secretario Marmol, y por su ausencia doy fe, que los Señores de su Consejo tassaron a tres maravedis cada pliego del Libro intitulado Apparatus Latini sermonis, compuesto por el P. Melchior de la Cerda de la compañia de Iesus. En Madrid a 12. de Março de. 1598. años.*

Iuan Gil de Cogollos.

Errata sic corrige.

P. 32. *post habebimus dele quam.* p. 83. *flores non lores.* p. 118. *palmulas non palmites.* p. 227. *uno autem adde die et lege vesperi.* p. 92. *ornatae dele, e.* p. 14. *lege frusta, et cum nomen hoc inciderit.* pag. 337. *lege cubuerunt.* p. 343. *lege vivere non videre.* p. 106. *lege crustis, et sic aliis in locis.* p. 329. *lege coromidem.* p. 304. *post incurretis adde gerentes.* p. 214. *adde per ante foros*

Lustra-

* 2 Sa-

S.

T.

V.

X.

Finis Tabulae.

PROOEMIVM
AD LECTOREM.

COGITANTI mihi saepenumero, & memoria repetenti lucubrationes, et vigilias hominũ doctissimorũ,et eloquetissimorum labore de oratoria facultate susceptas, occurrunt merita virorũ in hac arte praecellentium, qui ad Rhetoricen ornãdam,decorãdamque se totos incredibili diligentia contulerunt, in multa dissimilitudine rerũ,& varietate versata: quae in hũc usque diem, cũ magna Rhetoricae alumnorum utilitate,tum immortali nominis gloria cõparata, praeclaris ingeniorum monumentis testata constiterunt. Nec vero necesse est a me multitudinẽ,& praestantiam librorũ, qui abhinc tot aetates,et innumerabilia saecula prodierunt in publicum, nominari: cum alumni Rethoricae hos auctores gloriosos,& illustres satis recordẽtur;& assidue summa cum rei oratoriae amplificatione versent. Verum illud satis mirari nequeo,ex tam infinito scriptorũ numero, qui subsidio cui-

cūque materiae Latine ſcribēdae,quantū in ſe eſſet,et tra-
ctandae,expoliēdaeque veniſſet,fuiſſe neminem. Id quod
altius cogitanti, magis,et magis inveſtiganti mihi diffi-
cultas venit in mentem, tam immenſi operis conficiundi;
quae non ſolum a labore conatus hominum,ſed animos
etiam a ſuſcipienda cogitatione retardaret. Quotus enim
quiſque reperietur,qui materiam Rhetoricae tam lōge,la-
teque patentem,nullis ſeptam finibus,et ad omne rerum
genus,quae in hominis mentem, et cogitationem cadere
poſsunt,ſine controverſia pertinentem,hoc uno vigilia-
rum,et lucubrationum ſuarum,praecellēte fructu planam,
et teſtatam litteratorū oculis auderet exponere. Quid er-
go?audacisſimus ego ex omnibus?minime. At multo offi-
cioſior,et de benedicendi facultate magis meritus?neque
iſtius quidem laudis,tot quamquam annos,amplius in hac
arte ſeptem et viginti praelegenda,ideſt,totum fere meae
vitae curriculum,in illa tractanda,tradendaque in Hiſpa-
niarum Principe Hiſpalenſi civitate poſuerim,ut quan-
tum ingenii nobis deeſſet,labor,et diligētia ſuppleret,me
dignum fuiſſe putarē. Quamquam enim laudem aliquam
mererer; tātum tamen honorem ab inſtituto procul reli-
gioſae demiſsionis, vel moderationis ſervādae alienū pro-
culdubio,libenti voluntate repudiaſſem. Quae me igitur
res praeter caeteros impulit,ut hunc laborem tantum hu-
manis quaſi viribus imparem,et multorum, ut par eſt in-
tueri,annorum ſuſcipiens, hūc Apparatum Latini ſermo-
nis inſtituerim? quia ſi quis eorum, quos ſcimus eſſe in
arte oratoria Doctores,et exquiſitos de Hiſpania,de Luſi-
tania,de tota Italia praeceptores,in quibus ſumma eſt cum
verborum candore,copia et ornatus,et omnes dicēdi flo-
res et lumina clariſsima; hunc a me laborem ſuſceptum,in
manus ſuas ſumeret: id quod prae tenuitate mei ingenii,
prae-

prae mediocri, vel exigua dicendi facultate fieri necesse quidem est, opus inchoatum et rude sui acuminis praestantia, et eloquentiae magnitudine, perficeret, et suis omnibus numeris expletum denuo, et saepius daret in vulgus. Omnium enim rerum, quod de nostro Apparatu libens fateor, principia parva sunt; sed suis progressionibus, et novis indies incrementis augentur. Creverunt Calepini annos multos post aucti; quae Thesauri nomen sortiuntur, volumina saeculis etiam post plurimis in tantam amplitudinem pervenerunt. Quid vero dicam de quibuscunque artibus et disciplinis, quae ab exiguis ortae primordiis, multitudine librorum vigent et florent quotidie magis? Illae duodecim tabularum Leges tot voluminibus excreverunt, quot vix poterant Romanae bibliotecae capere: neque legendis, versandisque permultos annos et saecula sufficerent exiguis contentae finibus vitae mortalis angustiae. Quamobrem id datum est negotii, et curae Treboniano juris cõsulto sapientissimo, totum jus civile dispersum et diffusum ad certam redigendi normam faciliorem, multoque breviorem. Hinc tot leges singulis in Regnis, et Imperiis latioribus, et angustioribus, de jure civili declarando latae sanctiones. Hinc ad leges has explicãdas, et ad tollendas juris ambigui controversias declaratio multiplex, et nova exivit, et emanavit in orbis gẽtium lucem clarissimam. Atque, ut uno verbo concludam, quod de jure civili dicimus, id in quacunque facultate disciplinaque inceptum, deinde auctum, denique perfectum putatote. Quapropter si noster hic labor nunc primum susceptus a Doctoribus eximia dicẽdi facultate praeditis auctus fuerit, et indies magis, magisque locupletatus; nos profecto gaudebimus, vehementerque laetabimur. Quidquid

typis mandandum curaverimus,totum hoc,qualecunque est, quod certe exiguum esse recognoscimus, et palam fateri non verecundamur; hoc ipsum scholasticis cõmodare volumus; & quod est optandum maxime, ad honorem Immortali Deo tribuendum potissimum lucubrationes has,& vigilias pertinere desideramus. Inscripsimus auté opus istud Apparatũ Latini sermonis per Topographiam,& Chronographiam, & Prosopographiam, quoniam multitudinem,& diversitatem cujuscunque generis rerum,his tribus capitibus magis, quam alio modo, rationeque concludi posse, qui de litteris judicium facere possunt,mihi sine dubitatione concedent omnes. Id quod progressiones,& transitus multiplex ad multitudiné tantarum rerum, varietatemque cõfirmabit. Neque quisquã mirari debet si pisces in maria, aves in aëra, in terras animalia,& in Chronographiam,quae temporum descriptio non ferat, intruserimus: cum propositum nobis fuerit, non solum res, personas,et tempora,sed quae in rebus insunt,locis,& téporibus describere. Quodsi quaerat etiam lector,cur sermonis nomine nostrũ huncApparatum affecerimus,non vero linguae;huic,ipsius descriptionis continens sermo,qui solutus,& in formulas loquendi redactus linguam notat,et designat,faciet satis. Quoniam vero in descriptionibus versamur rerum, et téporum,et personarum ad quas tam multiplex congeries,et quasi infinita silva cõfertur,paucula deDescriptione,deTopographia,nostris exercitationibus praeponemus. Quod idé facere necesse non habebimus,cum ad Chronographiam,et Prosopographiam accesserimus, in hunc locum praeceptiones utriusque conferendo.

QVID

QVID SIT DESCRIPTIO.

DESCRIPTIO, quae variis nominibus appellatur, et in hac a me late patente significatione sumitur, est oratio exprimés rem, aut factum, aut dictum, aut personam, aut affectum, mores, et circunstãtias, ita clare et copiose, ut lectori ante oculos ea versetur, veluti quaedam pictura ejus, quod describitur.

VNDE CONFLETVR HAEC descriptio.

Istiusmodi descriptio maxime formatur ex adjunctis, quae rem ante oculos statuunt; ut eam quasi cernere videamur. Augetur comparationibus, similibus, dissimilibus, imaginibus, metaphoris, allegoriis, et aliis praeterea figuris, et epithetis, quae rem illustrant.

QVAE RES DESCRIBANTVR.

Nihil tam libens in hac materia dico, quam quod sequitur. Desine mirari bone lector tantam multitudinem, et varietatem descriptionum, quae in apparationis volumen veniũt. Nam hoc est praeceptum primũ, et singulare descriptionis nihil esse, quod recte quidem, et ex praedictis argumentis describi non queat. Describũtur enim res, sive careant corpore, sive constent; atque hae, quo de cunque genere collibitum fuerit Rhetori.

Corpore constant personae ratione praeditae, animalia rationis expertia.

Quaecúque etiam corpore caruerint, ut arbores, flumina, montes, Deus, Angelus, justitia, virtutes reliquae, artes, disciplinae, negotia, pugna, convivium, consilium, fuga, locus, tempora, et similia. Haec describuntur observatis diligenter personarum, et rerum proprietatibus; rebus etiam praecipue circunstantibus. In quibus caput est naturae ordinem seruare: et, ut quodque primum antecedat, eidem principem tribuere locum in longiore descriptione.

In brevioribus, res punctis attinguntur, et confertim effunduntur. In hujusmodi enim descriptionibus non opus est ordine: caput enim est, ut in hoc rerum genere praesens quasi negligentia, diligens habeatur studium.

FORMA DESCRIPTIONIS.

MVltae sunt, variaeque formae demóstrationis, quibusque cum vim fere oratoriam omnem tribuerim, non aberrabo. Quae non sunt hujusce primi, sed secundi voluminis. Quae propria sunt praesentis operis, et quorum nominibus praesens Apparatus inscribitur, in Topographiam, Chronographiam, et Prosopographiam dividuntur.

QVID SIT TOPOGRAPHIA.

TOpographia est vera, et praecipua locorum descriptio: ut, cú tota loci facies, velut spectanda describitur. Vt regionum, civitatis, areae, tépli, domus, collegii, mótis, maris, fluminis, fontis, hortorum, paradisi, et caeli Empyrei, et inferorum forma describitur.

QVID

QVID SIT CHRONOGRAPHIA.

CHronographia est temporis descriptio, per ea, quae in tẽpore, quod descri bitur, sunt, fiunt, dicuntur; ut descriptio veris, aestatis, autumni, hiemis. Descriptio Natalis diei Domini, Caroli Magni, direptae civitatis. Sic describuntur tempora pacis, belli, seditionum, monarchiae; quo Imperatore regnante, aut consule rempublicam administrante; simulque ostendimus, quae virtutes, aut quae vitia tunc maxime fuerint. Haec describuntur ex locis, de quibus in descriptione praediximus, res suis coloribus depictas, oculis hominum subjici debere.

QVID SIT PROSOPOGRAPHIA.

PRosopographia est personarum verarum, aut fictarum descriptio, quae sumitur ab adjunctis animi, corporis, et fortunae; quemadmodum Pluthaircus, et Suetonius, et Plinius Caesares, et illustres viros describunt.

Personae etiam fictae, et res anima, et corpore carentes, et accidentia describuntur ex his, quae personis, corpore, et animo constantibus conveniunt; ut Deus, Angelus, virtus, justitia, eloquentia, fama.

Vt autem feliciter describamus, oportet singulas totius corporis partes, notatas habere, atque si fieri possit oculis spectare. Quodsi personam tractamus ab aliis jam descriptam, peredũ est decorũ ab illis, qui tales personas finxerũt, sic Homerus finxit Achillẽ acrem, inexorabilẽ, infensum Regi-

Regibus; rurſus Vlyſſem vafrum, mendacem, diſsimulantem, omnia tolerantem.

Haec Proſopographia complectitur notationem animi, et effictionem corporis Vtriuſque praecepta liber de Exercitatione demonſtrationis oſtendit.

(§)

TOPOGRAPHIAE

LIBER PRIMVS

FABRICA TOTIVS MVNDI.

AGGREDIAR usum definitionis, et ejusdem utiles, ac necessarias exercitationes ab elegantissima hujusce Mundi fabrica; cujus primus aspectus veteres philosophos vehemēter conturbavit propter egregiam suam speciem, et efficientiam admirabilem. Quem opifex, et architectus tanti operis unigenam, et singularem procreavit, globosum, et undique aequabilem, parem, atque perfectum, atque absolutum ex absolutis, atque perfectis, dans eidem formam decoram, et maxime sibi cognatā. In quo cernere possumus exēplaria multa, et simulachra sui sempiterni numinis. Quem philosophi nōnulli communem Deorum domum, atque urbem utrorumque dicebant; alii meliorem, quam ullam aliam naturam; alii sēsibus, et animo praeditum; Deum etiam animantē, compotem rationis, sapientem, et sempiternum, quibusque quondā plurimū sapientiae tribuebatur. Persarum

Magi,Dei templum appellaverunt, admirati tantae fabricationis consensum, atque convenientiam, cuius converſione ſaecula omnia videbantur effici. Qui quamquam pulcer adeo, atque praeſtans procreatus fuerit,ut nihil mundo tanto praeſtantius fieri poſſe videatur; tamen qua Deus eſt infinita virtute, atque potentia, non ſexcenta modo millia mundorum, ſed mundos innumerabiles,et praeſtantiores,et pulcriores procreare potuiſſet. Quamobrem mundi iſtius, qui ſeminator eſt,et educator omnium rerum, quae in ſe ipſo contentae,Dei liberalitate generi mortalium tribuuntur, fabrica,et elegātia mirabilis non adumbrabitur oratione cujusquam; tantum abeſt, ut, qua fuerit a Deo facta praeſtabili venuſtate, deſcribatur. Caeterum ad id, quod poſſumus; quando,quod volumus,non poterimus,aſpiremus, et intendamus mentis,et oculorum aciem in opus hoc praeclarum, atque magnificum,in Mundum ſcilicet,et in partes eiuſdem, in terras, maria, aërem, aethera,caelum, et in horum inſignia, luminaque clariſsima. Principio igitur quattuor ſunt genera corporum, viciſsitudine quorum mundi continuata fabricatio eſt;quae tanta Dei providentia, cum ſuis partibus ab initio conſtituta ſunt, et omni tempore adminiſtrata: ut plane appareat Deum eſſe effectorem,atque molitorem tanti operis, tantique muneris; qui mundum hunc regat, qui curſus aſtrorum, qui mutationes temporum, rerum viciſsitudines, ordineſque conſervet: terras, et maria gubernans hominum commoda, vitaſque tueatur. In quo nihil unquam immēſa,et infinita ſaeculorum omnium vetuſtas mētita fuit, neque a recto,definitoque ſibi per auctorem tantarum rerum Deum moderatione defecerit. Ita terra ſita eſt in infimo ſolo. Mare ſuis ſe finibus tenet,illud aër medius conſequitur,cui proximus eſt ille ſplendidus aetheris ardor,et a terris tanto intervallo disjunctum; extremum, et ultimum omnium caelum. Sed terra locata in hac mundi ſede ſolida, atque globoſa, immobilis manens, imis quaſi defixa radicibus

bus, quam multiplicem habet speciem, atque formam herbarum, arborum, ovium, pecorum, et omnis generis animantium? Quãtam affert voluptatem oculis, et intimis sensibus, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorũ omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur? quae fontium gelidae perennitates? qui liquores perlucidi amnium? qui riparum vestitus viridissimi? quae concavae spelũcarum altitudines? quae saxorum asperitates? quae mõtium impendentium magnitudines? immensitatesque camporum? quae reconditae latent terrae visceribus auri argentique venae? infinitaque vis, et copia omnis generis metallorũ, ac marmoris pretiosissimi? quae quoque, et quam varia genera bestiarum, vel cicurum, vel immanium? qui volucrum lapsus, atque cantus? qui pecudum pastus? quae vita silvestrium? quid jam dicemus de hominum genere, qui quasi cultores terrae cõstituti, non patiuntur eam neque immanitate belluarum efferari, neque stirpium asperitate vastari: quorumque operibus agri, insulae, littoraque colluceant, distincta tectis, et urbibus: quae sicut animis, sic oculis intueri potuissemus omnia, nemo cũcta prospiciens terrarum spatia, divini numinis providentiam assiduis in caelum laudibus efferre, dies noctesque desisteret. Terram hanc mare universum circunfudit. De cujus pulcritudine quid dicam? quid de multitudine, et varietate insularum? quid de amoenitate orarum, ac littorum? quid de generibus tam dispari-bus partim submersarum, partim fluitantium, et innatantium belluarum, partim ad saxa nativis testis inhaerentium? Iam vero cum mare undique terram appetẽs littoribus claudat, quam una ex duabus naturis conflata mirabiliter videtur? Deinde finitimus est aër die, ac nocte. Qui cum sit aliis in regionibus purus, ac tenuis, in aliis propter pleniorem caeli naturam crassus, atque cõcretus, ubi puritas haec est, atque tenuitas caelorum propter salubritatem, et temperationem maximam; ille spiritum cõtinet, et vitam animantium; hoc

aluntur homines;hoc bruta sustentantur;hoc sustinétur volatus avium;hoc frigorum fiunt, calorumque varietates. In hac regione venti efficiuntur huc,et illuc effluétes: sive graves,ac vehementes,sive lenes fuerint,atque suaves.In eadem vapores excitantur, et exhalationes, quae in nubes coactae humores colligũt,et terram hanc ad foecũditatem, et ubertatem suam imbribus,et aquis augent opportunis.Supra circunfusam aëris regionem ab eadem regione venti existentes cursum navigationum dirigunt, velis passis secundissimis: cum flant eo, quo naves solvunt. Cum ventus unus,aut alter se ostendit, hoc in Africa, altero in Hispania protinus existunt aquae necessariae. Adde horum ad solvendum,aliorum ad redeũdum opportunos flatus,suavitates odorum,qui afflantur ex vétorum flatu, pestilentiam abactam, morbos depulsos,salutem redditam,denique plurimas alias opportunitates,et commoditates maximas ad vitam,ad fortunas, et opes,ad regnorũ statum,et ditioné conservandã. Aëris domicilio propinquior est aetheris regio,qui tenuis est,ac pellucens,et aequabili calore suffusus; qui humorem omnem absumit, calore ipso dominatum obtinente. Sed neque splendet,nec flagrat,nisi materia concipiens ignem admoveatur: qua confestim deflagraret, et accenderetur,ut fornax, qui proxime succésus deflagrare desiit, intus adhuc flammarũ, calore permanéte, flammam facile admota materia proculdubio excitaret. Restat caelum ultimum; et a terris editissimum omnia suo complexu cingens atque coercens. Quod non unum,et simplex est corpus, sed multiplex, et undecim caelorum numero factum. Illud, quod mobile appellatur, quanto cum impetu,admirabili celeritate moveri,torquerique scimus suas anniversarias,& quotidianas vicissitudines constantissime conficiens quattuor & viginti horarum de cursu? Quo citatiores ferũtur decem orbes reliqui, quasi rapiditate sua citatissima subditi, & obsequentes. Sed hi; qui volvuntur ita decem orbes caelorum, etiam versantur re-

tro atque contrario motu, atque primum mobile, quorum dispares sunt motiones, et dissimiles in spatiis conficiundis, disparque conversio. Nam ut a superioribus ad inferiora suis gradibus in extremum usque orbem omnium infimum Lunae descendam: quãquam primi mobilis tanta sit rapiditas, atque celeritas incitata, ut secum quasi praecipites trahens reliquos orbes caelestes ab ortu in occasum usque, spatio quattuor et viginti horarum convertatur: at illi proximum, quod Firmamẽtum appellatur, nonum ordine, multis millibus annorum contorquetur. Quod infra nonum est trepidantis nomen habens propter accessus ad polos duos, et ab eisdem recessus ab astrologis animadversos, cursum suum conficit plurimis etiam annorum millibus. Proximum globum possidet illa stella, quam in terris Saturniam dicimus. Deinde est hominum generi prosper ille, atque salutaris fulgor, qui dicitur Iovis. Tũ rutilus, horribilisque terris, quem Martem appellamus. Deinde infra hanc regionem est Sol dominator, dux, et princeps, et moderator luminum reliquorum, rector mũdi, et temperator: quem ut comites consequuntur alter Veneris, alter Mercurii cursus. In infimo orbe radiis Solis accensa Luna convertitur. Quod est infra Lunam, caducum est, atque mortale, praeter animos generi hominum Dei immortalis dono, ac munere datos. Sed in hac caelorum multitudine motus cujuscunque caeli dissimiles, longeque distantes cũ admiratione cõtẽplemur. Qui quamquam dissimillima, longioraque intervalla suis peragendis cursibus conficiant, tamen tãtam variis cursibus cõstantiam, tantam in omni conversione cõvenientiam tuentur, atque conservant, ut ex intervallis imparibus pro rata semper portione distinctis unusquisque orbis caelestis concentus mirificos efficiat. Ecce enim, quae res videbatur causa perturbationis, atque confusionis maxima, cum aliae de stellis errantibus antecedant, aliae subsequantur, nunquam non est cõveniens, cõstansque cõversio. Cum vero eaedem

stellae varietates efficiant in cursu,et aliae lõgioribus spatiis, aliae brevioribus suum orbẽ lustrẽt,neque superae,neque inferae,neque mediae interjectae summas,aut in imas perturbẽt;sed illarũ sunt perennes cursus,atque perpetui cũ admirabili incredibilique constantia. Atque etiãsi pateant, atque videãtur,alii lateant,& abscõdantur; singularis est ordo,et stabilis cõstasque cõsensio. Sed jam credo vos exspectare speciẽ, & aspectũ stellaru, quae ratae,& immutabiles haerent,et infixae sunt in orbe,quem dicimus stelliferum. Quae cumtam infinitis locorum intervallis a terra videantur, et appareant,quippe quae octavum orbem fulgore suo illustrãt, atque distinguunt:cũ numero sint infinitae,magnitudine terrae longissimis spatijs majores,aspectu,et forma venustissimae,tam eximio,et illustri splendore collucentes, quid esse potest ad aspectum pulcrius?ad numerum tam infinitum, ad splendorem,ex his,quae sunt in regione terrarum,quod ex aliqua parte cum unaquaque stellarum minima conferatur? Lucifer praenuntius Solis,stella illustris ac perlucida,quã paribus prope spatiis videtur cum Sole commoveri; cum nondum albente caelo,reliquis jam syderibus occultatis, solus appareat in caelo cursum servans,et Solem antegrediens,ortum illius praenuntiat: vespere ad occasum Sole properante, primus nondum reliquis sideribus apparentibus,clarus,et illustris formam caelorũ suo fulgore collustrat, discessum Solis,et noctem adventantem praeferens? Accedat Luna, quae stellarum minima,ultima caelo,citima terris,luce lucet aliena. Quippe quae infimo orbe radiis Solis accensa cõvertitur: et eam lucem,quã accipit a Sole,mittit in terras,Solis annuos cursus spatiis mẽstruis cõsequens. Cujus speciem,et formam multum disparem,ac dissimilem videmus, propter luminũ suorum varietates ineuntem,mediam,atque plenam , atque ita accrescentem,et decrescentem. Quae dominationem habet,et imperium in universa maria , et illorum fluctus,tanquam magnes ferrum ad se trahit;ut habenas in mari habere videa-

videatur; quas adducat, cum velit, et remittat. Quid enim de fretis, aut de maritimis aestibus magis pervulgatum, quã illorũ accessus, et recessus Lunae motu gubernari? quid magis perspectũ, quã ejus motu aurã flari suavissimam ac lenissimã, lenitate sua navigantes, et aquas easdem non permulcẽtem solum, sed etiam expiantem prorsus? Quae procul dubio odorẽ exhalarẽt teterrimũ, si tãquã in palude coenosa cõclusae corrũperẽtur. Nihil tã cõmune navigaturis in Indiam, quam aestus accedẽtes Lunae motu gubernatos, ut solvant, et vela faciant, spectare. Neque in mare solũ, sed in alias res humidas Luna dominatur: ut cũ luna crescant, pariterque decrescant arbores, vel hiemali tẽpore cũ luna simul senescentes. Quia tũc exsiccatae sunt, tẽpestive caedi putentur. Neque oblivis-car perturbationes in corporibus humanis gravissimas existẽtes nova, vel plena Luna. Atque in suis praecipue defectionibus: cũ ipsa facie pallida, atque tristi, horribili, atq̃ terrifica specie objicitur mortalibus formidãda, magna diminutione luminis, nulla sui ipsius corporis imminutione, neque decessione facta, sed quanta tũ facie fuerat; verum propter obscuritatẽ, quã objectus Telluris attulit, suo intervẽtu, atque interpositu magnam partem lucis eripiens, obscuratur. Nã cũ illa e regione Solis facta incurrit in umbrã terrae, quae est meta noctis, eam obscurari necesse est: quemadmodum quando eadem Luna subjecta Soli, atque opposita nostris oculis ejus lumen obscurat. Sed jam ad Solem accessimus, ita dictũ, vel quia solus ex omnibus syderibus est tantus, vel quia cũ exortus est, obscuratis caeteris syderibus, solus apparet. Qui princeps reliquorũ luminũ, dux, et moderator omniũ, multis partibus major, atq̃ amplior, quã terra universa: cũ duabus totius orbis ultimis partibus definiẽs motũ cursus annuos cõficit: quãto est, et quã illustri candore? quippe qui exortus reliquorũ luminũ claritatẽ obscurans, ipsi orbi terrarũ illucet, et tãta magnitudine, ut cũcta sua luce collustret, atq̃ cõpleat: et cũ oculis hominũ stare videatur, tanta incitatione fertur

vt celeritas ejus quãta sit, nec cogitari quidem poſsit, curſus annuos, et diurnos facit. Sed hos ſpatio quattuor et viginti horarum ab ortu ſuo in occaſum uſque, illos cõtrario motũ ſeptuaginta et trecentis diebus. Qui ſic circũnfertur, ut cum accedat ad brumalem, vel ſolſtitialem orbem cõtinuo ſe referat, neque longius progrediatur. Quem cum oriẽtem, aut cum occidentem videmus, neceſſarium eſt videre diſsimilem ſpeciem, atque formam terrarum: ut Solis ortu diſjectis tenebris, & aſtris caeleſtibus abſcõditis, ſolus ipſe dominari, rerumque potiri putetur. Cum illa, quae atra noctis caligine fuerant obſcurata, S olis claritate pateant, et illuſtrentur: noctis autem interventu, ad priſtinas excedente Sole tenebras, omnia recidiſſe videantur. Cum Sol ortus eſt, omnia lucent, atque videntur; cum pallido eſt colore, pallẽt; cum nubibus occultatur, moerent, & contrahuntur. Cum e terris nocte ablatus, tenebrae cõtinuo terris offunduntur, et horrenda caligo. Ita movetur, ut cum terras larga luce compleverit, eaſdem modo his, modo illis partibus opacet; ejuſdemque Solis tum acceſſus modici, tũ receſſus, et frigoris, et caloris modum tẽperat. Circuit enim Solis. 5. defectibus & Lx. & ccc. quarta fere diei parte addita, converſionem conficiunt annuam. Inflectens autem Sol curſum, et ad ſeptentrionem, et ad meridiem aeſtates, et hiemes efficit; et ea tẽpora, quorum alterum hiemi ſeneſcenti adjunctum eſt, alterum aeſtati. Ita ex quattuor temporum mutationibus, omnium, quae terra, marique gignuntur, initia, cauſaeque ducuntur. Vt jam quicunque Solem aſpexerit, etiamque ej' magnitudinem, pulcritudinemque, tum efficientiam cognoſcat: quod is diem efficit, toto caelo luce diffuſa. Cum autẽ terras nox opacat, tum totum cernũt aſtris diſtinctum, atque ornatum caelum, Lunae luminum varietatem, tum creſcentis, tum ſeneſcẽtis, et aſtrorum omnium ortus et occaſus; quae tum occultãtur, tum aperiuntur, tum abeunt, tum recedunt, tum antecedunt, tum ſubſequuntur, tum celerius moventur, tum tardius, tum omnino

omnino ne moventur,sed ad quoddam tẽpus insistunt:quarum ex disparibus progressus,et regressus,reliqui motus omnes cursus in omni tempore cõstantes,et recti faciunt admirabilitatem maximam sapientibus viris intuentibus, et alta mente tantam venustatem,et pulcritudinem contemplantibus. Ac nemo quidem tam hebeti ingenio erit,qui nõ intelligat, magno debere affici gaudio sapiẽtum eorumdem animos,cum his habitantes,pernoctantesque curis; ut cum totius mundi motus conversionesque perspexerint,sylderaque viderint innumerabilia caelo inhaerentia:cũ ejus ipsius motu congruere certis infixa sedibus, septẽ alia suosque tenere cursus,multum inter se,aut altitudine,aut humilitate,distincta:quorum vagi motus,rata tamen,et certa sui cursus spatia definiant. Atque cum haec duo sint genera syderũ, quorum alterũ spatiis immutabilibus,ab ortu ad occasum cõmeans, nullum unquam sui cursus vestigium inflectat, alterum autem continuans conversiones, duas suis spatiis cursibusque conficiat;ex tanta tamque diversa varietate mundi volubilitas,quae in globosa forma est,et stellarum rotundi ambitus cognoscuntur. Qui cum Lunae Solisque duobus luminibus illustretur,tum terrarum,maris,aëris, aetheris corporibus quattuor maximis,et praestantissimis continetur. Quid si ad pulcerrimam caelorum formam addas,sic advolubilitatem rotundam,et quasi tornatam,ut cum nihil effici possit rotundius,nihil habeat asperitatis,nihil offensionis,nihil incissum anguli, nihil anfractibus,nihil eminẽs, nihil lacunosum;nihil videri potest praestantius,nihil admirabilius. Iam aptos caelorum motus,tam ratos astrorum ordines,tamque omnia interse connexa,et apta videmus,et admiramur. At nonnulla sunt,quae nos commovent?quae vehemẽter cõturbant?cum caelum ipsum quod patens,et apertum videri posset,clarum,atque serenum,et dierum lucem clarissimam efficiens,noctu syderibus pulcerrimis,et splendidissimis, et Lunae luminum varietate, diei tanta Solis astrorum princi-

pis claritate, terrarum sedes immensa sua luce lustrantis, ornatum, et illustratú aspiciamus; tam subito exhalationibus, et vaporibus, qui partim a Sole ex agris tepefactis, partim ex aquis, et ex ipsa terra excitantur, cú in sublime feruntur, coguntur in nubes, eisdemque nubibus obductum, crassis tenebris, et atra caligine circumfundi; ut lux erepta mortalibus, et sempiterna quaedam nox rebus omnibus offusa videatur: crassiores, et obscuriores tenebrae, quam AEthneorum ignium, quarú eruptione finitimae regiones obscuratae videri non poterant. Ecce enim cum caelum nubibus obductum est, et affectum in vim aquarum, antequam illae aquae vehementes exsistát, nubes obscuras, et caliginosas videri, atra forma, et horribili specie, ut stragē, et vastitatem ultimam, terris portendere videantur: vaporem concretum, et in nubem coactum, cum siccitate, quae latet intus inclusa, acriter ac vehementer cōfligere, ut foras se projiciat, ac nubem perrumpat, exitum, facta perruptione, reperire cupientem, ac tunc cum nubium conflictu ardor expressus sese emiserit, fulmen horrifico fulgore protinus exsistere; quod plerúque in sublime natura sua fertur, deorsum nō ita saepe; ne civitates, et homines, crebris fulminum jactibus percussi deflagrarét. Tum fulgura, jactus fulminú extimescere mortales. Et quia cum oculis observantur, aciem perstringunt oculorum, et cú illis, si quae in regionem inferiorem fulmina delabuntur, horrédo tonitru, et quasi ruptis aetheris fragore, ne interitus hominum, aut deflagratio terrarum consequatur, pertimescere. Ita mortales in his tempestatibus vehementissimis, totis artubus ac membris contremiscere, munire se signo sanctissimae Crucis, Sāctorum, Angeli custodis, et Virginis Mariae, et Christi Iesu opem implorare. Quae sunt remedia fulminú avertendorum, ad aquam lustralē, ad agnos, cereos sacratos, et ad sanctorum, siqua sunt domi reliquias, et ossa confugere. Et quoniam tempestates saevire vehementius possunt, nequissimis spiritibus medium aëra magis, ac magis, commovên-

ventibus,ac perturbationibus vehemẽtissime,est illud omnium Ecclesiae cujuscũque cymbalorum commune satis, et singulare refugiũ, quibus continuo civitas universa personat,ad fugãdos,et depellẽdos spirit⁹ nequissimos, appositũ, et exploratum. Enimvero magnum est illud, et grave malũ, sed augebo magis commemorando. Quas homines exhorrent,faces saepe visas,trajectiones stellarũ, (quas Graeci cometes,nostri crinatas appellant)magnarum saepe calamitatum praenuntias,ignes accensos,et alia portenta,atque prodigia de caelo nõraro observata,magnos et assiduos,imbres, atque hos saepe lapideos habitos,perniciem,et calamitatem olearum,atque satorum,guttas crassissimas defluentes, nimbos,procellas,turbines,saepe caelo sereno, nescio quibus de causis territos coetus,et societates hominum tonante, et fulgurante Deo, tantam vim saepe magnitudinemque caloris fuisse,ut ardere videantur,non deflagrãte domo,parietes, et tecta domestica,urbibus ipsis, atqueadeo intra moenia civitatis, intoleranda aestus vi omnia comburente. Sed haec, quae mala videntur numine divino depelluntur; cumque ea exsistere certis de causis,quas afferũt Astrologi,necessarium sit,quoties evenit,ut in salutem,et utilitatẽ mortalium convertatur? qui rebus hujuscemodi deterriti redeunt ad se, et meliorem vitae rationẽ instituere incipiunt. Hactenus igitur de fabricatione mũdi,de quattuor elementis,praecipue de fabrica caelorũ;ex quibus omnibus,ita haec tam elegans mundi fabrica coagmẽtata est,ut eam, qui coagmentaverit solum Deus optimus ac maximus,dissolvere possit.

(;)

CAELVM EMPYREVM.

VNIVERSE descripta istius fabricatione mundi, rem universam distribuamus in partes. Atque primum speciatim augustissimū nos ad se vocat, et celsissimum Empyrei caeli palatiū: quae sedes est beatorum, solium sanctissimae Triados, cumulus, et abundantia bonorum caelestium, quae desiderari possunt. Ad quas sedes, et divina domicilia commendanda, quoniam hominum eloquentissimorum oratio semper erit inferior, et facultas omnis, et ipsi caelites vix ad dignitatem, et majestatem tantarum aedium non dicam exprimēdam, sed nec ulla ex parte adumbrandā sufficere posse videntur: nihil faciam amplius, quam quod facit divinus Evangelista, cujus speciem aliquam, et adumbrationē in hūc modum mentis oculis complectitur. Effingit enim nobis Evangelista civitatem amplissimam, et ornatissimam, moenibus ex auro constructis undique circundatam, quae portis est ornata duodecim venustissimis, et splendidissimis, quarū singulae ex singulis margaritis preciosissimis, et nimio fulgore collucentibus factae sunt. Pro singulis autem civitatis hujusce portis, singuli videbantur Angeli forma, atque figura pulcerrima. Platea auro strata purissimo nitebat, & splēdebat in speciem Chrystalli fulgentissimae. Nullum in hac civitate templum erat, nec Sol iste, qui lucet orbi terrarum, nec Luna Solis ejusdem accensa radiis, tantam urbem illustrabat, sed summus ipse praepotésque Deus, antiquissimum, et religiosissimum templum civitatis habebatur: cujus caelestis, atque divina claritas, Solis, quem aspicimus, splendore illustrior illucebat. Lampas autem, cujus fulgore collucebat, et illustrabatur civitas, agnus erat sanctissimus, ex hujus agni solio fluvius perlucidus, et chrystallinus profluebat, et in platea arbor vitae, non virebat solum amoenissime, sed fru-

ctus ferebat uberrimos, atque praestantissimos. Non in hac civitate, quãdo ver esse coepisset, illud a Zephyro, vel Favonio notabatur; sempiternum enim ver est, atque ver perpetuum, nulla intermissione, nulla mutatione neque vicissitudine temporum, quibus annus noster perfectus, et absolutus completur. Abest hyems frigida, procul ab hac civitate frigora, non hic tempestates exsistunt, non calores, non aestus, non ullae permutationes, neque perturbationes caelorũ, sed veris aeterna jucunditas, et amoenitas, floribus viridaria strata nitent in perpetuum; et odoris suavitas nullo non tẽpore afflatur incredibilis; aura flat lenissima semper, et secũdissima, tanta temperatione, tãta salubritate, ut habitatores illius, neque in morbos incidant, neque tentationes aegrotantium metuant. Denique adeo plena est voluptatis, plena jucũditatis, et omnium abũdantia bonorum affluens, ut nihil supra, nihil ad hujus civitatis formam simile, neque comparãdum ex ulla parte reperiatur. Perspiciamus magis gloriam beatorum, quorum sedes pulcerrima est, et venustissima, tota plusquam auro, plusquam gemmis clarissima, magis picta, quam agri, cum violis et rosis, et vestitu vario, et multiplici florum distinguuntur. Quae magis, quam caelum istud, quod sub aspectum oculorum cadit, pulcritudine syderum, claritate Lunae, splendore Solis illustrata est. Amplitudo nullis finibus, neque locorum regionibus terminatur; quippe caelũ Empyreum, immensam, et interminatam in omnes partes magnitudinem suam intendens, reliquorum multitudinem, et amplitudinem caelorum, suo complexu cõtinet, atque coercet. In quo disposita, et mirifico ex ordine collocata tabernacula sanctorum habent dignitatem, et majestatem visendam, longissimo quidem efferenda intervallo, supra venustatẽ picturarum, et varietatẽ, quas politissimi potuerunt artifices effingere. Omnes incolae, et habitatores caelorũ divites, atque locupletes, omnibus bonorum copiis circũfluẽtes, et aeternis redundantes gaudiis, immortalis Dei aspectu perfruũtur:

in quo vera, et solida gaudia omnium, maxime appetendae voluptates, dignitates, et honores veri, et illorũ praecipuum, et immortale decus consistit. Omniũ malorũ sunt expertes; neque frigora, neque famẽ, neque morbos, neque insidias inimicorũ, neq̃ pericula, neque gen⁹ ullũ calamitatis metuunt, neque formidabunt unquã, nec futurum ullo tẽpore certo sciunt. Nullis vitiis infici, nulla deformitate maculari, nec tormentis invidiae cõvelli possunt; sed procul ab omnibus malis alieni, aeternis praesidiis, et ornamentis, redundantes, immortali gloria circunfluent, exploratũ habẽt fore se semper, in his maximis voluptatibus, tum in aeternis bonis; quibus nihil affluẽtius cogitari queat. Ex quibus illud efficitur, ut liberi sint, et esse debeant immunes, omnibus tributis, et vectigalibus liberati, perfruentes immunitatibus, et praerogativis principum. Omnes enim caelites non equestri solum dignitate sunt, et illustri nobilium honore praediti, sed etiã splendore principum, et celsitate regum clarissimorũ, nomine, et honore regum affecti, quodque suam dignitatem regiam, et excelsam illustrat, regum ornamẽtis decorati. Quãta voluptas erit, videre cõsessum tot beatorum civium illustrissimum, et singulos aspicere suis infulis, et insignibus ornatos? Complectamur animis nostris confessorum multitudinem, infinitam martyrum copiam, societatem doctorum, coetus virginum, ordinem patriarcharum, vatum divinorũ amplitudinem, regum clarissimorum celsitatem, senatum, et summum Apostolorum consilium, innumerabiles alias heroum praecellentissimorum copias, et exercitus, omni militum, et ducum veteranorum genere abundantes, omni caelesti claritate splendentes, et inter eos multitudinem divinorum spirituum, illos, qui ab ardore, et pietate nomina traxerunt, alios, qui principatum, et potestatem habent amplissimam. Supra sedes omnes beatorum, secundam a filio contemplemur Virginem Mariam, et praepotentem tantae reginae filium Christum Iesum, supra matrem suam quo

prae-

praestat ille coetibus universis, immortalitatis splédore circunfusum. Et cum ad solium sanctissimae Triados celsissimum ascenderimus, in tantae majestatis splendorem, et claritatem intuentes, nihil pulcrius nihil illustrius, nihil magnificentius, neque spectatoribus cunctis, neque immortali Deo domicilia caelorum sua clarissima luce complenti futurum esse, neque quidquam quacunque insigni specie fuerit excultum, umbram horum caelestium ornamentorum consequi posse reperiemus. Vt qui gloriam hanc omnino simul aspexerit, flagrare statim incipiat incredibili cupiditate, tãquam alter Symeon ab hac saeculi turba, et colluvione discedendi, et in caelorum sedes claras, et illustres continuo migrandi. Nam praeter communem immortalis gloriae splendorem, quo cuncti collucent, et collucebunt in omnem saeculorum memoriam, cũ singuli fuerint in suum ordiné coaptati, singuli gradum obtinuerint ordinis, et dignitatis beatorum, ad quam cum meritis Christi Iesu, tum suis virtutibus ascenderunt, quantum imbecillitas ingeniorum nostrorum, et humani pectoris angustiae capere possint, et ex aspectu rerum, quas pulcritudinis insigni specie videmus excultas, odorari valeamus, et investigare meditando, cogitemus illos insigni pulcritudinis aspectu tum immortali gloria perfructes, expertes jam dolorum omnium, subtilitatis, et agilitatis donis, et muneribus ornatos, per se quidem, singuli Solis splẽdore clarius fulgentes. Quodsi Sol unus sua magnitudine tantam affert lucem orbi terrarum, non duo Soles, sed innumerabiles, et infiniti, gemina luce corporum, et animorum collucentes, quantum ubique caelorum diffundent splendorem, atque claritatem? Denique in sanctissimae Triados oculis, et ore sine satietate, sine fastidio, qua semper incredibili animorum voluptate perfruuntur, acquiescentes, quantis in gaudiis, atque voluptatibus versabuntur? Atque haec communia sunt, cum omnibus unicuique caelitum beatorum. Sed martyres insideant speciatim

in animis vestris, atque imprimis illo, quo caeteri sancti niteant, et fulgeant splendore beatorum, deinde ornati purpura fulgente, cum diademate, non ex lauro, quae corona fuit olim Romanorum, sed cum diademate margaritis undique fulgentibus illuminato, atque in una manu gerant palmam, in altera insignia cruciatuum, quos pro Christo Iesu, pro tāti domini religione pertulerūt; atque de collo pendeat bulla preciosissima, quae martyrum est insigne fortissimorum. Ad de sedem illustri nitore micātem, multo auro, multisque gēmis, radios Solis obscurantem adversos; in qua cum caeteris sui ordinis, et dignitatis heroibus clarissimis, specie cōsideant, et majestate visenda: quam proferre velle scribendo temeritatis quidem erit, et non procul abhorrentis ab insania. Cum multa fuerit accessio facta ex praecipua quadam, et praecellenti gloriae magnitudine, quā gravioribus, et magis exquisitis cruciatibus martyres aliquot sibi compararūt. Qui splēdor vulnerum Sebastiani? qui nitor sagittarū in toto corpore tam invicti martyris inhaerentium? quid erit videre diaconum illustrem Laurētium cum cratibus in manu, magis splendētem, quam ipsos ignes accensos, eximio flammarum ardore deflagrantes? quid erit intueri Caterinam rosis et liliis coronatam, cum rota acerrimarum multitudine circundata novacularum, fracta jam, atque dirupta robore, et magnitudine fidei, spe constantissima, qua freta tamquam in currum, et lecticam deauratam ascendere, tanquam in lectum mollissimum, et suavissimū se ipsam in novaculas acie gladiorum fulgentes injicere, totumque corpus versandum provolvendumque committere nō dubitavit? quid erit intueri novē illos insignes, et egregios adolescētes Machabeos, cum fortissima, et invictissima parente, contemnentes mortem, et cruciatus acerbissimos, pro religionis suae mandatis, et praescriptionibus custodiendis? quod monile? qui torquis auro gemmisque distinctus, ad collum Ioannis Baptistae pulcritudine, et splendore suo cōparandus? quae purpura aeque exi-

eximio fulgore collucebit. Atque cutis divi Bartolomei, qua principem tantum ferocitas inimicorũ exuit, et eam toto divulsit corpore, nullo unquã nõ tẽpore micare videbitur? quid erit cernere corpus Stephani Protomartyris invictissimi, tanquam vestem aliquam splẽdidam, atque preciosam multis gemmis, multis margaritis sparsam, atque distinctam? vos principes praecellentissimi, et duces religionis nostrae clarissimi, quãto clariores omni luce micanti nitere videbimini, unus gladio fulgenti, alter vexillo Crucis? quae duo fuerũt utriusque victoriae signa reportatae. Tollamus altius oculos in coetus, supra sedes divinarum mentium sublatos, quorum aspectu perfundemur incredibiliter exsultantes, atque gaudiis omnibus, et laetitiis triumphãtes, desipere prope videbimur. Aspiciemus summam praepotentẽque caelorũ Reginã, quae nunquam sua intermittit claritate nitere. Cujus nitor totam caelorum regionem illustrat, et sua pulcritudine formaque spectatissima, radii collucẽt ac vibrant splendidissimi. Cujus gloriã admirãtur Spiritus caelestes; de cujus dignitate gloriãtur mortales. Haec est imperatrix aulae caelorum potentissima; quã cultu speciosissimo videre gaudebis ornatam. Cujus caput stellae clarissimae, radiantibus undique luminibus, ambiũt. Sol corporis ornatum ex omni parte, suorum splendore radiorum, omni luce clariorem reddit. Argẽteus Lunae globus, tum cũ orbem complevit suum, quã plenissimo lumine, et clarissimo, pedum est calceamentum virginalium speciosissimum. Atque cum ita colluceat, et illustretur stellarum fulgore virginis caput, et corpus fulgeat eximio candore Solis, et radiis aciem oculorũ perstringentibus, pedes Lunae decorem, et pulcritudinem calcare videantur ac proterere, rum nitent mirandum in modum oculi, in ore, vultuq; caelestis claritas emicat. Atque illud inquo Reginae caelorum dignitatem ostentat excelsam, solium regale, quã clarum est, et insigne, et stellarũ plenum clarissimarum unde interrarum sola, in genus hominum, in caelestes Spiritus,

dominationem habet amplissimam; cum ad dexteram filii consideat Virgo celsissima ex solii proximi splendore Iesu Christi, propter propinquitatem locorũ, mirabili facta lucis accessione, quam Maria de suo tam excelso, tamque claro, tamque illustri loco, inaudita magnitudine claritatem ostẽdit? Incredibili sane, ac divina laetitiae voluptate perfruemur, inspicientes in Virginem, in praepotentem dominã, in parentem nostram, non jam stimulatã Simeonis praedictionum aculeis, acriter animum ut antea dies, noctesque pũgẽtibus, non jam collachrymantem; et, ut puerum e conspectu amissum quaereret, viciniã, domos, vias, et urbem obeuntẽ; sed quietam atque pacatam, mira cum tranquillitate, nullo metu jam in posterum filii, quẽ supra se regali majestate cõsidentem aspicit, amittendi; non jam ut filiũ ex manibus Herodis teterrimi liberaret, magno cum silentio noctis, in mediis tenebris et caligine, a patriis laribus excedentem, et fugientem in AEgyptum; non jam ad Crucem ultimam animi invicta magnitudine stantem, et in filium crucifixum intuẽtẽ, ut sanguis, quo corpus et Crux ipsius filii profluebat imbuta, guttas exciperet, et secum tanti doloris, et tam luctuosi spectaculi memoriam notis sanguinis impresis consignatam in posterum haberet; non jam audientem vocẽ missam a filio de Crucis vertice ad suas aures pervenientem, cũ tam inaequali, planeque dispari mutatione Ioannẽ jubebat Christus discipulũ in filiũ tãtam dominam accipere; nõ jam cum lachrymis, et singultibus maximis sub arbore cruẽtata mittentem voces plenas doloris, et luctus acerbissimi, deposcẽtem, et deprecantem mortem, et ad illam se se offerentem, quam ex animo, denique in hunc lũgubrem modum lamentantem, si quod cupio, quodque precor, protinus nunc impetrarẽ, ut morerer fili mi, fili mi Absalon. Finem his omnibus lamentis, et doloribus gloriae comparatae praesens immortalitas attulit; eademque aeternitatẽ, quaeque audimus, quaeque scimus ornamenta consequuta, cum excelsa Regi-

nae

nae caelorũ,a latere filii cõſidẽtis dignitate,retinẽdi. Quod ſi Virginis aſpectus tãta noſtros animos voluptate perfundet, gloriã Ieſu Chriſti infinito intervallo celſiorẽ, ſenſibus et animis percipere,eadem etiam perfrui,nũquam illam ex aſpectu amittere,quid,et quantũ habebit voluptatis? O ſumma bonitas,et infinita Dei providẽtia,quae ex tãtis Ieſu ſuppliciorũ acerbitatibus, ex tot tãtiſque pro genere hominũ ſuſceptis dedecoris et ignominiae maculis, tãtum decus,et tam illuſtrẽ honorẽ,et ſempiternã naturae humanae gloriam cõparaſti ! Hoccine cuiquam credibile fuiſſet,ut in tãta gloria, et honore putaret fore naturã hominis infimã, et cõtemtiſſimam,ex limo et argilla factam ? hominem terreno corpore concretũ,carnẽ ejuſdem ſpiritu tam longe inferiorẽ,ad tantam dignitatẽ aſcenſuram,et ſupra ſedes et gradus omnis ordinis,et dignitatis efferendam beatarũ mẽtiũ? A Virginis ſolio eminet thronus Ieſu Chriſti regifica ſpecie, et majeſtate, a reliquis caeli gradibus in infinitã altitudinẽ ſublatus. Vnde cũ ſceptro,diademate,et ornatu regali, hujuſce, quae ſub oculos cadit, et quam incolũt beatorũ coetus,rerũ univerſitatis gubernacula tractantem, cũ imperio ſummo praeſidentem caelitibus,moderantẽ,et ordinem tẽporũ,ac viciſſitudines,nobis ipſis non univerſis ſolũ,ſed ſingulis providentem, cogitare poſſumus tanta cũ celſitate,quantam illũ oſtendere neceſſariũ eſt,cui caelites omnes parent,et obediunt,divinae mẽtes ſe totas dedunt,et recognoſcunt majeſtatẽ infinitam, ſuum dicunt dominũ,atque profitentur,et in eo dant operã, ut voluntatem ipſius,et nutũ omnes ſpectent. Ordines etiam beatorum , turmae equitum , corona confeſſorum , conſeſſus martyrum, virginum flos,legiones univerſae, et agmina caelitum innumerabilia ſuas dignitates , et honores Ieſu Chriſto referunt acceptos , ut de ſuis quaſi ſedibus gratificari geſtu numquam intermittant ; et Sebaſtiani ſagittas , Laurentii crates , Stephani lapides , Ermenegildi coronas , Virgines integritatatis lauream , Doctores

D 2 inſig-

insignia honoris, Patriarchae suas praefecturas, divinae mẽtes vacuas sedes malorum ruina Angelorum jam ex magna parte completas, atque complendas omnino, et ob eam causam in antiquam dignitatem restitutas ac vindicatas, omnes denique quotquot caelestibus Hierosolymis, atque adeo intra moenia beatorum cõtinẽtur, quos assequuti sunt gradus honorum celsissimos, Christi Iesu magis esse, quam suos: et quanquam etiam suo labore, suis virtutibus, tanti regis meritis, ac vulneribus praecipue partos proclamant, et digitis quasi suis, aspectu in Iesum intento, cruciatus et vulnera notant, atque designant; quibus salus, honos, dignitas, opes caelitũ, atque illorũ, qui sacculorũ omniũ memoria incaelitum numerum coaptabũtur aditus accepti referuntur. Itaque nemo quidem erit, qui cũ in aulam caelorum recipiatur, ingrediens, et contendens in suam sedem, post cultum santissimae Triadi tribuutum, non habeat statim Iesu Christo justum ac meritum honorem, protinus in Christum Iesum, in sua vulnera, oculos cõjiciens, ipsique propter datũ ingressum, propter januam patefactam, habens gratiam humiliter atque demisse, non progrediatur in possessionem sedis accipiundam: unde cantoribus adjunctus caelestibus, concentus, et harmonias divinarum laudum, in omnem aeternitatem prosequatur. At in quae vulnera caelites intuentur? non in illa, quorũ cicatrices, ad aspectum deformes et horribiles videantur; nõ quae sanguinem profunderẽt, et dolorem aliquem efficerẽt, si manibus refricarentur, aut attrectarentur solum, sed quae in manibus, in pedibus, in latere nitent, et micant pulcritudine visenda Lunae, syderũ, et Solis splendore clarius, de summo vertice, atque adeo de capite Iesu caelesti; radios diffundunt illustres, quorum conspicua claritate collucent, atque nitent spiritus beati: quemadmodum cum albentem, et cãdidam nubem Sol transmittens, auream totam, et suo splendore magis collucentem, et radiis magis ac magis vibrantem relinquit. Sed jam unus gradus nobis faciundus restat. Ascẽdamus,

damus in verticem,et in summa juga caelorum. Eminet alius locus altissimus,et in oculis,atque luce clarissima beatorum positus;eo nullus clarior,neque illustrior videri potest. In hoc enim sanctissima Trias tabernaculum suum colẽdum,et suspiciendum supra reliqua,quae caelitibus visenda proponũtur,qualis,ac quantus tantam majestatem decet, splendore clarissimo collocavit;non in hanc speciem , atque figuram, qua vulgo pictores in tabulis effingunt, ut in habitum,atque figuram senis, Patrem augustissima celsissimaque praesentia sui numinis suspiciendum ostendunt, barba longiore, cultuque precioso,ut benedictionem impertiri videatur,et omnibus commodis,et emolumentis explere terrarum orbẽ universum,principium,et originẽ,unde nobis omnia bona ducantur, atque proficiscantur ad hujus rerũ universitatis cõservationem,et amplificationẽ maximam,& Filium pro pectore palam propositum , in sinu complexuque patris acquiescentem,in flore, et in pulcritudine juvenili cõspicuum, atque ipsum Spiritum divinum,in similitudinem albẽtis columbae , diffundentem radios circumcirca micantes. Haec enim species,et adumbratio,eo pertinet,ut ex hac societate, conjunctioneque personarum,et unam esse naturam divinã profiteamur,triplici hypostasi perfecta,Patre,Filio,et Spiritu sancto,sine ulla divisione consistentẽ;ut quia non est una hypostasis,non sit solitarius;quia vero eadem est trinae hypostasis natura,unus tantum sit,et nominetur Deus:quẽ hac ratione trinum , et unum palam profitetur , et colit mater Ecclesia, neque unum antiquiorem altero,sed eadẽ aeternitate,quae majestatẽ divinam praedicat,tres personas praeditas,nullo principio saeculorum circunscriptas,aut locorum, aut temporũ finibus terminatas:sed ab ipsa aeternitate , quã nulla saeculorum circunscriptio metitur,semper Triadẽ sanctissimam consistentem,hac admirabili , quam praediximus societate conjunctam. In qua majestate describenda,quoniã in illius aspectu, gloria beatorum consistit;nihil ita dicã certo

to ſcio, tam amplum, atque magnificum, tam regium, et excelſum, tam divinum atque caeleſte, quod non infinitis partibus, infra tantam celſitatem eſſe fatear. Sed aliquid dicendum, de tanta rerum infinitate, quae nullis limitibus coerceri poteſt. Atque illud ad inſtitutum facit, quod Simonides Hiero Tyranno reſpondiſſe fertur; qui cupidus majeſtatis divinae notitiam habendi aliquam, cum ab illo, quis, et qualis eſſet Deus, ſe velle ſcire, et diſcere dixiſſet, cogitandi ſpatium petiit. (quantum autem temporis ſi quaeratis,) primo diem unum, poſtridie alterum, denique tertium, et plures dies, quibus Tyrannum trahebat. Quem cum inſtantem, et urgentem philoſophus novo dierum ſpatio produceret, nec tot retro dies, quos ad deliberationem adhibuerat, ſemper numerum dierum duplicans quicquam certi reſponderet, rationem a Rege facti rogatus, quia, quanto (inquit) diutius conſidero, tanto mihi res videtur obſcurior. Praeclarum ſane reſponſum, et homine ſapiente dignum. Sed quanto ſibi res videretur obſcurior, ſi fidei noſtrae particeps fuiſſet? quanto diutius de majeſtate tanta cogitant homines ſapientiſsimi, tanto magnitudine maris iſtius immenſi, atque profundi obruuntur, unde emergere non poſſunt, tam difficilem aditum, et adeo receſſus obſcuriſsimos contemplantur, ut ingreſsi ſemel exitum non reperiant, atque obſtupefacti haereant, et attoniti nihil aliud ſe facere poſſe confirment, niſi profiteri majeſtatem, amplitudinem, celſitatem, nullis finibus neque terminis contentam. Vident eſſe praeſtantiſsimam quandam, et praecellentiſsimam naturam, pulcerrimum, et glorioſiſsimum ſpiritum, neque ab ullo ductum initio, neque fine circunſcriptum, ſed fontem perēnem, et inexhauſtum rerum omnium, glorioſiſſimum ſemper, et beatiſsimum, aeternum et immortalem, et ſua ſemper aeternitate, ſua virtute, potentia, gloria gaudentem, ſolidis, et aeternis voluptatibus perfruentem, omnibus ſapien-

ſapientiae,juſtitiae,miſericordiae,reliquarum virtutum donis, ac muneribus redundantem, ita circunfluentem bonis omnibus,et omnibus abſolutum atque perfectum numeris, ut nihil affluentius,nihil perfectius cogitari poſsit. Omnem enim omnium rerum perfectionem, omnem hominum, et eorum,quae creata ſunt,omnem abſolutionem,maculis omnibus,et quibuſcunque minimis offenſionibus detractis, in tanto domino,rerumque univerſarum creatore reperiemus. Qui cum his omnibus bonorum generibus ex omni parte ſit omnino cumulatus, et expletus, tum ſuo aſpectu pulcerrimo reficit, ac delectat, detinet, et paſcit ſine ſatietate beatorum mentes, et ſpiritus caelorum praecellentiſsimos. Qui noctes, et dies in tantam majeſtatem intueri non intermittunt, et quo magis ac magis ſpectant, eo magis ac magis mentes, tanti boni viſendi cupiditate, et in illius aſpectu ſemper acquieſcendi deſiderio flagrant, neque ſatiantur, neque ſatiari poſſunt: et cum expleantur omnino, magis ac magis, ſe ipſas explere deſiderant, neque faciunt, neque facient unquam finem in omnem ſaeculorum memoriam ſuos animos explendi. Ita quidem nihil eſt, ex omni genere rerum, quae infra ſupraque Lunam continentur, quod non in praeſtanti divinaque natura, ſumma cum animorum voluptate, gaudiis omnibus, et laetitiis affecti percipiemus plane, et perſpicue, adeo ſumma cum perſpicuitate, ut ipſa majeſtas divina per ſe, quae voluerimus,quaeque concupierimus, qua natura ſunt, et forma praedita, nobis omnia bonorum genera indicatura ſit, et palam magis, quam in claro lumine viſenda demonſtratura. Quod adeo perſpicuum eſt, et conſtat inter Theologos, ut me ipſum, et ipſum Deum, et omnium, quae velit,quaeque appetat animus,tanquam in ſpeculo valde fulgente viſurus ſit, penituſque perſpecturus. Vitra ſunt quae dum nitida atque perlucida, hac ſpecie, et natura praedita,

ut cum ſumãtur in manus noſtras, et oculis propius admoveantur, quanquam ſimplicia videantur ad ſpeciem, et unodumtaxat colore, tamen hanc vim habẽt a natura inſitam, ut in rerum omnium quamcunque formam ſimplicem, aut cõpoſitam, ſed uno dumtaxat colore multitudinem, et varietatem colorum imprimat, et quaſi variis coloribus pictam, atque diſtinctam, atque ita notatam, et ſparſam rubro, viridi, pallidoque colore viſendam oculis, cum admiratione proponat. Neque in his varietates ſolum has, diverſitateſque colorum, ſed ipſum vitrũ, atque nos ipſos, quaſumus facie, quibus lineamẽtis, videbimus. Quo vitro de medio ſublato, ſimplex, aut cõcretum ſpecie ſua, aut colore videtur, et apparet. Sed ad aliquid inveſtigandũ pulcritudinis, poteſtatis, ſapientiae, cunctorum ſempiterni numinis ornamentorum, certe quãtũ imbecillitas noſtra patietur, interim dum poſt mortẽ aperte, atque dilucide datur in caelo tantae majeſtatis oculos, et ora cernere, ex tanta molitione rerum, et fabricatione mundi admirabili, aliquam opificis, et creatoris Dei notitiam habebimus: quam, ſi nobis liberum fuiſſet, omnibus impedimentis amotis, nullo rerum oppoſitu, qui liberum aſpectum oculorum, vagantem, et circumvolitantem, quacunq́ collibitum eſſet, immenſam hanc, et in omnes partes interminatam, totius univerſitatis regionem proſpicere, contineret, ac reprimeret, quam facile illius pulcritudinem, et elegãtiam, in omni tempore conſtantiam, tantos concentus, et harmonias admirabiles, ad perfectionem naturae divinae, quae rerum omnium dona, et munera, cũ ſumma abſolutione complectitur, revocabimus, et omnia, tenuem quandam umbram ad amplitudinem, et ſplendorem Dei, ad ſuã gloriã caeleſtem, et immortalem nobiſcum animo reputãtes, et dies, et noctes cogitantes ad tantum decus, et excellentiã, magis in dies exardeſcemus, ad animorum voluptates, quas corpus particeps laborum capiat, jucunditates adjungentes. Quod cum animo bonis erit ſempiternis cumulandum, et omnes

corporis sensus, suas praecipuas, et singulares voluptates speciatim accipiēt. Nam oculi novam caelorum lucē aspicient Solis radiis illustriores collustrātes aspectu suo, regia beatorum palatia, tot beatorum corporum gloriam immortalem, sempiternae majestatis splēdorem, jucunditates, et amoenitates, suavitates, et delicias Sanctorum universas. In aures influent cantus dulcissimi, quorum audita vox una, mentes, et animos cunctorum hominum sua incredibili suavitate consopiret. Odoratus sentiet suavitatem odorum, qui afflantur suavissimi, pro proportione, naturaque rerū caelestiū. Gustatus non ad vitam sustentandam, sed ad gloriae numeros explendos, eximia cum caeteris sensibus dulcedine commovebitur. Nullus sensus, nulla pars corporis, veras, & solidas nō hauriet voluptates; atque illas non ad exigui temporis curriculum, sed, quoniam in caelorum sedibus nihil non est aeternum, ad aeternitatis memoriam infinitam.

PRIMVM MOBILE.

POST Empyrei caeli descriptionem, sequitur, ut sigillatim reliquos orbes inferiores breviter perstringamus. Supra quos se se effert Primum Mobile, illustriore dignitate clarum; quippe quod in magis edito, et excelso loco positum emineat. Cujus motus rapidos, et incitatos vel ex eo cognoscemus, quod admiranda cum celeritate secum trahit convertitque reliquos inferiores globos, quattuor et viginti non amplius horis. Itaque supra caeteros orbes caelestes imperium, et dominationem habere visum est, cui parent omnes, et tanquam dominum praepotentem sequātur. Quin aether, et aër, in istius caeli ditione videntur esse; id quod cometae facile generi mortalium, ut inficias ire nemo possit, ante oculos statuunt.

CAELVM AQVEVM seu Cryſtallinum.

CAELVM hoc Ptolomaeus primum Mobile appellat: Rex hoc nomine Ildefonſus Secúdum Mobile cōſtituit. Sed totum iſtud, de communi philoſophorum, et aſtrologorum conſenſione nullis ſtellis diſtinctum eſt, aut illuminatum, ſed totum candidum, et pellucidum, ad cryſtalli ſpeciē, et ſimilitudinem. quippe quod cādore ſuo pelluceat, et prae natura hujuſmodi pellucenti, nomē cryſtalli eximia claritate fulgētis ſortiatur. Cum aquae iſtius circuli tenues admodum ſint, clarae per ſe, ac nitidae ſplendeant, et tāquam cryſtallus pellucens, quaſcunque formas, et imagines reddere poſsunt ad ſpeculorum eximio ſplendore fulgentium rationem, et ad rivulorum perlucidis aquis defluentium ſimilitudinem; in quibus formam hominis, oris dignitatem, excellēti ſpectataque praeſtantia laudabilem, cum collibitum fuerit, intuemur. Quae res nonnullos in hanc ſententiam adduxit, ut putaverint, aquas hujuſmodi in húc orbē incluſas coactaſque fuiſſe ad diluvii generalis inundationem, et ad alluviones illas per quadraginta continuos dies totidemque noctes in terras impetu vehementi devolutas, et montium maximorū craſsitudine praecipitatas. Atque in hoc loco praecelſo ſedem habuiſſe circulum hunc multi conſtanter affirmarunt ad ſedandum calorem et ardorem, quem ſtellae caelumque ſua efficerent incitata converſione. Motum hujuſce globi duplicem ab aſtrologis accepimus, cū ſua, et altera primi mobilis converſione circumagatur.

FIRMAMENTVM SEV STELLATVM, in quo fixae ſunt et inhaerentes ſtellae.

ORbis extimus, in quo infixi ſunt illi, qui voluūtur ſtellarū curſus ſempiterni, ſtellas continet, quae in ſtellato caelo ſeu firmamēto (ſic orbē húc omnes appellāt) ineſse dicuntur: ex eo autē genere ſunt haec ſydera, quae in hoc orbe ſtel-

ſtellifero infixa ſunt; ut ſuis inhaereāt ſedibus perpetuoque maneāt, quā obrē ratos illos et immutabiles ſyderum curſus appellamus: quippe quae innumerabilia caelo huic tāto inſideāt. Cū ſui tamē orbis motu cōgruūt, certis infixa ſedib⁹, neque celeritatē, neque tarditatē, neque māſionē aliquā in ullis majorē, quā in aliis cōſideramus; cū eiſdē ſpatiis curſibuſque ſuas cōverſiones cōficiāt. In quo maxima eſt iſtarū, ac vagātiū, et errantiū ſtellarū diſsimilitudo, quarūque quā maxim⁹ eſt cōcētus, ex diſsimillimis motibus, et ex curſibus lōgo intervallo interſe diſparibus. Tamē aliae propius a terris, aliae remotius diverſis tēporib⁹ ſpatia ſua cōficiūt. Neque ob eam cauſam ulla perturbatio, vel diſsipatio rerū ſequitur; ſed mira copulatio, et quaſi cōſentiēs ad mūdi incolumitatē coagmētatio naturae, et cū multitudinē et infinitatem ſyderū, in hoc orbe inhaerentiū numerare cuivis difficile ſit; tamē certo numero aſtrologi definierunt, et ad ſuas claſſes et ordines redegerunt, ad majorē iſtius orbis cognitionē, et intell gētiā illuſtriorem. Dividunt igitur aſtrologi ſtellas in ſex ordines magnitudine diſtinctos; quorum primus numero definitus ſtellas habet maximas, et clariſsimas, ſecundus minus claras et illuſtres, quas nomine ſecūdae magnitudinis afficiunt. Atque ita proceſſus faciūt in ſextū uſque ordinē, ſuis gradibus aſcendendo, hiſque nebuloſas, et obſcuras adjungūt. Sed quanta magnitudine ſunt haec ſydera, in hoc caelo in haerētia? facile quidem vincunt terrae magnitudinem ſtellarū infixarū globi quicunque minimi. Caelum autem iſtud triplici converſione movetur propria ſcilicet, et naturali, duplicique motu extraordinario. Primum enim duos habet aſcitos, cum ab ortu in occaſum uſque, quattuor et viginti horis cōvertitur; quae converſio propria eſt Primi Mobilis, aut ſphe-rae decimae. Contrario etiam motu, id eſt cōverſione retrograda, a Solis oriētis ſedibus in occidentis uſque partes movetur. Atque hanc converſionem conficit annis quadraginta novem et mille. Qui motus noni circuli proprius eſt, et

peculiaris,sed motu proprio accessus et recessus,quem trepidationis dicimus,annis septem et mille circumfertur.

SEPTIMVS ORBIS SATVRNVS.

PROXIMVM Orbem Saturnus obtinet. Appellatus autem est,hoc nomine , quod saturetur annis . Fingebatur enim a veteribus uno crure fracto,totus spoliatus vestibus, et ore inhiante , devorans ac deglutiens filios , cũ falce et curru,quẽ agebat draco terrificus, et basiliscus immanissimus.Quae eo spectabant,ut perversam ac depravatam Saturni naturam,humanae vitae contrariam,et infestam ostenderent.Quippe qui frigidus est, et siccus. Vnde fames, et sterilitates agrorũ, caritas annonae,et inopia summa. Hinc vastitas;occasus,et interitus; luctus,et lamentationes nascũtur. Hinc denique sexcẽta morborum genera , quibus hominum corpora confli ctantur , et ad mortem variis tandem casibus tendunt mortales.Hinc curae et angores animorum , metus et fo midines,moerores, qui lacerant animos, planeque cõficiũt.Hinc detestabiles desperationes,sine ulla rerum exspectatione meliorum. Hinc denique diffidentia, cui resistere conantur homines,qua tristes sunt,demissi jacẽt cum lacrymarum,et dolorum infinita vi. Cerne mẽtis oculis hominẽ, Saturni stella affectum,tristem ac moerentem , cõtracta frõte,superciliis demisis,defixis oculis terram intuẽtem,sibi ipsi,cunctisque displicentem,congressus fugientem,coetusque mortalium, nulli verbum placide facientem, seque abdẽtem in aedium recessus ultimos,quia neque se ipsum , neque alios prae melãcholia perferre vix potest. Vulgus melancholicos appellat Saturninos,qui multa secum cogitare solent , et de magnis saepe rebus cogitationes tacitas in tẽpus multum suscipere.Hos agitatio mentis, quae nunquam acquiescat , in studiis cogitationis per magna spatia continet. Solitudinem amant,

amant, fugiũt cõcursum hominũ, et frequẽtiã, levibus de causis irascuntur, habent animos irritabiles, et implacabiles. Ita stella Saturni colore fusco cernitur, et ad plumbi speciem affecta, quae triginta fere annis cursum suum conficit.

SEXTVS CIRCVLVS IVPPITER.

IVPPITER id est, juvãs pater dicebatur, qui res humanas adjuvaret. Quippe cujus fulgor hominum generi prosper est, et salutaris. Iovis stella Phaeton etiam dicitur: eaque eundẽ xii. signorum orbem annis duodecim conficit. Quae interjecta inter Saturnum, et Martem illustrat, et temperat. Ejus vi morbi depelluntur; de locis, in quibus fuerit, abit pestilentia; nullae fere commoditates invehuntur ingenus hominum, quae non Iovis concursu importentur; et influant. Ejusdem beneficiẽtia venti flant salutares, aquae existunt opportunae, calores aestivi temperãtur, et frigora hyemalia. Quamobrẽ veteres, divum, atque hominum patrem appellant. Iuppiter ab astrologis fundamentum terrae, et caeli stellati dicitur, vita omnis generis rerum, et ortus earundẽ atque conservatio, vis et robur summorum, atque praepotentum, species et simulachrum veritatis, laetitiae, religionis, patientiae. Hujus proprium est, afficere magistratus ad leges et jura servanda, conciliare pacem inter homines, in pristinã cõcordiam reducere, perfidia sceleratorum distractos ad studiũ honestatis, et praeclaras actiones animos incitare. Huc litterati, sapientesque conferuntur; navi, prudentes, et probi, qui erubescũt, pudici etiam loqui depudicitia, qui puri sunt, humani etiam, liberales, officiosi, qui mites ac misericordes, qui egregie fideles in alios, qui laeti et hilares, qui bono ingenio sunt, et mirifica virtutis indole. In hũc quoque orbẽ conferuntur simplices et aperti; qui nullas fraudes suscipiunt; qui turpe ducunt mendacium dicere; vel falsum jusjurandum in

proximum;qui studiose acquirunt,et retinent amicitias, in sacras familias propensi sunt,et in cultum, et in religionem Ecclesiarum,res suas prudenter agunt,nũquam irasci vellet, non ulcisćuntur illatas injurias, optima plerunque sunt valetudine,neque variis aegritudinibus tentãtur. Denique vetus haec opinio sola terrarum opplevit,ut qui bono ingenio sint,et egregie a natura constituti,ii Ioviales appellentur.

QVINTVS CIRCVLVS, QVI Mars dicitur.

RVTILVS, horribilisque terris ille fulgor,quẽ Martẽ dicimus,quintũ orbem obtinet,supra Solẽ, ut aspicitis: Qui quattuor et viginti mensibus,et sex,ut aliqui arbitrãtur, diebus minus circulũ cõficit suum. Mars dictus est, quia maribus,in bello praeest,sive Mavors,quod magna vertat. Praeceps et incitatus fertur,mortales incitat ad arma,ad rixas, ad contentiones,ad mẽdacia,ad latrocinia,ad vẽtris ingluviem, ad facinora fraudesque suscipiẽdas. Huc cõferuntur audaces, et temerarii;rapidi,et praecipites;seditiosi,ac turbulenti; impotẽtes,iracundi,cõtumeliosi,ad facinora projecti, et effrenati,qui in magnapericula audacius inferũt sese; nec praecipites impetus prae mẽtis impotentia revocare posse vidẽtur. Quos plerunque videas ex ore,ex oculis spirare flammas ardẽtes,et ex imo pectore neces,et crudelitatem anhelare.

QVARTVS CIRCVLVS, SOL DICTVS.

VIDEBATVR a nobis de Sole satis dictum fuisse,cũ hujusce mũdi magnificentiam adumbravimus; sed speciatim ad istud caelum perveniendo clarissimam totius mũdi faciem,et cunctorũ principẽ astrorũ missum facere nõ debuim*:cũ sit propria sedes haec et domiciliũ luminis hujusce praestãtissimi. Qui cum principatũ habeat inter reliquos orbes caelestes,in medio tanquã rex in solio celsissimo summo

mo cū imperio praeesse visus est globis reliquis, circulisque caelorū. Videamus igitur inter tantā luminū varietatem tū magnitudinē, tū pulcritudinē, ac denique efficiētiā Solis admirabilē. Magnitudo autē Solis tanta quidē est, ut quanquā terra latissime pateat, terminisque protenta longissimis definiatur, sydera vero plura magnitudinibus sint immēsis, terram tamē ipsam, maria, plurimos caelestes globos multis intervallis sua magnitudine superet. Atque ita cōstat inter astrologos multis partib⁹ terra majorē, et ampliorē esse: ut nūquā dubitaverint, Sol major ne quam terra fuisset, an tantus, quantus videretur. Quod idē ad stellas cōparato Sole dicendū est. Quodsi magnis spatiis terrarū magnitudinē vincunt plures globi caelestes, quam a nobis numerari possunt, quid de magnitudine Solis, qui multis astrorū globis, tāto major, et superior est, dicemus? Sed quae Solis species? quae illi⁹ est, & quanta pulcritudo? Admiramur caelū, cū nocturno tempore, et in noctis praecipue maxima serenitate faciē caelorū syderib⁹ ornatam, atque distinctam aspicimus. Haec omnis syderū descriptio, hic tāt⁹, et tam illustris caeli ornat⁹, quod omnes stellae illustres sint et perlucidae. quod vibrent radiis eximio splendore micantibus, Solis virtuti plane tribuēdum est. Quid dicemus de fulgore Lunae? quae Lunae varietas luminū? quae plenae ejusdē immensa lateque splēdēs claritas? quā noctis tenebras illustrat suae lucis eximio splēdore, et faciem praebet in media noctis caligine mortalibus? At Luna pro vario ad Solem accessu diversum quidē lumē accipit, et varias induit figuras, crescēs semper, aut senescēs, modo inflexa in cornua, modo rata aequabilitate divisa, modo pleno orbe rotūdata, paulatim deinde decrescēs donec ad exitū venit, et suas vicissitudines repetit. Itaque quidquid pulcritudinis, quidquid nitoris inest in syderib⁹, vel in Luna, quod quidem est eximiū, et admirabile, id totū omnibus his luminibus dat et cōfert Sol unus. Est enim Sol fons luminis, planetarū cor et spiritus ipse, vita syderum, Lunae decor, ornatus et splen-

dor universitatis, oculus mundi, hilaritas diei, caelorum pulcritudo, naturae gratia, denique pulcerrimum majestatis divinae simulachrum, et admiranda Dei immortalis effigies. Quem Solis nomine et honore afficimus. Quodsi pulcritudo cernitur in splendore, quo perfusa res aliqua fuerit, et illustrata, quid pulcrius? quid illustrius Sole, qui lux, et immensa claritas universitatem hanc in omnes partes immensam, et quasi interminatam suo splēdore claram reddit et illustrē? si praeclarā, et eximiam speciem rerum, si colorum suavitates, venustatem florum, gemmarum nitorem, cujuscunque pulcritudinis aspectum adamavimus, si tāto quaecunque res pulcritudine praestat, quāto magis nitet et splēdet; si depressae valles, si colles editi, si montes excelsi, si campi patentes, tum, cum maxime diversis vestiti coloribus, et splēdore sunt circunfusi clarissimo, pulcritudinis aspectu delectant sensus omnes, et animos incredibili suavitate perfundunt: quid ad Solis pulcritudinem addi potest praestantius, cujus splendore colorem nitidum accipiunt, et illustrem res omnes, et collustrantur tanti luminis claritate? Venit in mētem eximiae pulcritudinis magnitudo, caelestis atque divinae claritatis immensitas, qua facies Assertoris Iesu micabat, et splendebat in monte Thabor tum, cum suae divinitatis splēdorem foras fudit, in oculis et aspectu discipulorū, et Moysis et Eliae qui tātae claritatis spectaculo praesentes fuerūt. id temporis cujus splendoris similitudinem habebat, cū fulgebat facies Assertoris, nitebant oculi, splendebat frons, toto ex ore caelestis atque divina claritas emicabat, in Solis eximio splendore fulgentis speciem et similitudinem admirandam? Cujus de spectaculo cum cogito, toties in Solis lumen et splēdorē clarissimum oculis feror, et animo rapior incredibiliter. Sed ad efficiētiam veniamus. Sol dux est et moderator reliquorū luminum, spiritus et temperatio mundi, qui res ipsas vi sua gignit et profert, agris foecunditatem dat, ubertatem et varietatem fructuum adjuvat, vitalem vim ac salutarem stirpibus et ani-

animantibus impertitur, qui vicissitudines temporum ordinesque discernit, eorumque partes ita distribuit, ut ad cujusque temporis varietatem res omnes afficiat, graviditates et partus afferat, tum incrementa maturitatesque percipiédi, atque res omnes multitudine innumerabiles, varietate dissimiles, colore suo perfundat. Hinc foetus, ut reliqua praetermittam, frugum, hinc ortus, et viriditates, hinc vaginae pubescentes, hinc flavescentes aristae jam Solis ardoribus ad metendum opportunae. A Sole denique ipso reliqua manat et fluit rerum tantarum varietas et multitudo, quae imis terrae visceribus latens et abdita gignitur, in terram hanc, et lucem exiens alitur, augescit, et maturescit. Denique in reconditos et abstrusos terrarū recessus sese infert, et ima penetralia perfundens aurum, et gemmas procreat. Afficit etiam Sol reges ipsos, principes clarissimos, invictissimos imperatores, magnates omnes, et eos, qui sibi adfuerunt a consiliis, et ad res magnas et excelsas, animos facit et exuscitat. Videre autē est Sole affectos homines alacres et erectos, ardua quaeq; et difficilia aggredi magno, et excelso animo, magnitudine cõsilii abundare, per populos, per urbes, per provincias, per regna, summa cū dominatione gubernacula rerū publicarum, et imperiorū florētissimorū tractare. Qua vero forma? quib⁹ lineamētis? qua mēbrorū omniū ex omni parte mirifice cõcinnti cõpositione? cernere etiā est homines, (quos vulgus Solares appellat) prae se ferre dignitatem oris, hilaritatē vultus, oculorum aciem acerrimam, venustatem capillorum, arcuata supercilia: eosdem esse bono ingenio, summo cõsilio praeditos, regio, et excelso animo, munificos ac liberales, summa gloria circunfluentes, in magno pretio et aestimatione habitos, summos, ac praepotentes dominos, rerumque omnium summa cum majestate potientes; denique bene a natura constitutos. Vt jam mirari non debeamus Solē in media sphaera domicilium, et sedem habere suam; ut tanquam rex virtutem suam cum superioribus et inferioribus circulis commu-

nicet,et mirabili cum aequabilitate rebus omnibus occurrat et provideat,neque universe solum, sed speciatim lucē afferens,et diffundens in hanc magnificam, et elegantem totius mundi machinationē. Iam vero terra ipsa, Sole absente contrahi videtur,ac moerere;praesente vero dilatari multum, et exhilarari:et in ipso recessu moestitia quaedā est et angustiae summae,in accessu hilaritas et suavitas mirifica. Habet enim hoc proprium,et peculiare Sol,ut moestitiā depellat, hilaritatem afferat,et afficiat res ipsas,quanvis obscuras,et caliginosas mirifica quadā suavitate,et nova quasi forma induat, atque specie jucundissima. Id quod nubes ad occasum spectans statuit ante oculos,quae cū caligine circūfusa deformitatē habeat plurimam,et ipsa pice deformior videatur,et tetrior ad aspectum oculorum;id temporis,cū Sol tēdit ad occasum,in nubē incurrens radiis,auro splēdenti clariorē reddit,propter fulgores mirabiles impressos, ad auri speciē illustriorem, inusitata claritate fulgentes. Vnde rubores etiam insigni venustate perfusi,nitidi admodum et illustres omnē purpurae fulgorem et nitorem praestantissimum fulgore sui luminis obscurant. Si de Solis cursu quaeramus, Sol duabus orbis partibus definiens motum. 5. diebus et lx. et ccc. quarta fere diei parte addita conversionem facit annuam. Atque ubi suum totum cōfecit,et peragravit orbem,fit annus, qui tanta celeritate fertur, quantam vix cogitare valeamus; licet ille nobis stare videatur. Atque contraria conversione ab occasu in ortum usque circumfertur longioribus spatiis circulum praetervectus Zodiacum. Quamquam autem tanta claritate fulgeat, ut lucem huic immensae afferat universitati,tamen pallidum,ac moestum,aliquot dies videbimus oppositu nubium,et exhalationum concursu densarum. Aliquando tamen,defecisse visus est Sol,et se derepēte sustulisse mortalibus,cum Luna,Solis tanto lumini objecerit sese, et oppositu suo lucem Solis clarissimam eripuerit. Eo tempore caelum obscurari nōnihil,et pallere Sol ipse, moerere Tellus,

et quasi in squalore jacere, hilaritate lucis ablata, cuncta contrahi, in angustum adduci parētis, et moderatoris sui Solis repentina defectione.

VENVS.

VENVS a veteribus dicta, quod ad res omnes veniret, eodem spatio cum Mercurio fertur. Ambo Solem, ut comitem sequuntur. Ad argenti speciem collucet, ac vibrat eximia sui luminis claritate. Die saepe videri solet, et fere semper hyemali tempore, cū Sol infimus fertur. Stella autem haec Graece Phosphorus, Latine Lucifer dicitur, cū antegreditur Solē; cū subsequitur tamē, Hesperos. Habet tamē vim frigidam et humidam, et quoniam proxima Soli est, medio calore temperatam. In quo Iovis naturam induit. Afficit, ut alia praeteream, suos in ludum, et voluptates, in jucunditates et blandicias, in saltationes, in choreas, ad otium, et ad libidinem, et ad omnem cultum et ornatū corporis, ad unguentorum conditiones acerrimas, et ad odorum suavitatē et fragrantiam, ad extructas epulas, et frequentia pocula. Efficit animos teneros et molles, varios canendi sonos appetit, diligit privatam luxuriam, et sumtus immodicos, et effusos, effundit sese in rosas, in palmas, in moschum, in balsama, in succinum, et electrum, in gemmas, et in lapides pretiosos; habet vim et potestatem in damas, et in omnia variis distincta maculis animalia. Praetermitto reliqua rerum genera, quae molestū est prosequi, et ut video minime decorum. Qui propius ad hanc stellam accedunt, facie decora finguntur esse, colore rubicūdo, venustate suavi, capillis mira aequabilitate ductis, et nonunquā inflexis et in tortis, superciliis pulcerrimis, nigris et summa venustate coeuntib⁹, incurvo naso, inferioribus labiis, nōnihil crassioribus, collo venustissimo, corpore nec tenui, neque opimo, sed pro debita proportione tēperato, pectorib angustis, et crurib⁹ sine deformitate leviter

crassis. Participes hujusce stellae affluere solent blandiciis, et lenociniis verborum, consilio et prudentia valere, maximis circunfluere bonorum copiis, appetere omnem elegantiam, et apparatum, corporis vestitus pretiosos, et varijs coloribus distinctos, colligere ac retinere benevolentiã multorũ, affabiles, benigni, mites, blandi, gratiosi videntur, alios blando appellando sermone deliniunt, loquuntur hilari vultu, cũ opus est, ut blãdissime possunt. Scilicet; sed amabo te suaviũ, ac deliciae meae. Vides ne quam blãde? magis in pocula, et cũ aviditate summa, summaque cũ jucũditate haurienda, quam in escas propẽsi feruntur, raro autẽ litterarũ studiosi sunt, natura calida sunt et humida cũ Phlegmatis admixtione. Nihil de magnitudine istius stellae, nec de rebus aliis, quae propriae sunt astrologorum, et illorum necessario nominibus nuncupandae: Quod ab astrologis hae petendae sint, non a Rhetore. Nunc ad Mercurium transeamus.

MERCVRIVS.

PROXIMVS est Veneri Mercurius, qui nomen a mercibus traxit. Mercurius enim Deus mercaturae, eloquentiae, palaestrae, denique lyrae author habebatur: quique nũtius Deorum legationes obiret, et responsa referret. Is dominationem habere dicitur in litteratos, in musicos, in pictores, in caelatores, et in omnes, qui subtiles et acutas artes exercent, in animalia, quae celeritate pedum ad currendũ valent, in aves garrulas, in picas, in psittacos, in nonnullos fructus, in mala medica, citrea, limonia, mala granata, et in horũ pomorũ arbores, et indissimilitudinem varietatemque colorum, in cogitationes multiplices, maxime in perturbationes, in dubias et ancipites contentiones, in diversa genera morborum, in febres assiduas, in phthisim, in melancholiam, (sic appellant Graeci) in partes corporis humani, in cerebrum, in os, in nares, in nervos, in crura. Itaque, qui nati fuerint hoc

hoc signo, in litteras non parum affecti videbûtur, et ad excogitandum acuti, et ad inveniendû afluentes, et ad eruendas ex tenebris in lucem difficultates prompti, ad memoriam firmi constantesque. Nihil denique non praestantia et acumine ingeniorum indagabunt, patefacient et illustrabunt. Arbores etiam eodem satae signo ferent suos uberes, atque praestâtes fructus. Quid? picae, psittaci garriêt, humanas voces reddent et saepe nonnulli sermocinantes. Astrologi homines hoc signo conceptos fingût capillis passis et intortis, venustis oculis, et omnino nigris, barba similiter nigra, longo ore, acuto naso, digitis longioribus, mediocri statura, gracili plerunque corpore, rarò quod deformitatem affert, pingui et opimo; denique fingunt subtiles, acutos, ingeniosos, strenuos, et ad omnes artes et disciplinas, maxime ad Arithmeticam et ad Astrologiam, et ad Matheses affectos, et aptos admodum. In humilioribus vero artibus non parû praestantes, et egregii, qui appellati sunt vulgo Mercuriales, habêtur ad aurificinae opera tractanda, ad picturae nitorem et splendorem, ad vim omnem et praestantiam sculpendi. Disputant subtiliter, et acute, et ad objiciendum et ad respondendum magno sunt ingenii acumine, et amantes Philosophiae, et Poëseos, et in reconditis, et abstrusis arcanis mentis acie penetrandis multû valent. Gnavi sunt, et industrii ad res agendas; autores et perfectores maximorum operum, et ad victû comparandum omnem, et ad augendam rem familiarem natura solertes et providi, ad omnia semper acri têdentes animo. Tanta autem ingenii magnitudine abundant, et mentis acie praestant, ut inveteraverit jam mos iste, multarum gentium aetate confirmatus, Mercuriales hujusmodi acutos, et multum providentes appellandi. Mercurius quinquaginta quinque trecentisque diebus, et sex fere horis suum orbê côficit. Raro apparere solet, et cum apparet stella haec, lucet ac micat acuta, et ad oculorû aspectum exigua; in quo a caeteris abhorret Planetis, salientis speciem praebens. Cum remo-

tior a Sole,tunc octo vigintique gradibus, et. 30. minutis fertur,modo respiciens in Solem orientem, et alias in occidentem: Quamobrem multarum, et dissimilium rerum maximus effector est. Venus enim et Mercurius fere semper cũ Sole quodammodo cohaerent, ac fere una ineunt, et conficiunt orbem suum. Nam Soli ad suam vim, et annuam efficientiam obediunt, operamque illi suam certatim conferunt.

LVNA.

LVNA Solis aemula,et noctis ipsius decus, in infimo orbe Solis radiis accensa convertitur. Quae suos cursus spatiis menstruis cõficit. Cujus tenuissimum lumen facit proximus accessus ad Solem, digressus autem lõgissimus quisque plenissimum. Cujus species ac forma mutatur,tum crescendo,tum defectibus in initia recurrẽdo. Ita videre est Lunae luminum varietates,tum accretione, tum diminutione, quasi sui ipsius notantes et designantes dies. Sic mensium fere dies congruere videmus cum Lunae ratione, ut non plures Lunae sint,quam unius mensis dies. Quanquam non eodem tempore utriusque spatia ferantur,sed vel ineunte mense,vel medio,vel exeunte inire contingat, aut exire Lunam. Itaque in Lunae diebus,et mensium est quaedam similitudo. Multa autem a Luna manant et profluunt, quibus et animantes alantur,augescant,et pubescant, maturitatemque assequantur. Quae oriuntur e terra,ut alia desinamus,ostrea, et cõchylia omnia cum Luna crescunt, pariterque decrescunt. Sic ejusdem Lunae ortu,et obitu aestus maritimi, fretorumque angustiae commoventur, ut accessus recessusque maris expectentur ad solvendum e portu. Vt enim magnes ferrum, Luna trahit aquas ad sese,ut ad illius rationem saeviãt, et intumescant; sedẽtur,et deprimantur. Cum in alia metalla,tum

in

in argentum dominatur. Arbores cum Luna senescentes tẽpestive caedũtur. Quin et humani corporis praeclarae constitutiones, vel adversae perturbationes notãtur ex Lunae ratione; quam medici ad sanguinem effundendum expectant, ne dissipent, et perdant hominem alieno tempore venã scindẽdo. Atque plena Luna calidiores noctes aestivae sunt, quã eadem decrescente, aut aliis ipsius orientis, aut accrescentis diebus. Cum ipsa claritate sua medias noctis tenebras illustret, et facem praeferat, ne ruamus ipsis in tenebris, et media caligine, tum quid boni plena afferat, intelligimus, cum varias mutationes lucis habens, oriens, aut senescens tãtam lucem afferre nequit. Sed consideremus varias illam formas et figuras induẽntem, scilicet modò splendentem, modo rubicundam, interdum nigram, obtusam eandem, erectam et infestam, acuminatam etiam atque rigentem, ab utroque cornu rectam, ineuntem, accrescentem, plenam, decrescentem, et exeũtem. Eadem ex vario dissimilique aspectu vel serenitatem praenuntiat, vel vẽtos, vel pluvias, aut nimbos, imbres aut tempestates portendit. Denique vim ejus, et efficacitatem videre licet, cũ subjecta atque opposita Soli radios illius et lumen obscurat. Sed in ipsam hoc tantum mali, quod Soli attulit, tum confertur, cum ipsa incidens in umbram terrae, cũ est e regione Solis, interpositu, interjectuque terrae, repente deficit. Et quidem plures Lunae, quam solis defectiones ab astrologis animadvertuntur.

(§)

TOPOGRAPHIAE

LIBER SECVNDVS.

QVATTVOR MVNDI CORPORA.

AETHER.

CAELESTIVM Globorũ ordinem consequuntur quattuor mundi corpora, et aëré anteit AEther, extrema ora, et determinatio quattuor corporum, qui tenuis est et pellucens, et aequabili calore suffusus: qui quemadmodum aër sursum recta via in caelestem locum evolat. Tanta autem est tenuitate, ut omnes consenserint, nec cerni quidem oculis illum potuisse, etiamsi propius homines accederent, et eundem maxime niterentur cernere. Nam si aër iste, qui terram circunfundit, propter suam tenuitatẽ neque in nostrorum oculorum aspectum cadit, neque qualis, quantusque sit, videri potest; cum altius ascendat Aether, et ignis iste locum altissimum obtineat, de sua tenuitate et subtilitate mirabili dubitationem aliquam habebimus periti praesertim Philosophiae?

sophiae? nihil enim concreti habet ignis ille ex omni parte subtilis et pellucens. In hoc dissimilis istius nostri, quem adhibemus ad usum et victum quotidianum, qui sine pastu aliquo permanere non potest, et crassus est atque concretus, confector et consumtor omnium: idemque quocunque invasit, cuncta disturbat ac dissipat. Quamobrem propter praestantissimam materiam, ac formam pulcerrimam, Chrysippus disputabat, Aethera esse eum, quem homines Iovem appellarent. Quem nos in illa Deorum innumerabilium infinitate principem a veteribus, et praesidem Idolorum nominatum fuisse legimus. Non defuerunt aliqui ex antiquorum numero, qui cum tollerent oculos in caelum, atque ipsum caelum, et innumerabilia sydera vidissent, et cuncta magnitudine immensa, tum astrorum omnium principe Solem, omnia clarissima luce collustrātem, multis partibus majorem et ampliorem, quam terram universam, tum innumerabiles Cometas accensos, et inflāmatos medium aëra praetervolātes, horum omnium principem et auctorem Aethera fecerunt; atque hunc tantum ornatum et splendorem clarissimum, ex Aetheris ardore puro pellucentique fieri putabant. Ita tamen, ut ex nobilissima Aetheris parte gignerentur sydera. Quin nihil insigni splendoris specie, aut illustri claritatis aspectu praeditum aut videbant, aut audiebant, quod non ad Aethera referendum censerent. Animi nostri rationis compotes, quibus nihil ab optimo et potentissimo Deo melius est procreatum, neque datum generi mortalium, quippe qui ad divinam facti similitudinem fuerint, ex sempiternis illis ignibus a philosophis accepti datique fuisse dicebātur. Quod poetarum fabulis traditum fuisse reperiemus. Quid enim aliud poetae per Prometheum significare voluerunt? hujus rei causa fingebant simulachrum ex limo et argilla factum ab eo fuisse, et auxilio Minervae translatum eundem in aethera secum ignē caelestem in hanc infimā terram detulisse, et admovisse operi diligenter studioseque ficto. Dictu

G

& ui mirabile, spirare mentiebātur coepisse statim hominem; vix admota facula, tandem animatum, et muneribus ac donis animi praeclare fungētem. Quamquam haec mēdaciis et erroribus plena sint, tamen quis neget ea dixisse, scripsisseque philosophos prae reliquis elementis aetheris ipsius praestantissima pulcerrimaque materia ductos? sed quid a philosophis aetheri tributā fuisse vim hominis ipsius animādi mirer, cum vi ejusdem aetheris nō pauci duxerint animata omnia fuisse caelestia? Fuerit regium, et excelsum animal homo ad decus, et ad gloriam beatorum natum, atque adeo ad perfruendum divini numinis aspectu. Sed quāto sunt perfectiores, magis purae, magisque castae divinae mētes? at multi, qui consequuti fuerūt, divinos spiritus fuisse nulla gravitate corporis, sed integras atque castas mētes, omni labe terrenae fecis carentes ex igne factas fuisse procreatasque voluerūt. Atque illi ipsi, et eoruum sectatores, animos hominum ignem esse putaverunt, cujus ardore vigerent homines, et spiritum hunc communem ducerent, extincto, perirent, et occiderent statim. Itaque quod vitam agerent mortales, quod in corpore inclusum animum continerent, quod corporis muneribus necessariis fungerētur, quod denique vitalem hunc et fusum per omnes partes spiritum retinerent, causam fuisse maximā praestantissimamque, principem et auctorem unum ignem, hunc, purum, et pellucentē, ex ultima mundi determinatione datū, et impertitū humano generi. Nam calidum aliquid, atque igneum in omni fusum natura spiritu esse, et animū hominis, erroribus multis decepti sibi praedicti philosophi persuaserunt. Quin et Herachlitus tantam igni vim largiebatur, ut ad igneam vim omnia referre non dubitaverit. Sed nos praestantiam ignis considerantes, principē quattuor simplicium esse corporū ignē recte perspicimus, et suum in haec corpora principatū & dominationē habentē. Id quod ex celsissimo loco supra aërem posito, finitimo syderibus, et Soli, astrorū principi, rudes in Philosophia fatebūtur. Sed omittamus.

mus a'ta contemplari, et in aethere vagari desinamus; et ad plantas,ad animalia,ad homines descendamus. Si quid in igne aethereo praestantissimum est,id est calidum ipsum,quod in igne inest, et naturale quidem: cum igitur participes sint caloris plantae,cum animalia, cum homines tandiu vivant, quandiu in illis remanet iste calor;non ille vitam animantiū, et cunctorum salutem hominum complectetur? primo diluculo,vix occultato Lucifero, ante Solis ipsius ortū, nō moerere videtur ager? non herbae, non flores contrahi? plurimi marcescunt,et intereunt brevissime?cum vero Sol oritur, et sua luce terrarū sola collustrat,non exhilarari videntur omnia,et spiritum quasi vitalem ostendere?unde hilaritas istius modi, et ipsa contractio, et quasi moestitia rerum universarum?ab accessu novo,et ejusdem discessu caloris; quo nitere videntur,et in agris micare omnia,et quasi praecipuo quodā sensu affici. Deficiat hominem calor, deseret eum spirit⁹ cōfestim vitalis,et corpus calore vacuum derelinquet cōfestim animus,qui receptaculum habet cum ex aliis humorib⁹,tum ex calore concretū. At non iste calor ab igne, sed a Sole manat. Fateor;neque inficias ire possum res alias,et inter has Solem caloris effectorem esse. Sed cum igni calor sit insitus, et sua natura praecipue datus eidem,non ignis vim,et praestantiam illustrem caloris participem aspiciemus, qui plus virium ad calefaciendum habebit, quam caeterae quaeque res, quam ipse Sol calefaciens res mirum in modum, et eodem non alens dumtaxat omnia plantarum genera, sed in ima terrarum viscera penetrans, atque adeo gignens in abditis terrarum penetrabilibus argentum, et aurum ipsum, et lapides magni pretii, et aestimationis? Sed conferamus inter se, si placet elementa: atque, ut omnes intelligant me terrae, caeterisque elementis tantum impertiri laudis, quantum aequum sit, et illis suo jure optimo debeatur, dico globum terrae eminentem e mari, fixum in medio mundi universi loco stare perpetuo, neque in subli-

me ferri levitate, non moveri, non agitari unquam; beneficã esse terram, et liberalem, quae nos ut parens admodũ indulgens vagientes et plorantes statim, ut in hanc lucem eximus, nostrae quasi miserta conditionis excipit, natos multitudine, varietateque rerum alit, ac recreat; ad extremũ, cũ corpus sepulturae mandatur, ita locatum, ac situm in aliqua parte terrae, quasi operimẽto matris obducitur. An non videmus placidam, mitem, indulgere mortalibus, ferre commoditates, et utilitates, omnia parere, et fundere ex sese, neque ad victum solum, sed ad delicias et voluptates maximas? Quantum illa gemmarum, quantum argenti, quantum auri, quantum omnis generis metallorum procreat? quantum stirpium et herbarum? quantum frumẽti; reliquorũmque fructuum profert, et abunde satis, et copiose largitur? Denique, quemadmodum ad humani corporis fabricam prope accedat, quis nõ aspicit? ut enim venis, et arteriis constamus, tum ossibus atque medullis, et sanguis per venas diffunditur in corpus, spiritus per arterias. Ossa dura sunt natura sua, medullae, quemadmodũ cerebrum, molliores: sic in terra partes sunt sicut venae, per quas aqua fundit sese; partes quasi arteriae, quas permeat aër fluens huc et illuc. Iam vero quantũ asperitatis, quantum duritiae terra diversis in locis habere visa est? quantum in aliis mollitudinis, ac teneritudinis? in illa lapides, et omnia metalla durescunt. Quemadmodum etiam bitumen, et illius plurimae res simillimae liquescunt. Quid? quod in homine quemadmodum morbi ex humoribus crassis, et concretis, podagra scilicet, febres tertianae, febresque quartanae cõstantissima reversione notantur, ita quidem aquae terrae visceribus delitescentes, modo scaturiunt, modo reconduntur? quibus planum efficitur, quantam habeat terra cum nostro corpore similitudinẽ, atque adeo quantũ dignitatis inter reliqua elemẽta. Quid dicem' de aquarũ cõmoditatibus? de tot fontib'? de rivulis? fluviis? atque de immẽso mari, unde profluunt, et in quod omnes aquae recipiunt sese, tanquam in commune

recep-

receptaculum? Neque praetereundae sunt silētio nubes, sunt enim ex terrae vaporibus coactae, unde ad terrarū foecunditates, et partus aquae necessariae existunt. Sit in magna laude aër ipse, qui vitalis est, et salutaris omni generi animantium; quem sic ducere necesse habent, excipienda, reddēdaque anima, ut praecluso spiritu intereant confestim animantes. Qui mirabiles alias, et alias utilitates praebet, et gravitatem caelorum terram ac pestilentē avertit. Sed his omnibus elementis anteponatur ignis, propter tenuitatem suam, et puritatem maximam; propter praestantiam loci celsissimam, propter efficacitatem agendi mirabilem, et multo praestantiorē vim omni genere rerum concurrentem. Neque enim in elemētorum concursu, ignis proprietate plus efficacitatis aliqua habebit. Calor anteit caeteris, et longo intervallo, praestat, neque terra, neque aqua, neque circunfusus aër quicquam per se potest efficere sine caloris accessu: qui nō modo socius est, et coadjutor rerum faciendarum, sed princeps perfectorque maximus. Itaque absoluta, cōsummataque perfectio propria est ignis, at reliquorum (ut plane dicam) elementorum cōcursus ad agendum. Quo de cū agimus, facile mihi persuadeo, ut tanquam regem aliquem praeesse putem caeteris elementis ignem semper tenuem, pellucentemque, quasi de loco celsiore dominantem: et, ut ad opus faciundum cum mercatores quaestuosissimi coierunt, qui reliquis opulentior est, plus interdum pecuniarum conferre solet, ignem materiā praestantiorem, magis egregiam, et rerum praeclaram effectricē contulisse. Nam quid dicam, terram adumbratam esse corporis humani speciem, cum in hoc nostro igne inferiore, multò magis emineat humanae dignitatis excellētia? qui sic micat, sic nitet flammas spirans ardentes, ut vivētis hominis, et vigentis admodum species videatur esse. Cum agilem, item acrem, facilem, et expeditum ad omnia virum videmus, hunc ignem dicim? incēsum et inflāmatum, qui stāre nesciat; totus ardeat, et flagret. Atque de hoc igne, quo utimur ad calfaciendos

nos, ad rerum innumerabilium usus, ad tenebras noctis illustrādas, ad pietatis et religionis opera, dicerem fuse, copioseque, nisi mihi de hoc elemento igne dicere dumtaxat propositum esset. Nunc ad aëris regionem veniamus.

AER.

NVNC de Aëre, qui inter mare, et caelum interjectus est, dicamus, cujus utilitates innumerabiles sunt. Nam primum animātes, et aves aspiratione Aëris sustinētur; et ipsi mortales spiritum ducūt, ipseque aër, quacūque imus, quacunque movemur, nos comitari visus est, et quasi dare locū, ac cedere idem. Vigilātes, dormiētes, refrigerat, atque fovet, temperans nimiū cordis ardorem, quo obrueremur sine dubitatione, nisi spiritum ille vitalem impertiretur, et salutarē. Atque idem ipse perfector maximus est utilitatum, et commoditatum, quae a caelo in terram, et in gen' hominum proficiscuntur. Quin Sol ipse aëris beneficio lucem suam claram et illustrem affert. Ejusdem ope nimii Solis calores franguntur; modo hoc, modo illo modo temperantur. Videre autem est rerum omnium fictricem et moderatricem divinam providentiam, qua aër in eo loco collocatus est ad usus hominū, et utilitates necessarias; ut ex qua parte proximus est igni, calorem assumat, qua vero vicinus est terris, et aquae temperationem, sed aliquid caloris habentem admixti, praesertim aliquot temporibus, radijs Solis terrā ferientibus; sed ex qua parte interject' est inter duo haec extrema, maxime frigidus aër est, et utrumque fugiens cōtrahit se ipsum, et quasi retrudit. Quod habet vim maximam ad pruinas gignendas, et rorem matutinum, quo aluntur, et sustentantur plantae temporis existente maxima siccitate. Nives etiam cōcretae summis in jugis montium albescunt, quibus feraciores, et uberiores agri redduntur. Vnde vulgo jam ille sermo in hominum ore linguisque versatus apud omnes gētes increbuit, maxime fertilem

tile annum esse, in quo nives plurimae extiterint. Nam cum illae, tum glacies quasi manu plātas detinent, et remorantur, ne in sublime ferantur, sed agant radices infra terrā altiores, et suo tēpore crescant, et fructus tāto uberiores ferant, quāto radicibus inhaeserint altioribus. Cum Sol vero excitat vapores calore suo, quoniā illi tenues sunt, et subtiles, ipsa nempe natura aëris sublimes tolluntur facile, et in mediam accedentes aëris regionem in nubes coguntur, et constringuntur frigore: unde aquae existunt aëris opportuno flatu, cum ad rigandam terram ipsam, et ad reficiēdam, recreandamque ex aviditate sua, tum ad opplēdam, saturandamque, cum siti veteris ubertatis aruerit. In quo non minorē habet admirationem, modus et admirabilitas aquarum de caelo labentium in terras, ut si rationem cogitare vellent ullam, artemque mortales, nullam magis idoneam, neque apoositiorem ad terras irrigādas invenire potuissent. Quae sic bellissime fluūt in sola terrarum, tam apte convenienterque, tam mirifico ordine moderationeque, ut setaceam telam transmisisse videantur, sese fundētes aequabiliter in omnes partes, et infimam tellurem penetrantes, ad plantas omnes alendas, ad arborum folia reficienda, ad poma cujuscunque generis, et reliquos fructus recreandos. Quarū utilitates minime praestant ductus aquarum, neque rivulorum derivationes. In quo divinam potentiam Iob ipse praedicat, et tollit in caelum. Quae nubes ipsas continet atque coercet, ne praecipites in terrā effundant sese, et totam alluvionibus obruant. Quod de terra Iudaeorum generi promissa lacte tota, melleque fluente Moyses posteritati commendavit. In quam divinae majestatis oculi cōjecti sunt semper, neque ab illa dejiciētur unquā, ut aquā, et rorem diffundat opportuno tēpore. Atque beneficiū istud mirificis effert laudibus vates ipse divinus immortalē caelorū opificē omni laude prosequēdo: qui caelū nubibus obducit, et aquas effundit opportunas, et tanta cū abūdantia, ut nō solum cultos irriget et satos agros, sed desertas, et vastas terras, horri-

das et devias, ut viridissimas herbas, et flores suavissimos ferant. Sed quam amplum sit, et quam singulare hujusmodi beneficium, intelliget attenta cogitatione complectens multitudinem, et varietatem omnis generis rerum, quae ad alendam, et sustentandam hominum vitam, necessariae sunt, hinc pédere maxime. Hinc enim frumenta, hinc vinum, hinc oleú, hinc fructus, hinc legumina, hinc herbae salutares, hinc pascua brutorum, hinc pecudes, hinc omnis pecoris et armentorum genera, hinc lanae, et pelles ad vestitus, et cultus usitatos. Quas utilitates profecto non acciperent mortales, nisi aquarum dono ac munere singulari. Has vero ventorum appolito afflatu, quis neget existere? In varias terrarum partes nubes agunt easdem, cû opus est, etiã fugant, atque dissipant, et quod obduxerant nubibus caelum, reddunt serenû, atque trãquillum. Quid quod pestilentiam propulsant? salutem restituunt? quid quod quattuor anni tempora, autumnos, hyemes, ver, et aestatem, magna ex parte effici Aeris varietate multi constãtissime tenent? et ob eam causam aëri omnia voluut accepta referri debere, cum ex quattuor temporû mutationibus, omnium quae terra marique gignuntur, initia causaeque ducãtur, et ab aëre fluant et manent ea, quibus animantes alantur, augescantque, et pubescant maturitatéque assequãtur, quae oriuntur e terra. Nam quãvis Solis admirabilis sit efficientia ad vicissitudinem horum temporum revocãdam, et cum altius submissius ve fertur, et suum cursum cóstitutis spatiis definiens, conversionem facit annuam: tamen aëre, quasi socio quodam et comite, Solem adjuvare plurimû ad suas impertiendas conferendasque commoditates, quis non videt? An vero ineunte vere virerent omnia, et amoenissime florerent in agris, nisi suavitate Zephyri lenissima? quae e floribus afflantur suavitates odorum omni tempori anni jucundissimae, nunquã sursum nisi flatu aëris ferretur in nares. Neque nati fructus adolescerent, neque conservarétur etiam, neque speciem suam et naturalem colorem retinerent, neque maturita-

ritatem consequerentur, nisi aëris, ope communi. Si flavae sunt fruges, et ad metedum maturae, spicis vi granorũ incurvescentibus, quemadmodum aestivi Solis, & eo tẽpore flantis aëris efficacitas praedicabitur. Sed elementa singula consideremus, et terras, maria, et ignem ultimũ, ad hunc, quo de nunc agimus, aëra comparem. Quem terra, quem mare, quem ignis aëre non accedente usum habebit? vidimus e terra nihil oriri, neque ferri ad usum, et ad delicias hominum, nisi existẽte aëris opportuno flatu. Cum mare ipsum pacatum est, et tranquillum, non ab aura fit flante lenissima? cum navigandi felicitate utimur, non aëris flatu fecundo, bona datur navigatio? cum aestus maximi, accedentes, et recedẽtes commoventur, cum in Indos usque tantis toties cum classibus, plenissimis velis navigamus, et invehimus, deportamusque argentum et aurum, et merces omni genere divitiarum abundantes, id fecimus unquam, vel nunc facimus, nisi prospero flatu, qui nos ad exitus proveheret optatos, utentes? est quidem mare res violentissima, sed aere facile sedatur, et quasi vinculis quibusdam coercetur, atque cõstringitur, ut sese commovere nequeat aura nulla flante, sed tamen existẽte, protinus explicat fluctus longissime, latissimeque. Sic autem ventis subjectum est, ut inflatum aspiciatur vi ventorum, fluctus tollens in caelum, et eosdem in imas deprimens voragines. Quid signa fidei Christianae? maria vi ventorum transmisserunt omnia, penetrarũtque in ultimas terrarũ partes: ubi cõcionatores Divini verbi, et cultores vineae Christianae sanctissimi, gentes efferatas, et immanes ab Idolorum superstitionibus, ad veram Christi fidem sanctimoniamque traduxerunt. Sed ad ignem veniamus, qui cum splendet atque lucet, hanc lucem, et splendorem non ab aëre accepisse visus est, cũ flatus hominum, aut follium accedũt, ut ignẽ concipiat admota materia? cum vero conceptus est alitur ille lucens, et splẽdens ignis; cum illum aër ipse sustineat, et alat magis. Itaque cum vires sumere, et accẽdi magis ignem volumus, aëris

flatus fubminiftramus. Et cum ventus flat ab illa parte, qua fefe ferat in ignem accenfum, & involet citatus & velox, cogit ignem magis diffundere fefe, fublimemque ferri ftridore plurimo, flammis longe, lateque collucentibus. Quin venti funt, qui vim ignis opprimunt & extinguunt flammam ex citato fumo, qui denfus et caliginofus obfcurat lucem Solis clarifsimam. Itaque ignis, caeteraque elementa ad vim fuam oftendendam ab aëre pendere vifa funt; ut tú boni quicquam efficiant, cú focium habeant et coadjutorem aërem, tum fuae virtutis praeftantia careant, cum aer vim fuam et impetum in illa vehementem et incitatum intulerit. Sed nolo vobis in aëris utilitatibus cómemorandis multus videri. Nam cum ventorum alii refrigerent, alii incédant, alii temperent, et illuftrent caelum, alii ficcitatis, alii humiditatis caufa fint, alii caloris, alii frigoris effectores, atque aëre ipfo communi, quo utimur, alamur, et fuftineamur, animantia rationis expertia fpiritū vitalē ducant, nihil fere repertetur, quod aëris virtutē maximā, & ad omnia rerum genera efficacē efficientiam non recognofcat. Quapropter illa minimi funt in aeris laude, quae cogitationibus admirationem afferunt, & fenfibus incredibilem voluptatem, arborum folia aëris lenitate ventilata, fonum edere concrepando jucundifsimum, cum in fimilitudinem bractearum huc, et illuc ventilentur. Quod idem videre eft in camporum planicie, in agrorum pulcritudine, in cuiufcunque vallis, aut nemoris amoenitate: cum veftitus omnes colorum diverfitate diftincti, in hanc et in illam partē mirabili fuavitate intorqueantur, retorqueanturque. Cum aeftivo tempore caloribus adurantur omnia, & prae caloris magnitudine nequeant refpirare mortales, non aëri expofita loca quaerunt diligentifsime? non fub dio magnam noctis partem agunt? non in fubdialibus deambulationibus flatus lenifsimos captant? non unde flat aër, in illum fe conferunt locum? non flabella, non folles, non alia funt inftrumenta ab hominibus excogitata mentis facundi caufa? non cum

flab. lli.

flabella desunt, linteolis aut palliorũ laciniis ventũ nobis ipsis facimus? at quemadmodum aestus tempore vim caloris perferre non possumus, cum sudamus, cum angimur, exuimus vestes, et thoracis globulos in pectus usque detrahimus, et collaria demittimus a tergo et ex omni parte revocata, ut auram captemus aliquam, et a molestiis caloris reficiamur? quo vela passa spectant in navigiis, nisi ut flatus ventorum excipiantur? quin et molae alatae seu pneumathicae sunt ad molenda frumenta, praesertim in illis locis, ubi nullae aquariae propter fluminis distantiam fuerint. Sed ne existimemus omnia terrae pastus animantia capessere, chamaeleon semper inhiante ore fuisse dicitur, neque illud unquam claudere. Quippe qui nec cibo, nec potu de multorum sententia alatur; sed dumtaxat aëre, quem capit illo ore inhiante, patentique semper, et ipsis patefactis faucibus corporis sui conservatore nũquã non reciprocat. Quod si mirabilia sunt haec in chamaeleone, a terra tollamus oculos in mediam aëris regionem, atque cum suspiciamus aves innumerabiles medium aëra praetervolantes, quam nos alacres, et erectos faciunt aspectum tollere nostrorum oculorum in varios atque multiplices volatus, in superos, medios, et infimos, in rectos, transversosque, atque omnes tam expeditos, tam celeres cum frequenti commutatione, eadem adhibita celeritate volandi continuatos, ordine tam singulari modoque praestanti, nunquam ut se confundant atque perturbent; et cum se permiscere videantur propter multitudinem suam, tamen iustos ac legitimos, et recta semper moderatione definitos volatus conservent; ut imitari volando videantur, atque referre ludorum concursus humanorum (Ita volant altissime, ut saepe nostrorum oculorum aspectus tam infinitam altitudinem, et a nostris sedibus tam longe distantia locorum intervalla non consequatur. Ita saepe medium aëra praetervolant, ut plane cernãtur volatus, et oculis inter-

noſcantur, et mutationes, varietateſque ſuis in volatibus numerentur. Cum omnes advolant, et praeeuntes aliae conſequantur, cum circumvolent, et in orbem, quem ordinatim conficere feſtinent, ſeſe compellant, et adducant venuſtate mirabili, deinde quo fecerunt ordine gyrum, diſſolvere properent, et accelerent: donec in duas partes quaſi in turmas diviſae, tanquam praebentes mirificam ludorum ſpeciem Troianorum, avibus aliis aliae protinus occurrunt, et aliae ſeſe comparant, adverſariis occurere geſtientes, in quas invadunt ſtatim, et involant viciſſim binae, ternae ve adverſarias appetentes. Qui cócurſus atque conflictus? quae petitiones reditulque grata viciſsitudine cóſervari poſtquam ad aliquod ſpatium occurrerunt, repetiveruntque ſimulachra ludorum? non alias aſpicimus liberas atque ſolutas toto aere volitare? non vagari fuſas atque diſsipatas, devias, atque diverſas? non etiam longius a terra, ut oculos interdum, et ora noſtra praetervolent, quaſi per ludum, et per iocum in nos involare, tanquam provocantes, ut eas manibus appetamus, et cum porrigere brachium videmur, ut illis ipſis manus iniiciamus: iam tunc cum apprehenſas putamus, noſtros conatus et petitiones ludificando, pennis elatis, uno ſe volatu protinus in ſublime ferre? non eaſdem tranſmittere volatu tecta domorū, et agrorum atque camporum immenſa ſpatia? non ſe ad fontes? non ad lacus demittere ablutum corpora, capitaque veruſtiſsima? quae cum ſe merſiſſent, poſtquam emerſerunt ex aquis, ſtatim uſque eo premere corpus incipiūt, et agitare cócutiendo, protinus ut aquam excutiant a ſe, ex ipſo ſtridoreque alarum, non in arboribus, non in virgultis inſidēt, huc, et illuc circunſpectantes? Cātus illarum ſuaviſsimi ſunt, quorum dulcedine permulcent aëra, mortaleſque illorum ſuavitate perfuſi conſiſtunt ad iſtius aëris ſalubritatē captandam, vernis praecipue temporibus, quoties ruſticantur homines, ut oculos viriditate camporum, aures paſſerum, et avicularū modulate concinentium garritu vario, ſuaviſsimoque ſer ſus.

omnes aurae lenissime flantis suavitate pascant admirabiliter, et a laborib⁹ quotidianis; ab urbanis negotiis, a molestiis gravissimis reficiant, atque recreent sese. Cum dies serenus est atque tranquillus, et Sol omnia sua claritate terrarum loca collustret, et totam hanc aeris regionem eodem clarissimo splendore circunfundat, ut neque atomi videantur minimi; omnia autem niteant et splēdeant? Quae alacritas ex aspectu? quae suavitas intimis ipsis in praecordiis percipitur? omnia sunt ejusmodi hac specie, hac affectione mirifica, ut mirandum in modum in creatorem suum animos hominū afficiāt. Quare cū omnia loca permeare videatur aër, neque quicquā rerum ex mundi totius universitate, non hominē ipsum posse consistere sine aëre, nihil denique magis commune, magisque necessariū Philosophi viderēt, in suis illis disputationib⁹, disceptationibusque frequētissimis, quib⁹ eū honoribus, qua divinitate affecerunt? Deū Anaximenes statuebat aëra, atque hunc immensum, et infinitum; alii aërem interjectum inter mare, et caelum Iunonis nomine consecrabant; aërem autem, qui per maria manaret, Neptunum esse disputabat Chrysippus; atque idem ipse ex aere gigni terram, aquam, ignem; tum ex his facta omnia fuisse contendebat. Tantum laudis et honoris aeri tribuebat. Nunc de iis, quae fiunt, quaeque videntur in hac aeris circunfusa regione.

NVBES.

EXISTVNT in hac aeris media regione multa notatu dignissima, inter quae nubes cernuntur, quae ex vaporibus, et exhalationibus elatis in sublime gignuntur. In quas, si quaeramus, quemadmodum induerūt sese, facile quidem est intellectu. vapores vis ipsa caloris ad se trahit et rapit, et cum tenuissimos absumsit, reliqui crassi concretique

coguntur in nubes, quae intrinsecus cócavae sunt, sed in modum spongiae cavernis redundantes: quamobrem vis, et species corporum superiorú facile imprimitur, et insidet in nubibus infixa. Ob eam causam radiis Solis formas varias suscipiút, atque figuras multitudine colorum, et varietate distinctas. Rotundae vero sunt ad speciem sphaerae, cui appropinquant, extrinsecus autem convexae, quae levitate, et agilitate mirabili sunt, si a vento vehementer commoveantur, et impulsu concitato agitentur; si ventus lenis, aut lentus flaverit, tardius feruntur. Neque enim tardius ferri possunt, neque celerius, quam sunt flatus ventorum, lenes aut vehementes. Sic videas cum nullus ventus flat, etiamsi caelú nubibus obductum sit, nubes stare; cum autem Boreas ingruit, spargi, dissiparique; Austro flante, vim aquarum ingentem ex nubibus effectam profluere de caelo; et ad mutationes, et ad flatus vétorum tarditates consequi, vel celeritates nubium. Nubes causam afferunt nimborum, grandinum, aquarum, alluvionum, tonitruum, atque fulgurú. Earum etiam oppositu nos a calorú molestiis, et Solis ardoribus defendimus. Atque illae, cú altitudine sua caelo ipsi inhaerere videantur, propinquiores sane nobis, ad terram propius, quam ad caelum accedunt. Quae autem species, et forma nubium? in illis formas taurorum, equitum, cétaurorum aspicim⁹ effectas. Aliae obscurae, et horridae nimis obscuritate sua nocté rebus offundere velle videntur; saepe picea plusquam deformitate, et in plumbi specié quasi, ad tonitrus, et fulgura; et ob eam causam ad terrarum vastitatem spectare quodammodo visae sunt. Quae cú ad Solis occasum, Sole nubem induente radiis in illam sese inferétibus, quia tenuis est admodum, et perlucida, quia plena cavernarum, et in spongiae similitudiné, tota fulgore perfunditur splendenti, et auri splendore clarius nitet, atque coruscat. Cum mane rubet, futuras aquas praedicit, cú vero occidente Sole, tranquillitatem, et serenitatem diei sequentis.

NE-

NEBVLA SEV CALIGO.

NEBVLAE, quae nubibus proximae sunt, quibus aspectus caelorum serenus, et clarus admiratur, tenuiores et subtiliores apparent; idque intellectu facillimum est, cum radio Solis facillime dissolvantur. Quae si crassae fuissent a Sole non tam facile vincerētur, et ad aquae naturam propius accedentes in nubes induerent sese, crassitudine sua frigidam aëris regionem adeptae. Sed sunt quaedam adeo crassae, spissaeque, quae ex humoribus terrenis profunduntur, ut superā regionem propter crassitudinem suam petere nequeant. Hoc caelum nebulosum, et caliginosum, et aspectu suo tetrum, ac deforme reddunt, cum tanta caligine suavitatē, et hilaritatē eripiant, et moestitiam terrarum sedibus inferant. Hae nebulae, cum orientis Solis interventu extenuantur, et evanescunt, serenitatem prae se ferunt, et tranquillitatem: si tamen spissae, cōfertaeque cōscendant, et ad Aërem frigidū elatae, una cū vaporibus concrescant, saepe cōvertuntur in aquam.

TONITRVA.

IN aquarum vim affectum tot nubibus obductum caelum tonare saepe incipit, et fulgurare, et jactus saepe terrifici fulminum existūt: quod fit plerunque perturbato caelo vehementi tēpestate. Id temporis, quam tremere totis artubus, atque membris vidētur mortales. Existit igitur tonitrus propter exhalationes calidas, et siccas, quae in nubem magnam, et a lateribus crassam, et densam includuntur. Quae cum concavas nubis partes pervagantur, et huc, et illuc diffugiunt, ut exitum, si quem habere possint, facta perruptione reperiant, cum motu, jactationeque citata concalescant, nubes vero magis, ac magis frigore contrahātur, flatus

incitato impetu fugere contendat, ictu vehementi in nubem impingit, eāque dividit atque disrūpit. Hinc crepitus horribilis, hinc fragor ille terrificus (quem tonitrum vocamus) ut ruere totus aether videatur. Neque id mirū est: cum exhalationes siccae in nubes intrudant sese, quas sua tenuitate, nulla difficultate pervadunt. Nam quemadmodum ligna, quae sicca sunt, cum comburuntur, concrepant exhalatione erumpente foras, lignaque stridore multo disrumpente: sic anhelitus terrae nubem pervadentes cum in nubem induerunt sese, huc, et illuc diffluentes, ejusque partem aliquam invadētes, impetu maximo dividere coeperint, atque disrumpere, idque crebrius facere et vehementius, tū et fulgores, et tonitrus existunt. Nō tamen necessarium est accendi semper, et ignescere exhalationem ad tonitrum, cum ad crepitum, et fragorem satis sit impetum in ipsam nubem fieri, collidique vehementer: neque id temporis necessario nubis deflagratio cōsequetur. Atque id signi est, quod, cū nubes intonuere, semper fulgores existunt, aut nubes coruscant accensarum ardore rimarū. Quin placuit Senecae, placuit Lucretio, existere posse tonitrua, nulla exhalationum eruptione et conflictu, magno nubium inter se collisu. Sed jam de fulgure.

FVLGVRA.

SATIS erat id, quod de tonitru praediximus, ut fulgoris existentis ratio nosceretur: sed volētibus Latine agere, non satis id esse fortasse videbitur, cum de fulgore litteris aliquid mandari cupiant: quare paucis animum explebo lectoris. Paucula autem sunt ea, quae sequuntur, verba. Cum fulgur ex Aristotelis sentētia nihil aliud sit, quam vapor in nube succensus, et igneo calore praeditus, haec deflagratio plerūque fit nubibus ipsis, vaporis ictu conflictuque collisis vehementer: non tamen semper deflagratio consequetur; cum neque

neque semper ad ignem cōcipiendum materia affecta videatur. Vnde illud effici necessarium est, ut nubes non ante tonitrum semper fulgurent. Quoniam autem fulguris existentis impetus, ipseque conflictus exhalationis princeps est, & auctor potissimus tonitrus, fulgores antevertit: quamquam fulgura prius oculis obversentur. Quod non abhorret a ratione, cum sensus audiendi hebetior sit, et tardior, quam cernendi.

FVLMINA.

EX duabus facile superioribus exercitationibus colligemus, dum exhalatio sicca conatur exitum reperire, & acerrime cum nube confligit, cum deflagraverit in ipso cōflictu, ardorem illum conflictu nubium expressum, sese emittentem, & projicientem foras fulmen esse. Quod quanquam natura sua feratur in sublime, si tamen nubem ab inferiore parte, qua tenuior sit, discissam perruperit impetu vehementi, qua perfregit, ac dirupit, fertur in terram praeceps; neque tamē in aëre statim diffluit, ac dissipatur, ut pleraeque exhalationes ignitae, tum perruptionis incitata celeritate, tū coagmentatione ex omni parte mirifice conflata, & inter se praeclare admodum cohaerenti. Nonnunquam tamen fulmen non tanta vi nubem perrupit, ut ad terram feratur, languidius enim cadit, sed in aëre extinguitur.

TONITRVS, FVLGVR, FVLMEN.

COnjūgamus terrores hos mortalium maximos, & quod accidit non raro, mente complectamur. Caelum nubibus obductum plurimis, et omnibus atra caligine terrificis in maximam vim aquarum affectum esse Austro flante vehementi, multitudinem ingentem aquarum delabi, praecipitarique instar montium maximorum per multum tempus, & quidem continenter, tanta vi, tamque praecipiti impetu, ut

illorum vastatio locorum horrenda metuatur in terra. Quis id temporis non recordatur tonitrus exstitere terrificos magno cum fragore prope ruentis etheris? fulgoribus micare crebris loca omnia, et aciem perstringere fulgura medias inter aquas passim obversantia nostrorum oculorú aspectui? metuere mortales jactus fulminú? et signo santissime Crucis crebro munire sese? vident enim mortales fulmen gigni ex vaporibus crassis, et concretis, qui in nube continentur inclusi, qui accensi contra vim gravitatemque nubium acerrime cōfligendo contendunt, ut sese foras dent, et erumpant omni vi contentioneque adhibita, donec nubium conflictu ardor expressus sese emittit. Quod quamquam perruptione facta in regionem frequenter superam feratur, non raro tamen in inferiorem deferri solet petendo plerunque montes editos, turres excelsas, aedificia maxima, et plana nonnunquam loca, tanto strepitu, et fragore tonātis aetheris horrifico, ut fremés discessum facere videatur, et tota machina corruere velle caelorum. Inde clades rerum maximarum, terrarum vastitas inaudita plurimarum, animalium strages factae omnis generis, interitus, et ruinae turrium et aedificiorum cōsequutae maximorum. Quorú cum horribili deformitate vestigia permanserunt expressa locorum, partim adustorum, et ex ictu recenti fumigantium. Quae odoris intolerabili foeditate per multum tempus perferri non poterant, et horribili tetroque aspectu deformata cladem testatam reliquerunt in perpetuum.

NIX.

NVNC de nive dicendum est, quae sic efficitur, ut nubes in media aëris regione, nódum in aquam soluta gelascat propter ipsius loci gelidissimam naturam. Nubes auté nivem demittens tanto plus siccitatis habet, quam illa, quae in aquam solvitur, quanto frigore vehementiore concrescit.

Si

Siquidem frigus dum stringit, humorem elicit, et foras projicit. Mollis quidem est, et ad aquam cōparata, sed sicca magis. Quamobrem cum nivem belle cadētem aspicimus, globos te dicas densos, spissosque videre continenter ex aëris regione delabentes in terram. Quam autem candor nivis mirus, et illustris, verus, et expressus? qui in nive compressa minimeque pellucenti, permanet etiam, nec unquam amittitur. Atque id signi est nivem casuram fuisse, hyeme potissimum, vel ineunte vere, quibus temporibus, maxime frigus esse solet: cum in ipsius perturbatione caeli albescere visa est. Qua cum alii loci, tum praecipue colles editi, et montium summa juga cooperiuntur, et longo quidem intervallo, mirabili albescunt candore. Nivis (ut alias utilitates omittam) hanc aspicite. Nive foecundi reddūtur, et fertiles agri, quibus diu incubuerit, cum fibris subnixa, firmataque compressu frigoris, simul ac mitescere tempus coeperit, celeriter atque universa erumpunt. Quid quod frigidis in regionibus cōcrescunt aliquando nives in crystallū? Quamobrem in iis locis, ea praecipue reperitur, quae pruinis ac nivibus rigeant. Has etiam cōmoditates afferūt nives, ut aestate tota tēperent nimios potus calores. Quamobrem lagenis contenta vina suavissima, veterrimaque temperantur, nec tam frigidis puteorum aquis frigefiunt, et algescunt, quam nivibus stipata concretis: quas per aestatem omnem plus nimio indulgentes sibi locupletes, ac bene nummati mortales, ad corporis delicias ex tabernis aquae concretae palam constituto pretio mercantur. Itaque sicut vinariae, et aquae concretae tabernae celebrantur, cum alio, tum maxime verno, et aestivo tempore.

GRANDO.

NON solum aqua in nives cogitur, sed in gelu etiam, idque duobus potissimum temporibus, aestivo scilicet

cu hyemali contingit, quamquam aliis quoque fieri, non absimum fit, neque absurdum. Cũ autẽ existit permixta praesertim imbri subita praecipitans grando, terret animos, et vastitatem affert frugibus, vineis, et omnis generis fructibus; et saepe tanto fertur impetu, ventis eandem impellentibus, et agitantibus vehementissime, ut animalia non raro confecerit, multitudine, crassitudineque sua. Ruit enim aliquando in speciem cujusdam, et immanis globi, crepitu, fragoreque maximo, longo spatio devoluta, aut vastior, et acutis angulis asperior cadit e proximus diffluens. Quamquam ceciderint aliquando grandines non minores humano capite, tamen plerunque cicere majores non ruunt, quamquam multitudine ruant infinita. Qui cum ceciderunt disseminare se videntur, ac diffundere latissime, et in salis morem loca omnia cooperire; donec in aquam grando solvitur, quam brevissime, multo quidem ipsa nive celerius.

GLACIES.

GLACIES ea quidem est, cum aqua frigoribus conglaciat, quae in gravitate semper, et asperitate maxima hyemalis temporis cernitur in frigidissimis maxime locis, cum aqua in gelu cogitur, et propter admixtam terram constringitur, cursu naturali cohibito repressoque. Quamobrem stagna, paludes, flumina, cum non habeamus purum, et syncerum aquae elementum, conglaciare cernimus hoc gelidissimo hyemis tempore. Quae astringuntur, comprimuntur que tantopere, ut tanquam continentem, fluvios, et paludes inambulare valeamus, et ab una in alteram ripam, tanquam in solido vestigium ponentes cum conclusas, et stagnantes aquas, tum libero profluenteque cursu delatas praeterire. Ad quod gelu perfringendum, perrumpẽdumque non solũ magna vi saepe, et omni contentione fuit opus; sed ferreis instru-

 men-

mentis,propter magnitudinem,crassitudinemque suã. Quin quaecunque aquae pauculae etiam,viis ipsis hyemali tempore consistentes,et immotae,quas faciliore negotio frigus pervadit,concrescunt;et nisi caute pedes posuerimus,vias praeterire gelũ cõglaciantes sine prolapsione nõ poterimus. Quibus si pes ipse labatur,non parum suscipiẽt offensionis ex lapsu mortales;cum resupini saepe prolapsi occiput laedant gravissime. Sic equidem crassior,et durior interdum est glacies, quam aut caput,aut partes aliae corporis patiantur.

ROS.

CVM terra rore perfunditur, sparsam videas et perfusam humũ,herbas,et flores quasi granulis argenteis distinctas: quippequi reficit plantas,olera minimis, quae facile percipi possunt,omnia guttulis aspergendo. Quin et terram madefacit,irrigat,et elicit ex ea herbescẽtem viriditatẽ,quae nixa fibris stirpium,sensim adolescit, et pingit, et distinguit agros,cum in flores evasit pulcritudine,varietateque mirabili. Sed quamquam commodet agris, obest tamen arboribus, nisi diligenter excutiantur. Consequuto enim Solis ardore, evadit in aeruginem, et putredinem infestissimam. Adde rorem,cum in visci speciem inhaereat,et insideat in herbis, nõdum a Sole consumtum nocere pecori, si bibatur affatim, et profluere ventrem,usque eo quod pecora conficiat.

PRVINA.

PRVINA ex vapore gelido et humido concreta albescit,et quamquam hyemali tẽpore opportune cadens arvis prosit plurimum,quoniam calorem in terram intimã obtrudit,quo concluso contẽtoque terra radices agit, atque similes nivis cõmoditates et opportunitates habet: tamen aliis temporibus herbas et flores, in quas decidit non marcescere

solum facit, sed exurit. Quae cum roris similitudinē habeat, quae frigore conglaciavit, radiis tamē Solis exiguis evanescit, et in rorem redigitur.

DE COMETIS QVI FIVNT IN aëris regione.

MVLTA quidem alia cernuntur, et apparent in aëris regione, quae maximam admirationis occasionem mortalibus afferunt, cometes videlicet multiplices, ac varii: quorum colores non veri, synceri que sunt, sed fucati et emētiti. Quorum hi syncerum, et argēteum lumē referunt, alii fusco colore sunt lucis prorsus expertes, alii flammam prae se ferunt, sed non puram, ac tenuem; quidam cruenti videntur, et minaces torvo, terrificoque prae aliis aspectu, sed cum his coloribus, tum varia sunt, dissimilique forma praediti cometes. Nā aut globosi sunt, qui comam in orbem sparsam et diffusam habent, aut in lōgitudinem protrahuntur, et barbam, et caudam appēsam gerunt. Itaque ex diversa, longeque dissidente forma dissimilibus appellātur nominibus, caudati, barbati, criniti. Qui cū exhalationibus in sublime provectis gignantur, quandiu crassi, concretique vapores non difluant, et evanescant, tandiu quidem illorum efficientia terribilis habetur, et formidanda mortalibus; et quocunque terrarū spectent, mali semper aliquid terrarum sedibus, et habitatoribus portendere visi sunt. Fuerunt illi magnarum praenuntii calamitatum. Quidam vehementes ventorum flatus, alii terrarum siccitatem, et sterilitatem agrorum, inopiam frugum, caritatem annonae, alii aëris intemperiem, alii morbos aegritudinesque gravissimas, catharrum, pestilentiam imminentem, alii denique perturbationes rerum publicarum, eversiones imperiorum, et summorum principum interitus praedicunt. Quae mala cum eventu saepe cōprobata sint,

ea quemadmodum Christianis probari debeant, Theologi ex instituto accurateque multis in locis disputarunt, nos pro Rhetoricae dartibus de Cometis haec dixisse sufficiet.

ARCVS CAELESTIS.

RESTAT solum Arcus caelestis, qui inter tantam nubium multitudinem, quibus caelum obducitur, totus pulcerrimus et venustissimus aspicitur, distinctus varietate colorum, in arcus speciem et similitudinem effectus, quasi quattuor versicoloribus zonis longe lateque splendentibus ornatus. Qui ex viridi, caeruleo, et rubro colore efficitur radiis Solis in nubem, ex qua Arcus efficitur, penetrantibus. Qui cum varietate mirabili distinguatur, tum ab uno, et altero cornu adeo infimus est, ut terram humilitate sua videatur attingere, et altitudine sublimi medius in caelorum summa fastigia tolli. Quoniam autem formae viradiorum Solis objectae, et oppositae inhaerent, et insident in nube, ruborem ignis, viriditatem terrae, caeruleum maris vestitum, lacteum aëris candorem, nubes adversa, et objecta mirabiliter infixum, et impressum ostendit, in similitudinem speculorú, quae fulgore suo res objectas, diversorum etiam colorum varietate distinctas referunt, quasi in illis infixae, et penitus inhaerentes insiderent.

VOLATILIA.

CARDVELIS.

VIDIMVS res admirabiles, et egregias in hac aëris regione effectas, in quarum multitudine, varietateque nostri oculi libenter acquiescunt; jam aves aliquot, varietate diversas, et pulcritudine singulares, summa cum brevitate percurramus, incipiamus autem a carduelibus. Est autem carduelis avis parva, minima omnium de sententia Plinii, quae caput habet rubrũ, alas luteas, albo nigroque colore distinctas, imperata facit, neque voce tantũ, sed pedibus, et ore pro manib' utitur. Insidet ille in carduis, quibus avidissime vescitur, et suaviter canit. Quamobrem dumetis visco oblitis capitur, in quibus insidens haeret; et cũ evolare cupit, inhaerens frustra conatur, et enititur. Nam vix inhaesit, cum pueri captum advolant, et in caveam includunt, in qua cum exitum reperire cupiat, hac illacque perstrepens alis, inclusus in cavea, dare se foras frustra contendit.

LVSCINIA.

LVSCINIA, quae alio nomine Philomena dicitur, parvo est corpusculo, colore fusco, sed mira profecto sua vitate canẽdi ut uno spiritu canat, omnes persequatur sonorum gradus, qui musicae numeris, ordine, legibus devinciuntur. Nunc enim cõtinuo spiritu (ut in quit Plini') trahit vocem in longum, nunc variat inflexo, nunc distinguit cõcilo, copulat intorto, promittit revocato, infuscat ex inopinato, interdum et secum ipsa murmurat. Plenum, gravem, acutum, extentum, ubi visum est, vibratum, summum, medium, imũ, sonum edit, breviterque omnes tot exquisitos sonorum mo-dos,

dos, tā variam multiplicéque compositionem, ingeniis hominum invētam, eadem incredibili suavitate mirabiles harmonias efficiens, parvulis faucibus persequitur. Quamobrem audite est illam in arundinetis confidentem, edentem varios vocum sonos, & crebra mutatione sonorum plures efficientem harmonias, atque omnes tanta suavitate, ut remoretur rusticantes, afficiat incredibili voluptate, et illorum insatiabili varietate pascat animos. Cujus enim aures non impleant soni commemorati? Cum continentem vocem protrahit in multum tempus, modo variat et inflectit, revocat eandem, interdum flexionibus multis intorquet, acutam cum gravi temperat, omnia denique genera sonorum persequitur. Canorum, fuscum, leve, grave, acutum, flebile; atque omnia tanta modulatione, tantaque modorum varietate, ut nihil in aures suavius influat. Aucupes magni lucinias habent, et omnibus modis capiendas conservandasque curant.

HIRVNDINES.

Hirundo mirabili agilitate corporis, et plumis vestita versicoloribus habet speciem et pulcritudinem eximiam, nigro dorso, pectore maculis rubris distincto, et candenti vētre, tanta celeritate alarū, ut nullos avium impetus exhorrescat. Illa nuntium praefert veris ineuntis, advolans in calidiora loca, quae quasi societatis hominum amans, in illorum tectis nidos ex paleis et argilla fingit.

COTVRNICES.

Coturnicum greges ineunte vere multi medium aëra praetervolantes aspiciuntur, quae non se multum a terra efferunt, sed nimis propinquae terris volant, duce, ortygometra. Quarum multae propter virium imbecillitatem, nisi flatu secūdo volare nō possunt, fessae defatigataeque assiduitate

tate volandi, vi pennarum contra gravitatem temporis contendunt, et coguntur ipso vento deficiente suos intermittere volatus; quorum intermissione cum ad aquas descendant, altera sublata ala in speciem explicati veli, nimios defendunt Solis ardores. Cum autem a terra non procul ferantur, et accipitrem inimicum reformident, sibi cavent loco, et volatus uno agmine suscipiunt, ne sui gregis ullam e conspectu amittant; quam amissam solicitae quaerunt et anxiae, multisque querellis aëra commoventes, quaerere non desistunt.

ACCIPITRES.

COturnicibus inimici sunt accipitres, qui pulcerrimi sunt ad oculorum aspectum. Quibus aucupes utuntur ad perdicis aucupium. Postquam enim immissi canes perdices excitarunt, accipitres sine cucullo dimissi de manibus perdices insectantur, quas quoniam propter volatus celerrimos, cum ipsi non velociter admodum volent, consequi volatibus aliquot, nisi jam defatigatas non possunt: acie tamé oculorum, et industria persequendi nunquam illas e conspectu amittunt, quoad fessas jam volando, quemadmodum praediximus, stupidas, et formidolosas unguibus injectis remorantur, vel sedentes in excelso, aut in humili loco, aut ad arbores adhaerentes, vel in apertis, et in patentibus campis volantes. Ad quas aucupes accedunt, et praedam de ore, deque unguibus eripiunt. Facie laeta sunt accipitres, et huc, et illuc caput inflectunt, et in diversa loca conjiciunt oculos, et saepe retorquent collum inflectentes. Cum rostro sint adunco, tum unguibus ad retinendam praedam tenacitate mirabili, specie et colore nitido, atque mansuetudine sua valde commendantur.

PSIT-

PSITTACVS.

PSITTACVS ex India defertur in Hispaniam, cujus totum corpus viridi colore pulcerrimum est, cervix minii specie, tanquam torque ex auro fulgente circundata, eximio et illustri fulgore collucet. Tanta est rostri duricie, ut cum altissimo volatu praeceps ruat in petram, rostro tanquam anchora se excipiat. Neque rostro solum, sed capite admodum duro est; quod stylo ferreo crebro percutitur, ut discat voces hominum effingere. Ita quidem mirum est videre psittacum loquentem, et hominum sermonibus utentem, tanquam animal rationis particeps, sed non plus humanarum vocum edit, quam accepit edoctus ab hominibus usu, et exercitatione reddendi voces acceptas.

COLVMBAE.

COLVMBAE speciosissimae sunt, et natura sua mites atque mansuetae; sed timidae nimium atque formidolosae: quamobrem in turribus, et in summis villarum fastigiis nidos habent. Quippe quae injurias hominum metuentes loca summa petere consueverunt. Atque ita sunt ad lenitatem propensae naturalem, ut violatae memoriam illico deponant injuriarum. Cum nive saepe candidiores sint, aut alio colore praeditae, tum vestitus plumarum mollissimus est attrectatu manuum. Atque illae pennis mirifice inhaerétibus, et in toto corpore serie continuata mirabili insidentibus, speciem sericorum praebēt mollissimorum. Quam autem aspectus illarū jucundissimus est, qui magis oculos mortaliū reficit ac recreat, si caput, et collis varietate pennarum distinctum aspiciamus. Alte at volandum a terra efferunt sese, adque hominum societatem non

 fugiunt.

fugiunt, quae domi altae sunt, et educatae, condocefactae simul ad manus, ad mensam advolant, cum domi vagantur et errant, et crebro saltu grana quaerunt, atque tollunt reperta de solo. Cum otiosae sunt circumspectant huc et illuc, inflectentes collum, et capitula sua venustate mirabili. Qui simplices et aperti sunt, ut nullum sciant dolum, neque machinā moliri, hos vere synceros, et columbarum syncerítate praeditos dicimus: qui omnia verba factaque bonam in partem accipiant, neque ipsis ullam falaciam quenquam portare putent ex suis animis aestimantes reliquos. Cum autem multa sint columbarum genera, unum de mestricum, de quo praediximus, mansuefactum, quodque domibus ipsis intra tecta cibo domestico pascitur; alterum etiā, quod principio descriptionis attigimus, agreste, quod deligit turres, et culmina summa villarum: cum istud propter timorē a natura insitū summa loca captet, columbaria ad istius generis columbas fiunt altiora laevigatis, et dealbatis parietibus. In illis ex ordine crebrae sedes comparātur, ore patente, per quod introire possint, et exire, cum velint columbae, non ampliores, quā quae singula paria ad summum capiant columbarum: quae rotundae fiunt, et ad requiescendum aptae. Hae suos pullos excludunt, ad quos ire redireque videas parentes, ut illos alant, et eisdem indulgeāt, nisi a corvo occisae, aut ab accipitre interceptae fuerint. Quod malum avertūt columbarii summa diligentia, qui ex pullis columbinis non mediocres quaestus faciunt, quos saginare solent, ut pluris vendant.

AQVILA.

A Parvularum avium, et mediocrium volatu, ad majores accedimus: et incipimus ab aquila regina cūctarum avium. Quae rotundo est capite, adunco rostro, magno corpore, expassis alis, volat celeriter, atque ex avibus nulla vehementius. Quae tam altissimo effertur volatu, ut vix oculis homi-

hominum videri queat. Atque ob eam causam fortasse merita est in ducum fortissimorum sepulchris statui, et inter imperatorum stemmata Romanorum numerari. Et quondam Iovi principi Deorum consecrata fuit, quod nunquam ictu fulminis conflagrare existimetur. Cujus, ut alia relinquā, dona et munera singularia, quam illud admirabile videri debet in aquila, quod Solē intuetur adversum, ejusque radiis acies oculorum lesa, usque non vincitur?

PHOENIX.

AQVILA non inferior est Phoenix, nec minorem efficit admirationem magnitudinem adaequans aquilae. Collum auri fulgore collucet, reliquum corpus totū est purpureum, qui cum caudam habeat pulcram et elegantem, tum purpuream, et roseis pēnis distinctam. In summo capite plumarū venustissimus apex eminet. Nunquam homines vescētem viderunt. Cùm multos annos vivat, extrema jam senectute nidum fingit, et construit ex casia, thureque fragranti, et quam mollissime substernit, odorum multa suavitate cōplēdo, et in eo moritur summa cum suavitate. De cujus ossibus, ac medullis effingitur forma vermiculi, qui postea paulatim evadit in pullum, et ille principio justa funeri prioris persolvit.

CICONIAE.

PHOENICI proxima describatur Ciconia, quae praenunciat temperiem, et amoenitatem veris ineuntis. Nam vim, et magnitudinem frigoris cum ciconiae perferre non possint, maria praetervolātes, calida loca petunt strepitu multo, quem rostro longissimo, et clāngore alārum efficiūt. Videre enim est eas collorum proceritate, et rostrorum mira lōgitudine, quae promta sunt, et expedita ad percutiendum res objectas, aut sibi contrarias, incredibili duricie ad ictum non

non infligendum solum, sed ad vulnerãdum etiam. Illae cruribus sunt, et unguibus pro ratione rerũ ad quas creatae sunt. Quantopere societatem hominũ appetant, nidi, quos in summis fastigiis tectorum, et in turribus templorum celsissimis construunt, facile declarant.

GRVES.

ADsint statim Grues, quarum volatus mirifice describit Cicero. Quae cũ loca calidiora petẽtes maria transmittunt, trianguli formam efficiunt. Eius autem summo angulo aër ab iis adversus pellitur, deinde sensim ab utroque latere, tanquam remis, ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam a puppi ventis adjuvatur; eaeque in tergo praevolantium colla, et capita reponunt. Quod quia dux facere non potest, quia non habet ubi nitatur, revolat, ut quiescat etiam. In ejus locum succedunt ex iis, quae acquieverunt. Eaque vicissitudo in omni cursu conservatur.

MILVVS.

DVO restant ex diurnis volatilibus, Milvus, et Corvus. Et imprimis potuimus animadvertere milvum aëra praetervolãtem, expassis alis, nunquam non terram despicientem ad praedam faciẽdam. Ad quam priusquam se demittat, circumvolare solet, et sublimi, demissoque volatu, nonnunquam quasi erratico observat opportunitatem praedandi. Quoniam autem sibi timor a natura insitus est, ex avibus ille silvestribus praedas facere consuevit, praecipue tamen invadit in pullos vagantes, et errantes domi. Quos cum nancisci non potest, quoniam famelicus semper est, ad famem explendam, in cadaverũ carnes foetidas se abjicit devorandas.

CO-

CORVVS.

IVRE quidem suo Milvum Corvus sequatur, qui bellum inter se gerunt intestinum, odio naturali semper flagrantes. Quem quis mortalium non agnovit, colore nigro admodum, et pice ipsa deformiore, plumis ex omni parte nigris obductum? Vnguibus est, et immani rostro, quibus armatus bella facit avibus inimicis, et ab illarum impetu se tuetur, atque defendit. Sẽper quacũque volat corvus foedissimus dissonis, et horrendis clamoribus, mutatione varia, et diversitate fere sexaginta sonorum omnia commovet. Quem de locis altissimis ad praedam faciendam insidiantem videbimus, et foedum, atque deformem in sterquilinia, et in loca plenissima sordium se dejicientem, ut cadavera horrifica et male olētia invadat, et de illis praedetur ad se, et ad suos pullos alendos. Hos alere nunquam incipit, nisi cum pili videtur obori ri nigri, interim ope roris caelestis ali dicuntur. Avis augurii quondam erat, et sacrata Iovi. Corvi cũ tauris, et asinis confligunt, et bellũ sibi ipsis infestũ suscipiunt impetẽdo se ipsos, et percutiẽdo certatim armis, quib⁹ a natura muniti sunt, unguibus adeo rapacibus, et alarũ ictu vehemente frequẽtique.

DE NOCTVRNIS VOLATILIBVS.

NOCTVA.

TRES dumtaxat nocturnas aves numerabo, et omnibus notas vespertilionem, noctuam, et papilionem. Noctua claritate lucis offenditur, neque Solis splendorem videre potest, noctis tenebras, et atram amat caliginem, sepulchra frequentat, et incolit, in parietibus, et in rimis nidum construit suum. Quam foeda est atque deformi facie, illa sua amplitudine, et vastitate oris? hanc horridam naturam insolentia lucis, hebete et obtuso suorum oculorum aspectu, magis foedam et infestam reddit.

VESPERTILIO.

QVEMADMODVM Noctuae, sic etiam vespertiliones claritate lucis offenduntur. Qui in noctis tenebris, et caligine, stridore multo perstrepunt huc, et illuc involantes similes muriū, sed tenuissimis brachiorū mēbranis suspensi, in speciem volantiū quadrupedum prorũunt, et passim offendunt luce carentes oculorum.

PAPILIONES.

VESPERTILIONIBVS, et noctuis adiungantur Papiliones noctis tenebrarum amantes. Qui sunt admodum imbecilles, et infirmi viribus. Idem de nocte venire solent, et in cubicula, quae fulgore lucernarum illustrãtur, ingressi, cũ huc et illuc volitant, ala perstrepunt multo clangore, quas tenues, sed latas habent, in lucernas invadentes ardore flammarum exuruntur. Atque saepe accidit exustas in terram cadere.

(§)

TOPOGRAPHIAE

LIBER TERTIVS.

AQVA.

STATIM sedem habet infra aërem aqua. De qua si pro magnitudine multitudineque suarum utilitatū dicturi fuissemus, longiorem quidem superioribus exercitationem suscipere potuissemus: sed ad superiorum rationem, aquarum opportunitates, et cōmoditates, cū omnes dici non possint, brevioribus terminis circunscribamus. Et a forma initium faciamus, quae non parum dignitatis tribuit huic elemento. Deus enim ea forma aquam figuravit, qua una reliquae formae elementorum cōcluduntur. Globosam enim et rotundam formavit, qua forma negat ullam esse pulcriorem Plato. Idque liquido constare potest communi periclitatione perceptum. Nam primum dependentes ubique guttae, parvis rotundantur orbibus; et cum in pulverem delapsae sunt, continuo cogūtur in orbem. Cum etiam frondes asperguntur aqua, guttaeque in florum

 lanu-

lanugine consederunt huc, illucque mobiles, et vagae, vel stabiles, firmaeque perfectum orbem efficiunt. Lapides item in fluvium projecti bullas excitant in medus undis mirabili rotunditate praeditas. Iam vero aquae manibus agitatae, vel commotae percussione nonnulla undas rotundas excitant, et alias aliis succedentes, et omnes evanescetes exiguis intervallis, et minimis poene momentis temporũ. Cum autem ministrãtur pocula, et adeo complẽtur, ut summa redundet, quidquid humoris superesse videatur, circunfluit: atque ita ulius modi redundantia spumae plerunque fiunt ad formam rotũdatae perfectam; et cum maxime completa fuerint pocula media tunc intumescunt. Quantas autem utilitates aqua ferat, magno est argumento, quod verum est, quod dici solet, quidquid nascatur in ulla parte naturae cujuscũque, id in mari esse sine dubitatione, praeter multa, quae nusquã alibi. Sed mare separatim describemus; nunc aquae commoditates aspiciamus, ut cognito genere liberius in partib' vagetur exercitatio. Quis autem nõ videt hac natura aquas esse praeditas, ut frigidae sint, ut calidae etiam, ac tepidae, et multis in locis ebullientes, ut frigida calorem illarum temperari necesse sit? quod a Deo Optimo Maximo ad usus et ad commoditates mortalium divina providentia factum est. Quoniam diversis temporibus hanc aquarum differentiam et dissimilitudinem requirimus; et ad humanam corporis constitutionem, et ad rerum diversarum usus affectae fuerunt, et immortalis Domini potestate comparatae. Imprimis igitur aquarum usus est ille communis, et quotidianus, et omnino quidem necessarius, sine quo vitam hanc et spiritum per multum tempus mortales non ducent; cum vivendi mortalibus necessitas imposita sit, et cibum potus consequatur salutaris ad decoquendas in alvo conclusas escas. Bibimus autem ad sedandam depellendamque sitim; quam aegrius profecto, quam famem perferemus; nam ad famem diutius valentiores erimus, quam ad sitim tolerandam: cum visce-

ra ipsa flagrent, et adurantur ardoribus adeo maximis, ut iecur deflagrare saepe videatur notas ardoris emittens, forasque projiciēs. Quamobrē ad aquam, qua fieri levationem ardoris experimur, suis statutis tēporibus confugimus. Illa quoque communia sunt universo generi mortalium, ut ad lavādam faciem et manus, et ad os proluendum, ad sordes eluendas, ad purgandas res innumerabiles, ad cibos coquendos, ad vinum diluendum, ad aedium, et locorum munditiam cunctorum, ad alias maximas, et innumerabiles commoditates aquis, sine quibus humana vita constare non potest, communiter utamur. Quid autem admirabilius esse potest aquis in caelo stantibus; quae perlucidae sunt atque crystallinae, suaque tenuitate mirifice commendantur? At illae cum in tantam elatae fuerint altitudinem, tum in media aëris regione nubibus ipsis, atque adeo intra nubes continentur; quae cum flatu ventorum in aquas solvuntur. Quae tenuitas aquarum cum minutatim illae defluunt? Quae vis, et quanta multitudo, cum impetu praecipiti multae densaeque delabantur? cum tenuiter adeo, ut setaceam telam transmisisse videantur? tam concitata saepe vi, ut propter incitatum impetum, et multitudinem, montes aquarum devolvantur? saepius mediocres decidant, et labantur, ut neque vehementiores, neque plures profecto existant quam tempus et necessitas ferat, ut ad terrarum affectionem opportunae tempestiveque cadant? Ita ad arandi tempus terrā afficiunt, mollemque reddunt, et quasi subigunt ad vomerem altius imprimendum. Cum tempus est nascendi, herbas, segetes, flores insatiabili varietate pariunt, et totos agros mirandum in modum vestiunt atque distinguunt. In summa vero siccitate terrarum, deductiones aquarum, et rivulorum derivationes, oleribus, plantis, et arboribus, et multis in locis amnium effusiones, qua effundi possunt, mirifice satis inserviunt. Cum vero terrarum loca sint, in quibus non pluat, totum annum, magnam

anni partem his derivationibus indigentiam, et ſiccitatem ſublevari non ignoramus. Notum eſt quod de Nilo veterum annalibus traditum eſt, ſingulos annos illum redundare, cumque oblimatos, et ad ferendum affectos agros reliquerit in alveum ſe ſuum recipere. Hinc flores arborum, folia, et fructus omnes. Hinc incredibilis multitudo rerum et varietas, quibus humana vita alitur. Hinc ubertate mirabili paſcua capeſſunt animantes, et in ſumma quaſi luxuria diffiuunt, ilia complentes, infarcienteſque ſua. Atque aves ipſae ad ſtagnantes paluſtreſque aquas, ad rivulos ablu turae capitula venuſtiſsima dejiciunt, et praecipitant ſeſe. Apum examina fingendorum favorum cauſa ad rorem matutinū hauriendum, quae pars eſt iſtius elementi non contemnenda, in campos ab albenti caelo prodeunt. Nullum animal eſt, neque particeps rationis, neque expers, nullum avium genus, quod aqua ad alendum ſuſtentandumque ſe ipſum non indigeat. Cum vero non pluit, in quanto moerore jacemus? quas ſupplicationes decernimus? quot in pōpa divorum imagines, et Chriſti Ieſu ſimulachra proferimus iſtius aquae impetrandae cauſa? terra quoque ipſa quam deformis eſt, et horrida? quam ſterilis et ſqualida? moerent agri, ſqualent colles, mōtes praecelſi lugent, praedia, poſſeſsioneſque rigēt, ſiti diuturna areſcunt, et intereunt omnia. Atque ipſa animalia macie torrida, omne genus armentorum, pecudes ipſae tabe conſumuntur. Quae cum abſumtae, confectaeque videantur, aut de repente fame enecantur, vel jacent fremitu multo loca deſerta complentes omnia. In urbibus etiam quanta fames? qui morbi? quae peſtilentia graſſatur? quanta annonae inopia? quam inaudita caritas? dici non poſſunt pro magnitudine aquarum utilitates. Vel florent omnia cū aquis, vel deficiētibus arent, et ſqualent plane; et omnis generis animantium, et volucrum aut vita ſuſtentatur, aut aquarum inopia perit. Cum autē homines in morbos graves incidant, quam ſalutares aquae ſunt ad aegritudines, morboſque depellendos? Mitto balneas non

fordiū corporis dūraxat eluēdarū, sed valetudinis etiam perditae recuperandae causa desideratae. Praetermitto illa, quae nemo est, quin plane verissimeque testetur. Aquas has nervis prodesse, pedib⁹ ve, aut coxēdicibus, alias luxatis fractisque, alias exinanire alvos, alias ulcera sanare, multas capiti, auribusque mederi speciatim. Quam illud passim jactatur valere fontes nonnullos ad emittendos calculos, vel intus altos, contentosque ad nihilum redigendos? quot aquae memorātur admiranda celebritate, quibus epotis ad insaniam adacti in veterē mētis sanitatē redierūt? pleni sunt libri, plenae antiquorum historiae, plena nostrorum hominum monimenta. Neque quicquam magis consignatum litteris omnium gentium ac nationum, omni memoria nostrorum parentum, vel antiquorum, quam aquas diversis in locis plurimas maxime fuisse celebratas, et propter suas utilitates confirmatas observatione diuturna ad morborū diversa genera ex humanis depellenda corporibus. Vt sive sint incolumes homines, sive morbis tententur gravissimis, aut periculose aegrotaverint, aquarum multiplici praestantique virtute semper indigeant. Quae usque eo valent, et efficientiam habent maximam, ut aquis in ignem conjectis incendia restinguamus. Vrbes cum ab hostium incursionibus, et omni oppugnatione liberatas volumus, atque defensas, aquarum effusionib⁹, quibus retardātur hostes, etsi longius processerunt fluctibus obruuntur, tutas, inexpugnabiles, et magis, quam moenibus, et omni vallo septas habemus. Quod si volumus divitiis affluere civitates, si rerum omnium, quae necessariae sint, ad victum, et ad delicias hominum, in illas comportationem, et ex eisdem exportationem fieri earum, quibus abūdaverint, propinquiores fluminibus civitates, per quae ad mare datur accessus, maxime semper opportunas, et rerum omnium abundantia affluētes praedicamus. In his praecipue viget mercatura quaestuosissima, et merces fluminibus per maria delatae invehuntur in urbes fluviorum opportunitate laudatas. Quod salem

factum, aut genitum tot diversis modis, sed duplici de causa copcto humore vel siccato fuisse scimus; quod minutum salem, quod glebas ex marinis aquis sponte concretas spuma in extremis littoribus et scopulis relicta novimus; quod alias differentias, et dissimilitudines salis accepimus lacubus vastissimis sale aestuantibus, aut extracto de lacu sale, deinde solis ardoribus excitato; quod denique celebramus maritimis aestibus vim copiamque salis maximam quotidie factam, et constructos salis acervos ad collium similitudinem, qui postquam Sole, Lunaque induruerunt, nullo humore liquescũt, vixque etiam ferro caeduntur: aquae materiã praebent ipso mari in terram influente; aut aquarum ad salem constandum natura appositissima. Cum aquae in rorem, in nivem, in pruinam coguntur, quantis illae sunt utilitatibus praeditae? Cum sub imis terrae visceribus crystallus confletur eximio candore pellucens, quanto in pretio et aestimatione habetur, ut ad res sacras, ad cruces adhibeatur? pretiosissimis emblematibus de collo suspensa muliebri, quam habet speciem et venustatem eximiam? quid tam admirabile, quam valere rem aliquam, ad gemmas, ad pretiosos lapides procreandos? At flumina cõmemorãtur, unde piscatu uniones, smaragdi, gemmae maximi splendoris, et aestimationis extrahãtur, et in multis Indiarũ partibus, multorũ reditus et quaestus uberes abeunt in piscationẽ hujusmodi. Quid magis commemorandũ, quã aquas ferre metallorũ omniũ pretiosissimum aurũ, et auri plurimis arenis eximio fulgore collucẽtibus profluere? pervulgata sunt flumina, et poëtarũ carminibus magis celebrata, quã ut a me de industria cõmemorari debeãt. Satis nominis, plusquã hujusmodi fluvii mea praedicatione consequentur, obtinuerunt. Nec profecto necesse est, aliquem a me nominari, neque in Indiis solum tanto intervallo distantibus, maximeque remotis; sed in Hispaniae nostris finibus, et sedibus propriis, valdeque Tagi celebritate, commendatis. Sed quid tantum temporis insumo in auro aquarum

rum virtute procreato, in superioribus fluviis celebrioribus, cum infra terram suis imis in visceribus, sic in quacunque terrarum parte lateat abditũ et abstrusum, ut sine aquarum praesidio gigni non possit, neque conflari: et ubicunque auri fodinae reperiuntur, notae sint aquarum et vestigia satis expressa? Quod autem de auro ad aquarum laudem, de argento similiter praedictũ etiã putato te. Quod si non has cõmoditates auri, nõ quaestus gemmarũ uberrimos aquae mortalibus afferrẽt, et attulissent quotidie, quia tamẽ navigationes dantur, et ad investigandũ aurum, gemmasque, quia navigiis fluvios, et maria latissima trãsmittimus, et in optatos Indiarũ portus perducimur, magna quidẽ laude semper a nobis afficiẽdae fuissent aquae. Testis est divus Ambrosius, qui tantis laudibus mare tollit in caelum, et illud multis nominibus, et honorificentissimis afficit. Appellat enim hospitiũ fluviorum, fontem imbrium, derivationum, alluvionum, invectionem commeatus, quo disjunctae gentes conjunguntur, quo praeliorum pericula removentur, quo barbarorum hostiles manus continentur, quo furor et tyrannus coercetur. Quod fert opem in desperatione summa, adest in periculis maximis, delectat homines, valetudinem constituit, depellit aegritudines, disjunctos conjungit, detrahit solicitudines, itinerum praebet compendia, vectigalia pendit, alit in sterilitate, in annonae caritate sublevat. Illud pluvias trãsfundit in terram, cum ex mari aquae Solis radiis hauriantur, et quidquid tenuitatis habet in sublime fertur, deinde quanto sublimius tollitur, tanto magis nubium ipsarum umbra frigescit, et imbres coguntur. Quod nõ solum terrarum temperat siccitatem, sed agros siti diuturna arefactes foecũdos reddit, et fertiles. Quid enumerem insulas, quas velut monilia mare sortitur ad speciem et pulchriorem ornatũ: in quas qui se abdiderunt, et hujusce saeculi voluptatum illecebris, et cupiditatum lenociniis nuntiũ remiserũt, et in abdito, et occulto quasi tenebrarũ loco jacere

voluerunt temperantiae quidem,et moderationis appetẽtes, et cum inani gloria,cum vana iactatione in oculis,et celebritate civium versandi,jam infesta in omne vitae tẽpus declarata voluntate. Est igitur mare magister temperãtiae, cultor continentiae,gravitatis fuga,portus quietis,tranquillitas vitae,saeculi istius parsimonia, tum cultoribus christianae fidei ad sensus rerum divinarũ maximos stimulus et incitamẽtum maximum. Vt cum undarum leniter alluentium grato murmure certet cantus psallentium, plaudant insulae tranquillo fluctuum sono delinitae, et sanctorum modulationibus allectae vicissim concentus divinarum laudum mirificos tollant in caelum. Hactenus divus Ambrosius. In hunc modũ alii sacri doctores,et omni consummata sanctitate cumulati patres: qui ex ipso mari ad animorum jucunditatem, ad divini numinis gloriam, voces innumerabiles, plenas religionis,plenas sanctitatis caelesti spiritu afflati miserunt. Iam vero,cum non mare sedes dumtaxat sit,et domicilium aquarum,sed innumerabiles fluvii,tot fontes,tot stagna, tot rivi, tot putei,tot paludes, tot venae infra terram abditae latentesque;quae pluviae aquae suis temporibus de caelo labuntur. cum in ipso sint etiam crystallino caelo, atque omnes aquae multitudine innumerabiles,locis infinitae,salubritatis,et omnis generis commoditatibus abundantes, denique affluentes vi,et copia multa auri splendentis, et modis omnibus ad pietatis,et religionis ardorem animos hominũ excitantes, quid est,quod aquarum magnitudinem, et praestantiam non laudemus,extollamus,et admiremur? at non profert escas mortalium generi,quemadmodum terra, quemadmodum etiam aër? Coisse quidem videtur inter se tellus,aër,et aqua, ut terra carnes,aër volucres,aquae pisces ferãt ad victus hominum necessarios. Quanta enim est piscium varietas? alios fluviatiles,alios lacustres,alios marinos,ex his testaceos,aut crustatos,turbinatos,cetaceos, cartilagineos, molles denique. Inter hos,ut innumerabiles omittamus, Acus, Alburnos, Alosas,

seu

ſeu Clupeas, Anguillas, Auratam, ſeu Oratam, Araneum, Cancrum, Cochleam, Congrum, Halecem, Muraenam, Lucium, Mullum, Oſtreum, Polypum, Rhombum, Sepiam, Soleã, Thynnum, Gladium, et Delphina, Balaenam, Cete, quis tam ignarus humanae conſuetudinis nõ audivit? quod ſi luci, ſilvaeque ferunt animalia, quis eſt, qui neſciat, cum multa marini generis aquae ferant, ferre etiam eaſdem plurima, quae terreſtrium figuram exprimunt ut vitulos, locuſtas, cicadas, atque adeo, quae humanam ſpeciem, et elegãtiam aemulantur, ut Syrenes. Hae virginis venuſtatem, et pulcritudinẽ ore ſuo referunt, toto etiam pectore muliebri figura praeditae ſunt, candore eximio, et coloris ſuavitate naturali, nullo fuco, neque pigmentis illitae, fulgore capillorum aureo ſpeciem muliebrem aemulantes finguntur, tanta dulcedine canendi, pulſandique lyras, et alia inſtrumenta muſica, ut qui ad oram littoris Hetruſci (quas partes, cũ integram, et inviolatam virginitatẽ ſervare conſtituiſſent, incolendas delegerunt in perpetuum), navigaverint, aureſque faciles, et vacuas praebuerint, eos ita cantu demulcebant, ac retinebant, ut nunquam poſtea de reditu in ſuam patriam cogitaverint, ibique conſenuerint, et ſuum obierint diem. Atque cum paludes ranas ferant quarum cruribus conditis ſumma cum ſuavitate veſcimur: quid de tanto tamque multiplici piſcium genere dicendum erit? denique manu, et arte mortalium inſtrumenta facta non aquis adumbrantur ſolum, ſed etiam plane referuntur, ut gladius, ut ſerra. Quamobrem nõ video cur aquis primas inter elementa, ſi rerum aequi aeſtimatores velimus eſſe, non deferamus. Cernere eſt aquas omnibus elementis imperare ſumma cum dominatione, terram morigeram, aërem obſequentem, ignem virtutis expertem. Quae tellus tam ſtabilis, quae ſaxa tanto robore unquam fuerunt? vel quae civitates tanta firmitate aedificiorum ſteterunt, quas non aquae abſumere poſsint, et exedere? univerſus quondam orbis terrarũ aquarum alluvionibus vaſtatus fuit atque deletus. Projice la-

M pidem

pidem in fluvium, demergetur quidẽ statim in profundum. Ignis excitetur, et in sublime feratur, et omnia quacúque impetum fecerit, flammarum ardore populetur, aqua in ignem conjecta flammae continuo quaelibet ardentes, accensaeque restinguentur. Sedem habet aër in sublimi, sese insublime ferũt aquae, et sedem aëris sibi praeripiũt, et in nubem coactae, nubis quasi spiritũ vitalẽ strangulãtes, impetu, et fragore saepe decidunt, et labuntur in terram, sede sua libere prohibẽtes id tẽporis aërem perfrui, et cũ tonitru quasi ruentis aetheris, crebro fulgore coruscante, et non raro jactu fulminis terrifico: ut aquis omnia cedere videantur, et illae tanto cum strepitu, et ostentatione summa magnam in reliqua elementa dominationem habere. Sed satis de aquis dictum est generatim, nunc speciatim, mare, flumina, fontes, rivos, torrẽtes, stagna, paludes, quaeque in illis continẽtur, quaeque ad navigãdum hominum ingeniis inventa sunt navigiorum, et triremium genera, vitamque navigantium ostendamus, et singula quidem suo ordine sigillatim describentes.

DESCRIPTIO MARIS sedati.

QVAMQVAM mare res sit violentissima, tamen non illud modo sic a me statuẽdum est ante vestros oculos, ut vi ventorum turbetur, et agitetur; sed pacatum atque trãquillum. Cujus quis magnitudinem, et immensitatem, quis illius pulcritudinem et speciẽ universi, quis multitudinem et varietatem insularum, quis amoenitatem orarum et littorum, quis genera, quae continet tam disparia, partim submersarum, partim flui-

fluitantium, et innatantium belluarum, partim ad saxa nativis testis inhaerentium non admiretur? Ipsum autem, quam immensum, et quam profundum est, quasi cavernis quibusdam sustineatur, terram universam appetens, et littoribus claudens, ut una ex duabus naturis conflata fuisse videatur? interdum tam multa malacia est, mirabilique tranquillitate, ut nulla nec minima videatur aura commoveri. Imprimis colore est fere caelesti, prospicitur radiis Solis perstrictum albescens, et a Sole collucet, ac vibrat, rutilo, et argenteo nitore stellarum. Quam longissimum, et vastissimum est zonis innumerabilibus, aliis longissimis, et directis, aliis inflexis leviter et intortis, plurimis arcuatis atque venustioribus distinguitur: ex quibus fluctus infiniti nascuntur, et efficiuntur. Qui cum sese diffundere volunt, et partes, in quas influere cursu recto, vel transverso debent, appetendi tempus est, quasi participes rationis in morem hominum, qui sensum, et humanitatem habent, vires retrogradiendo sumere visi sunt ad cursus velocissimos, et ad suos impetus faciendos celerius, postea spargere sese, latissimeque diffundere incipiunt fluctus innumerabiles, alios alii consequentes. Quorum hos antecedere, alios insequi videbimus, omnes incredibili velocitate, quasi vi omni, rationeque contendentes properare, et accelerare, quo profluere naturali cursu necessarium est, et ferri sua semper concitata rapidaque celeritate. Hic quem non adducent in magnam admirationem praecipites, et incitati cursus fluctuum maritimorum? hi, quasi de praecundo, et celerius de suo cursu conficiendo decertarent, modo dispares, interdum aequabiles aspiciuntur, aliquando alios alii nanciscuntur, saepe se commiscent atque confundunt, saepissime praetereunt, et antecedunt: qui a tergo relinquebantur, brevissime videntur anteire, quasi se vinci superarique non patiantur a sui generis fluctibus, atque dum inferiores maneant, quasi sensum

haberent, pudore afficiantur. Omnes cum spumas maximas agendo, propter littus, aut in scopulos aliquos illam vim suã incitatam, ac praecipitem frãgunt, quantus fremitus, ac fragor horribilis exauditur? putabis in quae incurrunt, et quae loca finitima sunt, velle suo absorbere fremitu. Sed inter hos tantos fremitus, ac dissonos fragores ea res mirifice delectat, et pascit aspectum oculorum, cũ ex colore caelesti fluctuum maritimorum, et ex candido, quem albentes spumae conflarunt, picturae nitidae, et illustres adumbrantur, quasi manib' hominum elaboratae, artificio mirabili pictae, multae intortae, inflexae ad inflexionum speciẽ, quibus collaria subucularum torquẽtes plurimum adolescentes nostri tẽporis utũtur: quae suis ornatae funiculis intortis, varie multipliciterque terminãtur. Cum vero compressus, illisusque fuit impetus fluctuum illorum, qui sese supra dicta ratione fregerũt, a lateribus, et a tergo sese reciprocare videtur, atque unde defluxerunt, eo quasi sensim ac leniter remeare in similitudinẽ diffusi tabulae politissimae. Atque ex utroque supra dicto colore peristromata quaedam ad nostrorum speciem sericorum duplici colore distincta efficiuntur, adeo venusta, adeo polita, ut neque artifices peristromatum texendorum venustiora perficere potuissent. Ars enim in illis cum natura certat, et quã ex nihilo opifex et architectus rerũ omniũ Deus opera valeat admirãda fabricari, et nostrorum manus artificum, solertiã et ingenium his simulatis et adũbratis operibus obscurare, etiam in maris fluctibus perspicue declaratũ est. Illud addam ad tantae absolutionis laudem, ut ex eadem specie coloris utriusque forma quaedam atque figura columnarum maximarum similitudinem horum peristromatũ consequatur: quae semper admirabili volubilitate ad tornatilium rationem instrumentorũ sese circunferunt atque provolvunt, donec paulatim evanescentes multiplici conversione formã rotundã amittunt. Quis haec intuens, non laudet Deum immortalem, auctorem summum et praepotentem Dominum

Ocea-

Oceani, in quo tot res tantopere visendas, animadvertendas, adeo, commendandasque semper mortalium oculis objecerit? quoties fluctus contrahuntur, ut globi videantur maximi, tam rotundi, tam volubiles, ut in eis effingendis artificis solertia videatur elaborasse? denique ut plurima paucis perstringam, et cōtraham hujusce vela descriptionis, in ipso fluctuum maritimorum cōcursu species quaedam, et adumbratio humanorum visa est oculis adesse spectaculorum. Ita primum et a lateribus, aliis alii fluctus objecti et adversi vidētur occurrere, et quasi seipsos exspectādo, aut accelerādo velocissime, ut primum concurrant, et committant praeliū, et coeant, atque conjungantur, deinde ad speciem saltantium commisti profluere visi sunt, et cū sese collidunt, atque frāgūt horribili fragore, quasi victoria exsultātes fremere coeperunt, et remeando in medio mari diversis in partibus fluctuantes huc et illuc se jactātes et agitantes mirabiliter, trāsversos, rectosque, quos concursus facere? quam se jactare? et ludorum speciem praebere Trojanorum admirabimur? Plurima de his dicerē, sed multa restāt adhuc in hac jactatione fluctuum et agitatione volubili. Cum enim intra duodecim horas in Oceano aestus accedant in concavas spelūcarū altitudines, has exesas in recessu relinquūt, et puteos latissimos, plenissimos aquarum, in quas innumerabilis vis, et multitudo piscium suis nativis in testis delitescens manibus capitur. Quid cōmemorē voluptates, quas accipim⁹ in littoribus inambulantes? quae cum in aestibus fluctibus cooperiātur, illis recedentibus littora relinquuntur aperta, et patentia, et valde picta cernuntur, et elaborata multis laqueis, et picturis venustissimis, et quamquam recentia, et mollissima videantur propter aestus nunc proxime recedentes, quamquam etiam sabulosa sint, ita tamen haerent penitus, et obduruerūt, quasi fuissent opere figlino, ut tanquā in arido possimus esse, et quasi in strato lapidibus viridario inambulare, nullo metu in haerēdi in luto. Atq; inambulātes in littore oceani colligem⁹

multitudinem, et diversitatem lapillorum, qui relicti sunt in aestuariis. Conjiciamus huc, et illuc oculos, retorqueamus etiam, demittamus corpora, colligemꝰ alios, et alios lapillos: Quae multitudo concharum? quae earum etiam magnitudo? quãta aliarum exiguitas? omnes ut lineis distinctae extrinsecus, et intrinsecus, cãdido, caeruleo, vel argenteo colore praeditae? quanta vis lapillorum? quot species atque figurae? illi fabas referunt, alii coralia vivis coloribus effingunt: ibi species, et adumbratio granorum, et amygdalarum, quas pistor dulciarius saccharo cõdire solet, admirabiliter efficta: ut cum adumbratarum, et verissimarum involucrum cuiquã obtulerimus, is quidem veras, et simulatas dijudicare nesciat. Quã multi lapilli nitidi nimis, perlucidique candore eximio nobis occurrunt ad speciem vitri clarissimi, multi colore rubro, aut coccineo, vel ruffo, maculis distincti variis, et ad operis Mosaici similitudinem? Sed cum classes quotannis solvãt ad Indos, cum passim navigia solvere, portũ alia sciamus appellere, plurimis totum sulcari, et exarari mare, neque navigationis ullum a tergo vestigium relinqui, non paucas in aequore esse naves, appulsus harum, aliarum profectio, reliquarũ cursus, quantam nobis voluptatem afferunt? hac voluptate nihil potest esse jucundius, nihil laetius. Quid si adjungas oras, sinus, portus, littora, insulas, urbibus, tectis, arboribus, silvis, et nemoribus distinctas?

CONCHAE MARINAE.

QVONIAM cursim, et quasi raptim de conchis in littoris laudatione mentionem fecimus, littus repetamus, et in illo saepius mambulare quasi videamur. Et cum occurrerit nobis copia concharum, et varietas, jucunditas, et elegantia mirabilis, admirabimur profecto naturae foecunditatem,

mi-

miramque, ac multiplicem in procreandis omnibus conchis ſpeciem ac formam. Admirabimur tantam varietatem, tot colorum differentias, tot figuras, planas et concavas, longas, lunatas, in orbem circumactas, dimidio orbe caeſas, in dorſum elatas, laeves, rugatas, denticulatas, ſtriatas, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſso, foris effuſo, intus replicato, modo diſsimilitudine virgulata, crinita, criſpa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim undata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectū extenſa, praedenſata, porrecta, ſinuata, brevi nodo ligatas, toto latere connexas, ad plauſum apertas, ad buccinum incurvas. Sed cum diſtinctione teſtarum conchae dijudicentur, in hac tanta differentia, jucundaque diſsimilitudine quaedam teſtae ſunt ad undarum ſeſe attollentium ſimilitudinem diſtinctae, aliae aliis inſident imbricum modo, quae conchae dicūtur imbricatae. Sunt etiam ſtriatae, quae teſtis conſtant multū cavis, et in dorſum multum elatis, rotunditate quadam mirabili, foris ſtriatae pectinum modo, totoque in circuitu ſerratae. Atque harum ſtriatarum quantum eſt diſcrimen? cum praedictae ſimplicibus lineis ab uno in alterum latus ductis, atque tranſverſis ornentur; aliae virgis latis tanquam faſciis tranſverſis ornentur. Quaedam etiam ſunt ſtriatae ad ovorum ſimilitudinem, caeteris longiores teſtis multum cavis, canaliculis parū profundis, et aliquot lineis notatae ſimiliter tranſverſis. Non ſunt etiam echinatae conchae, ſimiles pectinis, hirſutae, Echinorum modo, teſtis admodum concavis, ſtriatis et inciſis incircuitu? in harum Oſtris ſive Exochis eminent aculei frequentes et incurvi ſtatis intervallis disjuncti, qui ſi crebro attritu et maris jactatione, vel quacunque vi tollantur, notas ſui relinquunt expreſſas. Aliae ſunt conchae, quae duabus magnis, et longis cōſtant teſtis, valde ſpiſsis, et rugatis admodū, quae colorū varietate diſtinguuntur, in ambitu rubēt, mediae albeſcūt. Aliae ſunt etiā longae, quarū teſta alba eſt et aſpera, et lineis multis, et diverſis diſtin-

ta; qua parte replicatur, foraminibus est plena, singulari ordine dispositis. Aliae sunt conchae rubrae, coralii plane species quaedam et adumbratio, unde coralinae dicuntur: quae externa testarum parte pectinem referunt, sed nullis striis decoratae, sed lineis tātum asperae, tuberculisque quibusdā inaequales, intus mirum in modum laeves, candidi marmoris colore. Quot vero sunt lineis multis, et elatis, et trāsversis semper ductis rugatae, testis valde spissis, intus laevibus, et argenti splēdore collucentibus? in quarum summo Apophyses vicissim recipiunt, et recipiuntur, tanto vinculo constrictae, ut dentes te diceres intueri pectinatim coeuntes. Hinc laminae, et frustra dissecta, vel ad sacrarum precum sphaerulas vel ad dentis scalpia venusta satis conficiēda. Quot non ab imo ad summum lineis ductis nitent, sed ab uno ad alterum latus veluti rugis sparsae, et sine ordine atque modo? harum quaedam imperfectae sunt, quaedam in mediam testam accedunt; quae non intumescunt, neque efferunt dorsum, sed depressae sunt ad colorem lividum accedentes. Quot cum parvae sint, testis aspiciūtur spissis et depressis, lineolis multis et admodum variis distinctae, unde variae nuncupatae sunt? an vero conchas Rhomboide figura praeditas ignoramus? vidimus, aut audivimus alia concharum genera, in quibus sive testam, sive colorē, sive lineas intueamur, omnes aspectu sunt, et mortalium animadversione dignissimae. In quibus primum intueri licet testas partim laeves, partim asperas, duras, marmoreas, deinde lineas plures, aut pauciores, et rectas, vel obliquas, vel transversas, et has a summo in imū usque perductas, vel medium non ultra progressas, in medio quasi itinere deficiētes, vel ab uno in alterum latus, certo quodam vel nullo ordine disperse signatas, aut in illarum locum virgas, seu fascias earū similes, quibus puellae locis aliquot capillos redimire solent: et ex cōchis nō omnes eadē lōgitudine vel brevitate, sed has parvas, illas longas, alias mediocres, multa dissimilitudine varietateque distinctas, et dissimilem formam atque figuram in

induentes. Quid dicam de varietate colorum,cum partim flavescant,partim albae sint,intus totae violaceae, aliae sint argenteo colore,splẽdoreque maxime in interiore parte, foris nõnihil flavescant? Aliae parum purpurascere, quaedam lacteo colore videntur. Aliae candẽtis marmoris specie,aliae varietate tanta distinguuntur,ut partim albescãt, partim rubescant,et violaceae sint, plurimae nigricent. Quid quod aliae plumbei coloris speciem referunt? Sed quid differẽtias, et innumerabilia concharum discrimina numerare tento,cũ ex generibus turbinatorum multiplicem,et admirandam varietatem minime proferre valeamus? Turbines sunt, qui in longiorem,et acutiorem verticem desinunt,qui longi sunt,et magni,multisque voluminibus constãtes pro corporis crassitudine,margine spisso,et aspero, testa alba, lineis, tuberculisque multis scabra,et aspera. Alii sunt minores, qui a tuberculis multis tuberosi dicti sunt, superioribus multo breviores,sed longi tamen,tenues, et in mucronem desinentes. Quorum alii sunt albi,alii nigri, quadam varietate distincti miranda:nunquam tamen ultra pollicem ipsius crassitudinẽ. Aliae sunt turbinũ species longae, tenues, acutiores,laeves, aliae inaequales,tuberosae,scabrae,virgatae. Aliae sũt angulatae,quae testae volumina ita disjũcta habẽt, ut mediae angulos efficiant,in inferiore parte in turbinem angustẽtur,superiore in longum,et acutum rostrũ desinant. Muricati sunt etiam turbines, qui quamquam aspectu suo buccinum ante oculos statuant, tamen a tuberculis multis brevibus quidem,et obtusis nomen acceperunt: superiores intumescunt, interiores testa purpurea sunt, foris albescunt, veluti calce illiti. Iam vero turbines aurati quam pulcram habent speciem,et elegantem,quorum volumina tuberculis extãtibus, pulcro ordine dispositis distincta sunt? Horum imaginem imitantur aurifices in urceis formandis addita basi ad urceorum absolutam perfectionem. Alii sunt qui protenduntur in longitudinem mirandã, voluminaque scabra,et veluti stria-

ta habent. Turbines trochi consequuntur, qui sive parvi, cũ a superiore amplaque parte statim in acumen breve desinant, sive longiores, omnes laeves sunt, et varii: quorum testa veluti crustis duabus cõstata videtur. Externa minus nitet, quae subjacet, unionum est splendore. Trochis nõ inferiores sunt Cochleae. Quae quot, quantasque formas induunt? Omittamus alias. Haec rotunda est, et testa intorta, et magna admodum, quae ad aquarum haustus valet plurimũ: quã aurifices additis ansa, et basi in vascula formant elegantia, venustateque mirabili. Margaritifera vulgo dicta est, quoniã unionum colorẽ referat, et splendorẽ. Ex hac in frusta dissecta imagúculae, globuli ad sacras preces adhibendas, monilia quoque conficiuntur. Sed quoniam cujuscunque generis, sicut, et cochlearum multiplices formas quenquam velle persequi longum esset, reliquarum figuras ex harũ descriptione petamus: dummodo meminerimus ad omniũ fere cochlearũ formas exprimendas illud valere plurimũ, si rotundas consideremus, et testas earum uno, vel altero, vel diverso colore: tũ ex quibus factae fuerint voluminibus, deinde quibus inflexionib⁹ intortae, denique qua parte depressae sint, aut tumeãt, et efferantur. Ex hac concharum dissimilitudine differentiaque multiplici maris oblectationes, et delicias in littore inambulantes, et has, et alias conchas deligentes percipiemus.

PISCIVM ALIQVOT differentiae.

NE desideret aliquid eorum, quae propria sunt aquarum, et in aquis aluntur, agẽdi Latine studiosus adolescens, notiora pisciũ genera, qui marini sunt, fluviatiles, et lacustres numerabo. Neque quisquam exspectet multitudinem illam, qua scatent auctorum monimenta, sed paucula, quaeque omnibus in ore sunt: unde Latine agendi campus detur, et formulae occurrant necessariae.

PISCES FLVVIATILES.

ALBVRNVS.

ALburnus fluviatilium sit initiũ, qui magis notus est omnibus, et magis frequẽs in mẽsis propter copiam horum piscium maximam. Qui hamo facile capitur, & retib⁹ iactis in flumina. Nomen habet a colore, quoniam candidus est, et albescere visus in aquis. Oculi magni sunt Alburnis, quique rubescunt, dorsum virescit, albescit venter. Ille lineis notatur duabus, quarum una a branchiis ad caudam ducitur medio interiecta corpore, altera non apparens multũ: quae a pinnis ultimis ortum habet, sed in caudam usque non protenditur. Exiguum est caput, corpus tamen latum aliquantulũ, sed depressum. Atque Alburnus carne praeditus est molli, sed parũ pingui. Cũ sit natura sua vorax ad hamũ cõtinuo accurrẽs facile capitur.

BARBVS.

BArbus a cirris, qui de rostro pendent, appellatus est. Rostrum habet longum, et acutum, et cartilagineum apparet et pingue: a quo extremo pendent duo cirri, et totidem a lateribus. Caput est obesum, dentes nulli, oculi parvuli pupilla nigricante, sed aureo circulo decorata. Cum mugilum speciem corpore suo praebeat, tum cum illis numero pinnarum et situ congruit, praeter quam quod pinna, quae in medio dorso eminet firmiorem effert aculeum. Sed pinnae ventris flavo colore sunt, pinna vero caudae rubicundo. A brãchiis ad caudam porrigitur linea, quae tam apparet, quam in aliis mugilibus, vario tamen colore distinguitur. Dorsum enim ex viridi flavescere visum est, et venter lactis candore notatur. Caro Barborum mollis est, et ad gustatum suavis, sed pituitosa, spinis multis infesta. Quamob-

rem summa adhibetur cautio, ne inter vescendum spina inhaereat in gutture.

ANGVILLA.

ANguillae nomen habent ab anguibus, quarum sui corporis speciem praebent. Quae cũ longo sint corpore, tũ inflexibus multis intorto. Quae lubricae labuntur e manibus, nisi folio astringantur ficulneo. Patet illarum os dentibus paucis munitum. Parvulae sunt eisdem brãchiae, eaeque cute cooperiuntur, quibus proximae sunt pinnulae; reliqui corporis multiplex inflexio, pinnarum officium facit; a dorsoque medio, limbo quasi speciosissimo posterioris corporis partes ambiuntur. Gulam habent intus lõgam et latam. Vẽtriculus et intestina longius producuntur, pinguesque sunt, et in visci modum inhaerescunt. Marem brevitate capitis, crassitudine et latitudine quidam distinguunt: cũ in foemina minus, et acutius caput inesse velint. Ex putredine gigni dicuntur, atque turbatis aquis facile capiũtur. Quas in summis aquis inflectentes, retorquentesque corpus multiplici inflexione conniti cernimus atque contendere. Interdum in spiras coactae mirandum in modum convolvuntur, et orbes alios, aliosque faciunt; quos dissolvunt, cum collibitum fuerit, omnino tamen non explicantes, ut fluvios, & stagna tranent corporibus inflexis, pinnarum vice fungentes.

LAMPETRA PARVVLA.

FLuvii parvas lampetras, rivulique sine dubitatione ferũt. Quippe quas capimus in his locis, quo null' datur accessus in mare. Fluvios autem hujusmodi longissime distare videmus ab ipso mari, neque cum illo propter distantiam maximam conjungi. Partes interiores et reconditae, sunt eaedẽ, quae-

quaeque extra sunt fluviatilibus,cū marinis lampetris. Neque differunt colore,sed corporis exiguitate. Molles sunt, quaeque adhaerescūt in glutinis similitudinem, et excremētis redundant. Has frixas,et elixas aromatum vi perfusas, et oleo, et omphacio conditas apparat ad mensas ornādas coquorum ars aetate nostra;sed non multū medicis hujusmodi probatur apparatio. Luto et aqua murenulae aluntur.

LVCIVS.

LVcius in eximiam magnitudinem evadit,in magno pretio semper habitus et aestimatione, propterea quod caro veneat,et locupletum mensas exornet: qui tantum pecuniarum habent,ut ad suarum epularū apparationem,et magnificentiam conquirendum,et deportandum modis omnib' curent. Aquas ille quascunque dummodo dulces incolit. Edax,et vorax admodum est,unde lucii nomen accipit. Patet in longitudinem duorum trium ve cubitorum.Quadrato fere dorso est, summa cum aequabilitate in extremas usque pinnas ducto. Idem pingui est et obeso corpore. Venter porrigitur,et prominet summopere. Caput quadratū est,et striatum,foraminibus parvis excavatum, anserino rostro nó dissimile. Maxillam superiorem lōgitudine superat inferior, et in cochlearis similitudinem excavata. Dentes multos habet, non eodem insidētes ordine. In maxillae inferioris anteriore parte parvos dētes,et in os reflexos,atque retortos habet;superior dentibus caret omnino. Nam cum plus haec latitudinis habeat,dentes extra os prominentes, et inferioribus non adversi,nulli procul dubio usui fuissent. Sed providit natura duplici dentium ordine inhaerentium palato,qui illius partes susciperent,et agerent non minus egregie. Oculi praebent coloris aurei speciem,quos antecedunt duo foramina in unā coeuntia cōcavam lacunulam. Corpus tegunt squamae parvae,tenuesque,quae prae tenuitate vix apparere videantur.

Corpus maculis quibusdam aspersum est, venter candidus, dorsum nigrum vel lividum. Latera nitorem argenti, sed in magnis, et senioribus auri fulgorem referunt. Sex pennis suffultus est, quarum duae ad imas branchias; duae infra ventrem, reliquae caudae ipsi vicinae sunt: sed una ab inferiore parte, altera a superiore, atque haec aureis nigris maculis aspersa. A dorso nullae pinnae tolluntur, cauda duabus pinnis summa venustate pictis terminatur, linea vero medium corpus dividens vix judicari potest; quippe quae punctis exiguis admodum ducta est. Carnem habet duram, neque glutinis multum ferentem, si in fluminibus, et magnis in lacubus, nō in stagnantibus aquis et palustribus agat.

PISCES PALVSTRES.

RANAE.

IN palustribus piscibus Ranae numerantur, in quibus praecipue degunt. Harum etsi diversa genera describantur ab auctoribus, nos communes, et notissimas cuicunque generi mortalium, quasque in lacubus, in paludibus passim coaxantes audimus, Ranas dūtaxat describemus. Quae viridi colore sunt, candido ventre nigris maculis notato, obducuntur cute tuberosa & inaequali. Crasso sunt capite, cervice contracta, sed aliquantulum lata, rostro in anguli speciem acuti terminato, oris immani rictu, ore tamen intus valde capaci. Coaxant omnibus importunae, dẽtiumque, quibus carent, officia maxillarum asperitate faciunt, quae tanta quidem est, ut quidquid nactae fuerint, mordicus teneant.

Quam

Quamobrem panno rubro, vel frustulo carnis de filo pendente capiuntur, facileque extrahuntur. Oculis sunt magnis, et prominentibus, quorum inferiorem palpebram avium more oculis eisdem accomodant, quae prae tenuitate sua nitida est, et perlucida. Oculos antecedunt foramina, vel captandi aëris, vel odoris causa, sed quae tenui membrana obducantur. Ab oris rictu sub foraminibus, ab utraque parte sinus est, in quo tenuis membrana: quae, dum aërem sub aqua retinent, turgescit, et foras proijcit sese in vesicae similitudinē inflatae. Ab oculis duae lineae fuscae ductae, directaeque sunt, inter quas una dorsi interjecta est, quae in caudam usque perducta cute cooperitur. Cutis ea pars carni solum firmiter adhaeret, quae cum articulis cōnectitur: quamobrem facile cute spoliantur, cumque concipiunt, aut retinent aërem, facile inflantur. Ventriculus longe, lateque patet, et coloris varietate distinguitur. Illae quaternis pedibus assultim gradiuntur, et aquas sulcant, maxime pedum posteriorum ope. Id facere possunt propter pedum longitudinem, et ob eam causam illorum ad saliendum, et ad natandum adjuvantur mira conformatione, quoniam lati sunt, et digitis quinque constant: qui membrana tenui cohaerent inter se mirifice in anatum, et anserum modum, et rationem aptissimam. Crura, tibiaeque musculorum firma stabilitate vinciuntur. Sed quamquam posteriores pedes longiores sint, anteriores tamen breviores sunt, et in quattuor digitos diffisi, pollex vero multo brevior, et crassior. Has igitur videas Ranas coaxantes frequenter, et per multum tempus, tanta cum importunitate, ut molestiam hominibus maximam afferant, in imam se modo paludem immergere, modo proferre caput, modo summis aquis natare, saepe in ripam insilire, consistere etiam, et audacter circumspectare et impudenter, inflari, tumeferique, dilatare rictus oris quantum possint, colla intercepta, caputque terga contingens, spinae viridem speciem, ventrem album, et pe-

des illos breves,longioresque ostetare, coaxare saepe ac saepius. Si quenquam se demittentem ad lapidem jaciendum, aut ad mali quidquam faciendum aspexerint, cõtinuo videbis resilientes dare se in imas paludes,et ab hominum aspe-ctu properantes statim abducere sese. In aquis cibum Ranae capessunt,et muscis,vermibus,cochleis,aliisque minimis bestiolis sustentantur. Quamobrem vel procul aspicientes, vel odorantes escam facile capiuntur,maxime aspecta sua carne, vel panno rubro carnis colorem referente. Earum cruribus dumtaxat homines non ignota suavitate conditis vescuntur.

PISCES MARINI.

SARDINIAE.

A Sardiniis marinorum piscium descriptiones ordiamur: quae nisi numero tam multae caperentur, in majore pretio sine dubitatione fuissent. Quas propter spinarũ multitudinem hoc nomine appellari perspicuum est: sed propter exiguitatem,tenuitatemque suam nihil detrimenti mortalibus afferunt inter vescendum. Itaque Sardinias in partes divisas multi comedunt,spinas in illarum corpore inhaerẽtes, intraque carnes contentas saepe relinquendo. Quod neque metus,neque periculum ullum sit, ne trãsversis homo spinis suffocetur. Sic ad guttur perductae sine difficultate trãsmittuntur. Cõstat igitur sardiniam in mari degere cum parva alosa,ore,brãchiis,oculis,pinnarũ numero,situ,squamis, cauda mirifice congruentem,aliqua tamen latitudine discrepãtem. Itaque squamis tegitur plurimis, et tenuioribus. Coloris est multiplici specie. Nam caput aureũ est, venter cãdidus, dorsum viride,caeruleumque,et quod utroque colore nitet, et splẽdet: dum vivae ex mari extrahuntur,cum vita viriditatem amittũt,caeruleo colore retẽto,sed se hebete,et obtu-

so

so, sine specie, sine splendore. Sardiniae sale condiuntur, et asservantur in duos annos.

SEPIA.

Sepia duobus saepe cubitis major tenui, sed valde firma cute coperitur, foris corpus apparet carne plenissimum, capiti inhaerentes vidētur pedes corporis mollitudine, sed initio rotunditate, crassitudineque praediti, deinde paulatim gracilitatem inducentes; omnes autem in interiore parte duplici acetabulorum ordine, quibus cedentia comprehendat, comprehensa firmiter premat, retineatque ad medicarū cucurbitarum rationem. Eisdem pedibus, sive branchiis maria tranat, ciboſque ori admovet. Praeter haec eminent duae promuscides antequam terminentur paululum inflexae in cornuum similitudinem, nō adeo tamen intortae, tenues tamē, et ex omni parte laeves, praeterquam in fine, qui duobus acetabulis asper est; quibus sepiae etiam capiunt, et ori tanto intervallo cibos admovent. Eisdem quoque concitato mari, quibuscunque tempestatibus, adhaerent ad saxa, sicut nautae anchoris in terram jactis naves ipsas contra vim, magnitudinemque tempestatum retinēt stabiliuntque. Pedes capiti proximi sunt, oculis inferiores vicinitatem rostri consequuntur; rostrum ex utraque parte cōpositum, et conformatum ad commissurae pixidatae rationem, in hunc modum, ut inferior pars in superiorem inferatur. Rostrū nihil habet roboris, aut firmitatis ad praedas laniandas, retinendasque, quod membrana quadam, & carne redundante multa, tanquam annulo ambitur, & firmatur. Sepiae tutantur se atramenti effusione, nam cum sentiūt a piscatoribus insidias paratas, magnam atramenti vim effundunt, qua perturbant, et infuscant aquas, et abdunt sese.

OSTREA.

Ostrea, quae procul ab aquis dulcibus colliguntur, testis ipsis cooperta cótinétur, et inclusa. Eorum testae foris sordidae sunt, et luto obductae, crustris multis cóstantes, intus laeves et albae. Caro mollis, et circa eam fibricae multae veluti fimbriam efficiétes; quas circuit aliquando purpureus crinis, qui suavitatem ostreorum et praestátiá auget. Quamobrem pluris habentur, et carius emuntur. Testa intus cava est, et laevis, atque in hunc modum rotundata, ut a superiore parte sit angustior, et paulatim se dilatet, et explicet, ut latitudine rotúdata terminetur, qua parte tenuior est: foris autem, in medio praesertim, se effert, et extollit. Quippe quae capere debeat ostreorú corpus, et in circuitu commissuris mire cohaerentibus, ne testae disrumpi posint, vel ostrea quidquam detrimenti capere.

XIPHIAS.

Xiphias a Graecis dictus, ab aliis Gladius, piscis cetaceus est in ingentem magnitudinem evadens. Hujus rostrú praebens speciem mucronis cú maxilla superiore valde magna, dura, et ossea formam habet, et similitudinem gladii. Quáobré Gladii nomine vulgo appellatur. Piscis hic oculis praeditus est rotundis, et prominentibus, quos antevertunt foramina. Ad branchias pinnae sunt duae: in medio fere ventre una non procul a cauda, magna quaedam in medio dorso, et parva. Extremum corpus ante caudam latum et planum est, medium prominens et erectum in tuberculi modú, unde initiú facit cauda specie, et similitudine Lunae crescétis ad thynnorum rationem, sed paulo latior. Reliquum corpus rotundam habet formá; cutis aspera est, si manus a cauda ducatur, contra vero laevis. Dorsum vero nigricat, splendescit que in sericorum similitudinem, ventre toto late albescente plane-

que

que ad argẽti splendorem, nitoremque el arissimum accedẽte, praecipue in aquis. Piscem hunc magni opere formidãt piscatores, quippe qui in retia incidẽs rostro, summaque vi omnia disrũpit, ut plus damni faciat, quam lucri. Eum incurvis hamis, et parvis cymbis, affixo etiã mucrone rostro Xiphiae persimili capiunt: nam ad hos tanquam ad sui generis pisces cum adnataverint xiphiae a cymbis obsessi trucidantur.

REMORA.

Echeneidem Graeci dixerunt, quam Latini remoram ab inhibendis navibus appellant. Parvulus autem piscis est, colore subfusco, anguillae non dissimilis, ore praeditus acuto, et contorto, ad hami rotundi cuspidem accedens; quae navim ventis secundis actam, passisque velis maria praetervolantem ore admoto mordicus premens sistit, obsistentibusque nautis tanquam in tranquillo portu retentam longius provehi non patitur. Neque solum contra vim, magnitudinemque navis contendens in prospero ventorum flatu, secundissimoque navigationis cursu cohibet incitatam navigiorum celeritatem: sed cum mare saevit universum, procellae surgunt, & tempestates vehementissimae, venti ruunt furentes violentique non vinculis ullis, non anchoris jactis, non adhibita vi, sed adhaerendo solũ cohibet et fraenat aestus maris intumescentis violentissimos, cogens huc, et illuc fluctibus jactata stare navigia, quae obruenda viderentur, et demergẽda protinus in profundum, nisi una remorae admotione levi retinerentur, continerenturque.

TESTVDO.

Ex diversis testudinum generibus, illam describamus, quae cortice tegitur, caput autem habet exertũ semper, neque corticis tegumentis involutum. Cum foraminibus

cõcavum rostrum, et apertum videatur ex illa parte, quia lacunosum visum est, tum rostrum ita formatum est, ut superior pars acuta terminetur, et cum inferiore cõjũgatur in pixidis similitudinem, Quattuor alis suffulta est, quarũ priores aculeis pungentibus in unguium modum munitae sunt, posteriores speciem habent, et similitudinem pedum; sed alis ad natandum, pedibus ad incedendum, cum in terram aggrediantur, utuntur. Foramina supra dicta non supervacanea sunt, sed magnum habent usum ad ipsius testudinis cõservationem: ut cum aqua multum se compleverint, per foramina emittant foras, projiciantque, quemadmodum Delphini per fistulam. Testudines marinae conchis vescuntur in mari, herbis autẽ in terra. Nec difficile est testudinibus eas perfringere, quoniam os habent durum admodum, et magni roboris, et firmitatis ad lapidem, et quidvis aliud, quod nactae fuerint, perfringendum, ac devorãdum. Cum testudines marinae multis modis capiãtur, sed duobus praecipue. Cum in summũ evectae mare, eminente toto dorso perfluitant summa aviditate spirand: flagrantes, qua voluptate delinitae, sic sui ipsius obliviscuntur, ut Solis vapore siccato cortice mergi nequeant, invitaeque fluitent captantium expositae venationi; praedaeque opportunae. Tum illud captandarum testudinum opportunum tempus est, cum ad pascendum in terram egressas, avideque saturatas eas lassari certũ est: et ut remearint tempore matutino summis aquis dormire, stertereque vehementer, ut audiantur ab insidiatoribus. Tum facile quidem captari, si terni singulis adnataverint, et duo in dorsum converterint, tertius supinae laqueum injecerit, plures denique traxerint adhibita vi brachiorum illaqueatam jam, et constrictam testudinem in terram,

THVNNVS, SEV THYNNVS.

Thynnus cum corpore magno sit, tum squamis omnino nudato, cute non aspera, sed laevi, tenuique, ventre lac-

teo

teo, dorſo plumbeo, aliquot tamen in locis candido, quibuſdam a dorſo deductis in ventrem uſque lineis obſcurioribus, et tranſverſis, et nonnullo intervallo diſtantibus, ſed linea quadam clara, patenteque a branchiis in caudam uſque perducta. Cum pinnas habeat ad branchias, et ſub ventre binas, duas in dorſo, unam paulo ante caudam; tum cauda terminatur in ſpeciem Lunae creſcētis. Thynni magno uſui ſunt, atque aeſtivo tempore caloris non admodum ferētes ex Oceano Athlantico, in mare Mediterraneum gregatim irrumpūt, non parvo Gaditanorum quaeſtu, qui infinitam eorum multitudinem retibus extrahunt, cetariis inferunt, ſaliūtque mēbratim diſſectos, et in cadis aſſervatos celebri mercimonio per omnem Europam, et per alias terrarū partes diffundunt.

DELPHINI.

INter piſces marinos maxime commendatur Delphinus: nam celeritate piſcium marinorum velociſsimus eſſe perhibetur, atque volucri, teloque velocior; et quidē niſi reſupinus piſcem fugientem corriperet, illius celeritatem evaderet fere nullus. Qua re numine Dei immortalis cautum eſt ſaluti reliquorum piſcium. Atque cū Delphini famis rabie agitati piſcem inſequuntur in ima uſque vada fugientem (dictu eſt mirabile), ut arcu emiſsi tanta vi exiliunt, ut plerūque vela navium trāſvolent. Ea ſunt illi forma, atque figura, ut roſtro ſint longo, rotundo, ſimio, oris hiatu ſimiliter lōgo, parvis dentibus et acutis, pectinatimque cōſtructis, lingua exerta, carniſque multum habente, et incircuitu nonnihil ad ſerram accedēte, et praeter naturam aquatilium mobili, ſuillae non diſsimili, oculis magnis, ſed cute adeo tectis, ut pupilla ſolum videatur: illique ſiti ſunt in ea parte, quae ab oris hiatu non longe abeſt. Fiſtula autem Delphino poſt roſtrum eſt, qua hauſtam aquam emittit foras: reliquum corpus longum eſt, & corio laevi et ſine pilis, ſed durum contectum dorſum

O 3 repan-

repandum, et pinnis duabus maria tranat, sed una eminet in medio dorso, venter candidus est, cutis spissa, firma, sed mollitudine plurima; et quoniam pinguis est et obesus, suum terrestrium pinguedine non dissimilis. Cauda terminatur in semicirculi speciem. Mitis est, et mansuetus, humani generis amans, qui propter homines natare, more canum blandiri, cibum objectum capere soleat; denique sese cōtrectari patiatur. Musices artis cupidus est, et ob eam causam simphoniae suavitate mulcetur. Quae res cum veterum exemplis multo testatior fuerit, quam ut claram magis, testatamque, necessarium sit exercitatione relinquere, Balaenam describamus.

BALAENA.

BAlaena bellua est immanis et horribilis nimiū, tanta corporis immanitate, ut de Plinii sententia ad quaternum jugerum magnitudinem crescere existimetur. Ore est maximo, et multos protento pedes hiatu. Ex utraque maxilla corneae pendent laminae, nigrae ambae suillorum pilorum similes. Oculi quattuor ulnarum intervallo distantes, qui quāquam foris parvi videantur, intus capitis humani crassitudinem superant. Pinnas habet a lateribus, quibus natat, et catulos illarum operimēto tegit. Cum corpus sit vastissimum, tum candidum, et tuberosum; supra tumorem eminet pinna, pinnisque dorsum hispidum est, et ima corporis pars eisdem obducta pinnis. Fistulam gerit in fronte terrificam, qua, cum se ingurgitavit, effundit aquarum vim maximam in altitudinem mirandam. Cum horrendo, contentoque sono mugit, ut intervallis locorum disjunctis, valdeque distantibus audiatur, tum caudam huc, et illuc agitat, fluctus verberat agitatione crebra, totum ciens, commovensque mare. Sed quamquam bellua vastissima sit, et formidada tantopere, tamen incidit in manus hominum capta. Nam in Ballaenarum piscatu ea, quae sequitur ratione, piscatores utuntur:

tur:ut cymbas multas comparent,et ad celeritatem insequédi,fugiédique multum habiles. Homines igitur e locis sublimioribus Balaenā speculati in cymbas ingrediuntur,et harpagonibus,et instrumentis omnibus ferreis instructi, inter alia telorum genera,longa usurpant,et cuspide hamato,quae in belluam conjiciunt, quibus infixis,et altius inhaerentib⁹, funes longissimos têlis annexos relaxant, quoad bellua vitam cum sanguine fuderit. Tunc una cum funibus Balaenam in littus retrahūt adjuti maris ipsius undis,magna vi,et contentione brachiorum. Reliquos captandae Balaenae modos libens omitto,quoniam ad hos illi referri posse vidétur, quibus aetate nostra piscatores utuntur. Non illud tamen de Balaenis praeteribo, quamquam omnibus notum sit, atque testatum: illas adeo pinguescere, ut prae gravi superciliorum pondere obruantur oculi, totiusque corporis immani mole, gravitateque vastissima sese commovere nequeant. Itaque amittit audiendi,cernendique sensum,in vada,in brevia impingit,incidit in insidias tantum, tamque immane cetaceum genus tam deformi magnitudine,horrendaque corporis vastitate perniciem sibi,et exitium extremum afferens.

¶Sed taedet me jam profecto pisces describere, in quorum descriptione formulis eisdem uti saepe cogor, taediū lectori afferens crebra verborū repetitione,et ad summum, quoniā aliter fieri non potest, propter similitudinem rerum et agnationem, satietatem levans casuum varietate. Quamobrem a piscibus aliis describēdis supersedebo, praemonitum haberi volens lectorem,in reliquis piscibus describendis,ex superioribus exercitationibus peti posse formulas omnes, modosque loquendi. Neque nostri muneris quicquā prius esse, quam ad agendum Latine de quacunque re viam Rhetoricae studiosis patefieri. Quod qua ratione fieri possit ope nostrarum exercitationū,cum in aliis rebus, tum in piscibus, diversos a cōtextis in hoc libro describēdo,facile Latini sermonis studiosus experietur adolescens.

SECVNDA NAVIGATIO.

Ngrediamur jam in mare, quod descripsimus, et ex animi sententia secundis vétis. Cum imperator paratas naves, et rebus omnibus instructas vidisset, quoniam non solú nauta significabat, sed etiam ipse ventus insusurrabat, navigandi tempus opportunum esse, nactus idoneum ventú, qui exspectat' jamdiu flare caepit in eam parté, in quam vela dare cupiebant; sublatis anchoris e portu solvit. Vetus ab eo tempore secundus nunquam esse desiit, quo vela gubernator navis fieri jubebat. Paululum a portu nautae progrediútur, littora nota praetereút, et ignota, multas insulas, et portus a tergo relinquunt, nunquam desinunt tenere cursum secundum. Hac ita felicitate navigandi usi, cum terras multas e conspectu amisissent, in altú celeriter provecti, sic probis navigiis, bonis gubernatoribus, velis plenissimis navigarút, ut paucis diebus, vento semper secundissimo, terram attigerint, omnesque incolumes naves perductae portú tenuerint. In quem cú imperator appropinquaret, et naves ex arce viderétur, incredibilis multitudo sese protinus effudit ad classem spectandam, cum ingenti laetitia, et gratulatione maxima, vi, et multitudine tormentorum, quae ex arce, quae de navibus horrédo crepitu, et fragore dimittebantur. Nullam horá in anchoris imperator expectavit, sed ipse, et milites in terram egressi, navibus ad anchoras deligatis, in arcé cantu, et suavitate tibiarum deducuntur.

TEMPESTAS.

SEcundam navigationem adversa consequitur. Ejus descriptiones quattuor subjicientur. Quarum prima est ea, quae consequitur. Cum naves omnes, quas imperator revocaverat, ad horam nonam convenissent, & illae, quae quotidia-

diana consuetudine ad portum excubabant, paratae fuissent; quamvis nactus imperator turbidam tempestatem, cum adversi venti flarent, tamē mari se classemque suam committere non dubitavit. Cum igitur venti navigationem impedirent, passim in omni loco commorabantur, neque cursum tenere poterāt. Omnes sparsae, atque dissipatae et longius vi ventorum disjunctae jactabātur. Multae multis in locis vehementissime laborantes, vel aliarum cōcursu conflictatae, vel adversa tempestate jactatae, quo ventus, et tēpestas projecerat, magis deferebantur, quam quo scientia gubernatorum, et vectorum voluntas constituisset. Ita neque praetoriā spectare poterant, quam praeeuntem sequerentur, et cursus tenendi certos et exploratos nulla facultas dabatur. Sic etiā incerta navigatione aliae alio cursu, multae vagae, et aberrantes vi tempestatis abreptae scopulos difficiles, & infensos praetervehebantur. In quos, cū cautes, cum saxa semper extimescerent, non illisas fuisse pro miraculo narrabant vectores. Bis ita caelum nubibus obductū atra quadā caligine fuit circunfusum: ut cū in caecis nubibus, atque tenebris crassissimis omnia viderentur obscurata, & fulgura frequenter oculis obversata micarent, tonitrus existerēt horrifico quodam crepitu, in conspectu multorum et oculis visa fuerint non procul a navibus in mediū cecidisse mare fulmina. Quorum aspectu, id quod necesse fuerat, cū totius classis tantopere dispersae et dissipatae, vectorum, et gubernatoris perturbatio maxima consequeretur, fluctus fremitu horribiles, multitudine innumerabiles in caelum attollerentur, et cōtinuo in imam deprimerentur voraginem, ut in profundū velle viderentur naves jacere, et totam obruere classem, et absorbere, fluctibus jactabātur omnino, nonnunquam cooperiebantur; vis fluctuum insanientium irruens, et irrumpens in naves sese inferebat, et multitudine maritimarū complebat aquarum: ad quam exhauriendam neque vectoribus animus aderat, neque facultas propter obscuritatem, et vim tē-

P pesta

pestatis. Scilicet tunc malos scanderent nautae, foros cursitarent, vela contraherent, demitterentque, haurirent sentinam, qui se submersos, qui perditos deplorabant; quisé naufragium fecisse putabant, qui res omnes projiciebant in mare, qui singulis momētis mortem exspectabant, qui vicinio-res paulo ante viderant submersas depressasque naves, ipso gubernatore, vectorib⁹ perditis, abjectis gubernaculis, multarum amisso temone, malo, rudentibusque fractis, et reliquis armamentis laceratis, discerptisque; quibus cum melius actum est, illae aut in ignotas insulas projectae, aut eo, unde solverunt, relatae naves: nam nullae salvae portum ceperunt. Hic audire erat clamores vectorum, et lacrymas. Qui viros se magis praebere voluerunt, aut palam peccata confitebatur, aut vota faciebant. Omnium voces miserabiles audiebantur implorantium opem sanctorum, Angeli custodis, virginis Mariae, Christi Iesu, ut illis tempestatibus se miserabiles homines, & mortis periculo liberaret. Vbique luctus, ubique lamenta, ubique confusio, perturbatioque tanta videbatur, quantam, qui saepe navigaverant, nunquam vidisse recordabantur. Nam ubi commutata tempestate ex tanta jactatione quassatae naves in portum pervenerunt, descendentes de navibus, cum terram attingerent spumis maris albentes plurimi, et salsis aquis omnes perfusi, conflictati, ac perditi prae sensu tempestatis praeteritae in terram proni se co festim abjiciebant, et lacrymis, quae sese profundebant acerbissimae, sinum terrae opplebant: atque alii in genua procumbentes, alii suspicientes in caelum sanctis omnibus, ipsique caelitum parenti Deo manum utramque tendebant, ut gratias agerent, et de rebus, quae relictae fuerant, pro vita data gratificari cupiebant, vota, cum primum possent, facta persolventes. Tam gravis, et vehemens extiterat, et omniū, quae coortae fuissent unquam in Occeano, vel in alio mari concitatae, tempestas turbulentissima. Quam qui cōmovere potuit caelorū, terrae, marisque Deus potētissimus sedavit.

Quam

Quam dono Dei vim tēpestatis illi homines effugissent, cum ex tabellis pictis posteritas cognoscere, tū praesentiā, et potestatē divini numinis profiteri plane verisimeque poterat.

ALTERA TEMPESTATIS Descriptio.

NAvigatio, quae in scopulos incurrere solet, aut referto praedonū mari, lōga, et minime portuosa, nō tantū hominibus periculū afferre solet, quā hyemalis; in qua nō saepe probo navigio, turbato mari, incerto cursu, hyeme maxima navigare cogimur. Et cū plenissimis velis navigamus, et nos secūdissime portū tenere, vel ab illo nō longius abesse putamus vētis semper lenissimis provecti; mare coepit inhorrescere, et paulatim attolli, majoresque in singula momenta cōmovere fluctus, vētis magis ac magis circū illa loca furētib⁹, horrifico nubiū aspectu, crebro fulgure, et tonātis caeli fragore: ut nulla magistris naviū, gubernaculi tenendi, reliquis imperata faciēdi facultas daretur; saeviēte magis tēpestate, ventorū vi obsistente vehemētiore. Itaque neque nautis antennas demittere, neque vela contrahere, neque anchoras, quia faciendi videbatur in profundum, jacere, neque rudētes laxare datū erat: nā unde venti flarent, nesciebāt. Adeo violenti, vehementesque flatus ab oriēte, diversisque coorti regionibus naves diverso agmine, quasi facta conspiratione cōquassabant. Quorum horrendo, furentique impetu, vectores, et nautae scientiae navigandi quasi inscientes, aliquot dies certum ad naufragium se comparabant, et omnē prorsus amittebant spem vitae conservandae. Quocunque se converterent, omnia sibi videbantur infestissima; qua caelum, qua mare intuerētur, mors ante oculos versabatur: nec illa quidquā videbatur propius. Saevissima multos dies tenuit tēpestas, et in illis nihil de vētorū furore remissum, sed creverūt omnes, et furētes adeo fecerūt in naves impet⁹, ut vela primū disrupta, deinde mali, postea gubernaculū, nihil ad vim illorū insanā coercēdā gubernatorū arte proficiēte, defractū. Denique

tabulae immoderata jactatione convulsae, sic apertas et patentes naves relinquebant, ut multitudine complerentur aquarum, quibus ejiciendis et exhauriendis, nulla latera, neque firmitas vectorum, neque diligentia, neque industria navalis sufficiebat. In hac media tempestate a parte nescio qua, coortus naves ventus furens vehementer in ea loca projecit, unde continentem vectores aspiciebant. Sed neque quae regiones, quive situs, aut orae locorum fuissent, internoscebāt. Horrere valde multum omnes, naves in cautes, aut in saxa ne impingerentur, et jam omnes nō haurirentur profundo, sed ad brevia, vel scopulos adigerentur: unde ad terrā nandi potestas non fieret. In hoc metu, cunctis opem divinam implorantibus, occultis de causis, propter aliquorum fortasse scelera, et propter male partas divitias, naves aliquot apertae plane videbantur, et earum alvei divulsis lateribus, hiatu dehiscere vastissimo. Mercibus jam projectis omnibus, et oneribus exinanitis navibus hi dolia, alii sarcinas, alii tabulas, ut sors, aut casus offerebat, corripientes, se ipsos in mare projiciebant. Alii se praecipites dabant in scaphas, relictis pecuniis, gemmisque, quas secū asportaverant, pretiosissimis. Et cum ad littus accedebant, jam jam ut ad insiliendum propinqui fuissent, amicis, propinquis, et parentibus suis, aut fratribus, aut conjugibus, denique liberis spectantibus, et lugentibus acerbissime, naufragia miserrima faciebant. Videbant perire suos, demergi passim in profundum, nec illos potestatem sibi datam tantis malis eripiendi. Qui tamē nantes, aut tabulis, aut scriniis evaserāt, quā laceri spoliatique? quā madētibus, et aqua profluētibus ex omni parte vestib⁹? aut turgido spumātique aestu, in diversa raptati, vel scriniorū quassu, lividis artubus, aut tabularum, aut clavorū ictibus sauciati, et multo manantes sanguine? tandē qui in arido pedes posuerunt quasi exanimes, respirare, ac spiritum recipere coeperunt, et sese pronis in terram abjicere corporibus, eam osculari, lacrymis perfundere, multa terrae, quasi parenti suae dicere.

cere. Qui fuerunt in littus ejecti, deformes aspectu, facie pallida, et exhausto ore, omnibus spoliati rebus, neque cibaria, neque commeat⁹ ullos habebant, sarcinas suas, gazam plurimam fluitantē, et navalia simul instrumēta toto mari sparsa diffusaque cum intuerentur, et aliquos rebus eisdem infixos, et inhaerētes agi, ferrique fluctibus incitatis praecipites, lacrymas tenere non poterant. Quae spes reliqua fuerat duarum navium, si vim tēpestatis effugissent, ablata fuit omnino. Nam sicut alias non afflictatas vadis, neque vehementer allisas, sed penitus carinis subsidentibus, in multas partes dissiluisse viderunt, qui praesentes fuerūt naufragio miserrimo.

TERTIA TEMPESTATIS descriptio.

IN cursu navigationis instituto, cum nautae vela facerent secundissime, et longius jam a terra provecti fuissent, fluctus immanissimi concitantur tenebris maximis, et assiduis fulgoribus, quibus micabat, ac tonabat caelū. Qui valde horribiles, pertimescendique, non illis modo, qui nunquā mare fuissent ingressi, sed illis etiam, qui saepe navigassent, tantum terroris injiciebant, ut lacrymantes, et opem implorātes divini numinis sordes animorum eluerent nacti confessarium: qui non adipisci poterant, aut clamoribus, aut lamentis omnia complebant. Parū jam aberat, quin merces, et onera projicerent in mare. Spem autem adimebat illud vitam conservandi, quia nec portum ullum, neque continentem videbāt: undique mare, fluctus, caelum videbatur, et unumquodque penitus inhorrescere, caelū crebris ignibus, et tonitruus terrificis, mare fluctibu⁹ concitatis huc, et illuc naves jactans, ut modo nubes contingere, rursus in imas profundi voragi-

nes detrudi viderentur. Quamobrem demissis velis, ventis obsequi cogebantur, quo vis et impetus illos ferret, ac projiceret miserandos homines. Semper autem ita jactabantur, ut fluctibus se obrui arbitrarentur, donec post aliquot horas terram conspicatus magister navis, bono cunctos animo jubet esse: nam scirent inde procul apparere terram. Continuo serenari caelum, et vētis commutatis mare sedari visum est. Ad loca igitur terrarū prospecta praefectus classis vela fieri cōtinuo jubet, et cursum deflectere navigationis: ut omnes aquari possint, et lignari, quarū rerum inopia laborabāt. Ita progressi fuerunt, per multas horas littus legentes. Cū illuc appulissent, velis contractis, anchoris jactis, dimissi sunt aliquot exploratores, qui in terras illas excurrerent, et fluvios, aut fontes aquae dulcis investigarēt, quique commeatus aliquot, et cibaria, quibus reficerentur, afferrent.

QVARTA TEMPESTATIS DESCRIPTIO.

Commota fuit horribilis ac foeda tempestas. In qua mare saevire universum, venti furere visi sunt vehemēter, atrae ac sordidae nubes apparere undique conglobatae; impetu praecipiti sese effundens Aquilo sic in naves irruit violentus, ut transversas aliquot, nullo spatio relicto ad vela cōtrahenda uno momento everterit, et obruerit funditus. Neque ex hominibus, qui multi, et nobiles vehebātur, quisquā prorsus evasit. In his aliquot rei nauticae scientia praestantes, multis aliis periculis erepti interierunt. Attulerunt salutem multis raptae antennae disruptae. In qua turbulenta tēpestate cognatos alii, alii caros homines, et amicos requirere; omnes collacrymantes divinum auxilium deposcere, non pauci insueti navigationum quasi stupefacti manere, neque seipsos, neque natos scire, neque conjugem, neque liberos. Quippe vento furēte magis, pelagus magis intumescere, modo fluctus in astra tolli, modo in profundum demergi, naves

non

non fluctibus conflictari solum, et conquassari vehementer, sed multa perfringi, multa disrūpi nautica instrumenta, multorū collidi naves, et duae ex collisu vehemēte penitus collabefieri. Et quibus multi periere, cum in proximas naves recipi non possent; aliqui tabulis, aut scaphis divino beneficio ad alias delati, receptique fuerunt. Quae merces? quae supellex? quae instrumenta navalia fluitabant? et raptu fluctuū insanientium ferri, trahique medio mari sparsa dissipataque videbantur? ad haec atra caelorum caligine, rudētum stridore, ventorum flatibus cōtrariis, fluctuum horribili fremitu, horrendis dissonisque nautarum clamoribus, rerum omnis administratio impediebatur. Homines caelestem opem implorare, vota Deo immortali, virgini Mariae facere, pro se quisque dare operam, ut, quoniam vivendi spes tollebatur, se ipsos, quam optime possent, in Dei gratiam ponerent. Ita diem unum illa tempestas saevit, qua ventorum vis tulerat, illuc jactati fuerunt. Duae naves ventis projectae insulas tenuerunt, aliae ad incognita barbarorum loca delatae, multae in promontorium per summa pericula, et aperta naufragiorū discrimina rejectae, reliquae lacerae ac labefactatae ad unū Christianorū portum accesserūt: ubi nautae armamētis, commeatu, rebusque necessariis summa cū benignitate contributis, naves paucissimas ex tā longa jactatione refecerūt.

NAVIVM DESCRIPTIO.

Videamus jā quibus modis navigent mortales, quasque machinationes ad fluctus maris sulcandos architectati fuerint. Nā quis non magnopere mirabitur solertiā hominū, artē, et ingeniū, qui ut Oceanū vastissimū, et apertissimū, et aliud quodcūque mare cōclusum navigent, cū materia cōparata fuerit, ut naviculatores magnā habeant naviū copiā, naves aedificandas curant? earum hic modus formaque demonstratur. Naves in speciē, et similitudinē aediū factae, sive altiores esse debeant ad navigationem, sive humiliores, et

paulo latiores, quam quibus communiter uti consuevimus, ad onerandi celeritatem, subductionesque rerum, quae comportantur in navibus, fiunt ex robore ad omnem vim, et cótumeliam perferendam, ad hunc modum, ut primum carinae fiant declivi altitudine, vel aliquanto planiores, quo facilius vada, per decessum aestus excipere possit. A lateribus statumina tolluntur incurva, et inflexa leniter, quae medium navis alveum ceu sepimento quodam muniunt, et plurimú roboris et firmitatis habent. Ad haec tabulis in summú usque naves teguntur, quae figuntur clavis ferreis digiti pollicis crassitudine, quarum commisurae stupa infertae, et tabulae pice oblitae ferventi efficiuntur, ne in naves aqua possit ingredi; et ut naves ita compactae coagmétataeque cótra vim aquarum tutiores sint, et diutius permaneant. In his navibus ad rationem aedium duas plerunque contignationes aspicimus: quarum prima saburra, ferro multo, gravi pódere oneratur ad stabilitatem firmitatemque naviú; in altera vestes, aurum, argentum, merces magni pretii et aestimationis convehuntur. Reliqua vero navis, quae patens et hominibus est in promtu, quam habet in specie venustaté, ut nó solum utilitatis, sed voluptatis, et salutis causa, quae sint in illa, facta fuisse videãtur omnia? fori, per quos navicularii ultro citroque cursare solent, firmiter cótabulati longe lateque patét. Atque in prima navi, in principio, in fróte ipsa prora excellit rostris, quae a prora deducta extra illam longius producta plurimum eminét. A prora ad malú, a malo ad puppim recta progressio, concursatioque frequens est. Sed in puppi temo gubernaculum navis existit ad navim gubernandam, et ad cursus dirigédos accommodatus, et inter proram et puppim malus rectus, et altissimus, mirãdum in modum immissus, in modium apertum. Quae venustas totius mali, cum summus corbe ad galeae similitudinem tegitur, transversus antennis, ad quas velum alligatur, quas rudentes ne concidant, ad malos distinent compressi, et adducti admodum, & ad proram

et,

et ad puppim? Alii malum sustinent firmum et stabilem, alii sunt ad demittendum, tollendumque velum, et cū opus fuerit propter vim ventorum obliquādum, denique alii ad cornua antennarum adducenda. Quoniam vero malus in ingētem sublatus est altitudinem in carchesium usque scalis perfuos gradus ascendemus. Aplustre, quo velut vexillo, summus malus ornatur, cum plerunque sericum sit, huc et illuc lenissimo flatu ventilatur. Neque naves dumtaxat habēt carinam, latera, proram, puppim, malum, antennas, velū, rudentes, et armamenta reliqua et ornamenta, contextum, atque formam, qua magis habiles sunt, et ad navigationis usum accommodatae, sed cum ad aedium modum factae fuerint, in contignationibus cubicula vectoribus aedificantur, et conducūtur mediocri, vel magno pretio. Instar autem palatii tabernaculum est praefecti navis, quod carbaseis velis obductum, habet dignitatem amplissimam: a quo datur exitus ad deambulationem, quae prospectus habet jucundissimos ad mare. Et saepe regiis stemmatibus illustrata collucet. Adde antliam ad hauriendam sentinam, et anchoras, quas gubernatores jaciunt, cum aperto ac plano littore consistunt, ut de navibus ejectos milites exponant: donec egressi milites ad naves, quas deligatas ad anchoras reliquerunt, aliis praesidio relictis, et ad horas aliquot in anchoris exspectātibus revertērentur. Adde etiam bolidem de prora demitti solitam ad fundum, et ad maris altitudinē explorandam, & remulcum, ut naves aliae trahantur contra vim, et magnitudinem fluctuum; & fenestriculas ad jacienda, mittendaque tormēta appositissimas. Atque haec de navibus, quae tormētis necessariis armatae, rebus omnibus ornatae instructaeque sol vunt. Quarum aliae actuariae, aliae onerariae, piraticae, militares, praetoriae, vectoriae, longae, rostratae, constratae sunt: quae ab his, quae vehunt, et ab illis, qui vehūtur, & ab usu, quem habent, nomina traxerūt. Nam in navicularia faciēda onerariis merces portantur; quibus schaphae subserviūt merces

ad littora vehentes. Constratis, seu tectis opponuntur apertae, militaribus vehuntur milites, praesidiariis defenduntur arces, civitatesque, ut ab hostibus tutae sint. praetoriis praefectus classis vehitur, orariis littus legimus, speculatoriis seu exploratoriis naviculis, (quod genus catascopium Cicero appellat) exploratur adventus hostium. Tabellariae classis adventum praenunciant, piraticae, seu praedatoriae, eae interdum lyburnicae, celoces, parones, myoparones, ad piratarũ usus factae sunt. Rostratae ferreo rostro armãtur propter scopulos, in quos, si impactae fuerint, non frangentur; aut propter bella navalia. Thalamegi non tam ad bellum, quam ad pompam, et ostẽtationem proras, et puppes auro exornatas habent; et sunt admodum sũmtuosae, quibus reges, et imperatores vehi soliti sunt. Lintres sunt cavatis tantum integris arboribus, fluviatiles ad piscandum. Sic lembus, navicula brevis est, velox, et piscationi apta. Cymba in medio latior est, a prora et a puppi angustior. Reliqua navium genera, quae non tam usitatae sunt, omittamus. Nam quae Latine agentibus occurrerent, eas in animo fuit leviter percurrere. Nunc alteram navim describamus.

ALTERA NAVIS DESCRIPTIO.

Describamus iterũ navim, ut si quid a nobis praetermissum fuerit, compensemus repetita descriptione. Quam cum intueor comparatam, et praeclare cõstructam, meis oculis occurrunt prora anterior pars navis, clavus ipse ad navim gubernandam. In puppi praetoriae navis lampadem, lucernã ve videor cernere, ad cujus lumen reliquae naves suum cursum dirigũt. Prora vero acuminata ex aere ferro ve porrigitur in cunei modũ acuta, ab avium rostris per similitudinem appellata rostrum. Carina pars infima navigii totius structurae fundamentum est, a qua inflexa surgunt statumina ligna arrecta interius. Quoniam autem necessarium est ad cursus

na-

navigationum, ut stabiliore cursu procedant naves, saburra id est, crassiore ac viliore arena ad certam usque mensuram implentur. Alvus maxime idonea est ad merces continendas longior, latiorque. Pars inferior sentina, quo sordes defluūt, dicta est, quod teterrimum odorem spiret. Quamobrem antlia nautae sentinam hauriunt. Iam vero foros, qui sunt exteriora spatia, seu tabulata navium, inambulemus. Videamus malum in modium immissum, id est arborem navis sustinentem vela cum antennis, dictum, quod quasi quibusdam malis ligneis cingatur, quorū volubili agitatione vela minore negotio vel panduntur, vel demittuntur. Hujusce mali pars infima pterna, media trachelus, summa carchesium appellatur. Antennam lignum scimus esse, quasi ante amnem porrecta, cui vela alligantur; cujus partes extremae cornua dicuntur. Vela autem, quae ex lino, cannabe fieri solent, quibus tāquam alis volare videntur naves, vel triangula, vel quadrata, facta sunt istiusmodi, ut unum maximum, quod acatiū, alterum minimum, quod dolon, et ad proram, tertiū epidromus appellatur, et ad puppim spectat. Nam artemon minus velum celeritatis causa majoribus appendi solet: unde nomen. Quidam majus existimant, et supparum quo languescente vento navigia adjuvantur in cursu. Illa pars veli, quae acutior et inferior, ad navis latus religatur, modo cōtrahitur, modoque relaxatur, pes veli dicitur. Summus malus ornamentis suis et insignibus, quae aplustre dicuntur, decorari solet. Tota vero navis habet in circuitu columbaria a prora, a puppi, a summis navium lateribus, nidis et latibulis columbarum haud dissimilia; per quae tormenta mittuntur. Quam vero multi funes sunt ad armandam instruendamque navim? protoni ex utraque parte mali, a prora, et a puppi extenduntur, propes, quo pes veli alligatur, camelus funis crassus, quo anchorae alligantur. Remulcus, quo major navis minori alligata in littus trahitur: primnesium, quo in littore navigia palo alligantur:

oras nonnulli ducunt hujusmodi retinacula. Quoniam autē machinis tractoriis opus est ad navim in terram attrahendā, remulco provisum est. Cum autem vado, aut saxis navis inhaeret, trude, robusta pertica detruditur. Phalanges, id est, fustes navibus subduntur ad illas in aquam impellendas, vel subtrahendas: quemadmodū pulvini adjumento sunt ad ducendas in portum, vel subducendas. Quae cum in terram extractae sunt, hermata, id est, trabes quaedam, substernūtur navibus, ne subductae humi putrescant. Anchora dēte, seu unco ferreo ad sustinendas naves per funem in altum demissum salutis causa nautae utūtur. Anchorae dicūtur, quibus funes religantur. Ponte ascenditur ad navim et descenditur, per quem de puppi, tamquam scalis navalibus, milites exponūtur. Iam triremes describamus.

TRIREMES.

TRiremes multo humiliores navibus aedificantur; sentina declivi, et multo statumine ad humilitatem triremium a lateribus excitato, quod tabulis copactū est ad summum usque triremium. Latera triremium colūbariis aequabili intervallo aperta patent, per quae remi foras emittuntur ad navigandum, inter proram et puppim. Per foros interjectos, milites ultro citroque cursare possunt, et a prora in puppim, et a puppi in prorā usque commeare. Videre est proram a foris altius excitatam propter tabernaculum praetorium in ea aedificatum, unde despectus maritimi prospiciuntur. Prora haec regiis insignibus ornata, aut tutela, unde navis nomen accipit, pluteis navalibus, quae acrotaria dicūtur, a lateribus insigniter eminentibus, egregiam habet speciem, et dignitatem. Ab utroque latere transtra, quae sedes sunt remigantium, apparent, et inter scalmium, interjecta scalmorū spatia inter remiges. Nam cum his rebus triremes ornatae instructaeque sint, tum duplici longoque remorū ordine armatae

armatae agi videtur, et in puppim coverti, aut in prora propelli. Remiges dato signo remigādi festināter una omnes vestibus exuti, quasi portu egrediētes paululū remigant, et quo jubentur remis omni festinatione properāt, nullo intermisso impetu, pulsuque remorum, clamoribus se suis dissonis excitando, et attollendo demittendoque, cum est opus, sustinendo et inhibēdo remos. Quae species? quae celeritas? qui pulsus, sonusque remorum? Cum in alto navigant, et lōgius provectis triremibus prospiciūtur mobiles utrinque remorum ordines, propter demissionem, et intentionem alternam, celerem, et incitatam, procul spectantibus animalium praebēt speciem alatorum. Hinc biremes, quinque remes, et myoparones egregii pendent, descriptu facillimi.

DE CYMBIS, LINTRIBVS, et scaphis.

QVamquam ex superioribus cymbae facile describuntur, parvula detractione nonnullorum, quae a cymbis, et lintribus absunt, non tamen illorum usus praetereamus; quos cum in aliis, tum in hoc fluvio Baeti magnos habet, et necessarios. Lintres magno usui sunt ad piscandum. Multis in locis homines, et jumenta cymbis flumen transportantur, sed cum homines piscantur et cymbam, et factus matutinos et vespertinos omnes constituto pretio conduxerūt, cernere est decem, plures, aut pauciores in cymbis cōductis per secundum et adversum fluviū commeantes hos in puppi, illos in prora, reliquos a lateribus, ipsumque portitorem in transverso transtro residentem, et remigantem utroque brachio propellendo et impellendo cymbam incitato celerique pulsu remorum: quos ille manubriis efferendo, et demittendo, et palmulis aquas proscindendo cymbam agebat in quam partem rete jaciendum conductores imperarent ad pisces ca-

piendos. Quorum ut numerus capiebatur, ita subsistebant, aut alio remis properabant, ubi pisces capi posse cognoscerent. Iactus aliqui vacui prorsus et inanes piscibus procedebant; alii tamen felices, et quaestuosi, mediocri capto pisciũ numero. Gestiebant homines, et gestientes, et exultãtes agebant inter se de piscibus partiendis, de comportandis domũ. Neque ad laetitiam, et voluptatem, quam capiũt, nummos, quos illi contulerant, quamquam jacturam fecissent aliquã, et piscatus non ex sententia processisset, comparandos censebant. Denique ubi Sol praecipitans jam praecipites eos ripas repetere hortabatur, quoniam tempus erat corporum reficiendorum, fructibus, et escis, quas domo detulerant, cymbam ad ripam appellunt ad terram capiendam, et tabula projecta excipiuntur, et exponũtur vectores in terram, qua facillimum egressum esse videt. Quam quoniam in vadis inhaerere necessarium est, trudibus, seu cõtis impellitur. Quae ut solvit, nacta aquas, et ventum idoneum, secundo, vel adverso fluvio, ventis, et remis acta, tanta incitatione fertur, ut celeritas ejus quanta sit, nec cogitari sane queat: vectoribus quidem volare visa est,

MINISTERIA NAVTICA.

INstruximus ornavimusque naves, et triremes ad navigationem, sed ministeria nautica desiderabit jure optimo navigandi cupidus; quae subjiciam libenter, quod illorum insciens in re nautica versari non potest ad animi sententiam. Ministeria igitur consideremus in ipsa navigatione jam tum, cum triremes, vel naves solvunt, et in triremibus, remiges cũ remis jussi sunt e portu egredi, quemadmodũ paululum remigant, ut omni postea contentione, et impetu navim propellant, et incitent cursum, remos agitando, inflectendo, tollendo, demittẽdoque ad ipsas aquas scindẽdas? scim' thrierarchũ praeesse triremi, jubere praefectũ classis, ipso absente, legatũ toecharchum lateribus imperare, dareque operam, ut remiges pariter remis aquam pellãt. Notũ est etiã omnib'
cc-

celeustē hortari voce, aut alio signo claro, vocalique incitare magis ad navigationem, quasi navigationis moderatorē; unde celeuma, vel celeusma, id est, clamor nauticus, qui tollitur ab omnibus, cū mutuo hortatur sese, portūque viciniū inter se gratulātur. Pausarius non suo deest officio; dat modos idē remigibus, et jubet ipsos consistere, remosque inhibere remigādi laborē intermittētes. Quoniā vero necessariū est captare vētos et aucupari, eorūque dicere cōversiones in promontoriis flectendis, gubernatori taenias, et brevia, ne in ea navis impingatur, prospicere et explorare proretaꝫ. Quā ille strenuus est, et diligēs, ut partes muneris demādati obeat? cui respōdet Prynnetes, qui curatiꝫ puppi. Ita nautica res diligēter administratur, cujus difficultates et labores sequēs commemorabit exercitatio.

VITA NAVTICA.

Satis equidē rebus nauticis videbatur esse provisum, neque metuo sane, quisquam me nimiū putaverit, quod vitā nauticā addiderim: quae, quibusdā placet multū, aliis tamē improbatur plane. Nam ut tēpestates omittā, ex quib⁹ quātū insit in hac vita mali, non est intellectu difficile, vitā hanc videbimus plenā laborū esse, miseriarū, solicitudinū, et plurimū inhumanitatis, et horroris habentē, alienā prorsus ab omni cultu, elegātiaque politiore: ut quicū que mari vitā ageret, is miser, calamitosus, barbarus, inhumanus, et horridus quondā haberetur; qui vim omnē frigoris perferret semper, toleraret caumata gravissima, in sordibus esset, et squalore perpetuo, fame, sitiq́ cōficeretur, semper in perpetuo dolore, metuque versaretur. Cū nautae in aquis sint, aquationis causa in terrā descēdere cogūtur. Quo autē pane vescūtur? mucido, instar lapidis durissimo, scatēte vermib⁹, salsamētisque putridis. Haec sūt deliciae, quibus abūdāt nautae. Quātis autē inquinati oppletique sordib⁹ incedūt? foedū os prae sordib⁹, manus sordidatae, vestes inquinatae, homines adusti Solibus. Quid Scyllā, Charybdim, brevia, syrtes, tonitrua, fulgura, ful-

mina,luctantes ventos,imbres,grandines, tépestates saevissimas commemorem, quibus occurrere, nullis artibus, neque machinis,navigantes queunt? Quid quod humanitatem exuunt!et insulsi reddũtur et inepti prorsus,ut saxei paene videantur,et horrentibus nati scopulis,barbari, immites, feri? Cum autem in navigio semper futuri sint,tanquam in carcerem angustissimum,sordium et squaloris plenissimum, sentinam semper inhalantem teterrimam detrusi sunt: ubi inopia rerum omnium conflictentur,praefinito bibant et edant, et omniũ pessime, cubent in tabulis duris et asperis tũ sordidis,(catentibus cimice foedissimo,cũ angore maximo, nocturnis diurnisque curis,et metu tempestatum impendentiũ, expositi praedonibus, quibus infesta maria redduntur. Ita nulla requiêtis intervalla habent, carent patrio solo, carent amicorum cógressu,carent cognatis et fratribus, deliciis urbanis,et domesticis jucunditatibus, sinu complexuque liberorum,tanquam exules et extorres a civitatibus, hominum frequentissima celebritate privati. Ita vivunt, ut ducere animam de caelo non videantur; ita medias aquas perambulant,ut bibendi commoditatem non habeant;ita auram hác, et medium aëra navigantes captant,ut ventos contrarios, et irruentes vehementissime passim in suum exitium reformident;et ab eisdem impetu saepissime violento,demergantur in profundum;ita quocunque tempore maria navigant, ut nusquam sine metu, sine periculo versentur; ita terram aspiciunt,ut ad illam fluctibus rejecti potestatem accedendi nó habeant;ita postremo caelum suspiciunt a mari tanto intervallo disjunctum,ut mari videatur ipsi contrarium, et infestum mirandum in modum tenebris obductum,tonitrus cómovens,vibrans fulgura,et fulmina crebro terrifica jaciens. Quod quantum moeroris,quantum acerbitatis habet?Quoties e multis navibus,quae solvérũt,duae revertuntur in portum?quoties saeviente magis vento contrario, et ingravescentibus procellis,merces cujuscunque pretii et aestimatio-

nis,

nis,ne vectores demergantur in profundum,projiciuntur in medium mare; ipsi vero vectores cú navibus paulo post fluctibus absorbentur,& quibus cum melius actum est, ii tempestate conquassato navigio ,penitusque dissoluto , tabulas aegre adepti, per immensum jactantur, circunferunturque pelagus, atque in ipsa littora nudi, salsis fluctibus omnibus membris sparsis tabefacti ejiciuntur,postea stipem cogentes precario victitant? Quid quod ex alienis regnis, non minus invehere vitia videtur, quam merces? Illorum namque perfidia magnae reipublicae partes evertuntur, maxima patriae incommoda invehuntur, non medriocris ex hominum externorum cómercio et familiaritate pernicies importatur, rerum plurimarum luxuries,et intoleradi mores introducuntur, atque adeo deportantur haereses, quibus infecti multi perierunt,et abstraxerunt alios a gremio, complexuque matris ecclesiae. Namquae sequuntur, levia sunt, si cum proxime numeratis comparentur: quod nautae piraticam faciunt, latrocinantur, praedantur. Inde barbari piratae, nefarii praedones, communes hostes omnium, quibus cum nec Romanis, nec ullis gentibus fides erat quondam, nec jusjurandum cómune. Quas enim oras, quas exteras gentes ac nationes, quae denique maria tum universa, tum in singulis oris omnes sinus,atque portus non infestos reddiderút, ut pauci navigarent referto saepe praedonum mari, qui non aut mortis, aut servitutis periculo se commiserint, aut idem isti non spoliati bonis omnibus,et pecuniis evaserint, in illorum manus incidétes? Non sunt Platonis testimonia, quibus mare fugiendum censebat, tanquam improbitatis magistrum? is solitus erat dicere, ut a mari quisque remotus esset, ita húc optime rempublicam administraturum esse. Quid autem Strabo? initia latrocinandi, mactandi hospites, et aliorum scelerú immanissimorum, ab his potissimú facta fuisse, qui suas urbes, populos mari finitimos habuerunt. Vulgo vero jactabatur illud quondam, ut maritimi mores perversi corruptique

haberentur. Quamobrem magistratus Athenienses in eo nimium vehementerque laborarunt, ut suos cives a mari procul arcerét. Vnde fuisse fabellam ortam, et increbuisse apud omnes nationes, quae nunc etiam est, de Neptuni, Minervaeque contentione scimus. Qui cum inter se de nomine tantae civitati imponendo decertarent, Deorum sententiis id datú Minervae fuit et adjudicatum. Haec enim colédae terrae rationem, Neptunus navigandi artificium tradidit. Denique Minerva frumentum, et oleum, et alios fructus, Neptunus vero varias, et peregrinas merces ostentavit. Quare quid de maritimis rebus veteres senserint, ex superioribus quidé facile est intelligere. Sed haec exercitationis causa praescripta sint: nam utilitates illius ab auctorib⁹ traditae sunt innumerabiles, quibus salinarum accedunt plurimae maximaeque.

SALINAE.

MAris utilitates sale communi escarum condiméto augebimus; quem fieri videmus, aut ex aqua, quae natura sua salsa est, aut in salinis, cum aqua a Solis ardoribus, aut in cortinis, vel ollis, vel fossis, ignis calore conflata vertitur in salem. Quae arte salsa est, et igne densata, in eundem salem mutatur. Salinae autem, si loci ratio ita fert, fodiendae sunt multae, nec tamen plusquam utile sit: tantum enim salem salarii conficere debent, quantú possint divendere. Ad salinas igitur celebrandas mente cóplectamur areas salinarias, quae combibant aquas, e sale primum facto crustatas; quae altitudine modica fiunt, et aequata sua planicie, ut omnes aquae Solis caloribus siccentur in salem. Cum igitur aquae fundendae sint marinae in easdé, de stagno in incilia, ab his in areas, quibus sal conficiundus est, per aperta patentiaque ora funduntur. Salinae autem sepimento suo vallatae sunt ad aquas continédas. Atque aquae cum ab una in alteram aream deriventur, quasi libratae mira aequabilitate deducantur; ne plus

influat, quam necesse sit. Aquis in salem concretis, facile est salem eximere, et acervos ej⁹ altissimos aggerere. Ad hos autem tollendos in altitudinem suam, sal intra salinarias areas contentus, rastris ligneis corradendus est, et batillis ejiciendus. Mirae autẽ sunt salis utilitates. Nã ille astringit, siccat, dissolvit, excitat aviditatem edendi, omnia sapore suo cõdit, suavitatem affert gustatui, carnes conservat integras, sexcẽtasque alias commoditates praebet. Denique tam necessarius est ad victus generis hominum usitatos, ut communis vitae cõsuetudinẽ, et bonorũ omniũ humanitatẽ salis nomine decoremus. Nã sales dicũtur, omnis vitae lepos, et summa hilaritas, laborũ requies, et oblectamẽtum omne jucundissimũ.

BAETIS.

Ex mari fluvii oriuntur, et profluunt, et tandem in illud post innumerabiles cursus, quamquã variis flexibus referuntur praeterlabentes diversa loca terrarum, et magna lõginquitate procurrentes, vel aliquando finibus arctius angustati, vel interdũ rursus laxati, liberiusque dilatati. Ex his Baetim fama, et nomine celebratum aspiciamus. Fluvius igitur iste ex montibus, qui sunt in finibus Segurae magno impetu per declivia loca, et immania saxa se praecipitans, multis in locis citatus, aliquot in partibus lenissimus fertur. Qua minima est altitudo, nunquam fere vado transiri potest; sed ipse aliquando divisus non aequabiliter in duas partes latera nonnulla alluit, rapideque delapsus cito in unum cõfluit, disjunctus interdum, quasi id haberet operis, atque muneris, ut isthmon faciat. Ipse raptis secũ multis torrentibus, qui de Mõtibus Marianis dilabũtur, ubi Granatã appropinquavit, cũ Singili cõjunctus, et rivis plurimis in eum influẽtibus, mirũ in modũ augetur, et redũdat saepissime. Qua de causa põtes lapideos, multis in partibus, et latere arcuato aliquot in locis aedificatos habet, et in urbe Hispalensi subliciũ propter altitudinẽ, et latitudinẽ suã. Vbi Hispalim appropinquavit,

non longe a Carthusianorum aedibus, insulam efficit mirabili pulcritudine, et antequam in Oceanum illabitur, in plures partes influit multis insulis effectis. Ripae amoenissimae sunt, sive ab ineunte vere vestitae herbis, floribus, vinetis, olivetis, frugibus, insatiabili varietate distinguūtur; sive hyeme, alnis, et aliis diversi generis arboribus aquarum humore procreatis, jucundissime virent. Sustinet ille molas aquarias innumerabiles ad frumenta totius Baeticae molenda. Nemo numerare potest piscium genera, quae retibus, hamo, fiscellis capiuntur. Quanta sit altitudine Baetis, multitudo navium, quas continet altissimus, et latissimus iste fluvius, declaravit: quarum capax admodum, semperque plenissimus est, et triremium, quae ad deportandos commeatus in nostra littora multis anni temporibus appellunt. In illo est oblectatio summa per portam, qua volueris, in Baetim spectantem rusticari. Cum tot lintres, tot scaphas, tot naves, et saepe triremes videas, et has ad anchoras deligatas, plurimum voluptatis accipies. Nam primū lintribus in adversam ripam viri transvehuntur, et mulieres. Vt est anni tempus, viridi sunt et opaco vestitu ramorum. Et alios adversum secundumque fluvium hilares et laetos petere, repetereque, multos insulas aliquot transire, vel in hortorum trāsvehi amoenitatem videbimus. Multi ex vectura scapharū victitant, et in ripa exspectant, projectis ad terram tabulis, et ad ingrediendum, virorum et mulierum genus invitant de scaphis, ubi sunt, venientibus inclamātes, ut ingrediantur in scapham suam, trajecturos esse quamprimum. Et quoniā homines jam aliquot transportandos in scaphas acceperunt, nihil esse morae proclamant completam jam esse scapham, se dumtaxat expectari solum. Vrgent igitur ut ingrediatur, si velit soluturus illico. Alii naucleri proclamant suas magis expeditas, et vacuas, optionem dari, quam velint, et cupiāt adire partē locorum; et ob eam rationem opportunius, et cōmodius, nullis angustiis, neque difficultatibus transmissionis, sine multitudine

sim

fine turba comitatos aliquot viris honestissimis sui generis, et fortunae transvehi potiis. Quod ad transmissioné spectat, nó multo post praeeuntem, suas scaphas profecturas. In ipsis transmissionibus, quae capiuntur voluptates mittédis et retorquendis ridiculis, cú praesertim ii naucleri principes jaciendi redicula, et qui vehuntur saepe, tum cum salis et leporis, tum acuminis et subtilitatis habeant in dictis dicédis mira est jucú ditas, et summa delectatio. Sic equidem, ut naucleri, neque quemquam mordere persent eorum, qui transmittuntur, in eam partem omnia accipere, ut illos joco agere, nihil ad contumeliam conferre sciant, ut urbani atque politi, prudentes, et rediculorum non inscientes. Iam vero ex multitudine navium quot mercibus onerantur, cum praesertim classis comparatur, et instruitur? quot onustae exonerantur? atque hae ex Italia, aliae ex Sicilia, aliae ex Lusitania, multae de Flādria, nó paucae de Gallia, plurimae reversae jam ex India, vel in Indiam paratissimae; reliquae ex variis orbis terrarum partibus, disjunctissimisque locis, et nationibus. Nulla gens est, nulla quidem natio, dummodo posit, quae in urbē Hispalim naves suas non dimittat mercibus, aut frumento refertas, aut ex hac civitate non efferat cum cópendio, quaestuque maximo, Baetim suis mercatoribus, et negotiatoribus nullam non parté anni trajiciētibus. Vt enim omittam omnis generis merces, diversarum gentium et nationum, et Indiarum solum partem exponam aliquam, cum classes ex Indiis revertuntur; cum coriorum, et lignorum odoris suavissimi, cochi Indici magnam copiam afferant; quae tum vim, quot pondera comportant, argenti, et auri facti, et infecti? in quibus navigiis exonerandis, in exponendo auro et argento incredibilis est voluptas spectatorum in ripa. Videre est multitudinem operariorum uno continuato ordine; et intervallis aliquot, in tabulis a navibus, unde argentum, et aurum extrahitur in terram usque projectis dispositā stantemque divaricatis cruribus; qui per manus acceptas, et traditas lami-

nas, numerum semper praedicantes a prima in ultimam usque laminam. Omnes in currus imponunt, impositas, et ordine suo apte collocatas in Basilicam Indici commercii comportant. Videbitis extrahi de navibus, et in terram exponi loculos plurimos argento jam obsignato plenos, plenas etiã arculas rerum magni pretii et aestimationis. Nam illa communia, sabuletum omne extractorum plenum esse coriorum multitudine, plenum dissimilium lignorum materia pretiosissima, plenum denique omnis generis mercimoniorũ, quae ex India, quae ex aliis nationibus ad Baetis ripam comportantur. Est quidem fluvius Baetis spiritus et anima Baeticae, et Hispaniae totius. Inter pontes memorabiles, per quos trãseundi Baetim facultas datur, unus est Hispalensis, qui sublicius est constructione miranda, sublatus in altitudinẽ multam ab aquis profluentibus, navigiis tredecim infra molem tantae machinationis sustentantibus. Ad quem reficiendũ, ut spectetis magnificẽtiam Hispalensem, plus quam tria millia nũmorum aureorum in reditus annuos cadunt. Et saepe tentarunt, et egerunt SenatoresHispalenses de ponte lapideo fabricando, quibuscunque millibus nũmorum: sed latitudo fluminis, et altitudo prohibuit tentata perficere. Inter jucũditates, quas habet iste fluvius, retibus, verriculis, arundine, vimineis corbibus piscatus datur non injucundus, et valde quaestuosus. Sunt piscationes aliquot in partibus Baetis abũdantes sulmoniorũ, quibus capiundis homines multi victitant, et anni praestitutis temporibus. Ad hujus generis piscatum Baetim trajiciunt plurimi non sine voluptate vesperem unum, et alterum, aut totam diem consumentes. Adolescentes, viri nobiles, et divites jactus illius diei certo pretio conducere solẽt. Sed ex amoenitatibus illa jucundior, quae pertinet ad populeta plurima, ad quae ripam fluminis inambulantes perveniemus. Haec cincta sunt ab utraque parte fluvio Baeti, consita alnis altissimis, quae humore aquarum perennium procreantur: alni vero vestitae suis foliis praebent

spe

ſpeciem mirificam,et aures demulcentur ſono et ſuſurro foliorum gratiſsimo quovis leniſsimo vento crepitantium. Inter veſtitus ripaŕu fluminis, et amoenitates populeti curſum fluminis aut lenem,aut incitatum aſpicimus: et ex aliquo loco ſtantes,aut conſidentes,aut in herba recumbétes, iactis lapidibus bullas plurimas excitamus, quas evaneſcentes confeſtim, et alias aliis deinde ſuccedentes omnes minimis momentis intereuntes numerare poſſumus. Per multa etiā ſpatia ripae multarum diverſi generis arborum umbris opacae redduntur, et amoenae; ut cum umbra multa ad acquieſcendum,et ad captandas delectationes id commoditatis, et opportunitatis habere videantur,ut ſedes aptas et iucūdas praebeant ad aquarum aſpectum,et reliquae viriditatis, et amoenitatis,quae plurima et voluptuoſa patet agrorū,quacunque ſulcare volueris Baetim. Cum in mare propter Luciferi promontorium ingreditur,cum ipſo ſe cōfundens commiſcenſque ſuum nomen amittit.

BREVIOR BAETIS deſcriptio.

BAEtis inter fluviorum multitudinē memorabilis ex mōtibus,qui ſunt in finibus Segurae profluit impetu magno per declivia loca, et ſaxis immanibus infeſtiſsima ſe praecipitans. Multis in locis citatus fertur, aliquot in partibus mitis,atque lenis. Atque ipſe raptis ſecum multis torrentibus, qui ex Mōtibus Marianis dilabuntur, cum Singili,et Dario coniunctus, et rivis plurimis in eum influentibus mirum in modum augetur: maxime hyemali tēpore imbribus, et aquis auctus redundat ſaepiſsime. Hac de cauſa pontes lapideos multis in partibus,et aliquot in locis opere arcuato fabricatos habet,in urbe Hiſpalenſi ſublicium propter altitudinem, et latitudinē ſuam. Vbi Hiſpalim appropinquavit, non longe a Carthuſianorum aedibus inſulam efficit mirae pulcri-

tudiuis,et antequam in Oceanū dilabatur, in plurimas partes difluit multis insulis effectis. Ripae amoenissimae sunt, et ineunte vere, vestitae floribus, herbis, arboribus, frugibus, insatiabili varietate distinguuntur; hyeme alnis, et diversi generis arboribus aquarū humore procreatis, jucundissime virēt. Adde vineas, oliveta propinquiora ripis, hortos oleribus, et plantis omnibus consitos. Sustinet ille molas aquarias innumerabiles ad frumenta totius Baeticae molēda. Nemo numerare potest pisciū genera, quae retibus, hamo, fiscellis arūdineis capiuntur. Illud dicam de navibus, quas continet, de plurimis commodis, et opportunitatibus maximis ad hominum vitā necessariis, et ad delicias et voluptates honeste capiendas, spiritus est, et vita Hispalensium Baetis: quo non Hispalenses solum, sed omnes Hispani, et alienigenae procul dubio sustentantur. Catadromus autem est immēsus, machinae cujusdam genus non procul a fluvio, propter turrim auri nomine notissimam, qua mercatores utuntur ad sublevāda, vel demittenda onera. Vnde collū protensum prominet in fluvium in gruis similitudinē, ad exoneranda navigia valde accommodatum.

FONTES.

FLuminibus vicini tractatione fontes accedūt, quorum multi sunt incredibili magnitudine, eorumque venae vel infra terram longo satis intervallo reperiūtur investigatae notis, et indiciis plurimis, et soli, quod roscidū, et humidum virebat, aliis spatiis, nō procul ab illo situ siccis, et aridis admodum, et scatebrarum lōge renidentium, ut vix humus defoderetur, cum scaturirent circumcirca fonticuli nati ex alveo profundo. In quem, cum perventum esset fossione nonnulla prorupit multitudo, visque aquarum incredibilis. Quae cū dulces et salutares gustatu fuerint, tum purae liqui-

quidaeque, quasi per aquaeductus recentiores, et nitidissimos profluerent. Atque aquae perennes erant, et propter vicinitatem, et amoenitatem locorum ubi natae fuerunt, propinquae civitati ab incolis multum appetitae. Quoniam vero propter mótis radices defluit, e flumine, quod a lateribus radices alluit ejusdem montis, ortum suum habere creditur, et ob eam causam pluris est cuicunque generi mortalium, et frequentatur plurimum, ut ex disjunctis locis haustum aquã multi veniant. Atque illa praedicatur publica voce lixarum per vias, et loca celebriora civitatis. Ita senatores dies multos, et sumtus maximos impenderunt, dum fontem hunc deducendum in civitatem operariis, et illorum praefecto, qui faciundos fontes plurimos, et deducendos suscepit, pretio maximo cõduxerant. Vnde ad civitatis aquationem per tubos infra terram factos aquas derivatas fontes praebuerũt multis in locis civitatis multis fistulis promanãtes; ad quos lixae, famuli, ancillae, cũ hydriis aquatum veniunt. Atque ita loc' ille, unde fons iste manat, jam circundatus est cratere ex lapide politissimo, a quo per multas fistulas ex aere Cyprio factas, aqua defluit in lacum, qui multitudine fistularum completur, atque redundat. Lacus propter fontem efficitur profluens in hortos vicinos, cujus derivatione plantae, et olera irrigãtur, et a lateribus ex diffluentibus aquis humida sunt admodum prata, et aquis scatentia plurimis: quarum copia viriditates herbarum, et varietates florum per omne tempus anni nasci videntur. Quanta vero rivulorum ab hoc fonte deductio, a quo nati deducuntur in varias partes, et a capite suo per villicos accersiti in villas usque ad irrigandum perducũtur? cum omnes aquis nitidis ac perlucidis sint, et nitẽti crystallo clarioribus, tum unus tãta lenitate est, ut in quam partem fluat, oculis dijudicare nescias. Ea quoque munditia et claritate fluit, ut lapillos perlucidos, et absterfos, nullo musco oblitos eximio candore praeditos intuearis.

TORRENS.

Montibus vehementiores profluunt Torrentes, qui auribus nostris personant ingentes, ac praecipites. Ecce enim torrens de summis jugis montium altissimorum impetu maximo, incredibili rapiditate, horrendo strepitu atque fragore per dejectus asperos, per declivia loca, lapides, et saxa quaecunque perrumpens, multa rapiens, et evellens, et omnia secum trahens, aquarum immensa magnitudine ad imas usque radices provolvitur. In quas praecipitatus postea totis vallibus fertur horribili crepitu et fragore loca hujusmodi praeterlapsus.

PALVS.

Ad aquarum materiam accedit palus, quam intra pomoeria civitatis vidi patentem in latitudinem, et longitudinem multam. Hujus solum in medio depressum est. Tota palus hyeme & temporibus aquarum plenissima cernitur. Aquae fere turbidae sunt, et sordibus, quae ex vicinis aedibus projiciuntur, magna ex parte inquinatae propter vim coeni plurimam, et propter maximam luti mollitiem. Cum in ea sues animalia spurcissima volutentur, et rostro, atque adeo toto ore, coenum ipsum, et lutum agitent, atque versent, afflatum odoris exhalant deterrimum. Deformes sunt ad aspectum aquae, saepe picco colore nigricantes, ut Cocyti detestabilem imaginem te diceres intueri. Quas foedissimis animalculis, et ranis assidue coaxantibus coinquinatas, et conturbatas etiam aspiciens magis fastidies, et execraberis. Quamobrem praecludit aditum in aliquot partes, et transitum rectum in superiora vel inferiora loca. Cum vero siccatur, limus, aut coenum exiccatum haeret et infixum est penitus humi plenissimum rimarum, et aliquot in locis tollitur aliquantulum a terra duritia se sua sustinens, atque conservans in multum tempus. Ita neque hyeme propter aquas, et sordes maximas, neque aesta-

aestate propter difficiles accessus, et offensiones plurimas, quas suscipere necessarium esset in progressu transeútes, eam quisquam transire potest. Cum etiam plurimae fuerũt aquae hyemales, qui propter paludem hanc habitant, quoniam illa palustria loca natura sua sunt humida, in morbos incidunt aestivis temporibus, ex quibus multi aegre convalescunt, nó pauci vi morborum absumuntur. Communes enim et quasi anniversariae sunt in ea vicinia febres tertianae. Quamobré eo nunc animo sunt vicini, quo semper antea fuerunt, ut ad paludem siccandam in perpetuum pecunias conferre voluerint.

ANTLIA.

PRogressae jam descriptiones sunt ad Antliam, neque generatim aliquam, sed eam, quae sequitur, speciatim describemus. Antlia quaedá est Hispali propter fontem nomine Archiepiscopi celebratum, unde aqua derivata concluditur in castellum, inde per aquaeductus deducitur in fontem ipsum, qui duabus fistulis, quattuor digitorũ crassitudine profluit in lacum magis longum, quam latum, et tantum a terra excitatum, ut jumenta nihil rostrum producentia, quod fieri necessarium est, cum in aliquam altitudinem depressus fuerit, sine difficultate bibant. Homines proni demissis capitibus, et ora siphunculis admovẽtes, cohibito cópressoque profluentiũ aquarũ impetu, bibẽdo reficiũt sese, sitimque sedant summa cum voluptate. Aqua ab hoc fonte longo quidé spatio in urbem per vias multas in urbanum usque populetum Hispalense per aquaeductus coecos, subterraneosque deducitur: nullam tamen in aedem derivatur, cum aquae ex tubis Carmonensibus deriventur in privatas aedes plurimas castellis plurimis factis in diversis civitatis partibus: unde deductae defluunt suas in partes, atque ex his receptaculis ad omnes vias per uncias, paleas, et digitos dividuntur.

PVTEI.

ABsolvant istius materiae exercitationes putei, quibus multis in locis homines utútur. Itaque nullae fere sút aedes mediocres, quarũ habitatores propter domesticos usus, ad aquam hauriendam non eosdẽ habere cupiant. Quot autem oppidula, quot villae sunt, quae fluminis, et fontium inopia aquas hauriant ad bibendum deputeo communi? putei autem isti omnes fere altissimi sunt, et aquis manãtes perennibus, quae ex intimis terrae venis per diversa in circuitu loca in illos profluunt. Quae ut sunt minus crassae, et tenues, atque dulces, ita salutares vulgo habentur, et hauriuntur ad bibendum. Nam aquae puteorum minus salutares sunt, quã fontium. Quippe quae plerunque salsae sunt, et nimis longo intervallo, cum infra terram sint, ab aeris flatu distant: atque conclusae profluere non possunt, neque aura ulla commoventur. Istud autem commoditatis habent puteorum aquae, ut cum frigidae sint verno, et aestivo tempore ad vinũ frigefaciendum, et aquam plurimum valeant. Ad aquas de puteis hauriendas machinationes supra puteal ab uno et altero latere productas videbimus, a quo medio cyconiae, vel telones pendent, quorum ope fune ductario ex illis suspenso demittimus lebetem. Puteal autem excavatum usu multo hauriendae aquae notis et vestigiis ipsius funis non leviter expressis aspicimus.

TOPOGRAPHIAE

LIBER QVARTVS.

TERRA GENERATIM describitur.

SVPERIORE libro, mari, rebusque ad mare spectātibus varia exercitatione descriptis terra necessario cōsequitur, quae universe pri' a nobis, deinde partes illius variae summa cū voluptate describētur. Terra autē, quae in ima Mundi parte sita est, uno verbo obsequens, atque morigera peperit, et fudit ex se foetus varios, ac multiplices; sese viriditatibus induit, fertilis ac fructuosa coepit esse, pinxit, et distinxit faciem ornatu florū, et varietate mirabili. Sed quis explicabit pulcritudinem agrorum, odorem, suavitates, et voluptates agricolarum? quis oratione complectetur speciem, quā habent violae hyacinthinae, lilia candida, splendidae rosae, jucundissima prata multis et variis intertexta floribus? quorū hi aureo colore, alii purpureo vestiti sunt, alii maculis et notis dissimilibus aspersi. In quibus nescias, quid majorem voluptatē afferat, an nativus color, an formae venustas, an suavitas odoris

mirifici reficit,et pascit oculos tam speciosú, et illustre spectaculum,et in nares,qui fertur odor suavissimus,sensum olfaciendi totis illis pratis viridissimis sparsus, atque diffusus. Inspiciamus lilium aliquod. Quae pulcritudo? qui candor illius?quanta altitudo?quae species foliorum?quã admirabilis ordo?quae series,atque cótinuatio? qui croci intra calicé cótéti aurei aspectus?capiat aliquis floré hunc, si folus nudaverit,consideret secú quinam artifex tam egregius simile floris istius simulachrú exprimet.Idé de rosis,de reliquis floribus dici potest.Quantam quotidie parit, et procreat terra multitudinem,et diversitatem herbarum, quae valetudini plurimum prosunt? hae vim maximã habent ad bilé atram purgandam,aliae ad humorum redundantiam, et ad omnem corporis sentinam expellendam,et projiciendam foras:aliae virtute incredibili sunt ad vulnerum curationem, ad doloré corporis,ad hepatis temperationem: aliae expressae valét ad oculorum aspectum restituendum,et ad innumerabiles morbos aegritudinesque depellendas.Si placet, id quemadmodú in resoluta casia liqueat,aspiciamus. In hac vis inest bilis atrae depellendae,quae epota permanat ad sedem hepatis, unde venae tractae,atque profectae in corpus omne ducuntur, atque crassos humores, et cócretos ad se trahens purgat hominem,et expellit sentinam omnem. Quid referam uniones, smaragdos, pyropos admirandae magnitudinis instar ignis accensi collucentes?quid gemmas clarissimas, carbunculos splendidissimos,et alios multiplices, et pretiosissimos lapillos venustate coloris, et eximio fulgore caelestium astrorum speciem et similitudinem referentes? quid commemoré genera florum,et pulcritudine,et diversitate praecellentissima non ad victum,sed ad delicias hominú procreata?quod enim aliud lilia faciunt officium?quod flos caryophylatus? quod basilicú ocymum?quod rosae?quod flores genere suo praestátes,pulcritudine venusti,et omni varietate mirabiles,quibus viridaria,montes,agri,prata cãdidis,et purpureis,et hya-
cint-

cinthinis, et reliqui generis coloribus strata nitent, atque splendescunt, unacum artificio, quo sunt admirabili opere picti, tum ordine concinnitateque foliorũ, quibus ex omni parte circumdati sunt, et odoris, qui ex plurimis afflatur, suavitate mirifica? iã vero terra vestita tot arboribus, lauris, cupressis, cedris odoriferis, altissimis alnis, hedera, quae sua viriditate vestit viridaria jucundissima, et parietes plusquã aulaeis sericis vestitos ornatiores reddit et pulcriores, quid habet venustatis, atque voluptatis? hae fructuosae sũt, aliae steriles; hae ad homines sustẽtãdos, aliae ad alẽda bruta animantia; hae foliis vestiũtur, aliae nullũ vestitũ habẽt; hae folia singulos annos exuunt, aliae vestitae foliis suis virent in perpetuum; hae serotinos, illae praecoces fructus ferunt; hae solũ ad amoenitatẽ, ad umbrã, ad opacanda loca natae, aliae praebent utilitates, et cõmoditates innumerabiles. Et ex his, quae fructuosae sunt, aliae vernos, aliae fruct⁹ fundũt hyemales et aliae omni anni tẽpore opportunos. In quorũ fructuũ multitudine, et varietate praestãti cernere est divinã providentiã consulentẽ tantopere mortalibus, neque solũ universis, sed etiã singulis, quae sic generã procreavit universa, et in illis tot et tã dissimiles arborũ species, atque formas suis tã multis, et diversis generibus contentas ad gustatũ, et appetitum appositarũ, et valde pertinentiũ; ne satietate respuerentur, et ut copia suppeteret et abundantia ad victus hominũ praestãtes, et magnificos. Id liquido constabit in prunis. Horũ quãtae sũt dissimilitudines, quãtaeque varietates? eorũ alia praecocia sunt, alia serotina, nõn omnia ad eundem modũ, sed vario colore, longeque forma dissimili. Quae similiter in poma, in pyra, in reliqua multiplicia fructuum genera, quibus diversae multumque differentes formae subjiciuntur, plane conveniunt. Sic enim divinitus provisum est, ut fructibus fructus alii succedant; et ut aliis alii maturiores sint ad colligendum, alii pubescant, aut adolescant, alii nascantur, reliqui sint in flore; gemma existente jam

laetissima; a qua orientes fructus se ostendunt. Quamobrem et in eisdem arboribus non omnia poma maturitatem suam simul consequuntur ; sed postquam fructus ex una arboris parte maturi fuerint, ex altera maturescant; ut alios alii consequãtur, et plures dies fructus in arbore permaneant. Quae paterna Divini numinis in homines indulgẽtia, deliciaeque fructuum suavissimae aestivo tẽpore magis perspiciũtur. Nã in tanta vi calorum , et aestus magnitudine gravissima corpora propter siccitatem, et ardores maximos naturaliter humidis, et frigidis fructibus refrigerari gestiunt. Quid si, quam arbores fabricationem habent , perlustremus ? quanta cum voluptate fabricam illarum intuebimur, qua sic gigni singulas a Deo videmus procrearique? Nam primum arbores radices agunt altissimas, easque magis ac magis progrediente tempore infra terram longe , lateque propagant. E quibus ut arborum natura fert, truncus exoritur, libro, et cortice obductus, quo sit a frigoribus, et a caloribus tutior. Truncus ramos in omnes partes diffundit , qui primum flosculis, deinde foliis vestiti fructuum ubertate plurimorum incurvescẽtes in terram usque saepius oneris magnitudine deprimũtur; ut eos erigere necessarium sit, et attollere adminiculis adhibitis, ne disrumpantur, franganturve incredibili pomorum ubertate rami luxuriantes. Ex minutissimis seminibus tanti rami, tantique fuere trunci procreati; qui vestitu foliorum nõ habent solum ad aspectum oculorum venustatem, ad victus hominũ vim, et copiam fructuum sui generis, sed crescẽtes in altitudinem, et in diversas partes diffusi efficiunt testudinem mirabilem in speciem, similitudinemque concamerationis: quae loca subjecta suis umbris opacãt. Arborum autem tanta est copia, tantaque multitudo, ut in camporum aequoribus, in humilitate valliũ, in hortis et nemoribus, in montibus editis, in lucis densissimis, caeterisque silvestribus locis nunquam non emineant in mirandam altitudinem. Quae ventorum flatu lenissimo huc, atque illuc venti-

tilantur susurro gratissimo, sonoque simili bractearum ex auro lenissime concrepantium a Sole foliis oppositis ad defendendos etiam arborum fructus contra vim, et magnitudinem frigorum, et calorum maximorum. Quamobrem cernere est in arboribus, quae fructus teneriores, et molliores ferunt, folia lõgiora crassioraque, quo magis eas ab injuriis tẽporum longitudine sua, et crassitudine tueantur. Ex quibus, in pinis, quae in summis mõtiũ jugis nascũtur, quoniã in altioribus locis oriuntur, in quibus venti vehementiores existunt, et vehementissime huc, et illuc efflũetes, et in arbores, in pinos saevientes, fructus omnes, si paterent, et vẽtis exposita relinquerentur, vis ipsa ventorum dejiceret, et deturbaret in terram, nucleus, qui fructus est nucis pineae intra putamen latet abditus, vallo concamerato, et constricto compressoque tantopere circumseptus, ut saeva ventorum vis et admodum violenta nullum ei facere damnum possit. Prius autem pini abstirpe convulsae praecipites de summis mõtibus in infimas provolventur valles, quam nux ipsa quid quã detrimenti capiat. Quod idem in castaneis licet animadvertere. Has enim Deus immortalis triplici obduxit operimẽto, primum echino aspero, atque villoso, deinde cortice duro, et subflavo, intus mẽbrana tenuissima, nucleo molli suavique cum decoctis, aut tostis vescimur: nam crudae decoctu difficillimae sunt, atque digestu. In viridariis malus citrea, malus limonia, malus medica, quam habẽt venustatem? quam speciem, atque formam? quã pulcritudinem, et splẽdorẽ? in hortis denique cũ tãta multitudo, et varietas omnis generis arborũ sit, sive cum florẽt, aut foliis vestitae sunt, aut cum fructus profundunt, omni copia prorsus, et genere pomorum abundantes, quid arborum aspectu venustius? quid fructibus laetius? quid ipse gustatu dulcius? quid odore suavius esse potest? an quidquam ad aspectum jucundius esse potest malo, quae melimela suavissima profert diversis picta coloribus? quantam voluptatem afferunt oculis erratici palmites, per-

parietes sursum versus repētes, aut arbores multiplici suo inflexu coercentes; cum praesertim vitream porticum fronde viridi, et amoena effecerunt: ex qua tot botri mirae magnitudinis, varii generis, et diversorum colorum, tanquam emblemata quaedam speciosissima pendere cernũtur? vites hominum solertia consitas non admiramur, et fructus earum, et sationes, et ordines, tot genera, et diversitates uvarũ, quae nigrae vel albae, vel intermixto colore nascuntur, et palmites ipsos oneris gravitate deprimunt, et ad terrã trahunt suorum miranda magnitudine racemorum? reliqua multitudo, et diversitas arborum non aspernendae erit utilitatis, quae quamquam steriles sint, tamen ad aedificiorũ fabricationem, ad navigia facienda, ad pastus animalium, ex quarum libro et cortice sustinētur, et ad ignes excitandos, et alēdos, ut homines calefaciant, et cibi praeparentur, et condiantur, usus afferunt maximos. Ac nequidquam deesset ad usus humanae vitae necessarios, idem Deus procreavit arborum alia genera, quae vim omnem aromatum producunt, et alia ballamo suavissimo, liquoribusque pretiosissimis, et salutaribus profluũt. Quid ad hos usus, deliciasque terrarũ addi posse videbatur? intuere nunc sigillatim naturae vim, et solertiã hominum in terrarum diversis spatiis praeclare satis expressam.

MONS AMOENUS.

QUoniam terrarum facies a nobis tanta varietate distincta describenda est, quae pars maxima rusticarum amoenitatũ est, ea sigillatim perspiciatur. Libet enim modo rusticari, atque primum in montem ascendere, unde quae voluero, quaeque appetiero, meis oculis collustrabo. Est enim mōs hic editus et excelsus, eminens in valles altissimas, a laterib^9, et a tergo in fluvium maximum, a fronte in camporum planiciem, et agrorũ ubertatem plurimam. Ad radices cãpus patet

tet immenſus; et fontes plurimi aquarum multitudine profluētes, et rivuli leniſsimis, et clariſsimis aquis a fontibus acceſiti. Cum facili ſit aſcenſu, tum herbis, et floribus conveſtitus. Ex cujus faſtigio poſſumus oculis luſtrare terram, lucos valde déſos, amoeniſsima viridaria, ſilvas opacas, altiſsimas valles, viridiſsima prata, cultiſsimos hortos, uberrima paſcua, ſata plurima, colles jucūdiſsimos, villas amoenas, vaſtiſsima flumina, fontes perlucidos, cryſtallinos rivulos, lucos ſilveſtres, ſtagnantes paludes, pōtes lapideos, ſpatia frugifera, immenſaque camporum, molendinaria mediis influminibus extructa, urbes clariſsimas, oppida florētiſsima, celebres populos, oppidula parva, pagos et vicinitates, caſas et tuguria paſtorum, palanté omnis generis gregem, et equorū, et boum armenta vaga diſperſaque, mitia et māſueta animalia, feras et immanes belluas, et in ſpecus ſe recipientes ſuas, aut cum ſuo genere totis lucis errantes atque nemoribus, itinera varia, indigenarum adventus in urbes, aliorū diſceſſum atque profectiones, denique urbes in ipſas ab agris receptus oppidanorum. Subſidium eſt ad declinādos imbres, et aquas, et caeteras tempeſtates hyemales in ſpelūca, quam habet ingenti altitudine, et ad acquieſcēdū vitādi Solis gratia, et ad ſe reficiēdos homines ex maximis caloribus aeſtus tēpore graviſsimo.

MONTIS ASPERITAS.

QVantum inter hunc, et inter eum, quem ſupra deſcripſimus montem, intervalli ſit interjectum, facile eſt animadverſu; in quem nulli pagani, nulli montani conſcendunt. Nihil eſt enim propter altitudinem, quod ſit magis extimeſcendum. Arduum enim habet et difficilem aſcenſum, et infenſum multis aſperitatibus ſaxorum, foveis plurimis et altiſsimis, ſentibus, et virgultis denſiſsimis. Summus, medius, et infimus, tantis eſt difficultatibus obſtructus, ut niſi proni homines, et more

T 2 rep-

reptilium in illum ascendant summis se digitis sustinẽdo, saxa, et objecta virgulta manibus apprehendendo, totis denique connitendò membris, atque adeo corporibus saepe suis, in magnas locorum angustias veprium intra dumetorumque aculeos adductis, magna defatigatione mẽbrorum, praecluso spiritu, sudore multo, anhelitu crebro, et semper periculo se praecipitandi expositi nunquam in montis fastigium pervenire possint. Sic cum descendere velint, ad descendendum multo mons est difficilior, tum propter distantiam locorum, tum propter suscipiendas offensiones; quarum non minima videbitur, quod cum firmum nequeat homo vestigium imprimere, neque tanquam in plano pedem ponere, cum in declivi versetur, semperque praecipiti loco, simulatque ille vel tantulum despexerit, cum insistendi locus non detur, sustinere se non poterit; quin in imas usque valles, vel in alluentem radices montis fluvium praecipitem se dabit tanquam globus aliquis rotunditate sua in [illegible] usque locum provolutus.

COLLIS.

QVae de mõtibus despiciũtur, videamus, et imprimis collẽ nõ multũ a terra editũ, sed totũ viridẽ nitẽtẽque specie sua, clivo viridissimo vestitu vario herbarum, et florum intertexto amoenissimũ. Qui fastigiatus paulatim ad planiciem redit, ex qua laterum dejectus omnes variis florũ coloribus nitidos, ac bene pictos oculis subjectos despiciemus. Quem propter commoditatem, et viriditatem suam occupant pastores ad gregem speculandum, atque custodiẽdum. Qui dum vagus et errans pastus capessit, cubantes illi somnũ capiunt, aut in herba recumbentes lustrant oculis, et numerant pecudes aberrantes a reliquo grege, ne suis ex oculis ullam unquam amittant. In his collibus, ut solet, contro versiae

sunt

ſunt ortae paſtorum de bonitate pecudum, de numero aucto, imminutove, de datis, et acceptis ovibus, de foetu, de propagatione, de perditis, de abreptis, et a lupo devoratis. Hic ſuas eſcas alliis, et atro pane contétas celebrant, et ducunt dies, ac noctes ultro, citroque ſermonibus ruſticanis.

VALLIS.

AB hoc colle nitidiſsimo, et viridiſsimo deſcendamus in vallem laetiſsimam, et jucundiſsimam, quae declivis ab utraque parte, montibus interclusa jacet. Quam variat, et diſtinguit diverſitas, et multitudo colorũ, quorũ intertextu habet ſpeciem venuſtiſsimam, et praebet voluptates incredibiles, quibus ſenſus omnes in viridi, pallido, candido, rubro, caeteriſque coloribus magis, quam in pictura mille colorum inſignibus variata jucundiſsime acquieſcũt. Deus enim omnia conveſtivit herbis, et variavit floribus, qua declivitatem, qua radices imas, qua ſummos vertices velis intueri. Mediam vallẽ leniſsimus rivulus praeterfluit, qui auctus aquis hyemalibus, quae ex montibus vicinis profluunt, curſu et fragore praebet ſpeciem fluminis. Rivum autem veſtitus arundinum jucundiſsimi totum interfluentem proceritate ſua nimis opacant, et amoeniorem reddũt. Denique vallis habet exitus jucundiſsimos ad latos campos, et patentes, et ad plurimas hortorum amoenitates.

AGER.

QVanta eſt ſpecies, et ubertas iſtius agri? quanta jucũditas et amoenitas ejuſdem? non facile explicari poteſt. Nam quocunque te oculis convertas, videbis viriditatẽ herbarum, pulcritudinem, et varietatem florum, multitudinem, et diverſitatem omnis generis arborum, perlucidos liquores amnium, fontes cryſtallinis aquis defluẽtes, concẽtus et ſua-

vitates luciniarum, garritus carduelium, et reliquarum aviũ in arboribus, in satis insidentium, aut pervagãtium aëra universum. Campi patẽtes alii sunt, alii silvestres, et in his horti diligenter cõsiti multitudine arborum, & plãtarum omniũ, vineta, oliveta plurima, praedia opima, pascua uberrima, mõtes excelsi, colles nitidissimi, anfractus semitarum, compendia viarum, tot aditus, exitus, et recessus, plurimi strati floribus, et rosis, suavitas odorum, quae afflatur ex floribus, aura suaviter flans, et demulcens sua lenitate rusticantes. Et quoniam praedia non solum pulcra, sed fructuosa debent esse, feraciora, et uberiora spatia, quae ferunt agros opimos, et fertiles, et alios aliorũ fructuum; & oliveta prospiciamus hujus agri, deinde sata omnia, vineta denique ad usum, et ad voluptatem valde necessaria.

OLIVETA.

ADmirabilis est oli vetorum species, quorũ olivae tantulis cõsitae sunt ramulis in ordinẽ ductae, semperque directae mirabilẽ. Quae propter arborum amplitudinem suarum, quã magna terrarũ spatia occupãt, et longioribus, quã vites, sed aequabilibus intervallis, sibi ipsis adversae truncos maximos, et ramos in varias partes diffusos proferunt, atque hos vestitos foliis angustis, et acuminatis duplici colore distinctis, ex una parte viridi, ab altera prope albenti. Quarũ cura debet esse, et solertia singularis, et rationis, et colligẽdorum fructuum, et conficiendi olei, conservandique. Nam oliveta ferũt fructus magni pretii et aestimationis, qui suis anni temporibus colliguntur. Virides enim de oliva carpuntur oleae, quae aut fractae, aut discissae, vel integrae accuratione maxima cõdiendae sunt ad prãdia, coenasque divitũ terminandas. Valent enim plurimũ ad stomachũ post captos cibos praeclare constituendũ. Quamobrẽ in deliciis maximis haben-

bentur Hispalenses, quia crassiores sunt, et lógioreset in urbem Romam, in omnes terrarũ partes accuratissime conditae convehuntur: et in Castella pluris sũt, quam dici potest. Inter cupedias, inter grana sacharo cõdita suis in vasis venales exponuntur. Duobus post mensibus, cum nigricantes in arbore prospiciuntur, quia tunc maturae ad oleum exprimendum videntur esse, operarii conducuntur ad eas colligẽdas. Quae cautio? quae diligentia? quanta adhibetur cura? ut, quae de arboribus sponte deciderunt, colligantur? collectio reliquarum est ejusmodi, ut ab hac cautione domini non discedant, si olivis cavere voluerint in annum sequentẽ. Vt levissimis eae arundinibus decutiantur, nã adversos percutiendo ramos, maximum olivis damnum operarii faciẽt. Inde amurca exprimitur, inde oleum ad lucem afferendam res necessaria, cum extinguãtur lucernae, nisi oleum instillaverimus. Ad cibos plurimos, ad unguenta concinnanda, ad salutaria medicamenta, et ad alias utilitates, quas oliveta fructu suo mortalibus praebent, mirum in modũ oleae valent.

SATA.

Sata quantam laetitiam mortalium oculis dabunt, pacto statim temporis, cũ nascuntur, cũ matura sunt, cũ metuntur? Qui enim satus? qui ortus? quae frugum incrementa? Terra cum agro mollito ac subacto semen sparsum accipit, primum id occatum cohibet, deinde tepefactum vapore, et complexu suo diffundit, et elicit herbescentem ex eo viriditatẽ; quae nixa fibris stirpium sensim adolescit, culmoque erecta geniculato, vaginis jam quasi pubescẽs includitur: ex quibus cum emerserit, fundit frugẽ spicae ordine structã, et contra avium minorum morsus vallo munitur aristarũ. Quae, dum sata matura non sunt, virent, deinde flavescunt in cãpis, huc, et illuc flatu quovis ventilatae. Qui si vehemẽtior fuit, susurro vẽtilantur maximo; atque id tẽporis metẽ-

di ma uritas nondú venit,et tamé jam appropinquat. Quae simul atque fuit ad aestivi temporis rationem accómodata, tostae, et adustae solibus incurvescere videntur spicae granorum ubertate,quasi falcem messorum appetant,atque deposcant.

DE ALIIS CAMPORVM SPATIIS.

OMissis aliis voluptatibus,et utilitatibus rerum rusticarum,quot et quam immensa sunt jugera camporú non arata,neque culta,sed quae propter pastus brutorú animantium latissime vacare videntur, et inculta jacent, herbis vestita plurimis , planicie longissima latissimaque? In quibus brutorum animantium plurima capessunt pastum, aut satiata jacent,aut vagantur et errant, aut huc, et illuc circunspectant,et humanorum praebent speciem ludorum sursum, ac deorsum cursitando,faciendo rectos , transversosque cursus, suis appetitionibus,et impetu vicissim infesto. Nihil agris bonis neque usu uberius,neque specie ornatius esse potest.

LVCVS.

POst camporum spatia in lucos jam,et in silvas nos ipsos inferamus. Lucus iste lógissimus est,et vastissimus. Quippe qui saltus habet plurimos, et receptus, et quasi stationes omnis generis animalium. Patet autem in latitudinem multas leucas,nec pauciores in longitudinem. Aliquot ex partibus vallo circundatus est,multis in locis patens et apertus,in aliis vero dumetis ac virgultis innumerabilibus plenus. Arbusculae autem quamquam aditum praecludant, vel leviter manibus motae cedunt,vel trãsitum praebent venatoribus. Quodsi quae amotu difficillimae videantur, non tátum habeát difficultatis,ut aliqua vi, conatuque mediocriter adhibito non perrumpantur;in aliis tamen omnino silvestris est; in-

infestus, multis quercub⁹ vetustissimis, et aliis arborib⁹ proceris admodum, et earum saepe vicinis sese implicantibus, & inflectentibus varie, et aditus omnes occludentibus, inflexu multiplici, et inexplicabili. Habet recessus abditos atque abstrusos, foveas multas, et altissimas, colles humiles, et editos, montes facili, arduoque ascensu, multarum latibula belluarum, quae capiuntur in his locis. Saltus autem isti suppeditant magnam vim aprorum, leporum, et cuniculorum, damarum, atque cervorum. Inter alias autem venationes venatio cuniculorum multum voluptatis affert. Quippe quae non solum currendo, sed etiam investigando cuniculos, venatores voluptatibus jucundissimis afficit, de qua in animo est separatim dicere.

VENATIO CVNICVLORVM, et leporum.

VENATOR ingressus in lucum dimittit canes investigatum leporem, aut cuniculos. Canes pervestigant, et odorantur loca omnia, dumeta, latebras, et reliqua cuniculorum perfugia. In quos cum incurrunt, aut quia casu oblati inter investigãdũ occurrerunt, quoniã illos sagacitate, et odoratu repererunt, simulatque cuniculi suis ex latebris eruperũt, oblatrare illico canes leporẽ invẽtum, ad illos accurrere statim, et reliqui canes advolare celeritate mirabili, multis saltibus, dumeta, tribulos, et omnia virgulta praetervolare, leporem conspectum magis ac magis agitare, insequi cursu, latratuque vehementi, neque insectari desistere, quoad perventum sit eo, ut vivũ capiant, et ore transversum ad venatores deferant. Quae tunc canum industria ad consequẽdos, et ad capiundos cuniculos? quãta celeritas ne cuniculos ex aspectu fugientes amittant? ne elabantur? ne evadãt lepores? insectantur, antevertunt, praecidunt vestigia, a lateribus

insequuntur, circũveniũt, et vestigiis insistentes persequuntur. Si se lepores in latebras dederunt, si in specus se conjecerunt, consistunt, latrant, spectant venatores, ut cum viverra accurrant, laqueos, et retia tẽdant; ut simul atque immissum animalculum foras cuniculum emiserit atque proiecerit, ille capiatur, nisi vivum, aut enectum foras protulerit. Id temporis mirum est ea parte luci silentium, nullus exauditur canum latratus, summa est exspectatio, summa et diligẽs ad capiundũ provisio. Ubi venatores ad insectandos, et ad capiundos lepores incitarunt canes, et eosdem ad cuniculos afferendos, et tradẽdos in manum vocant, suis nominibus compellando, quam celeriter cum praeda statim canes adstant in oculis, et in ore venatorum. Quid tum venatores? frustulum panis, quasi referant gratiam rei bene gestae, et fessos velint reficere, demulcentes suis manibus devorandum obiiciunt, & discedũt ad alios inde cuniculos pervestigandos. Ut lepores autem nanciscantur venatores, equites investigant cum canibus venaticis, quorum incredibilis sit ad investigandam sagacitas. Dum autẽm canes loca omnia lustrant et explorant, huc, et illuc prospectantes equites, aliquot intervallis disjuncti, quasi suas in stationes distributi ad similitudinem bellicae disciplinae, in speciem equitum alariorum ordine et modo singulari disponuntur: ut simulatque canes leporẽ excitaverint, et illum latrantes insequi caeperint, accurrant, ad volent ad canes adjuvandos, et eisdẽ de suis equis inclamando, ut insectentur, agitent, vexent, nanciscãtur. Non illi cursu desistunt vociferãdo, et accendẽdo canes ad susceptos cursus omni velocitate persequendos, et simul in lepores, ne fugiant aspectum oculorum dirigẽdo. Mira id tẽporis est canũ alacritas, et equorũ, qui cũ clamoribus incitantur et inflammantur in suos cursus; non currere, sed advolare vidẽtur lepores, canes, et equites, et pro se unusquisque accelerare, illi, ut venatores fugiant, venatores vero, ut leporem omni ratione nanciscantur.

VENATIO CERVORVM, ET APRORVM.

SEd ubi cervi, et damae, ubi apri capiuntur, ea pluris habetur venatio, quia majores, quia valentiores sunt; quia denique apri belluae sunt immanes atque ferae; qui simulatque os equitibus ostēderunt, nihil venabula, nihil tela exhorrēt, in equum, et in equitem insidentem aspectu feroci, ore inhiāte, exertis dentibus, truculenta rabie, prae magnitudine et intolerantia doloris agitati, coeco et praecipiti feruntur impetu. Quid cervi? quid damae? Hae cum sint imbelles, timidae que celeritate pedum, et agilitate mirabili laqueos intentos, et imminentia pericula fugiunt; non modo arcus intentos, et collineatos non exspectant, sed aspectū procul exhorrēt venatorum, et umbras inanes. Itaque saepe a tergo stantes, aut de improviso sagittis, vel casu transverberatae magis, quam sciētia vel dexteritate capiuntur. Cū vero dynastae, vel principes ex umbraculis herbis, ac floribus intertextis venationē exspectant, et cervorum armenta, qui sepes in infimas occidente Sole propter culicum multitudinem vexati descenderunt, mane per medias plagas latratu canum vehementi, permixtoque buccinarum clangore in taurile compelluntur, et ex illis claustris, aut quaterni, vel seni emittantur, et quidem per medias interjecti plagas progredi coacti per canes Gallicos, qui primū immittūtur, et vellicādo dumtaxat cervos insequūtur. Hi cū in mediū usque cursum cervos protraxerūt, molossi cōfestim immissi furēte aggrediuntur impetu, mordent acerrime, vexant et opprimūt, in ultimū rete, quod proximū est principib⁹, pertrahētes. Quo in loco, confecto cursu vulnerati jacēt in oculis et cōspectu regiae majestatis cōcisi. Nō lōgius abiero, quā ut simulachrū existimetis esse bellicae disciplinae venationē. Scim⁹ enim ingredi venatores inlucū, tāquā in cāpū ad simulatas pugnas cōmittēdas, acies instruere, collocare suis in stationibus, quas ipsi tenere debeāt, praebere speciē peditū, et turmarū equestriū, etiā militū alatorū, in-

investigare ferarum latibula, peragrare lucum, insidias moliri; plagas tendere, persequi feras, et insectari, plagas infligere, conficere ad extremum, et ad similitudinem triumphi praedas factas per mediam urbem inspectante populo deferre domum. In ipsius autem venationis initio, progressionibus, et exitu signa sunt, quae dari solet notissima venatorib⁹. Cum, primum praefecto montanae venationis ad aliquem, qui inter eos conveniat, locum venatores cogere fuerit in animo. Deinde in ipso montium, ac locorum silvestrium aditu, post cum feram conspicati fuerint, tum cum marem, aut foeminā esse significare volunt, deinde ad vociferationes et ad clamores tollendos, cum in belluas excitantur canes, et immittuntur: postea cum captae sunt, aut confectae, cum canes venatici liberi ac soluti lucum pervagantes buccinarum clangore revocantur. Quid quod signa dātur etiam ad canes fessos, et anhelantes reficiendos: denique ad egressum e luco, cū receptui jam tādem post venationē canitur. Nihil est in venatione, in quo non exerceātur venatores ad similitudinem rei militaris, atque etiam in illo, quod pernoctant in nive, in mōtibus uri se patiuntur. Denique bellici similis est venaticus apparatus. Arcus, tela, sagittas, sclopos, vim pulveris tormentarii, retia, plagas, commeatus, cibaria comparare venatores debent, et ad venationem tanquā ad bella faciunda cōportare. Iam ad alias amoenitates pergamus.

HORTI.

Horti, de quibus dicturus sum, intercluduntur flumine, quod a ponte quodam divisum ex utraque parte latera hortorum alluit. Nitidi sunt, ac bene culti, singulari solertiā consiti, cum natura sua boni, tum diligentia, culturaque meliores facti, propter genera legum inum, varietatemque plantarum, et propter diversitatem arborum, copiam, et ubertatem fructuum, et propter speciem, et amoenitatem jucūdam

Sive-

Sive ad areas diversorum olerum, sive ad loca consita arboribus, aut ad stagnum piscibus confertissimum, sive ad ripam fluminis, lustrans oculis viriditatem, et pulcritudinem tantam contederis, et ibi cum amicis te oblectare sine interpellatione volueris. Praecluduntur aditus ad hortos non maceria, idest, e solis cementis sine arenato temere aggestis, sed pariete admodum polito, et ad speciem valde venusto.

PONS.

PONs ille, perquem in hortos istos ingredimur, non in angulo, non in loco ab hortis remoto, sed in aperto, medioque ad opportunitates adjuvandas, et ad communem usum patet extructus. Ad quem faciendum captatum fuit vadum, non profundum, non abruptum, non incertum, non mobile, sed coaequatum, mansurumque ad majorem stabilitatem, et diuturnitatem operis. Qui cum e saxo factus sit, tum multis arcubus constat, arcus pilis sustentantur fortissimis; cuiuslibet arcus fauces latae sunt, & ejusmodi per quas in alluvionum tépestatibus, rapta ex agris materia, et trunci recto, expeditoque cursu deferuntur, devolvunturque. Quamquam autem obversentur, ut alias aliae retardare possint, cum glomerantur praesertim, raro tamen propter latitudinem arcus ipsis in pilis haerescunt. Vnde nunquã fauces obstipatae succubuerũt. Ob eam causam, nec metus fuit, aut periculum unquam, ne quod in aliis pontibus solet accidere, ut mole praestantium aquarum deturbaretur opus, aut dirueretur. Cum lapidibus stratus sit, tum a lateribus vallo parietum munitus, qui tantum a terra surgunt, quantũ opus est ad vitandas ruinas, ne in flumen transeuntes aliquo casu laberentur. Considere autem possumus in illis ad prospiciendos aquarum cursus, vel si maluerimus proni decumbentes.

AREAE HORTORVM.

QVandoquidem rerum multarum mentionem feci,singulas attingam. Tandiu enim requiescunt domestici, et peregrini,qui huc se delectationis,et animi causa conferūt, quandiu lustrant amoenitatē tantam ; et tandiu lustrare volunt ,quoad nullam partem non peragraverint. Vna aspecta injicit aviditatem alterius invisendae,et ab hac in alterā progrediendi,inde in reliquas hortorum delectationes. Primum enim areae defossae sunt, et ab omni parte adaequatae in speciem quadratā, quae undique muniuntur vallo dorsi excitati,et suis oleribus,et plantis omnibus,et leguminibus diversis consitae distinguuntur. Videbis autē has plantas nunc proxime natas,vel adhuc occatas, illas adultas jam,vel oriētes id temporis,alias adolescentes et crescētes magis,vel maturas jam,et affectas ad colligendum,ut temporibus suis tellus legumina ferre solet. In quibus mirari licet diligentiam coloni,qui tanta diligētia,et assiduitate colat hortos,ut nullis dumetis, neque perniciosis herbis legumina non suffocari solum,sed neque offendi patiatur. Sic sarculum nunquam non habet in manu,ut diligenter sarriat ,et ab herbis infestis omnino purget. Ingrediens videbis illum habere semper occupatos operarios hortis omni ratione colendis. Singuli suas vices obeunt,illi fodiendo terram,alii purgando , alii sarculando,et nitidissimos,et cultissimos hortos reddendo ,ligonibus,sarculis,rastris et reliquis ferratis instrumentis ad hortorum culturam incumbunt. Obeas aliquot areas, et hyeme finge te hortos hujusmodi invisere. Videbis plantas, quibus vescātur delicati,quibusque operarii,et rusticani,caepe,allia, pastinacas,aricinū,rapa,buglosum,betas, cichoria, carduos, portulacas,et ut alias herbas omittamus, caules in terram inhaerentes,et exurgētes rectos cum scapo suo sublato articulis inter internodia interjectis,calicē foliorū longe, lateque diducere,amplū,et resupinum in sublime spectantem. Ab his dissi-

disſidentes ſapore multo ſuaviore, colore candido braſſicas capitatas, in capitú ſimilitudiné humanorú, coaleſcétib' foliis, et compreſsis et conſtrictis admodum, aliis, ut ſuperiores ſunt, in alias inferiores inhaerentibus, et inſidétibus penitus aſpicies. Hae decoctae, et minutatim conciſſae, cum fruſtulis petaſonis aliquot permixtis, initia prādiis nó raro dederút; et niſi craſſos humores in caput efferrent, propter ſuavitaté ſuá ab hominib' urbanis appeterétur. Cerneſcarduos caulib' oblongis, et partim virides, rectos et erectos, partim terrae mádatos, denique coopertos omnino, donec maturitaté ſuá cóſequatur. Incides in allia, et caepas, quae quamquá ſint ruſticanorú eſcae cótétiſsimae, et acrimoniá ſuam, qui omnia faſtidire ſolét, nó perferát; tamé multi nó faſtidiút, nequereſpuút in ollá cójecta. Ruſticani delicias et iucúditaté dicunt, vitá et ſpiritú, caepas, et alliorú nucleos aliquot ad operas totum dié cum animi robore magno praeſtandas, ne frigus ſtomachú caléte attingat. Sed alia ſút olera, et plantae, vernae, et aeſtivae, quarú horti núquá indigebút. Lactucae, quae pectora refrigerant, et purú, et illuſtré ſanguiné efficiút. Cucurbitarú duo genera Plinius cómemorat plebeja, et cameraria; utraque duplici figura et forma, alia rotúda, alia lógiora; atque haec intorta, et a ſummo paululú, aut plurimum inflexa, cortice obducta duro. Eadem humi jacét totis areis, et infra folia deliteſcunt, ramis illarum ſeſe diffundétibus lapſu multiplici, et erratico. Cameraria, quoniam adhaerét arboribus, exurgunt in imméſam altitudinem, perque parietes, perque arbores repunt, et eas circumplicant amplexu multiplici in ſummitaté uſque; in quam ubi pervenerút faſtigia perficiunt cócamerata. Pepones virides extrinſecus, medii turgidi ſunt et tumentes, ultimi vero acuminati, cortice duro tecti. Cum intrinſecus maturi fuerint, granulis ſuis carni inhaerétibus, et in loculis ipſis in medio pepone interjectis ad acetaria cócinnáda, cú aliis herbis permixti eſcae ſunt uſitatae paſtorú, et militú robuſtorú valétiumque. Sic etiam ſunt cucumeres

nōdum adulti, molles ac teneri, inflexi semper et intorti nō- nunquam in colubrum formam atque figuram specie mul- tarum inflexionum, quibus se intorquent et inflectunt na- turaliter. His praestantiores consequūtur melopepones craf- siores, aut rotundi, aut acuminati, cum in medio semper tur- gescant, et se se altius attollant. Intercisi nonnulli, alii omni ex parte notis distincti plurimis, (quos inscriptos appellat vulgus,) formulis multis, et specie litterarum notati viden- tur; qui maturi suavissime olent, et prae maturitate spōte sua aperti, facile praebent speciem bonitatis, et praestātiae suae, quaeque intus latent, prae se ferūt. Sed cum intrinsecus can- dore miro, aut rubore adeo mirifico sint, ut nihil supra; neque ad coloris venustatem, neque ad gustum, quo mel ipsum su- perare videtur, quidquam magis appetetur. Dissecto igitur melopepone in plures scissuras, unamquáque ita cōparamus, ut ab extremitate, cortice detracto, deinde discissam multis aequabiliter intervallis totam leviter sale perfundamus, et quod viride est, et proximum cortici, id relinquēdo, dumta- xat quod maturum est deligendo, singula frustula ordine suo sale aspersa comedamus. Non obliviscimur tamē grana bo- norum servare melopeponum ad bonam sementem facien- dam. Atque haec de areis, nunc de nōnullis hortorum arbo- ribus.

MALVS MEDICA.

AB herbis, et oleribus ad arbores transeuntes, malum medicam primum describemus. Quis directas in summum ordinem malos medicas, quis arborum genera diversarum, procerita- tes multarum, quis malogranata, quis poma reliqua non admiretur? multorum agricolarum celebratio- ne commemorantur tabulae latissimae longissimaeque ma- lorum medicarū, quae aequabilibus intervallis dimensa pri- mi cultores conseverunt. Neque plus est spatii ab una malo me-

medica in alteram in quincuncem directa, atque transversa, spatiis rectis, et transversis etiã. Ita mali medicae ramos suos longe, lateque diffundunt in omnes partes, et alias aliae consequuntur; et ita suis extremitatibus apprehendunt, ut cum concavam testudinem efficiant, praebeant speciem cõcamerationis, et efficiant umbram opacam, et amoenam: ut aestus tempore gravissimo, cum Sol altissime fertur, ad illarũ umbras homines acquiescant ad se defendendos ab aestu Solis, et molestiis calorum intolerandis; donec Sol ipse praecipitans multum de vi sua remittat. Neque illa suavitas odoris, quae afflatur ex malis medicis, cũ arbor haec flosculis vestita suis odore mirifico, hortos in quibus sata est non complet solũ, sed etiã in loca valde distantia perfertur, et afficit sensus omnes, mirificeque delectat odoratũ, praeteriri debet. Quae tãta quidem est, tam jucunda, tam incredibilis, suavissimo Zephyri flatu, et aura quacunque minima commovente sese, ut cum odorem nares percipiant, mirifica quadam, et in audita semper voluptate perfruantur, et in paradisi jucunditatibus, et amoenitatibus versari se homines putent, ubi odor jucundus, et suavis spirat: et cum reliqui voluptatibus aliis, tum hac, sensus odorandi mirandum in modum demulcetur.

MALOGRANATA.

Minime malogranata praetereunda sunt, quorũ unum, aut alterum sumamus in manum, et admirabimur malum punicum, quã singulari sit artificio, si cõsideremus ea, quae eminent foris, et extra sunt, sive quae intus infinita grana includuntur. Extrinsecus obductum est admodum cortice duro contra Solis ardores, et injurias temporum. Intus ne fructus teneri multum et delicati quidquam detrimẽti capiant, aliquantulum molli blandaque membranula teguntur. Totum malum granatum in quattuor partes distributum est,

quae tunica tenuissima interjecta singulas dividit, disjungitque. Atque istud causae est, cur, si de partibus quattuor una fortasse putrescere coeperit, altera, quae proxima fuerit et vicina, nullum ex vicinae malo damnum sibi comparet. Acinis suis loculis vestiti, tunica mollissima tenuissimaque sic insident, et collocantur tāto cum ordine, singularique arte constructi, simul constricti compressique, ut alii cum aliis mirabiliter connectantur, et omnes tanta cum venustate cohaereant, ut quamquam multitudine sint innumerabiles, totum tamen spatium mali Punici interioris, nihil ut loci vacuum relinquatur, hoc incredibili paene numero sine ulla perturbatione, quae ex multitudine plerunque solet existere, suis acinulis venustissime completum sit. Atque haec in recondito versantur, interioreque malo Punico. Illa vero quae patent, et habentur semper in promtu, prae se ferunt propositam, et apparentem egregii et excellentis pomi praestantiam. Quod cum rotunda specie sit et figura, et summum coronatum aspiciatur; arbitror id esse propter egregiam amplitudinem, qua reliquis fructibus mala Punica praestant.

DE ARBORIBVS DIVERSI generis.

Quanta reliquarum arborum varietas non ad amoenitatem solum proponitur, sed ad utilitates et fructus percipiédos reliqui generis pomorum? quantae pomorum dissimilitudines? decumana, nana his contraria, praecocia, serotina commemorantur. Quae cum habeant speciem pulcerrimam, si non cruda, sed matura colligantur, cum nihil faciant vitii, quod caduca facere necessariū est, et vermiculosa: ecquis suavitatem pomorum, et aspectum, et odoratum admirans

ex

ex una,et altera non gaudeat arbore poma carpere? quã molli teneraque sunt cute, colorata adeo, adeo rubra, et odoris suavitate fragrante, ut nihil supra? Ab stipula capiemus umbilico terminata, quae partientes, ossiculis, quae in loculis, (quae volvae dicuntur) delitescunt, rejectis, ad animi voluntatem comedemus. In eandem rationem differentiae mirae pyrorum reperientur. Prunorum vero nominibus, et exiguitate, et magnitudine, tum colore discrepantium maximus est numerus. Parvula sunt, maxima, rotunda, acuminata: et ex his nigra, cãdida, subflava, pellucida, Augustana, (quae vulgo monachalia dicũtur), et illa cunctis notissima, ex quib9 pruna passa conficiuntur. Nemo quidem in hortorum lustratione à prunis colligendis abstinere poterit, cum propter mollitudinem et teneritudinem suam, intus, et extra semper existentem, gustatum illorum suavem sentiat. Quod idem de cerasis, et de illis, quae acria dicuntur in animum omnes inducent. Mitto pyrorum varietates, et aliorum fructuum diversitates; quorum vim incredibilem arbores istorum suppeditant hortorum. Cum primae floreant, et vireant, et primae fructus ferant hujusce bonitate soli, tum ubertate tanta sunt, et diuturnitate, ut nusquam locorum istius regionis diuturniores fructus reperiantur; neque diutius in ipsis arboribus conserventur. Itaque serius omnino, quã tempora fructuum conservandorum ferunt, nunquam non istos fructus horti ferre solent.

FICVS.

Ec minus sibi persuasum habebũt homines de ficis arboribus amplissimis et latissimis, quae ex fici tantulo grano, trũcos tantos, tantosque ramos procreãt. Quae foliis asperrimis tegunt ficos suavissimas, mellis sapore dulcissimas, acinis plurimis intus refertas, mollitudine teneritudineque

intus,et foris incredibili. Quas nigro colore, aut subflavo colligemus. Passae durant in omne fere tempus anni, quarum praecoces maturius nascuntur,et in crassitudinem pugni cōpressi saepe colliguntur. Addamus mala persica, mala armenica,duracina,mala cotonea,mala cydonia,mala citrea,mala limonia, mala hesperia, et alia diversi generis poma, quae multitudo arborū,et varietas immensa profert. Modo ad arborem generatim describendam accedamus. Vt a forma ad genus exercitationem revocemus.

ARBOR.

Ecce arborem,quae propter aquas consita,altas habet radices,et illas infra terram latissime propagavit. Cujus truncus horridus et immanis libro aut cortice obductus est; quo sit a frigoribus,et a caloribus tutior. Illa ramos longe, lateque diffundit,primum ineunte vere flosculis, deinde foliis vestita, viriditate sua, et venustate pascit oculos, tandem fructibus onusta poma suavissima fert.

VINEA.

Vinea habet innumerabiles ordines vitium,et omnes aequabilibus intervallis directos, vites autem tanta solertia,et arte cōsitas, ut aliae alias adversas spectent dimēsas, atque descriptas. Vnamquamque serpentem multiplici lapsu,et erratico ferro amputans coercet ars agricolarū, ne silvescat sarmētis,et in omnes partes nimia fundatur. Quia tamen quaelibet vitis, natura sua caduca est, et nisi fulta sit ad terram fertur; vide quam eadem vitis claviculis adminicula, quibus suffulta sustinetur,quasi manibus apprehendit. Ineunte vere in his,quae relicta sunt,existit tanquam ad articulos sarmentorum ea,quae gemma dicitur,a qua oriens uva se ostendit,quae et succo terrae, et calore Solis augescens primo

mo est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit, vestitaque pāpinis, neque modico tepore caret, et nimios Solis defendit ardores. Qua quid potest esse tum fructu laetius, tum aspectu pulcrius? illi adminiculorum ordines, capitum conjugatio, religatio, propagatio vitium, sarmentorumque ea, quae necessaria est, aliorum amputatio, et aliorum immissio magnam voluptatem afferūt. Aditus ad illam praecluditur, cum maceria aliquot in locis, in aliis vero teneris incisis arboribus, et mutuo inflexis, crebris que inter se ramis revinctis ex omni parte obducatur.

ANTLIA.

Quae de hortis diximus ea neminem admiraturū fuisse credo, propter aquarū vim et multitudinē, quib' horti praedicti irrigantur. Nam praeter aquas fluminis in duas partes divisi, praeter caelestes etiam existentes anni decursu, Antlia quaedam est tubis plurimis circundata, quae nunquam exhauriri solet, unde tubis aqua proximū in stagnum hausta per aquaeductum apertum deducitur; quod intra paucas horas completum praebet aquam necessariā ad plantas, et ad arbores irrigandas. Adde rivulos accersitos ex fluvio, ex fontibus aliis, qui derivantur ad opportunas irrigationes, ut quamquam annum, et eo amplius non plueret, aquae tamē suppetant, quae cū de stagno plenissimo profunduntur, vel emissae de fontibus, aut de flumine diffunduntur per incilia in arbores, et in areas irrigandas, videre est decurrentes aquas, deductiones, et derivationes plurimas, et plantas ipsas aquarum multitudine natantes, paludes ad radices arborum quasi stagnantes, et fluitātes circum omnes partes, alluentes denique, donec aquae sensim a terra sitim explente suam absorbeantur.

VIA HORTORVM AMOENA.

NOn omittamus viam hortorum amoenam, jucundamque specie, et aspectu venustissimam, primam, mediam, et ultimam floribus, et rosis vestitam, perennibus et inexhaustis aquis redundantem, et propter violas albas, floresque alios varios et multiplices, propter albētra lilia, florē caryophylatum odoris incredibili suavitate fragrantem, et omni tempore anni propter arborum diversitatem fructus ferentem varios. In qua garritus carduelium, et suavitates omnis generis avicularum dulcissime concinentium aures cōplent mortaliū. Quae vento flante lenissimo sensus omnes demulcet, et clarum et illustrem caeli aspectum patefacit suspiciendum. Quae tota viret, tota floret, tota nitet et splendet, tota lata et perpetua, ducta atque directa deducit homines ad exitus laetissimos, in amoenitates, et jucunditates hortorum. Quid his hortis jucundius? quid amoenius esse potest? Sunt aedes hortis praepositae multa contignatione sublatae, quae variis illustratae picturis, ornatae tectorio eximio cādore visendo prospectus habēt ad omnes viriditates, et ad amoenitates hortorum, quarum jucunditate, quasi pabulo quodam oculi nostri recreati acquiescunt. Vnum deerat ad hortorum felicitatem, ne eruca bestiola plātis infestissima, pernicies arborum huc, illucque serpat, et foliis arborū involuta pascat, et saturet sese, quae tarda in progrediēdo lētis admodū morsibus omnia vastat et absumit, in herbis, in foliis inhaerēdo. Ad pestem hanc avertendam commodum erit, vel manibus erucas colligere, vel matutinis temporibus arbores quatere, ut fructus ferre non desinant. Sic enim erucae dum adhuc frigore nocturno confectae torpent, ex arborib⁹ dejectae, nō amplius in superiorem arborē repent. Hujus bestiolae forma in similitudinem vermis accedit. Quae multis pedibus constat, mollis admodum, et sanie plenissima, colorum varieta-

 te

te distincta, in noctis tenebris et caligine multa stellae instar collucet, die foeda nimis et deformis apparet. Quae ad rationem bombycis sericú facientis varias habet suae formae mutationes, ut repere possit, et volare, cum velit.

VIRIDARIA.

Ortis viridaria necessario sunt adjungenda. Pulcrum satis est, et amoenum viridarium istud, parietibus undique circundatum altissimis, parietes autê pinnulis aequabiliter distãtibus eminent, et opere albario candoris eximii pulcriores splendescunt, maxime tamen interiores convestiti malis Medicis, et malis Citreis, limoniis, et Hesperiis, quae aurei coloris media intertexta praebêt speciem venustissimam. Rami vero superiores, qui se pinnulis aequabant vario et multiplici nexu implicati, ex una in alteram pinnulam sese inflectebãt, et arcus efficiebant admirabili specie figuraque perfecta. Sola viridarii habêt formam quadrivii in quattuor deambulationes latere Malacitano stratas, aeque dimensas atque descriptas, neplus spatii sit in una, quam in reliquis. Divisae a lateribus areae visuntur in hunc modum, ut cratitiis parietibus circunclusae ad similitudinem cratis arrectis, transversisque arundinibus circundarentur, et aliquot intervallis columellae ex marmore, et in illarum summo Faunorum, et Satyrorum, et Nympharum effigies cum calathis plenissimis omnis generis florum, et rosarum. Intus areae myrtetis nimis accurate resectis stratae sunt in similitudinê tabulae politissimae, perpetua constantique aequabilitate directa. Eisdê etiã incolumellis eminent artificú manu de myrtetis ipsis effictae formae ferarũ, tigriũ, leonũ, aquilarum, naviũ et triremium bino remorũ ordine instructarũ. In aliis areis herbae plurimae,

quae huc,et illuc se torquent et inflectunt,deviae et dissipatae,cōfusae et implicatae in tantū ordinē, adducebantur, ut effictas figuras,nexus plusquam acu pictos viridi,pallido, et rubro colore intertextos,et imaginem Hebraiçae,et Romanae picturae intueri potuissemus. Cernere erat labyrinthos difficiles,et inexplicabiles, Creticos,Aegyptios, Lemnios,et Italicos multis ambagibus et circuitionibus, in quos intrantes exitum reperire nequibant. In media quadam area eminebat trūcus mali medicae vetustissimae, qui ramis excisis, intus terebratus,aquā,quae tubis occultissimis, et infra terram constructis ad illum deducebatur,argenteis fistulis spargebat longe,lateque minutatim,herbas, et flores, quasi granulis argenteis coronans. Aqua vero deducebatur ab stagno quodam in ipso aditu viridarii facto, quod totum quadratū est, intus bitumine rubro oblitum, et illud aqua perlucida clarissimaque plenissimū,omnis generis piscibus abundans: quorum hos parvulos, alios mediocres, multos incredibili magnitudine summis in aquis natantes aspiciemus. Alii in infimo stagno delitescūt,et ad diversa tēpora emergūt, submergentes se subito, strepitu minimo audito,vel umbra hominis aspecta. Sed incredibilis multitudo pisciū emergit ex aquis frustulis aliquot panis in stagnum conjectis. Quos videre est ad panem avidissime nando cōcurrere,rectos, transversosque cursus facere per totum undique stagnum, ludorū praebentes speciem jucundissimorū. Cum aquae pellucidae sint,et stagnū clathris ferreis auro obductis circundatum, et non procul a parietibus hortorum factū,viriditas omnis,vestitus parietū jucundissimi,mala citrea,medica,limonia,hesperia,corpora praeterea mortalium,capita, et ora,qua singulari forma sunt figuraque, tanquam in speculo clarissimo cernuntur. Quid quod de singulis infimis clathris,cum leunculi sint depicti,aditu patefacto,per quē ad omnes interiores cōcavos aquae deducuntur,confestim impetu praecipiti, magnoque fragore delabuntur aquae per circuitum universum

in stagnum. Quae concluso repente, cum minus opinamur, et dominus viridarii vult, profluere intermittunt, quasi cũctorum ore concluso, cum ora singulorum aperta maneant, et semper inhiantia; quasi revocatae aquae mãdata exequerẽtur Neptuni. Qui in fonte marmoreo in stagno medio excitato, ex aere factus, cum galea fulgente tridentique terrifico visus est aquis omnibus imperare. Atque amoenitates capientur hujusce viridarii non solũ inter viriditates, et flores ambulando, sed de subdialibus ambulationibus, de multis fenestris, de pergulis in omnes viridarii partes spectantibus. Cum viridarium istud aedibus amplissimis ornatum sit, tum porticibus quattuor, quas picturae mẽsium illustres, valdeque visendae cohonestant. Ianuarius effingitur primus omnium a Iano dictus, a quo annum inire scimus exeunte Decembri, cibum, potumque capiens: quia id temporis animalia maxime pastus appetunt, et hominibus aviditas injicitur edendi, propter appetẽtiam, quae excitatur calore se in intimas corporis partes abdente. Secundus erat Februarius in formã figurãque senilem, canis oppletus, rugis exaratus, longo capillo, barbaque longiore, pretiosis murium Scythicorum pellibus pallio suffulto penitus involutus, ut hoc habitu, et aspectu senilem aetatem referre, et palam ostendere hyemalẽ asperitatẽ mortalibus videretur. Est mensis vaga mutabilique varietate, plurimis aquis infestissimus, quae frequẽtes, et repentinae solẽt existere cum mutationibus et varietatibus et Solis accedentis, et recedentis in die saepissime, ventis cõtrariis et adversis, lenibus, et saevis perflantibus in singulas horas, et momenta minima. Huic proximus est Martius in figuram vinitoris, et villici, cum falce in manu, qui vineas amputet, palmitesque praecidat. Villicus herbas, et tribulos evellit, et ad olerum, et ad sationum cunctarum ortus, et progressus uberrimos, et ad purgandas perniciosis et non frugiferis herbis plantas omnes, et legumina, quorum fructus suis temporibus prospiciendi sunt. Sese offert statim Aprilis ab aperien-

riendo dictus, quo ineunte mense, cum flores erumpant, et omnia pullulare videantur, vestitu vario terra distinguatur, et amoenissime vireat, videre est Aprilem cum flore venustissimo tanquam adolescentem, prima lanugine barbam vestientem. Quem sequitur Majus. In quo cum omnia jam vireant in agris, et amoenissime floreant, animalia in summa quasi luxuria herbarũ gestiant, et caeli temperatione, et aëris salubritate, et amoenitate locorũ, et exspectatione fructuũ, tempus gratissimum est. Quamobrem in habitum et formã juvenis aspicitur, qui eximia sit oris dignitate, cõformatione membrorum omnium praestante, in juventutis flore cõstitutus, in equo insidens, et volucrem gestans in manu, quasi rusticationes, aucupia, venationes, et amoenitates consectetur. Majum consequitur Iunius, foenum secans quodcunque pratis in omnibus maturum conspexerit crescentibus jam nonnullis propter Solis ardores herbis, et nisi securi praeciderentur, marcescentibus omnino. Adest illico Iulius. Hoc tẽpore, cum omnia Solis ardoribus adurantur (exoritur enim jam id temporis canicula, signum infestissimum,) propter aestus gravitatem intolerabilem formam ille figuramque suscipit messoris, qui falce sua fruges maturitatem suam consequutas metat. Locum deinde tenet Augustus, in effigiem et similitudinem triturãtis, cum flagello in manu. Horridus est et deformis, varius et mutabilis: quoniam collecti fructus in horrea conduntur, et iste mensis in siccitate summa foedam relinquit, et nudatam terram, et vestitu florum pulcerrimorum exutam. Ille varias solet habere mutationes, ut primis diebus aestus adhuc vigeat, cum nondum canicula exierit, et cum ad exitum festinet multum de caloribus suis, et de Solis ardoribus remittit, Solis jam intolerãda vi fracta post caniculae discessum. Hoc autem mense matutinis tẽporibus frigus esse coepit multis in locis, ut vulgo jactetur illud, cum Augusto protinus adesse frigus. Inde suam occupat stationem September, qui, siccã jam et arida prorsus terra, cum ad agro-

agrorum cultura omnia comparentur, et ad iterandam renovandamque terram, rusticanorum instrumenta repetantur; agit agricolam vomere terram pestringentem, et eidem semina sua mandantem. Decimus est a Ianuaro October ages sordidum et foedum vinitorem colligentem uvas, et in corbes vimineas conjicientem, squalidum totum, et musto manantem plurimo. Vltimum antecedit November siccus, et frigidus, frigoribus terram astringens, et foliis arbores spolians. Sed quoniam tempus istud est quatiendarum quercuum, quarum glandibus sues pascuntur, praebet speciem rusticani concutientis ilices, et glandibus sues pascentis. Vltimus est December exitus et determinatio totius anni. In quo cum omnia frigoribus, et gelu conglacient, aves frigoribus confectae quasi praecisis pennis ad volandum suis se nidis contineant, itemque sues jugulentur, minacibus oculis, truculento vultu, in formā carnificis effingitur: qui gladium teneat in manu, et illum intentans in suem. Ita paratus est appetere jugulum grunnientis jam animalis. Ab his porticibus ingredimur in viridarium supradescriptum, cujus usque eo delectationum avidissimi sumus, ut saepius in illud ingredi cupiamus, saepius captare delectationes, et amoenitates. Quamobrem alterā viridarii multo breviorem descriptionem subjiciemus.

BREVIOR VIRIDARII descriptio.

Propter viridaria communia addam aliā multo breviorem viridarii descriptionem. Pulcrū satis est, et amoenū viridarium parietibus undique circundarum altissimis, parietes vero pinnulis pulcerrimis ornati, qui omnes malis Citreis, au t limonis convestiti in summum usque pinnularum habent speciem, et venustatem maximam, ramulis praesertim ex una in alteram pinnulam se inflecten-

tibus, et multis malis Citreis, et limoniis onustis, quae fulgêt et nitent ad similitudinem auri clarissimi, in cõplexu et ambitu pinnularum omnium. Viridarium istud habet a dextra, et a sinistra areas multis herbis, et floribus varii generis, et coloris stratas, et myrtetis, quae sunt magna accuratione resecta ad similitudinẽ tabulae venustissimae omni ex parte aequabilia. Hae areae circundatae sunt cratitiis parietibus, in quibus videre est formas leonum, taurorum, equitũ in equis insidẽtium, Satyrorum, Faunorum, Nimpharũ. Illud per calles in formam quadrivii factos, latere Malacitano stratos inambulare possumus. In medio quadrivio fõs est multis fistulis profluens jucundissime, et ipsas areas proximas latissime perfundens, et quasi granulis argenteis coronans. Totum est pulcerrimum ad aspectum oculorum, et suavitate florum, et odoris fragrantia aedem, quam habet, suavissime complet.

FASCICVLVS FLORVM.

CVm ingrediamur in viridarium, quos carpere voluerimus, flores colligamus, et pulcriores, et suavius olentes, et illos varios atque multiplices. Ex his cõstruamus fasciculum apte compositum, et arte mirabili politum, et alios cum aliis commisceamus, et vicissim interjiciamus flores diversis coloribus variatos et distinctos, et offeramus cui, collibitum fuerit, cum testificatione alicujus in illum nostrae voluntatis, his verbis officiorum, et urbanitatis aulicae plenissimis. Oramus et obsecramus, ut sumere fasciculum velis in manus, qui pulcritudinem tantam, et elegantiam oris praestantem deceat. Est venustatis plenissimus fasciculus, ex variis et dissimilibus constructus floribus, omni ex parte aequabilitate mirabili compositus, varietate nitens et splendens mirabili, et omni suavitate fragrans odoris, regiis manibus dignissimus, forma, specie, nitore, varietate, odore suo, nihil ut magis appetendum sit, laudandus, et spectandus summopere.

CALA-

CALATHVS FLORVM.

Aspice calathum rosarũ,et omnis generis florũ, eisdem floribus,quibus fasciculi construi solent, stratum. Primum vario multiplicique florum colore praebet speciem tabulae politissimae,tanto semper ordine,tamque mirabili arte politissim⁹ est, ut aliis floribus succedant alii,et omnes cohaereant conjunganturque mira semper aequabilitate constantes: nihil ut offensionis habeant, nõ emineant aliqui,nõnulli sint humiliores atque demissiores. Cum medius candidis,rubris,et pallidis floribus calathus varietur,atque distinguatur,tum orae calathi coronatae eisdem floribus aspiciuntur in orbem aequabiliter circumlatae complexum et ambitum calathi exornantes.

FLOS VNVS, AVT ALTER.

SI nõ tantum ab re nostra nobis otii fuerit, ut fasciculum, vel calathum componamus,florem unum, aut rosam alteram carpamus, quam narib⁹ admovẽdo percipiamus odorem suavissimum,et cum colorem floris,tum suavitatẽ odoris,tum ordinẽ et structuram foliorũ, ipsumque calicem extra patentem tanta serie et ordine foliorum continuatum,fila croci tenuissima,idest,florem ipsum calice contentũ, globulum lanugine sparsum,atque ipsa viridissima,quae circuitum foliorum,ne prona ferantur, suffulciũt et sustentant adminicula consideremus,tum contemplari nõ desinamus rationem,qua se adeo mirabiliter rosa circunfundit. Est enim animadversione dignum rosam latere inclusam suo viridissimo cortice,et primũ intus abditam germinare, donec globo paulatim universo turgescẽte, et in virides alabastros fastigiato,sensim rubescens dehiscit; ac sese aperit in medio calice luteos apices complexa.

LILIVM.

IN hunc modum considerare possumus lilia, quae nascuntur in viridariis caelesti colore, vel candore eximio, foliis striatis, et ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantibus ad similitudinē calathi. Horum labia per ambitum resupina, a summo leviter inflectuntur intra calicem stantibus filis croci tenuissimis. Totum autem lilium rectum et excelsum ab ima radice in folia usque consurgens quasi regia maiestate caeteris diversi generis floribus praecellere visum est.

FLOS CARYOPHYLATVS.

NOn omittam inter alios flores florem caryophylatum, qui pulcer et venustus, et florum omnium pulcerrimus et venustissimus habetur, numero foliorū magis auctus, quā rosa, vel liliā. Qui cum colore puniceo, vel candido sit, tum interdum maculis venustissime distinctus, et patulis foliis, et in sublime spectantibus, tum tensis et resupinis. Folia summa leviter incisa quasi pinnulis exornata, habet speciem et formam admirabilem. Quamobrem ex illis politos admodum et venustos fasciculos cōstruimus mira odoris suavitate fragrantes: quos, ut flos caryophylatus est, aut albere, vel rubere, vel utroque colore distinctos nitere videbimus.

ITER ASPERVM AC DIFFICILE.

IN agris vagati fuimus, et rebus rusticanis recreati vias amoeniores vidimus, nunc asperas et difficiles obeamus. Tres sunt viae ad eam urbem, in qua frater tuus est, una omnium, quas confecerim deterrima, frondibus et virgultis intercluſa, lapidibus et saxis infesta plurimis, passim acclivis et declivis, foveis et torrentibus, transitu unius fluminis latissimi, latibulis ferarum, insidiis latronum, montium asperitatibus, offensionibus locorum silvestrium, et caeteris difficultatibus, quae fingi, aut excogitari possunt infenia. Ferquam re-

cta nunquam, sed circuitionibus longioribus iter faciendum est. Atque illud longũ est, et devium ab iis locis, in quae contẽderimus: quippe quod ab oppido, in quo es, et esse cogitas, in accessum usque tuũ leucas plurimas abest, et saepe in mõtes altissimos ascensurus es, inde descensurus per declivitates huiusmodi, quibus nunquã queas insistere: semel ubi pes prolabatur sustinendi te ipsum nulla facultas cõcedetur, prorues praeceps in imas usque radices mõti subjectas, saepe cerebro sparso, vel damno ad minimum indumentorum facto, et multa cutis miserrimae strage, multo corporis sãguine profuso: quod saxa, quod tribulos, quod spinas praetervectus non potes non plagas accipere gravissimas. Quid quod aestus tempore, prae aestuariis ipsa conciduntur itinera, et ambagibus opus est, et circuitionibus plurimis ad iter regiũ repetẽdum? Atque his spatiis, dorso angusto, aut praecipiti, vel declivi loco, et aestuosis, et pulverulentis viis necessarium est non semel progredi viatores. Quibus in itineribus cõficiundis cũ neque oppida occurrãt, neque villae, neque cauponae sint, neque diversorium aliquod, in quo viatores reficiendi se vel levandi potestatem habeant, non arbores, ad quarũ umbram Solis ardentis vim frangendam exspectẽt: cum vastae sint quaedã, desertaeque solitudines similes Africanarũ, quae nunquam nõ aquarum inopia laborent; vides quid istius itineris peragratio habeat difficultatis? At in hyemem differes profectionem cum ignarus viarum passim vageris et aberres deviis et incertis itinerib⁹, nullo indice sese offerente, neque mostrante viam: incidas in torrentes, amnesque vado superãdos difficillimo, lubricis semper viis, incerto fallenteque vestigio, jumentis corruẽtibus, et inhaerentibus in palustribus coenosisque locis, et alte nimis limo submersis, unde nequeant neque nixu famulorũ extrahi. Atque imbre perfusus, vi saepe aquarum imbutus, non raro nivibus coopertus albentibus, molestiis, et aliis offensionibus itineris cõflictatus, nusquã locorũ, tecto etiam agresti, nisi post magnã distãtiã et

ſpatia confecta,quocunque perveneris,in tuguriola recipiẽdus accedas. Vbi contigeris caſulas culmis, paleiſque contectas,teta petere panem,vinum,carnes aliquas,tectũ, in quod te recipias,lectum,in quo jaceas,ignem, adquẽ te calefacias, et depellas frigus,lacernas,ocreas,galerum, reliquumque veſtitũ aqua plurima manãtem exſicces. Scilicet id miſerrimi homines ſuppeditabunt, qui cum aliquot paleas, ac dumos comportatos humeris filiorum per dies ſerenos,tranquilloſque congeſſerunt,non ſe parvam rem,nec mediocrem feciſſe putant. Nam caedua materia nuſquam illuc locorum aſportabitur. Atque haec quamquam fuerint, quae, quantula ſint,quamque nulla videre non deſines; tamen te ſaltem calefactum iri ſperato. Sed famuli, qui praeſertim duo pedibus tam difficilia debent et aſpera itinera facere, et quidẽ palliis in humeros impoſitis nivis,et aquarum vi miſerandũ in modum manantes, cum flammarum brevium,et parvularũ participes eſſe non poſsint,et ſecum praeclare factum in his oppidulis videant,cum humus detur ad requieſcẽdum ex itinere; haec perpeſſu difficillima aeque famulos toleraturos eſſe exiſtimabis? Coenam,aut prandium depoſce,jube ſterni mẽſam,proferri mappas, jejunus excedes, niſi pane fueris atro contentus, aut tecum quidquam in manticis comportandũ curaveris. Nam carnes totũ annum homines illi non guſtãt, niſi caepe,et allia,quibus veſcuntur. Cũ carnes nacti fuerũt, viatorum eam norunt eſſe gratiam. Alia via multo breviore,aperta, et directa,comitatu multorum iter haberi ſolet, et tutum,et facilius;quod terra petere contendunt omnes,qui, quo tu profecturus es,iter conficiunt. Neque opus eſt, illud aliquo viatorem convertere,non etiam paſsim flectere, ſed in itinere quemquam eſſe ſatis eſt,ut veſtigiis viatorũ, et jumentorum ductus ſine errore aliquo propoſitum et conſtitutum iter conficiat. Si vis rationem tenere profectionis,via trita Madriti me aſſequeris,quae per Carmonem eſt uſque ad fines Caſtellae,quo iter Cordubã, et inde Toletum,a qua urbe

be iter est unius diei Madritum usque. Frequētia plurima oppidorum est, et minimum non tres leucas distat. Duae in itinere sunt urbes Hispaniarū ornatissimae, Corduba, Toletūque. Quarū visendarum gratia diverterem ego, quamquam longius fuisset iter. Deinde ab oppido tuo Madritum abest quatridui. Hospitia sunt magnifica satis lautaque, quibuscúque hospitibus recipiendis idonea, et aliis alia celebriora. Vt diversemur, invitabimur, et interpellabimur ab hospitibus vix in urbem ingressi. Quae cum comparata fuerint, si quid opus facto sit, astabunt administri, tum dabitur cubiculū instructum et ornatum magnifice, famuli collocabûtur omnes ad voluntatem, comparata concinnataque cibaria ministrabuntur, quaecque comedentiū ora appetierint, illa statim apponentur in mensam, expedientur apposita, succedēt missus, qui deposcentur pullorum, perdicum, et omnis generis aviū pinguium, et satis opimarum, munditia singulari et elegantia ministrorum, atque haec dimidio minoris, quam communiter comparari solent. Quamobrem quoniam, ut inquis, instat iter necessarium ac subitū, praevideris, ut viae tuto te committas, ne cum multū viae progressus fueris, cogaris facere, quod alii multi molestiis gravioribus acceptis fecerūt, ut reverterentur ex itinere multorum dierum viam progressi.

ANIMALIA TERRESTRIA.

QVamquam pro varietate rerum, quarum variā ac multiplicem materiam tractandam suscepi, in ea nonnulla obtruserim terrarum animalia, quae magis materiae tractatae convenire videbantur; tamen aliquot describēda modo statui, prius quā in urbanas res, et aedificia, quae sequūtur ingrediar. Quod silvis, montibus, lucis, solitudine, pascuis, et cāporum spatiis longissimis vagentur potissimum. Non omnia tractabo tamen: quod neque nostri instituti, neque pruden-

tiæ fuiſſe putaverim ullius id facere; cum libros et volumina maxima tantum tamque numeroſum animaliũ genus desideret. Nos autem illa propoſuimus, quæ ut in uſu communi, ſic in vulgari ſermone poſita ſunt. In his autem animalibus deſcribẽdis ordinem indicis Alphabetarii, quẽ viros doctiſsimos tenuiſſe ſcim?, ſequuti ab agno deſcriptiones inſtituamus.

AGNVS.

Quocunque te convertas, aut ad Græcũ, aut ad Latinum ſermonem, agnum utraque nominis declarat etymologia mitem, et manſuetum. Qui parentem inter reliquum gregem, et multitudinem ovium internoſcit. Nihil ille damni facit. Neque dentibus, neque capite, neque cornibus, non ungue laeſit unquã. Pulcerrimus ac venuſtiſsimus eſt, natura quietus ac placat?. Lana corporis molliſsima, caro ad hominũ eſcas tenera, pellis ad varios uſus, et ungula ad medicinam faciẽdam. Ille balatu multo matrem e cõſpectu amiſſam quaerit: quam ubi invenit, geſtire incipit, et ad matrem adhaerendo blandiri cauda, erecto capite mammas appetere, et poplitibus flexis prioribus ſugit avidiſsime, et ad lac exprimendũ ubera matris magis magiſque premit capite. Quem ſatiatum videbis ſalientem geſtientemque antecedere reliquas oves, facere curſus multos ad matrem adeundo redeundoque. Nihil illo mitius eſſe poteſt: qui conſpectum lupi fugiens præ timore pavidus ac ſtupens conſiſtit, et cum illum lupus naneiſcitur, nulla ſui corporis parte defendit ſe ipſum, non balat mutus omnino manens, nullo balatu conquerens, aut paſtoris opem implorans decerpi ſeſe dilaniarique dentibus lupi patitur immaniſsimi. Quemadmodum ductus ad lanienam, cum jugulatur, nullum edit balatũ? quid? agnum exue pelle, mali quid vis perpetietur. Eſt enim natura ſua mitiſsimus et manſuetiſsimus.

ARIES

ARIES.

ARies ab aris, quib⁹ immolari solebat, dict⁹, neque magnitudine vervecis, neque tantis viribus esse solet. Pulcro est ac visendo aspectu, erecto capite, dura frõte, et ad impetendum apta, cornibus huc, et illuc ab utraque frontis parte productis, inflexis et in tortis varie, et in extremitate acuminatis. Reliquũ corpus lana vel villis vestitũ est. Pede semper firmiter in terrã impresso progreditur. Quod facile quidem est arieti propter ungulam diffissam. Invadens et impetens habet impet⁹ acres et vehemẽtes, viribus denuo susceptis, et quasi redintegratis. Qui prius retrocedendo ad recipiendum animum, et vires, spatia nonnulla percurrit, et conficit summa celeritate, saltu, vel cursu veloci, et quam magno vehementique impetu aggrediendo adversarium. Nihil arieti occurrit, quod difficile videatur esse, quod infestũ et infensum magnopere; quin illud cornibus, ac fronte ferire non audeat, et saepe multum ac diu non perstet.

ASINVS.

ASinus animal gerulum, plagarum inter jumenta patientissimus, laboris, et famis maxime patiens, corpore macilento, et deformi, frigoris impatiens, tardus et piger incessu, et ob eam causam verberibus promovendus, rudi admodũ et absona voce rudit, spinisque adhuc teneris vescitur, et quocũque pastu cõtentus. Quippe qui foliis, spinis, vel salignis, vel objecto fasce sarmentorũ, quibus fere omnia loca terrarũ abũdant, etiam glisicit. Ad usus autem hominũ, et commoditates aptissimus est. Quãquã autem infirmus et debilis pro exiguitate tamẽ corporis ad onera cõportanda, ad vehẽdos homines rusticanos nõ exiguas praebet utilitates. Quod mirabile magis videbitur, cũ totũ diẽ nris cõmodis serviens

magno sumtui non sit;et paleis in urbe sustentetur, et cum aliquid addendum fuerit,id quidem non multum sit, et illud quidquid est,quod datur,non diligenter admodum purgandum. Hinc licet intelligere quā parvo labori sit domesticis, clitellas totos dies sustinens,et onera comportans, quae pro viribus ferre queat. Quocūque illum egeris,iter persequitur. Primas duas leucas nō progredi,sed advolare videtur. Quod si remiserit quidquam de celeritate suscepti cursus,stimulis agita,fune percute,reliquum iter mira alacritate cōficiet praesertim aliquoties factum. Nam sunt aliqui, qui primum ut se in viam dederūt,incredibiliter incitata celeritate progrediūtur,ut evolare , non currere videantur:deinde eos cito fessos de via et spiritus,et pedes deficiunt,et pedum saepe tarditate constricti sunt ad currendum. Quod si de bonorum illi fuerint ac praestantissimorum numero, non offendent, non proruent,neque dejicient insidentem de clitellis:quod pacatus et mitis natura sua sit, nullam molestiam exhibēs, nisi cū rudere coeperit. Si paveris domi tuae,eum habebis aut fuscū, aut nigrum,vel albentem villis obductum,acuto capite,longis auribus,atque illis fere semper arrectis , ut cum audiendi sensū acerrimū habeat,quasi paratus videatur ad onus quodcunque perferendum.

APER.

Constat aprum efferum et immanem, silvestrem et mōtanum esse,qui montes,et loca silvestria peragrat. Is aspectu suo,duobus dentibus,corpore setis horrentibus terrifico,tanta feritate est et immanitate naturae,ut nullum venabulum,nulla tela exhorreat inimicorum. Quin telum cū habeat infixum in corpore,tum cum venabulo mortifero trajectus est,magis saevire visus est,et se erigit ac cōfirmat ad vulnus ulciscendum oppositu sui corporis irruens in venatorem: dentibus illis exertis,quibus quidquid objectū fuerit , et oppo-

positum nanciscens, totum illud quod cunque sit, discerpit et dilaniat. Ita vero pugnat, ut os in latere durissimũ, latum admodũ, et valde spissum tanquam scutum fortissimum ex ferro factum objiciat et opponat ad ictus adversariorum perferendos. Vbi bellum imminere videt, et adesse, dentes in arborem infigendo explorat, an hebescere videantur, an acuti sint, et ad vulnerandum appositi. Quos si obtusos sentit, herba, quam origanum dicimus, acuit ad praeliandum. Quãtam vero in armando corpore quasi lorica quadam solertiam adhibet, cum multum diuque terendo perfricandoque corpus truncis arborum immanissimarum, et se in locis lutulentis coenosisque volutando, et eodem postea durando corpore, quasi glutinum durissimum, quod trajici non valeat, coit? quod Solis ardoribus durescẽs robore multo majore corpora aprorum armat ad ictus telorum, quae vi quacunque in illos mitterentur, sustinendos. Quae comparatio ad bellum faciendum, tam multoque ante diligens praemuniendi corporis provisio ferociorem et immaniorem aprum reddit. Adde ante praelium committẽdũ ictus ungularum crebros, quibus percutit et perfodit terram, setarum horrorem terrificum, quas erigit, et in sublime tollit, aciem dentiũ ostensam horribilem, et exertum utrumque dentem, quos concutere collidereque non desistit quasi semper terrifico, ut totus effraenatus et praeceps furor illius videatur; quem pauci, atque ii fortissimi frangere non possint. Tantam oculis, et corpore, ex ore ipso, et ex intimo pectore crudelitatem spirat aper.

BOS.

CAmpania boves generat albos et exiles, non vastos fortes, laborem tolerantes, et colendis agris habiles, quadratis, et grandibus membris, et solido corpore, denso, brevique, musculis ac toris ubique surgentibus, colore rubro, vel fusco, tactu corporis mollissimo, cornib[9] proceris, ac nigrãtibus,

tibus,et robustis,ac sine curvaturae pravitate, fronte lata,et crispa,magnis,et hirtis auribus,oculis,et labiis nigris,subnigrisque naribus,resimis,patulisque,cervice longa , torosa et compacta,palearibus amplis,et paene ad genua promissis,pectore magno,vastis armis,capaci ac tanquam implente utero,lateribus porrectis,lumbis latis,dorso recto planoque,vel etiam subsidente,clunibus rotundis,nervosis cruribus , solidis,compactis,aut rectis,sed brevioribus potius , quam longis,nec genibus improbis,vngulis magnis,candidis,longissimis,et setosis pilosisque.Qui dẽtibus summas dumtaxat herbas carpunt,radices non laedunt,animantium soli retro pascuntur multi cibi edaces,verum in eo conficiẽdo lenti . Nam hi melius cõcoquunt,ideoque robur corporeum citra maciẽ conservant,qui ex usu potius quã festinanter mandunt . Sed ipsi boves,facile apparet aspectu ipso,motuque corporis,quã vis cornua habeant,quam mites et mãsueti sint. Quippe qui sensim progrediũtur,et gradum quasi pompa quadam, et jactatione faciunt palearibus de mento pendentibus, latissimo, vastissimoque vẽtre, gressu firmante vestigium. Illa denique totius corporis mole a mento incurva usque cornus tecta attrectari se facile patiuntur. Idem jugum impositum patienter ferunt,arant , et iterant terram aratro , conjuncti currus agunt,quos virga,et sibilo , quo bubulcus illos agit, ducit,et reducit ad voluntatem suam.

CAMELVS.

CAMELVM inter armenta pascit Oriens vastum animal atque deforme . Quanta enim foeditas inest , et deformitas in ore Camelorum ? aspice colli longitudinem, crura similiter longissima , quibus immodice diductis atque divaricatis foedissime procedit dubium,et imbecille vestigium ponens in terra ; neque celerius , neque tardius , quam moles corporis et gravitas perfert , sese commovere solet .

Ven-

Venter longo intervallo, inter dextra, et sinistra crura interjectus est immanissimus et vastissimus. Duo tubera habet in dorso, medium modice depressum est tergum, ut vehere possit insidentes, et onera, quae imposita fuerint, comportare. Haec cum imponuntur, tanta est animal mansuetudine praeditum, ut ad onera suscipienda se totum sua sponte demittat. Sed ea est natura, ut insolitum pressum et gravitatē onerum perferre nequeat. Lutulentas aquas haurit, quas conculcans pedibus, coenum excitat, ut turbentur. Nihil camelo facilius, neque tractabilius, quem puer vix jumentis agendis assuetus ad arbitrium et voluntatem suam aget. Tam incredibili tamen est patientia, ut sitim triduum, aut quatriduū si opus fuerit, perferre consueverit. Iratus stridet horrendum in modum.

CANIS.

Mira Canum natura est, et egregie fidelis ad aedium custodiam, et hominum; et eorum rabies effera & immanis ad omnē impetum faciēdū. Sed non sunt eodem semper corpore, neque colore praediti, et ad usus varios accommodati. Parvo, aut mediocri, vel longo corpore, atro, cādido, vel alio colore, vel maculis distincti. Atque ut est natura, color, et habitus parentū; canes suscipi plerunque, et in lucem edi solēt. Canes domibus, atque villis custodiendis adhiberi solēt acres et immanes, qui latrent, si quando fures, vel externi venerint in aedē; ut auditis latratib⁹ fures fugiant. Qui in ignotos homines lōge aspectos saevire incipiunt, ringi etiam, seque cōparare erecto collo, distorto rictu, dentibus exertis et ad latrandum, et ad invadēdum. Quos ubi ad villā viam affectasse vident, quam multo, magno que latratu acres, et vehementes canes, praesertim si a domesticis impellantur, et incitentur in homines externos et ignotos, prorūpant, et advolāt quam rapido et incitato cursu: nec persequi desistunt quo

ad consequantur. In quos accedétes agitati rabie, incitatique acerrime, toto ferũtur impetu, neque lapidibus, neque glebis, neque fustibus arceri possunt, quin magis latrare perstant, et quam vehemẽter invadere in crura, in corpus, et saepe se duos in pedes erigentes, in faciem, aut in collum, quod magis propinquum est, involãt, a fronte, a tergo, et a lateribus adoriendo. Miser homo, quem canis insectatur vix se tueri potest in omnes partes versando corpus, ne crus unum, aut alterũ dentibus impetat, et aliquo morsu carnem dẽtibus adactis et impressis accerrime evellat. Ita homo saepe implorare opẽ villici, et clamare, ut arceat et fuget canem, qui deterritus a domesticis latrare destitit, aut manibus apprehẽsus detinetur, et saepe vi retrahitur collo tractus, et raptatus cruribus, ne homini damnum faciat: qui exanimis trepidat simulatque villa canibus personare coepit. Qui quemcunque externum praesertim hominem aspectu terrifico, et ore inhiante, furentes invadũt. Qui hosce canes acerrimos custodes habere cupiũt, robustos eligunt, eosque ligatos interdiu semper includunt, noctu solvunt. Sunt enim mirabiles in custodia, praeter dominum, aut domesticos, agnoscentes neminem.

CANIS VENATICVS.

CAnis venaticus ex diverso canum genere, laetus et alacer est, qui auriculas movet, frõtẽ dirigit, circunspectat, et ferarũ vestigia, tractusque sequitur olfaciens. Mira autẽ hujusce canis disciplina spectatur, dum paret domino, neque illum relinquit, sed suspẽsus spectat, donec ad persequẽdum mittatur signo, quod dari solet currendi. Vbi comprehendit feram, non mediocri afficitur voluptate, captam servat ad domini adventum, vel ad dominum ore transversam vel pendentem defert. Siquidem necavit ipse discerpere, et sanguinem avide lambere gaudet. Quodsi, (quod non raro ac-

accidit) cursu confectum, et spiritu quantum supererat extrema contentione consumto exanimem assequitur, prorsus non attingit, astat autem cauda tantum gesticulans quasi non pulpae, sed virtutis ergo certasse videri velit. Quoniam vero canes hos praedam odorari necessarium est, olfacientes insequuntur. Atque canem odoratem quidam autumant praestantissimum quadratum esse: quem venatores omnes probant, et brevé, simo potius, quam adunco rostro, capite cōcinno, cruribus posterioribus eadem fere altitudine, qua sunt anteriora, pectore, quod non sit majus vētre, dorso plano, et porrecto ad caudam. Oculi sint agiles, et crebro moveantur, aures pendulas arrigantur frequenter, caudae quoque mutilae frequens motus, et rostrum terra vagetur et erret odorās: qui dum feram quaerit sentes et spineta diutius odoratur, et sagax admodum est. Commendatur imprimis et ille, qui post praedam inventam dominum accurrentem exspectat. Canes ita investigent, ut a viis et trāmitibus mox recedant, capita terrae obliqua admoventes ad vestigia subrideant, aures que demittāt, et facies subinde oculos per singula volvāt, et caudis blandiētes multis in latera orbibus per vestigia simul omnes progrediantur. Sed ubi leporem ipsum invaserint, tū venatori planum faciant pergendo celerius, significando vehementius animo, capite, oculis, gestu corporis, intuitum modo retro, modo in leporis latibula dirigentes impetu diverso in rectum, in adversum, in obliquum, et vere jam arrigendo animum, ac gestiendo. Cum propter leporem sint magis instando premant, illum persequantur, neque remittant ingēti clamore latratuque; cum lepore, quacunque cucurrerit, evadentes, ut velociter semper, alacriterque persequantur.

CATVLVS MEDITENSIS.

EX duabus superioribus exercitationibus facile cuicunque fuerit in omni materia canū Latinè loqui. Quamobrem

Aa catu-

catulum Melitensem solum describamus. Qui parvulus est, et indeliciis magnis habitus. Alitur ad jucúditatem mulierum plerunque nobilium. Is nulli usui est ad rerum domesticarum custodiam, nisi ad usitatam hilaritatem, ad ludendum, et ad se oblectandum cum illo. Qui parvulus venustate, et specie jucunda est, saepe candidior nive, pilis obductus albentibus. Ille nunquam consectari desinit mulieres nobiles incedendo, quo illae contenderint, aut stando si constiterint, vel jacẽdo propter illas, si consederint. In gremium insilit, et ad cyclades se applicat, et ad haerescit, et in duos erect' pedes collum appetere videtur. Laetus semper et alacer de foeminarũ manibus escam capere jucũdissime solet, vocatus accurrit, discedit illico, redire solet paulo post, et statim revocatus puncto temporis, et in pedes se erigere, has, aut illas res capere, easdẽ ferre quo praecipiatur, aut significaverint dominae, jussus referre mirabili alacritate gestiens. Interea singularis est hilaritas domesticorum, qui catulum ludos facere, et ad rem objectam, et statutam ante oculos arripiendam eundem certatim provocare student, et cum catulus appetere rem festinet, conatus illius, et appetitiones re sublata saepius, demissaque statim, aut in orbem tracta, raptataque, ut minime nanciscatur, deludere trahentes, et agentes quoque diversum, donec fessum et defatigatum relinquant. Denique mulieres capere catulos non semel solent, et in gremium collocãtes demulcent capitulum venustissimum, os cõsputant leviter, atque attrectatu multo indulgent, et adeo blãditiis usitatis, et ut religiosi viri decorum servetur, silentio involvendis. Ille ore, cauda, corpore blandiri, et assentari dominae suae perstat, hujusmodi ludorum, et blanditiarum non insuetus.

CAPRA.

Caprae pellibus varii coloris, et villis plurimis vestitae agiles sunt et veloces admodũ, quae nesciunt in eodem loco

loco diu permanere propter inexplebilem aviditatem vorādi. Atque ita vagae solutaeque currendo saliendoque petere consuescunt planas, et acclives, declivesque partes. Item rivulos, foveas, sepimenta, et objecta quaeque virgulta transilire non desistunt, et pastū capessere, carpedo frōdes, virgulta, vel saxa humida, et musco oblita lambendo rumināt: tamen in montosis potius locis, quam in herbidis campis pascūtur. Alūtur herbis, et arborū ramusculis, quos ore possunt attingere in montibus, et convallibus. In pascēdo loca crebro permutant, summumque tandem herbarum contingentes. Quāobrem nihil mirum si silvestribus, (ut praedixi) delectentur saltibus, potius quam pratis, studiose de fruticibus pascētes agrestibus: nam nec rubos oderunt, nec vepribus offenduntur. Ovibus robustiores sunt caprae; quae nunquam nō persentiri possunt propter crepitum, quo currunt, aut saltant, et propter spiritum, quem nō naribus solum, sed etiam auribus ducunt. Turpis est et libidinosa natura caprarum, quae, cum ardeant maxime, atque intus corpore ipso deflagrēt, prae reliquis animantibus lasciviā sunt incredibili, et effraenata libidine feruntur in mares.

CAPREAE.

CApreae in summis montium jugis commorantur, quae ad boū saepe magnitudine accedunt, Ipsarum armi, et crura luxuriosis pilis fluunt, tibiis parvis, frontibus rotūdis, oculis cōcavis, non valde projectis sunt cornibus, post primū ortum utrisque ab alteris longe aversis aberrātibus, et incurvis. Nō enim similiter atque aliarū caprarū recta existūt: sed eatenus retorquētur, ut ad armos pertineāt. Ea corporis ad saliēdū habilitate sūt, ut ex cacumine in aliud longe distās trāsiliāt; et tametsi earū quaedā, dū ex uno vertice in alterū saltare cōtēdit, ob nimiā intervallorū distātiā per perrupta saxa

praecipitatur non tamen laeditur. Sic est adversus saxorũ duritiem membrorũ resistente firmitate, ut nec cornua frangantur, nec caput diminuatur, quin de locis altissimis praecipitans sese, cornibus se suis illaesam suscipit. Has jaculis, vel retibus venatores capiunt in summis montibus vagas et errantes. In patentium autem camporum aequoribus quilibet vel tardus pedibus eas, quod in his locis non valent ad fugiẽdum, capere potest. Earũ pelles, et cornua commoditates aliquot habent: nam in frigidis tempestatibus, ad vim frigorũ, et hyemem excipiẽdam pastoribus, et fabris materiariis pelles mirifice prosũnt. Cornua ad hauriendam aquam de praeterfluentium rivorum confluẽtibus, aut e fontibus ad depellendam sitim non minori usui fuisse dicuntur, quam calices ipsi. Siquidem tanta capacitate sunt, ut in bibendo respirare sit necessarium.

ALTERA CAPREAE DESCRIPTIO.

Quis non admiretur naturam caprearum, quae agrestes atque montanae sunt, semper silvas, et montes excelsos incolentes, et inter abrupta saxa et praecipitia periculosissima versantes? Quare mira est agilitas et celeritas in cruribus. Quacũque procedunt, semper crepitu crurum perstrepunt. Tam acerrima sunt oculorum acie, ut res, atque homines longissimo intervallo apparentes prospiciant. Non in planis versãtur locis, sed in editis et excelsis, in arduis ac perruptis, in montibus altitudine miranda impendentibus, in praecipitiis difficillimis valdeque periculosis. Quae si quando homines, vel feras adventantes viderint, de saxis, perruptisque montibus in infima loca se dant praecipites, sine damno et offensione minima corporibus sustinẽdo sese. Quia veto in cursu, saltuque velocitate sunt et agilitate singulari, damas appellant multi. Atque herbarũ extremitates depascũt,

hr-

herbas omnes, et ramusculos transiliendo; qua sunt celeritate pedum incredibili.

CERVI.

CErvis cornua sunt excelsa, oculi magni, collum debile, exigua cauda, crura perquam gracilia, dorsum pingue, nares quaternae, pedes bisulci, pulcritudine, et magnitudine cornuum ramosorum omnibus facile feris antecellunt. Soli cervo cornua omnibus annis decidua. Soli stato veris tépore amittunt; quae donec recipiant, occulunt sese, et primum quasi cute vestita hirtiuscula emittunt, atque id téporis noćte exeunt ad pascua: sed cum creverint Soli exponūt, ut excoquatur et siccetur. Vbi jam arborum attritu, cum ea scalpant, non indolent, ea relinquunt loca, confisi jam habere se, quo repugnent. Flumina tranant gregatim porrecto ordine, et capita imponentes antecedentium clunibus, vicissimque ad terga redeuntes: unus praeit reliquis natando dux ad trāsmittendum: hunc alter capite innitens tergo insequitur, et similiter caeteri deinceps sequuntur. Cum autem primus natando defatigatur, ad extremum agmen iste recurrit, et caput in alterum inclinans paululum a labore recreatur: secundus recens defatigato succedēs anteit, postea reliqui omnes in aliorum vicem succedentes duces efficiuntur. Pedibus tāquam remis utuntur, capita excelsa tanquam vela vētis permittunt. Vi canum urgente sponte confugiunt ad homines. Est autem cervus animal simplex, et omnium rerum miraculo stupens adeo, ut equo, aut bucula accedente propius hominem juxta venantem non cernant, aut si cernant, arcū ipsum sagittasque mirentur. Stupent omnia; propterea facilius obvios sepraebent sagittantibus. Cantu venantium alliciuntur, demulcēturque. Itaque unus canit alter a tergo ferit. Sed si erectis sint auribus sentiunt, submissis interimuntur. Canū latratu fugiunt, capiunt aliquot intervalla quietis. Stātes res-

piciunt cum aliquis appropinquat. Fugiunt telo percussi, et hoc fit intestini dolore tã infirmi, ut ictu levi rũpatur propter tenuitatem integra etiam manente cute.

CROCODILVS.

CRocodilus habet formam lacertae, cujus oculi hebetes sunt et obtusi in aqua, acerrimo tamen est aspectu oculorum in terra. Solus ex omni genere belluarũ elinguis. Qui menses quattuor hyemales jejunus permanere dicitur. Adeo cute dura, et aspera, ut propter duritiem ab omni telorũ ictũ invictus putetur esse. Vnguibus armatus defendit sese cõfligens acerrime. Mirae quidẽ fraudes illius atque fallaciae, qui procul conspicatus hominem pietatis simulatione collacrymat, et impius appropinquantem devorat in gurgitem et in voraginẽ ventris immanissimi inferens: ut licet ex mole corporis et magnitudine miranda conjicere.

DE CVLICE.

CVlex ex insectorum numero est, qui magnam affert admirationem considerantibus vim, rationem, et absolutionem perfectam, tot et tam multiplices sensus, quos Deus Optimus ac Maximus in tam parvo corpore collocavit. Videt enim, audit, gustat, odoratur, atque mira subtilitate, et elegãtia pennarum sese effert in sublime. Crura illius admodum longa sunt, quae cum vult porrigit, et adducit cum opus fuerit. Alvus concava in caveae similitudinem sanguinem sitit, praesertim humanum. Cum autẽ aculeos, quos habet, erigit, et emittit in aliquem, quam alte infixos, impressosque relinquit, in frõte, in facie, in manibus, tumoribus non parvis excitatis, et notis ad multum tempus apparentibus aculeorum. Ita telum ad perfodiendum culici natura dedit acuminatum, ut

üt fistulosum etiam, et aptissimum tribuerit ad absorbendum sanguinem humanū: Clangore perstrepit horribili; qui quacunque volaverit culex instar buccinae personantis exauditur. Non parvum suscipiunt homines laborem in avertenda abigendaque bestiola hujusmodi deterrima in nullas partes oris non involante.

CVNICVLI.

CVniculi sunt cādidi, atri, fusci, subflavi, rufi, varii, et aliis coloribus, natura sua timidi, et locum, ubi aliquid senserint periculi, relinquunt. Quodsi unus, aut alter migret, reliqui gregatim abeunt. Cuniculum viverra in specus et cuniculos, qui sunt multifores in terra, pellit in retia.

DRACONES.

VIdimus saepe depictum draconem vastum et immanē, horribili figura atque forma, erecto capite, apertis oculis, et acerrimo aspectu, huc, et illuc aspectantem, et inhiante ore, quasi caedem anhelantem, et mortem minitantem illis, qui propius ad illum accesserint. Caudam effert, demittit, et intorquet, et inflectit in has, et in illas partes, et elatam sustētat per aliquot intervalla temporis, quasi in elephantū, quocum bellum gerit, impetum facere paratissimus sit. In custodia quódam propter acerrimam oculorum aciem Minervae, Hesperidumque fuisse dicebatur; vel quia apertis semper credebatur oculis dormire, diram et immanem retinens ferocitatem.

EQVVS.

NE VITIO nobis vertatur, quod cum in alio loco describamus equum, in hoc omittamus de tanto

animali quidquam dicere, qui proprius et communis est animantium, paucissimis verbis effictum formatumque vobis dabimus: quem quotidie videtis neque vetulú, neque tenerum, sed medium inter utrumque interjectum, illius equitis, quem vos scitis, et equitandi gloria praecellenté laudari cúctorum equitum sermonibus audistis. Obviam igitur fit vobis ille vir clarissim⁹ in equo nó intractato, et nouo; sed quo magis consuevit libentius utens. Qui totus candidus est, pulcerrimus, atque venustissimus ad aspectum, ad equitandum speciem habet, et pompam insignem, ad cursus faciendos alacritatem, et celeritatem: qui simulatque inire cursum visus est, cum omnes equites spectant ineuntem, persequentem, et conficientem cursum tanta velocitate pedum, ut non currere, sed advolare videatur. Neque opus est priusquam ad finem veniat sustinere: sic consistit, nec minimum longius progrediens tanta cum venustate, et sui ipsius admirabilitate currétis, vt suos equos, qui adsunt, nullos ad hunc cóparatos ducant. Nunquam illius incitare velocitaté sibilis, aut habenis ipsius fraeni necesse habet dominus; non admovere calcaria, non ilia cruribus suffodere, non virga, quam equites plerunque ferunt in manibus, collum percutere. Sic fertur incitatus velocitate sua incredibili in finem usque cursus, ut cum alter eques cum hoc cursum susceperit, nisi detentus a domino illú in medio saepe cursu relinquat a tergo. In quo mirabile est istud, quod sic eques cum altero cursum persequi consuevit in hujusmodi equo, ut saepe equité alterum in cursu exspectare videatur ad cursus aequabilitate mirabili cóficiendos. Atque hanc equus iste praestantiam prae se tulit et excellentiá a teneris annis, cum in campis pullus exultans et gestiés iter ingrediebatur intrepide, nulli⁹ rei aspectu, nec strepitu terrebatur, fossas transibat sine cunctatione, transilibat torrentes, tranabat fluvios, atque adeo in loca se difficillima inferebat, et intrudebat impavidus: ut cum ab hoc tempore spectare liceret egregiam indolem, et bonitatem equi praeclaram, su-

per

pervacaneum videatur singularum corporis partes me persequi velle describẽdo. Quemadmodum scilicet capite fuerit brevi, ac polito, oculis prominentibus, et accensis, auriculis brevibus, et arrectis, naribus patulis, et ignem spirãtibus, collo in gallorum morem incurvo, atque speciosо, densa juba, et in dexteram profusa, lato, et musculorum toris numeroso pectore, grãdibus armis, et rectis, lateribus inflexis, spina duplici, vẽtre subacto, latis lũbis, pulcris, ac pinguibus, et mollib⁹, atque altis et rectis cruribus, terete genu, parvoque, neque introrsum spectante, rotundis clunibus, latis, ac pinguibus, et longe aspectu suo pellucentibus, ungulis altis, et concavis, rotundisque, atque in incessu non vulgari gradu, sed molli, alterno crurum explicatu cum glomeratione; ut sine molestia, atque ullo succussu, mirabili pedum volubilitate vehat insidentẽ, properando, currẽdoque; denique corpore ipso grandi, sublimi, erecto, aspectu quoque agili. Cujus de longitudine nihil dicam praeter quam quod ab equisonibus recognoscitur, ut longius non sit, quam quod ipsa natura postulet. Qui his naturae donis praeditus fuerit equus, dato signo congrediendi nullos strepitus exhorrescet, nec aspectas umbras formidabit, stare loco nesciet, vibrabit auribus micabitque arrigens eas, atque deprimens; hinnitibus complebit aëra universum, prae spiritu vehementi, prae ferocitate maxima. Artus tremefaciet totos, et totus anhelabit fremens, totam continuo quatiens jubam, et ungulae solido cornu feriẽs excavabit terram, ejiciet pulverem, seseque eriget in medias auras, ut impetu praecipiti medium corripiat campum, et spatia quaecunque praetercurrens et praeteriens Euro velocius.

ELEPHANTVS.

INTER animalia primum omnium Plinius enumerat elephãtum, quem magnitudine corporis, incredibili robo

re vastitas ipsa et immanitas portentosa demóstrat. Vires invictas ostendunt acies prostratae, et hostium agmina cóculcata, arbores procerae frontis ictibus fractae prostrataeque, ad mandendú corticem lapides sepae collisi, et immanes trúci, qui radices habebant altissimas, et magnitudine viriú evulsi fuere, frós latissima, et fortissima, promuscis ad capessédos pastus aptissima, dentes in magno pretio habiti, et eximio cádore praediti, corp⁹ maximú et vastissimú. Tergo admodum duro sunt elephâti, et mirum in modum vétre mollissimo. Neque ullus pastus est tam difficilis, quem non decoquant, cortices enim, lapides, et truncos, suo calore digerunt. Quid illud, quod cum villis vestiti non sint, neque caudae praesidio muniantur, cute ad specié et similitudiné cácellorum donata, muscas, et animalia caetera infestissima abigunt contrahendo paulatim cancellos, et eisdem inclusas et capras bestiolas conficiendo? Videre illos est pavidos et formidolosos, audaces et intrepidos, cum animadvertút vestigia hominum, homine nó aspecto metuere insidias, totos tremere, consistere statim, circunspectare huc, et illuc, ignem naribus flare, spirare minas, neque ullum gradum facere, sed agmen circumagere ducé eorum, et alio, quasi paratas insidias videret, celeriter reverti. Quantum autem roboris ac virium habeant ad impetus non unius solum hominis, sed saepe fortissimorum exercituum sustinédos, ac propellédos, quod legimus vulneratos, et interfectos homines, et acies prostratas atque deletas, et in Italia, et in aliis terrarum partibus robore et invicta fortitudine elephantorum, facile cójiciemus. Cum sint hac fortitudine, et magnitudine virium praediti, societatem coisse tamen cum hominibus videntur; quorum formam et figuram procul aspectam, non secus atque suam diligunt: et ita multis domitis, et condocefactis utimur, et illorum acerrimis ad nostras utilitates sensibus.

ERVCA

ERVCA.

ERVCAE infestissimae oleribus, dici non potest, quātum mali faciant, folia ipsa, et flores depascendo, corrodendoque. Ecce tibi bestiola minima, pernicies brassicarum, foliisque involuta olerum, quibus se implicavit, in folia repens hac, et illac, ut se pascat et satiet. Tarda in rependo, lentisque admodum morsibus omnia vastat, inhaerendo in herbis, et in foliis, usque eo dum absumserit. Cujus forma ad similitudinem vermis accedit. Quae multis pedibus constat. Mollis admodum, et sanie plenissima, colorum varietate distincta, in noctis tenebris et caligine multa stellae instar collucet, die vero foeda nimis est, atque deformis. Illa varias habet formas sive mutationes, vt repere, et volare possit. Ad pestem hanc ab oleribus avertendam commodum erit vel manibus colligere erucas olitorem, vel matutinis tēporibus frutices olerum concutere. Sic enim dum adhuc frigore nocturno confectae torpent, si de oleribus deciderint, non amplius in superiorem partem repent.

FELES.

FELIS animal familiare ac domesticum, omnibus notum vulgo catus a solertia nuncupatur; nam homines catum sapientem dicunt, et acutum. Feles agiles sunt, et rapaces, nigri, vel fulvi, vel alio colore, pelle mollissima, unguibus, ac dentibus armati, auriculas acutiores habent. Oculi catorum noctu lucent non sine intuentium terrore, praesertim ex improviso. Sic lucent oculi, ut in cavernis etiam tenebricosis tanquam in luce mures conspiciāt. Vngues eis hamati, et vaginis recōditi sunt. Velox animal scandendo, rependo, saliendoque mira agilitate.

 Valde

Valde mordax diversa murium genera, et aves venatur, adeo beneficio naturae in tenebris cernit. Hominū ille sibi familiarium, manu leviter contrectari et molliter caput, dorsumque demulceri gaudet. Qua quidem voluptate ut fruatur, saepe ire, ac redire sub manus consuevit. Ipse etiam capite praecipue pressius applicat se manibus demulcentis, et in adversum dirigendo nititur tanquam transigendae per reliquum corpus attrectationis admonens, aut ut pili ita planius componantur, cruribus etiam praetereuntium adblandiendo latera affricat secundo semper pilo praeteriens, rediésque. Hanc etiam voluptatem, animique remissionem submisso murmure quodam, et continuato oris occlusi rhonco testatur. Facillimus est, et proclivis ad ludos, nō solum cum provocetur ad eos; sed etiam sua sponte, praesertim aetate adhuc tenera. Si quid pendere, aut trahi, aut aliter moveri viderit, mox assultat, mordicat ore, ferit ungulis, resilit, insidiatur, prosilit, invadit, rapit, projicit, iterum rapit, et multis, mirisque modis gesticulatur. Vt pueri, et otiosi homines plurimū saepe voluptatis colludendo capiant, funiculos, ac fascias trahunt: feles, vel quia quavis occasione ludere libet, vel musculum, aut aliud animalculi genus esse rati ridiculis gestibus alias insidiosi quiescunt, exspectāt, clamant, alias celerrime sequuntur, et apprehēdunt. Solent autem supini fere colludere, ut et oculis undique circum aspicere, ut et ungues inpromtu habere, quos ostentant quasi paratissimos ad se ulciscendos, si quis fuerit ad violandum audax. Itaque modo ore hiant, et morsicatim ludunt, modo unguibus evaginatis obvium quodque apprehendunt; si tamen hominis manus esse senserint, nec mordent, nec laniant, sed leniter tātum retinent, mox dimittunt. Voces eis pro vario animi affectu variae, aliter enim ogganniendo aliquid petunt, aut queruntur; aliter benevolentiam suam testantur homini, aliter denique, atque aliter inter se ipsi agunt. Idem vocantur, blandiuntur, fugant, exsibilant, tanquam efflantes, aut expuentes, ut canes,

nes praecipue. Alius eis animus est cum caudam submittunt, alius cum erigũt, idque non uno modo, nunc rectam in sublime, nunc arcuatam. Cum imagine sua interdum in speculo colludit felis, et eandem a summo putei intuitus dum ludere gestit, in aquam cadit, ac mergitur; madidus autem aqua tantopere laeditur, ut nisi cito siccetur, vitam morte nó raro cómutet; humiditas enim externa ei cótra naturam est: quamobrem pedes etiam tingere cavet. Atque verecundũ animal est, et formae studiosum, puritati, et laevori sive aequabilitati pilorum adeo studens, ut subinde se lambat, et comat: inquem usum et flexibile corpus prae mollicie, et linguã asperam habet. Pellem totam lambendo complanat, loturam faciei prioribus pedibus imitatur. Nomina sunt, quamobrem feles agnoscunt. Sunt et cómunia, quibus vocantur, fugãtur ve. Sic autem omne murium genus prosequuntur, ut captos primo lusibus afficiant, illusos vorent. At quo silentio? quam levibus vestigiis obrepunt avibus? quam occulte speculantur? et in musculos exsiliunt? Vnum de felibus non est omittendum, qui rixari solent et acerbissime contendere inter se. Qui quanta rabie ferũtur incitati: dentes, et ungues injicere conantur in omnes corporis partes, atque adeo in collum; rixantur in tectis, in locis superioribus, et infestissimis oculis se prospicientes; oggannire suis intervallis perstant rictum diducẽtes; donec coeco furentique impetu, se ipsos invadunt, et complexi simul sese acerrime constringunt, comprimuntque ad multum temporis spatium, lacerãt unguibus, mordent dẽtibus, atque adeo lógius progrediuntur, et acerbitate tãta, ut uterque sui prorsus sit impos, neque se sustinere queat, aut ab altero divelli: donec ambo strepitu maximo de tectis in terrã dant praecipites sese. Fugere statim uterque, et celeriter in tenebras, aut in locũ abditũ abdere sese, nequid mali quisquã faciat; ridere praesentes, siqui sunt, et ad fugiẽdũ sublatis clamoribus incitare, vel lapidib' impetere: donec e conspectu sese abduxerunt fuga salutẽ quaerendo suam.

FORMICAE.

SI mirati fuimus caterum solertiam, miremur magis formicas, quae tanto sensu, et memoria praeditae sunt, ut habeant curam diligentem condendi frumenti, quo se alāt hyemali tempore, extremis pedibus, et totis humeris cōnitētes, et majora perferentes onera, quā pro sui corporis exiguitate sustinere posse videntur. Quibus cura est rodendi grana, quae condūt, ne humore terrae in fruges evadāt. Praeterea majora dividunt ad relinquendos liberos introitus, et exitus foraminum. Illae imbribus madefacta grana proferunt diebus serenis ad Solem exiccanda. Magnus est earum labor, multa opera, atque diligētia nocturnis tēporibus, praesertim Luna plena. Quoniam autem ex diversis locis aliae aliarum insciae et ignarae certos dies habent nundinarū praestitutos ad mutuam granorum recognitionem, quae tunc earum concursatio? qui congressus? videre est silices valde tritos, itione, reditioneque, semitasque stratas granorum multitudine condendorum.

HIRCVS.

AGnoscunt omnes hircum ducem caprarum esse, qui natura animosus, pugnax, robustus est. Praecipue ei vires in fronte sunt, et in cornibus, quae longa, et acuta habet. Qui eligendus est magno et amplissimo corpore, molliore pilo, et potissimum albo, capite parvo, flexis auribus, et gravibus. Probatur armis quam villosis, cruribus crassis, lateribus vel costis firmis, coxis amplis. Ille cornibus ictu tam valido ferit interdum, ut asserem, vel scutum objectum scindat, et prosternat hominē. Maxime olidus est, et barbae fiducia gregem antecedit.

LEONES.

BRV-

B Rutorum animantium formam vincit leonis figura, sive mitem et mansuetum, sive commotum et accensum consideres. Regium quidem, et excelsum animal apparet, capite, ubis, pectore, et omnib⁹ reliqui corporis partib⁹ animaduersis. Caput illius in caetera bruta animātia dominatum ostentare visum est sublatum in speciem et similitudinem hominū. Sibi quasi placens, et sui ipsius amans suā umbrā tacite admirans procedit, et apparens semper, et eminens summa montium juga conscendit, saltus omnes, atque lucos, apertos et patētes campos peragrat, ad humiles demissasque valles descendit, magis tamen sese effert longitudine et praestantia jubarum, quibus collum praecelsum, et splendentes armi vestiuntur. Atque illa vis pectoris ad invadedū, et conficiēdum quodcunque genus animantium, venabulis, et telis hostium contemtis, quam mirabilis est atque stupenda? Cauda leonum animi index affert admirationem, quā conatus omnes, motus, et appetitiones, et naturam mitē et placatam, aut ardentem et concitatam, testatur. Sed cernite iratum et cómotum leonem, ardentem et inflammatum, aut catulos, aut se ipsūm a venenatis hostium telis tuentē atque defendentem. Non aspicitis terrificum et immanem? Deus bone, quam ferus et immanis? quam teter, et truculentus consistit? fremere incipit atque rugire primum nō alte nimis, horrificis jam et truculentis oculis in venatorem conjectis, quos ante hostilem aspectum defixos paululum in terrā habebat. Mentum ipsum, et caput versat, et totum corpus concutiendo vehementer jubas erigit et attollit in sublime terrificas et horrēdas mortē intendens, atque minitans carnificinā venatori, ac sese aspectu horribili cōparans ad invadendū; quam magna vi et con tētione in dexterā, et in sinistrā, in tortam et inflexā caudā vehementissime quatiendo, gravissimo terrā ictu percutit, et postea terga frequentissime, et acerrime verberat rugiens id temporis quam altissime? plenus iracundiae,

tot⁹ ardés coeco ac praecipiti impetu, perruptione facta, fremitu horribili, quam stragem potest edēdo, vitam, et sanguiné profundendo plurimum, manibus injectis in humeros, et ore collum invadens apertum, mordens etiam détibus quam altissime impressis, ipsis unguibus mortem afferre non contentus hominem discerpit et dilaniat, intortum huc, atque illuc trahés venatoris collum, comprimensque dentiū horribili stridore; atque ad minimum suffocat. Cum non totus ardet iracúdia, plurima rabie coecus et praeceps ruit in adversarium. Ita victor redit ad catulos sanguine tot⁹ imbutus inimicorum, diadema regium, et excelsum, quod gerit in capite, summa cum excellentia reliquorum animantium ostētans.

LOCVSTAE.

AVERTAT Deus locustarū genus a messibus, quoniam dirae sunt, et infestae frugibus maturis admetēdū. Quas Deus ipse tāquā malū gravissimū invexit hominibus ad messium vastationem et depopulationem miserrimam propter scelera eorundem maxima. Quae innumerabiles atque infinitae ex longissimis locis, et disjunctissimis regionib⁹ alia loca, diversasque terrarum partes remotas, et plurimū distantes praetereunt; et quacunque transeunt, caelum ipsum incredibili multitudine obducūt, ut Solem quasi nube quadam et atra caligine obscurātes, crepitu et stridore maximo aëra praetervolando, qua se diffundunt longissime sparsae dissipataeque, saepe conjunctae, et innumerabiles perdant et depopulentur fruges, excisis, et eversis spicis omnibus, aut vastatis et perditis omnino: ne spes relinquatur frumenta mortalibus matura metendi. Tantam vastitatem repentina locustarum multitudo efficere potuit. Quae ne major sit, quam metuebatur, ad locustas capiendas viri, et mulieres códucuntur, et ex laneis saccis, quos locustarum impleverunt, pretiū ferunt, et laboris mercédem accipiunt.

LVPVS

LVPVS.

LVPVS talis mihi obversatur, quali forma naturaque praeditus est, forma scilicet et figura canis, sed tetriore horribilioreque. Ille colore fusco, capite deformi, dentibus exertis, nigro ore, et inhiante, collo brevi, natura fera et immani, anhelans caedem ovium ad famem explendam, qua enecatur. Est acerrima oculorum acie praeditus, quippe qui Luna abdita latenteque, obscura nocte et caliginosa, tum maxime cum vis incredibilis existere solet aquarum, et tempestates oriri vehementes, ovium gregem invadit. Dissipari id temporis et spargi scias gregem omnem, et balatibus opem implorare pastorum, canes excitatos accurrere, lupum insequi latratu continuo, advolare velocissime pastorum clamoribus impulsos, et inflammatos ad ovem ex ore lupi, et faucibus eripiendam. Sed lupus celeritate incredibili, incertis deinde cursibus, atque diversis properando, et has, illasque partes ambagibus et circuitionibus, quibus canes insequentes deludere potest, praetereundo, canes insectantes, et currendo fessos iam, et anhelantes evadit. Sic ille sanguine, carnibusque ovis miserrimae famem explet, integramque deglutiendo devorandoque avidissime. Hoc autem in lupo mirabile quidem est, quod noctis tenebras et caliginem non metuit, gladios, tela, vim omnem armorum nunquam formidavit, strepitus autem minimos lapidum exhorrere visus est.

LYNX.

LYncem accepimus proverbio, quod tritum ac vulgo iactatum est, ex cervariorum genere natum, acerrimis oculis, colore vario, corpore maculis distincto venustissimis, in Aethiopia sine quiete vagari. Qui timidus est et formidolosus, fugit occultatum se in silvas, in nemora, in lucos abditos

atque remotos, aut se abjicit, et prosternit in terram, et afflictus, et exanimatus jacet per aliquod temporis spatium, per quod mobiliter palpitat cor, quoad quietem antiquam recuperare incipit.

MVRES.

MVres quam deformes sint, et infesti rebus domesticis satis apparet; quos corrodere nihil non solere, quod nacti sunt, quamvis durum admodú sit, agnoscimus: praesertim quidquid esculentum sit, si adipiscantur, et illud maxime, cujus appetentes sunt, panem, caseum, petasonem, carnes alias, et fructus. Et quoniam praeter caeteras escas avidi sunt et appetentes casei, muscipulae armari solent cū caseo de ferro pendente, qui intus est intra muscipulam, ad quem mures corrodendum ingressi vix os admovent, cū machinatio solvitur praecluso aditu, per quem introierant, et mures manent inclusi: qui pavidi stupentesque ad crepitum, quem exaudierunt, cum machinatio fragore magno solvatur, consistunt, et illico fugientes ad locum, quo aditum habuerût, ubi clausum reperiunt, per intervalla radiorum muscipulae inferre caput conantur: si facultas omni pressu, et adhibita vi daretur efferendi corporis. Dum conata perficere non possunt, colligunt sese, postquam exitus omnes praeclusos vident, et ingressus, quasi poeniteat eos introisse contracto corpore loco se commovere non audent: cum paulo ante tentantes fugam, et exitus explorantes omnes, nullam non partem currendo perlustraverint, atque aggressi fuerint: si qua exitū reperire posset. Illae puerorum id temporis mirae voluptates, et muribus facta mala, qui stylis ferreis per radios intromissis pungunt, et agitant mures, et sursum, ac deorsum, et ab una in alterā partem fugitare cogunt, ut vim, et aculeos styli declinent alte adeo infixos in corpore. Atque illud est usitatum eisdem, ut mu-

murem sublimem de filo pendentem feli capiendű objiciant. Quae alacritas felis ad invadendű? qui terror et formido murium? qui conatus et appetitiones felis? quae murű incitata fuga dum conatur felem insequēté evadere? cű longius profugere non possit, quam funiculi longitudo protendatur, et miser diffugiendo a puero, qui funiculum habet in manu, trahatur, et raptatus saepe, tractusque permultum tempus, quae mala accipit toto spatio, quo trahitur, retrahiturque saepissime? denique post multos felis conatus, et appetitiones, quibus felem ludos facere pueri voluerunt, et fallere invadétem toties in murem, laxando, et adducendo filum, capiendű devorandumque murem feli relinquunt.

MVSTELA.

MVstelam multum valere quis ignorat ad aedem muribus purgandam, et non minus aequalem esse, quam felem ad capiendas aves, quibus insidiatur? in latibula murium, et in nidos et latebras avium ingressa perscrutatur et explorat abditos et reconditos recessus calliditate, et fraude maxima, cótrahendo porrigédoque corpus, ut res postulat. Quod facile factu est mustelae; quia illud sibi flexibile est, in omnes flectendo partes. Quamobrem ad capiendas aves homines mustelas arundinibus longis tollunt in nidos collocatas in parvulo subereo cortice rotundato. Ille in summitate instar sedis impositus est, ut mustelae nidos explorent; investigent aves, repertasque capiant. Atque ita parietes aedificiorum, et templorum altissimos explorant cű mustelis homines istarum avium aucupii causa.

OVES.

QVantam oves villis vestitae pascentes, & erráté voluptatem afferűt? quas laetas et alacres gestire, balare

frequenter in apertis campis, et pratis viridissimis non ignoramus, et ad fibulos pastoris sparsas et dissipatas in ovile compellarum cum foetus habent, et teneros agnos procreant copiam ubertate lactis, quo abūdant. Agniculi sequuntur matres, et illarum mammis inhiantes lac sugere videbis et saepe exprimere. Qui expleti satiatique in camporum ubertate, atque luxurie herbarum lascivietes, cursus devios, rectos, trāsversosque suscipiunt, choreasque hominum gestientes imitātur, et alios alii insequuti, vicissimque adorti, fugientesque suis temporibus speciē humanorum praebētes ludorū. Stupidi aliquando et inertes prospiciunt cōcursus et conflictus aliorum sui, diversive gregis arietum.

PANTHERAE.

Pantheras, quarum multae in Africa capiuntur, quis non credat tales esse, quales litterarum monimētis, aut hominum sermonibus accepimus, diritate et immanitate teterrimi, capite immani valde, quarū aspectu quadrupedes deterrentur omnes, sed colore, et specie pulcerrima? Quippe quae corpus totum cādidum habeant, et macularum varietate distinctū: quae toto corpore sparsae, et diffusae, venustissimae apparent et eminent, ut praebeant speciem oculorum. In armis autem macula insidet in similitudinem Lunae paulatim crescens, et orbes efficiēs mirabiles, quae in cornua usque excavata perveniens, accrescendo mirabiliter expressa completur.

PVLEX.

Si pediculi molesti sunt, magis infesti proculdubio pulices erunt, quoniam acriores morsus efficiūt; sitiunt enim maxime sanguinem humanum, et cum in carne insederunt, haerent penitus, et morsus tales efficiunt, quorum dolorem perferre vix homines possunt. Relinquunt autem vestigia

morsuum clare satis expressa suorum; in quo magis infesti sunt: quoniam nullam partem quietis hominē habere sinūt, dum in has, et in alias partes insiliunt, singulas, mordendo, et excruciando vehementissime. Scilicet capies illos, cum certus fueris loci, quem momorderunt. Saltu uno, et altero deludunt hominem, et sua celeritate, cū captos esse arbitramur, subito de manibus delabuntur, effugiunt et evadunt, quasi exultātes in malis, quae suis morsibus fecere mortalib9. Vbi vero capti tenentur, nisi eos digitis teras prius, aut vix de manu deposueris, cum unguem imponas ad conficiendū, nūquam illos conficies. Tam agiles sunt, et soluti ad saliēdum.

SANGVISVGA.

DEpellat Deus a nobis pestem sanguisugarū, quas aquis ipsis natātes aspicies, colore subnigro, et lineis quibusdā rubris distinctas, molles admodū, et inflexibiles. Os illae habent ad trianguli figuram, et in ore fistulam, quae cum sanguinem sugant, cuius appetentissimae sunt, sceleratae bestiolae faucibus insidiātur, et cum possunt, sese inferunt et intrudunt in os hominum: deinde delabūtur in fauces, neque sanguinem haurire desistunt, donec plenissimae sint, et humano sanguine saginatae: quem hauriendo paulatim spiritum hominis exhauriunt.

SERPENS.

SErpentium maximam vim esse scimus, quasdā enim esse serpentes, quasdam gradientes constat; atque has in aquis, illas in terris commorātes. Quaedam ortae extra aquam simulatque nitī possunt, aquam persequuntur. Nos loquamur de communi genere serpentium, qui in terris nasci solēt, in aridis, et silvestribus locis procreantur, et petrarum concavas altitudines conquirunt: in quibus delitescentes, et se

emergentes aliquando cum aspiciuntur, serpere videas toto corpore connitendo, tumidis cervicibus, inflato collo, capite erecto, huc, et illuc circunspectantes, inflexione multiplici intortos. Qui insilietes in aliquem, et collum, et caput implicantes, ita arcte constringunt, et comprimunt, ut explicare nodos et flexus nullo modo queat homo. Si mordeant, cum pestilentiae suae virus evomuerint, hominem miserrime cōficient; cum partes omnes tumere incipiant, et venenum sese toto corpore per venas diffūdere, quoad ipsum, peste illa tabifica permanante ad cor spiritum exhauriat omnino. Sed quamquam venenatus iste serpens sit, ac plane tabificus, eximia tamen sua pulcritudine delectat. Exuviae enim illorum nitidae sunt et illustres, radiis praesertim Solis illustratae, et quā longae sunt, maculis multis notatae splendentibus: quae nodis interjectis distinctae, tanquam picturae politae, et elaboratae admodum micant atque nitent. Qui quoniam tardi sunt in repēdo, tergi, nodorūque varietate mortalibus admirationem afferunt intuentibus. Quos illi repentes assequi nō possunt, stupore pulcritudinis oppressos capiūt. Qui quoniā visco multo plenissimi sunt, natura, qua existunt, humida loca, quae praetereunt, visco oblita relinquentes expressa sui corporis vestigia relinquunt, vel adumbrata saltem: ut notae appareant aliquot, quibus in latebras suas deducantur homines. Mitto illud, quod pellem exuunt in hunc modum, ut novam induant, atque pulcerrimā. Herba enim nota cum primum se purgant, virus evomunt, quod aegrotādi causa fuit; deinde molliorem pellem reddunt in aquis natādo, et in rimulam inter duo saxa interjectam nimis arctam, nimisque angustam inferendo sese, intrudendoque vi contentioneque adhibita, intra diem exuunt. Faciunt autem initium exuendi pellem a capite in oculos usque, deinde spoliant collum, denique reliquam corporis partem, quoad pellem omnem exuisse visi sunt.

SIMIA.

OBlectemus nos modo cum simia, nam ridiculum animal est, et valde gratum hominibus, et ad humanā formam atque figuram propius accedit, et motus omnes, et gestus imitatur hominum. Nares motitat, atque corrugat, quasi ludos aliquos hominem vellet facere, simulat, et agit, quos vult naribus, et ore gestus, et in agēdo homines participes rationis ementiri studet sumendo nucem in manu integram, et frangendo dentibus ad hominis usitatum modum. Vna manu extrahit nucleum, altera infert in os suum, et mādit utraque mala homines de loco superiore despiciens, et quasi deridens, denique deijciens de manu corticem vacuum et inanē. Incredibili celeritate repens, suis ianitens manibus, pedibusque, in summa cōscendit fastigia, et de eisdem descendit continuo, consider pro fenestris, et dat se in viam, si catenula, qua constricta tenetur tantum intervalli cōsequi potest. Atque cum saepe in his celeritatibus susceptis catena implicetur, nec tam facile se expediat, illa risus movet, et non raro cachinos spectatorum. More hominum corpusculum purgat, quos capit pediculos mandere se simulat, vel deijcere solet de manibus, aut unguib⁹ pollicis utriusque medios interjectos comprimit, et conficit quasi ulciscens scelus animalculi, quod morsus fecerit toties in suo corpore. Impudens est simia, quae manibus fricans, et abstergens faciem, nitorem et munditiam hominum fingit, atque simulat. Denique capitulo minimo, facie ridicula, depressis naribus, ore, pedibus, ac manibus hominum similis erigit sese, et ad pueros, quorum studiosa est, accurrit avidissime.

SVS.

QVemadmodum simia ridiculum est animal, sus foedum plane est, atque deforme, et omnium, quae habentur immunda, spurcissimum. Semper sordidatum, et plenum luto coenoque obductum gaudet sterquiliniis, et locis foedissime olentibus. In stabulis sordidissimis requiem capit, et dormit dies, noctesque in vivariis. Nigro est plerunque colore, setis asperrimis tectus, facie foeda, atque deformi, demissis auribus, complanata fronte, iners et stupidus, grunniens non aspectus internoscitur, rostrumque, coeno ac sordibus sterquilinii plenissimum gerit: quippe qui in coenosis locis, et paludibus foedissimis sordes agitat, et huc, et illuc trahit atque ipso provolutus coeno versat corpus in unam, et alteram partem; et ex volutationibus expressis in corpore intelligimus in luto volutatum, sordibus atque coeno toto corpore manantem aspicientes. Atque cum nemo sit, qui coeni, et sordium intolerabilem odorem perferre possit, illae huic animali gratissimae sunt jucundissimaeque. Non immerito sus species est et adumbratio libidinosorum, qui coeno futurum impuritatum immersi nihil aliud student, quam in omni dedecore voluptatum, ut sues lutulenti volutari.

TAVRVS.

INtuere taurum armenti ducem, robustum admodum, et praecipue capitis, et colli robore valentem, fronte valida, et ad pugnandum idonea, cornibus ad feriendum natura infestis, aspectu truculento, torosiore cervice, et vasta pro proportione corporis, ventre paulo substrictiore, pedem figentem firmiter, et caudam a tergo jactantem, et attollentem in terga, nonnunquam usitato more ferientem, denique praeeuntem armento. Noli lacessere taurum hujusmodi colorem presertim rubi-

rubicundum ante oculos statuendo: nam facilis est ad iracūdiam, praesertim si provocetur. Extra armenta solitarius fere semper errat, nó longe tamē a vaccis pascens. Viribus fretus per nemora vagatur, et liberos egressus, et redit' habet ad arméta. Sic autē interdū animo incitatur, eo saepe cornibus impetu appetit et invadit, ut sui ipsius impotenset effraenat' feratur; nec illum bubulcus, neque metus ullus reprimere potest.

DVORVM PVGNA TAVRORVM.

NOn ducem dumtaxat videamus taurum, sed pugnantem cōfligentemque cum altero sui generis, et aetatis. Vterque facie jam minaci, et oculis infestis truculentisque se ipsos intueri, anteriores pedes figere firmiter, terram ferire, caudam erigere, modiceque inflectere, cornua in promtu ad feriēdum, cervicemque jactare, infestoque semper obtutu, iracundia ardere vehementer, ignem naribus spirare, terram pedibus spargere, et pulvurulenta jactatione, et Martiali spiritu contentius, quā dici potest mugire uterque, provocare se ipsos, effraenato impetu ruere, mutuis se vulnerib' caedere. Quemadmodum in pugna navali duae praestantiores naves permultis armatis militibus fulgētes, et vento vehementi, remisque propulsae, contrariis proris rostra inter se mutuo allidunt, et concrepant armorum, et virorum strepitu confligentium: sic taurorum cōcurrētium tandiu mugitus feruntur in caelum, dum eorum alter ex certamine victoriam retulerit: victus cum dolēs de pugna a se male commissa, tum verecundās in armento comparere, in silvam proficiscitur, et separatus a caeteris pascitur.

TEREDO.

QVod Tinea damnū facit vestibus, teredo aedificiis afferre solet. Vermis hic in trūcis arborum, in trabi-

bus aedificiorum,in omni ligno latet et abſconditur, quod paulatim corrodit:nondum enim damnō patefacto, neque pertenebrato ligno perſtrepit; ut ſtrepitus clare percipiatur. Paulatim igitur lignū,et truncum, et partes, quas pervadit, corrodendo, et in pulverem redigendo exedit materiam aedificiorum.

TINEA.

VT teredo aedificiis,ſic equidem et tinea vermis eſt infeſtus admodum veſtibus;in quibus cum inſidet, abrodit eas. Quamobrem illius cauſa proferimus veſtem,et ſupellectilem omnem in medium aëra,et explicatam longe,lateque ſuſpendimus,ut affletur aëre, nec perdatur omnino:latet enim vermis iſte,neque videri poteſt, niſi abroſa veſte, in qua intima abſtruſus eſt penitus infra pilum recentiorem. Quae ne longius ſerpat,et manare poſsit adveſtis perniciem manifeſtam,remedium praeſens adhibetur.

TIGRIS.

QVamquam Tigris ferum et indomitum animal eſt, et oculis, atque capite cōſpecto timorē incutiat;tamen corpus cādore mirabili praeditū,et maculis variis ſparſum diſtinctumque mirificam habet ſpeciem et figurā. Atque illa velocitas pedū tam incitata praecepſque praedicatione dignisſima eſt: ſed dira admodum eſt et crudeliſsima, oculorū aſpectu truculento,et ad ulciſcendos catulos promtiſsima et paratiſsima ante oculos verſari debet. Nam vindicandi catulos incredibili rabie,et furore agitata praecipiti, celeritate inaudita luſtrat, et obit loca omnia,in quibus ſuſpicatur ablatos catulos occultari abſcondique potuiſſe; et cum eos non reperit,et videt equitem,qui ſecum illos abditos latenteſque portat,perſequitur hoſtilem in modum; atque

que unum si projiciat confestim tigris defert in foveam, unde ablati fuerant: revertitur eadem secundo, consequutaque equitem celeritate cursus reducit alterũ ab equite projectũ similiter in terram catulũ, ne a tigride catulorum appetentissima suorum dilanietur. Quodsi plures habuerit catulos saepe revertetur, quoad omnes recuperaverit. Saepius tanta est immanitate et diritate naturae, ut sanguine humano se, suosque ulciscens catulos saginetur.

VERVEX.

CErne pecus illud lanigerũ eximia pulcritudine, et vervecem praeeuntem paene erecto capite, vestigium alte imprimentem: ille dux est, et princeps gregis, quia tergo consequitur. Deus illum magnitudine corporis, firmitate virum, prae reliquis consequentibus munivit: quia gregem ducit, et viribus illum praeditum esse oportet, qui tot oves defendere, et pro illis propugnare debet. Vellus illius quam pulcrum? quam villis vestitum, et pilis se longius diffundentibus? Cum ad sui corporis, et ad aliarum ovium custodiam certamen suscepit, retrocedentem aspicies, ut impetu fortiore vehemens et acer in adversariũ invadat; atque se quasi reficiendo impetum quã maximum facit cornibus intentis, objecta penitus imminente fronte, que sibi prae reliquis durissima est, et ad feriendum appositissima. Quacunque pastor eum deduxerit, ille pastorem sequitur, praeeuntemque vervecem grex reliquus alacritate, et agilitate mirabili. Quodsi aberrare contigerit vervecem, nunquam ad semitã, vel locum unde deflexit, redire solet nisi prius a pastore revocatus. Praeeuntẽ igitur oves cõsequuntur tanquã ducẽ pascuorũ mitẽ admodũ et mãsuetũ, et nolae de collo pẽdẽtis sono omnes excitãtur ad cõsequendũ; et si casu nimis a tergo aliquot relinquantur, sono eodẽ percepto properãt et accelerãt, ut ad gregẽ perveniãt, et eo, unde aberraverãt, revocãtur.

VRSVS.

VRfus non procul abeſt a tigridis immanitate. Dictus autẽ eſt ab urgẽdo, quod quẽ capit, urget ac premit, neque dimittit niſi dilaniatũ. Quis ferocitatẽ urſi nõ extimeſcat? debile quidem et infirmum habet caput, ſed multũ habet roboris ac firmitatis in corpore, et in lumbis: qui ſemper erectus in hoſtem invadit, et pugnans cum apro immaniſſimo, cum canibus, cum tauris illos projicit atque proſternit in terram. Tanta iracũdia, et furore praeceps fertur, ut ſi quẽ percuſſorem invadat, et alter deinde, et tertius percuſſerit, primo, ſecundoque relicto, quos inſequebatur, iracũdiae virus in tertium expromat, et omnes in illum crudelitatis impetus conferat.

VVLPES.

ABſolvamus animalium tractationem vulpe, quae loca ſterilia reddit, in quibus vagari ſolet. Vẽtre eſt albo, atque delicato, rufa vero cauda, et tergo, villis corpore obducto, caudam pilis tectam, et quam longiſſimam habet. Quacunque vagatur et mõtes, et cãpos, a cultura deſertos, et cultos peragrãs circuitionib⁹, et ambagib⁹ deviis, et locis ſilveſtribus, quoniam crus dextrum multo brevius habet, ſemper claudicare viſa eſt. Sese dumetis abdit, et progrediens retorquet paſſim oculos, ſi quem a tergo inſidiantem reſpiciat. Cum fame paene cõficitur, mortuã ſe ſimulat, et aves delapſas tanquã ad praedã cadaveris inſatiabili aviditate devorat. Vbi hominẽ proſpexit fugit velociter, et crebro reſpiciẽs inſectantem hominem, deviis locis fugam capiens, eo feſſum adducit currendo, ut deſperatione cõſequendi curſu deſiſtat. Denique animal fallax eſt et fraudulẽtũ, nihil nõ ſimulat et tãtans atque fallaciter, ut fallere poſſit ſimulationis artificio.

TO-

TOPOGRAPHIAE

LIBER QVINTVS.

PROVINCIA BAETICA.

POSVIMVS multum temporis in rusticationib⁹,et agrorum amoenitatibus celebritatem hominum fugiêtes; revertamur,unde recreandi nos causa discessim⁹,et provincias,urbes, populos claros,et humiles perlustremus. Atque inter terrarum loca cum primum provincias obire debeamus, praesenti Baeticam exercitatione describamus. Provincias omnes Hispaniae nõ immerito superat Baetica tãtopere veterum commendata monimentis,et ab Hispanis hominibus pluris semper habita:sive consideremus temperiem caeli, salubritatem aëris,ubertatem agrorũ,colles nitidos, opaca nemora,pascua uberrima,vitium,olerumque provẽtus,fluviorum cursus,liquores fontium,facilitatẽ itinerũ,sive populorum,et urbium celebritatẽ,divitias, et opes maximas, urbes clarissimas,et ornatissimas,tepentes fontibus balneas, principum multitudinem,et splendorem, copiam et abundantiã

rerum omniũ,quae in deliciis habentur,et usui maximo sunt ad vict⁹ quotidianos. Adde tot insulas,et portus, oras et littora viridissima,duo maria maxima vastissimaque ad commercia,ad negotiationem,ad navigationem in varias terrarum partes,et in disjunctissimas Indiarum regiones. Quam ut Indiam omnes habuerunt,et ad urbes locupletandas,et ad jucundissime vivendum prae cunctis accommodatã,et maxime appetendam. Haec autem provincia longissima, et latissima est,quae initia sua capit ab aquis, quae profluunt a montibus Malacitanis,et citato cursu diversa loca praeterlabuntur,et cum montibus conjunguntur Marianis, qui Castellam novam a Baetica dividunt: unde Baetis sua celebritate notissimus praeceps, et incitatus delabitur nomen impertiens universae Baeticae: quam totam fere praeterfluit provinciam, et multis in locis alluens oppida celebriora, ab aliquibus non magna locorum distantia profluens. Ille multis aliis secum ex itinere raptis, tractisque fluminibus adaugetur; donec ingressus in Oceanum vastissimum nomen amittit. Eandem duo maria immensa profundaque duas in partes prolabentia locupletant, partim Oceanus, partim Mediterraneum. Disjungunt etiam illam atque separant a regno Toletano ex alia parte montes altissimi Mariani, ab ea scilicet, quae spectat ad urbem Cordubam, et Illiturgim, atque Iaenium: qua vero pertinet ad Palmam, et ad populos, et urbes finibus contentas Hispalensibus separat Extremaduria. Ab his montibus supra nominatis, qui Baeticam in speciem mediae Lunae ambiunt, multa delabuntur flumina, quae cum ad Baetim perferuntur, amissis nominibus cum tanto fluvio commiscentur. Hujusce fluminis,et illorum,quae nominavimus causa laeta est et amoena Baetica,fructuosa admodũ,et abundans rerum omnium,quibus hominum vita sustentatur, et indiget ad usum, et ad delectationem. Habet itinera facillima et valde expedita, nullis latrociniis, nullis insidiis, nu-

nullis foveis, neque lacunis occurrentibus, neque multarum, quae superandae sunt, viarum summis asperitatibus, et difficultatibus intolerandis infesta, Per plana et aperta fere semper loca, trita et peragrata viatorum multitudine, multorum passim pagorum, villarumque adminimum, populorum, et urbium maximarum celebritate frequentata iter faciendum est: abhinc tot praesertim annos ex finibus Baeticae fere totius ejecta impia Agarenorum gente. Vt omittam alios populos minus celebres, et propter minime pervagatam illorum notitiam, hominibus non tam cognita celebrataque, habet Carmonem oppidum Caesari quondam gratissimum, et ejectis pulsisque Pompejanis cohortibus in suam deditionem acceptum, urbes amplissimas, et ornatissimas, Atequam Archorum Duci subjectam, Malacam, Illiturgim, Iacnium, Saldubam, Gades, Caesaream, Augustam firmam, Granatam, Cordubam, et omnium principem et reginam Hispalim: quarum urbium aedificia vetustate antiquissima, moenium fortitudine, et aedium venustate et elegantia, templorum magnificentia, et splendore commendantur. Cives nusquam non locorum urbani sunt, atque politi, cum vestitu et cultu corporis, tum humanitate sua; et splendore, et quod maximum praebet specimen humanitatis, candore et elegantia sermonis aulicorum: a quibus, multi habitatores urbium Baeticae se superari, Hispalenses praesertim aequis animis concedent nũquam. Singulorum feracitatem et foecũditatẽ agrorũ, delectationes et amoenitates persequi fuisset infinitũ: tamen aliquorum utilitates leviter perstringemus. Ex montibus Archidonae imminentibus cum profluat fluvius, et campos Singiliae irriget, reddit oppidum istud antiquitate vetustissimum, deliciis et amoenitatibus jucundum atque voluptuosum bonitate pomorũ, et pyrorum praestan-

tia celebratum. Caesarea magnas praebet amoenitates hortis Sidoniis, quos propter fôtes plurimos, et rivos crystallinos, propter reliquã aquarũ vim et multitudinẽ, propter arborũ opacas umbras, et viriditatẽ herbarũ, et varietatẽ omnis generis fructuum, propter suavitatem odoris et fragrátiam incredibilem ex floribus, ex rosis, ex malis Medicis suo tempore tam suaviter afflantem, cãpos Elysios irriguos et amoenos, et gloriam veterum, deliciasque ex hac vita exeuntiũ, et jam in beatorum numerum ascriptorum appellatos fuisse, poëtarum fabulae tradiderunt. Itaque hos fama est fluvium praeterfluere lethaeum, et ipsos campos feraces, et abundantes fructibus variis ac diversis, et amoenitatibus deliciisque redundantes omnibus efficere. Astigi quãtam habet vim olei et abundantiam? quantam suppeditat copiã optimi vini Caçalla? quantam Hispalis utriusque rei? Corduba cum utrunque praebeat, tum gignit omniũ optimos, et ad cursum agilitate, et ad peragrationes urbanas forma, et specie decora praestantissimos equos: qui propter bonitatem suam in omnes deferuntur Hispaniae partes empti pretio maximo, et dono mittũtur principibus, et magnatibus regnorum, et ad aulam regiam, et ad regum nostrorũ equitatũ in hac urbe diligẽter pascuntur. Sunt enim illorum numero non exiguo equilia duo refertissima Cordubae; quibus curandis, tractandisque praepositi sunt magistri, et ab his stabularii plurimi pro numero, multitudineque equorum. Horum nõ dissimiles procreantur Caesareae, Arcobrigae, et aliis in locis Baeticae. Gades, et Luciferi promontoria tribuũt salis vim et copiam infinitam ab illis terrarum locis, in quibus fluctus marini se commiscent provolvuntque cum Baeti. Adjungo alia loca, quae lacunas habent ad salis opportunitatem idoneas. Hispalis praeter superiores commoditates, quãtum ex India auri, et argenti pondus, quantum gemmarum, margaritarum, et omnis generis pretiosissimorum lapidum numerum, ex negotiatione mercaturaque sua, cum Indorum gente laudata,

ex tributis et annuis vectigalibus regiis infert suas in sedes? quis non videt, et audit merces invectas, et exportatas innumerabiles, et ad cultum, et ad victum pertinentes, cũ ea, quae cunctis hominibus opus sint, affatim accipiat, tum largiter et copiose cum in Hispaniam, tum in alia regna distribuat? nulli quidem generi hominum non admodum commendanda videri potest Baetica, quae sic fructib⁹ abũdat necessariis ad humanam vitam, ut cum populorum frequẽtatione celebretur, cum tot habeat urbes splendidissimas et clarissimas, nulla tamen ad se sustentandam indigeat cibariorum exportatione. Hic excipio Hispalim, quam propter magnitudinẽ et amplitudinem suam comportatos cibos admittere necessarium est. Quin etiam multae civitates id a regibus impetrarunt muneris ac beneficii; atque id urbanis sanctionib⁹ cautum est regum auctoritate comprobatis, ne vinum importetur aliunde, nec oleũ, nisi quod oppidani collegerunt, vendiderint, et absumserint prius. Nusquam locorũ habitatores Baeticae, ovibus, et omni armentorũ genere non abũdant, et pascuis uberrimis ad pascendos greges omnes et armenta; quae vagari suis in pascuis videas, et laeta solitaque pastus capessere necessarios. Sed omnium optimi, et maxime herbarum luxurie laeti commemorantur campi Bellonii, Carmonenses, Cordubẽses, Hispalenses. In illis quantas profert Baetica radices, et herbas salutares? quanta producit metalla, stagnum, plumbum, ferrũ? quantas fert argenti, et auri fodinas? quae propter divitias hominum, et quoniam operas illi praestare rebus hujusmodi nolint, quas copiosi, et honorati contẽtissimas ducunt, nõ eruuntur. Innumerabiles aquariae molae sustinentur ad frumenta molenda hujusce provinciae cum aliorum fluviorũ, et Baetis praecipue totam fere Baeticam praeterlabentis aquis plurimis, et maximis. Desideram⁹ calcem, lapides, marmora, ligna, materiam omnem aedificiis extruẽdis necessariam? notae sunt partes, unde haec exciduntur, et comportantur ad omnẽ aedificiorũ fabricam. Balneae sunt non procul ab urbe Gra-

nata, quo confluunt viri, mulieresque ex diversis partibus valetudinis adversae recuperandae causa. Quid de lini copia dicemus, quod ad omnem vestem lineam, ad subuculas, ad mantilia, ad mappas, ad lintea cujuscunque generis, et usus, mediocri diligentia satum propter vim aquarum ad irrigationes opportunas abūdātē nascitur? mitto illud, quod ab insula Orlādia, et urbe Ruana nomina traxerunt, Ruanū, et Orlandicū. Panni tenuissimi non inferiores Segoviensibus, et Burgensibus, Baeciae, Cordubaeque contexūtur, et multo minore pretio crassiores ad multitudinem, et plebem vestiendā nunquā non conficiuntur. Serica, telasque ex aureo, et argenteo filo, nequid desit ad ornatum corporis et urbanum, et elegantem, et Granata, et Hispalis vario opere politissimas, et artificio intertextas mirabili praebebit. Fertilis adeo Baetica est et ferax, ut sponte multas ferat herbas nulla manu satas. Iam vero nihil est, quod arbores, quibus affluit, desideremus: siquidem quercus, alnos, palmas proceras gignit, et plurimas. Hinc subereos cortices crassissimos, et in multos pedes explanatos, vel subjiciēdos pedibus cōtra frigora hyemalia, vel ad alios usus, et opportunitates habemus, et alienigenis suppeditamus. Suppeditat cappares, quae in orbem hinc exportātur universum, asparagos, fūgos, palmites silvestres, et alias radices, et herbas, quibus inopes sustētantur. Adde mala Medica, mala Cidonia, Citrea, limonia, omnium optima, quae fert orbis terrarū universus, ficos maxime Cordubēses, malogranata, quae nulla non hujus Baeticae pars obtinet, pyra, poma omnis generis, amygdalos multis in Baeticae partib⁹ plurimas, dulcissimasque, sicut et palmas suis fructibus suavissimas. Sacchari vis, et praestantia ex dulcissimis expressa arundinibus minime profecto desiderabitur in Baetica. Quidquid seminum, quidquid leguminum, et plantarum, quidquid radicum, et herbarum, quidquid arborum, et ob eam causam fructuum omnis varietatis et differentiae, melius, et uberius, et vilius reperies, quam in ulla terrarum parte ubertima, maximeque

ferti-

fertili. Non sunt equidem praetereundi urbani horti, viridariaque jucundissima, quae moenibus ipsis, atque adeo intra moenia civitatum domibus incolarum contenta sunt. Minime necessarium est ad rusticanas delectationes habendas rura quaerere, et agros extra civitatem: domibus ipsis sunt amoenae jucūdaeque. Anisiū, origanum, cuminū, et in hortis Astigitanis gossypion Valētino praestantius, et illo non inferius, quod a Septentrionis partibus fertur, nō deesse scimus. Atque fertilitas hujusce provinciae maxime perspicitur ex decimis, quae solvūtur ex annuis fructib⁹ maximis, et uberrimis; quarum pars ad Dynastas multos, et hujus provinciae principes spectat maxima. Episcopatus (ita vulgo nuncupantur,) locupletissimos sortita est, et opulentissimos, quemadmodum sacerdotia, (quae beneficia dicuntur) amplissima, et opima valde, caeteris Hispaniae totius et fructuosiora, et praestantiora. Ad quam partem quoniam jam pervenimus, et tot rerum multitudinem praetervecta est jam descriptio nostra, (quamquam non tam multa percurrere potuimus, quam praeteriri plura necessarium fuit,) quae pars terrarum Baeticae sine praefectura pontificia spectabitur? quae minus percipiunt fructuum, hae cum aliarum opulentissimis fructuosissimisque coaequantur. Omitto Guadijanum pontificatum, qui procul in ultimis Baeticae finibus sedem suam habet. Non Gaditani, non Iaenii pontifices in Baetica numerantur? et horum reditus bone Deus ad quantam, et quam magnam pecuniarum summam perveniunt? non aderit statim opulentior praefectura Cordubensis Ecclesiae? non archiepiscopatus Granatensis occurret? et omnium florentissimus Hispalensis, et reditibus annuis opulentissimus, qui quondam principatum Hispaniarum tenebat, et nostra memoria secundus est a Toletana sede pontificatus. Quot sunt Dynastae? quot comites? quot Marchiones? quot Duces de magnatibus Hispaniae, prin-

[illegible] Ee 2 ci-

cipes clarissimi potentissimique aurei velleris insignibus orn-natu nequid ad litterarum laudem deesse videatur, et ad hominis praestantiam decorandam,cum in aliis provinciis bene secum actum putent habitatores et incolae, si duas nacti fuerint ad summum academias,aut tres,quae Toletanae provinciae commemoratur summa felicitas: nam Castella vetus ostendit Vallisoletanam,et Salmanticensem,nova vero praeter Toletanam,et Complutēsem,Sagūtinam;quae quā ab hoc regno sit separata,atque adeo in ultimā hanc Castellā inclusā detrusaque,nō ignoratur: at Baetica quinque jactare potest academias Granatensem,Ossunēsem Biacensem, et duas Hispali cōditas praeclareque fundatas. Has autē numeramus praeter studia ubique quasi locorum Societatis Iesu,et omnis ordinis et familiae sacrae religiosorum, qui fere cunctis in populis,et urbibus hujusce provinciae florentissimis collocarunt; liberalium artium,et sacrae Theologiae tabernacula praestātissima. Ex quibus officinis adolescētes,et litterati homines prodeunt acerrimis ingeniis, et omnibus studiis et disciplinis imbuti,moribus optimis et virtutibus maximis ornati. Hanc provinciam cum olim veterum aetate Romanorū quattuor conventus illustraverint juri dicundo praestituti,Gaditanus, Cordubēsis,Astigitanus,et Hispalensis, nostra nō minus illustrem reddit cōsilium Granatense,et Hispalense regium, et in quisitorum sacrae fidei tria consilia sanctissima, Granatense, Cordubense,et Hispalense. Cujus ut potentiam demirere magis,unam vide Baeticam,de quattuor quondam regnis, et imperiis florētissimis cōflatam, et inter Hispaniae enumeratam provincias. Han carmis et fortitudine reges Christiani in suā ditionem redegerunt. Sed quanta fuerint rerum bellicarū gloria homines hujusce Baeticae,neque pro brevitate descriptionis,neque pro rerum praeclare gestarū magnitudine satis digne commemorare possumus. Hinc milites strenui, hinc duces invicti, hinc imperatores fortissimi prodierunt. Inter quos Fernādus Gonçalez clarissima Cordubensium familia natus

et

et maximus cognométo appellat? satis esset ad Baeticae gloriam illustrandam. Sed cum nobilitatis stemmata, et fumosae majorum imagines rebus bellicis, et militari gloria comparétur; Guzmanii, Manrriquii Enrriquii, Riberae, Pôtii, Leones, Portugallenses, Saavedrae, Benegae, Cordubenses, Aguilares, et de familiis aliis plurimi heroes procreati clarissimi, et principes familiarum illustrissimarum ad quantam amplitudiné egregiis suae fortitudinis facinoribus pervenerût? quod Corduba, quod Baécia, quod Caesarea, quod Hispalis, quod caeterae civitates familiarum nobilitate vigét, et antea viguerunt, séper omnes illae a fortitudine claritatis vetustissimae duxere primordia. Quod captas urbes Baeticae ab inimicis, et postea recuperatas, quod florentissimam, et potentissimam Baeticam, quod in suo statu et fortuna conservatam aspicitis tot ex omni parte imminentibus in hác provinciam haereticorú agminibus, et in nos invadentibus ornatis et instructis eorundem classibus; atque adeo cum Maurorum navigia, cum praedonum naves maria saepe reddiderint infesta, et in nostrorú oculos et aspectum venerint, non saepe tamen ausi in terram insilire, continuerunt sese nostrorú perterriti militû, et equitum fortitudine; virorum fuerunt trophea fortissimorum: qui vix per vigilias et excubias evocari, dato signo excurrendi evolát armati ad fines suos tutádos atque defendédos. Sed ne pars religionis intacta relinquatur, quantum boni mores, et Christiana virtus, quátum religio et sanctitas lucis et splédoris hujusce provinciae gétib⁹ attulit? quos Corduba martyres et patronos suos Acisclos, et Victoriás, quos Fulgétios Astigi, quos aliae civitates heroas aulae caelorum insignes, quos Ermenegildos, quas Iustas ac Ruffinas, quos Leandros, quos Isidoros Hispalis ostentabit? nulla unquam pars Hispaniae tantum florem et decus jactabit ordinis cujuscúque sanctorum, ut Baeticam numero et gloria divorú superet. Quod reliquiae et ossa sanctorum plurima, et innumerabilia, quae in omnibus templis singulorum populorum, et urbium, praecipue

pue in maximis ac primariis, et in ipsis sacris aedib' religiosorum sanctissime religiosissimeque collocata sunt, praeclare testabuntur. Sed finis sit, et ex his, quae meminisse potuimus ad Baeticae laudem, Baeticam non viridarium solum, et hortos amoenissimos Hispaniae, sed etiam aerarium locupletissimum, vitam et spiritum Hispaniae, officinam litterarum, pulcerrimumque mercatum, exemplar sanctitatis et religionis, murum fortissimum, et propugnaculum Mauris ad Hispaniã conservandam objectum et oppositum, denique summã terrarum, et regnorum omnium singularem appellabimus maximis, justissimisque de causis.

BREVIOR DESCRIPTIO.

Castellae novae.

Castella nova jure quidẽ optimo cum veteri, et aliis provinciis Hispaniae certare potest. Purũ est enim, actenue caelũ hujusce provinciae, agri frugiferi, et cultissimi cum optimis villis, urbes cum frequẽtiores, tum amplissimae et ornatissimae, copia rerũ, quas natura suppeditare potest, et quae cõportari, et exportari solent ad usum, et ad delicias hominum, abundantes. Possunt autem per eam tuto fieri itinera, et sine metu incidendi in latronum, aut inimicorum insidias. Quanvis non sit antiquissima provinciarum omnium, quae in Hispania numerantur, erit fortasse clarissima propter multitudinem Comitum, et Marchionum, et Ducum, qui in diversis civitatibus Castellae novae domicilium habent. Cum numero pontificum, et dignitate unius maximi praefecti Toletanae ecclesiae clarissima sit; tum aula regum Hispaniarũ, qui Madriti, aut Toleti fere semper esse solent, plurimum illustratur. Floret studio rei bellicae, ac litterariae propter academias plurimas, et usum rei militaris, qui magis in his locis, quã in aliis partibus orbis terrarum viget.

IN-

INSVLAE FORTVNATAE.

A Provinciis ad insulas accedamus; de quibus cũ agendum sit, Fortunatas eligamus. Insulae Fortunatae, quae Canariae dicuntur alio nomine, cinguntur Atlantico mari, et a laeva spectant in Mauritaniam. Vtrunque illis nomen convenit, et posterius propter canum ingentem magnitudinem; et prius, propter amoenitatem, et voluptuosas jucũditates, quarum causa apud majores, et posteros in nostram usque memoriam hoc illae nomine dignatae sunt. Cum illae septẽ numerentur ab scriptoribus, et qui illas adierunt in Oceanũ ingressi vastissimum, quique nunc tam propinquas Gadibus incolunt, habitatores jucundas et amoenas infinita varietate omnis generis rerum distinctas nũquam celebrare desinent. Illarum principes sunt insulae Fortunatae: quarum caput est urbs Canaria celebris oppidanorum sudrum, et alienigenarũ multitudine de reliquis insulis ad illam venientium expeditũ, cõfectumque sua negotia, quae aguntur, et expediuntur in regio illius civitatis consilio; tum auctoritate cohonestata censorũ sacrae fidei, et pontificatus dignitate; cujus sedes est et caput urbs haec amplissima. Templum est in illa clarissimum, et ornatissimum splendore portionariorum, et canonicorũ, et qui dignitates habent ecclesiae, illustratum. Magno etiam ornamento sunt ad urbis hujusce laudem honorificam diversi ordinis, et instituti sacrarum familiarum coenobitae religiosissimi; qui multum faciunt ad semina Christianae fidei frequẽter spargenda, ad avocandos homines a vitiis, et bonis moribus instituendos, et ad pietatem, et religionem; quam a majoribus acceperunt caste sancteque colẽdã. Pulcra sunt illius, et magnifica aedificia, aedes sumtuosae, et ad elegantiã, et ad pulcritudinẽ exstructae, quae latas et patẽtes vias habent ductas et directas, et horũ aedificiorũ venustate continuatas, neque luto, hyeme, neque pulvere, verno tempore obductas. Plateae mul-

multae ſunt,una praecipue in lõgitudinem, et in latitudinem patens cum fonte per fiſtulas multas diffluente,praebenteque aquationem civitati neceſſariam. In altera populetum conſitum eſt multis alnis, et diverſi generis arboribus, foliorum veſtitu umbram opacam et amoenam efficientibus. Quã muri fortiſsimi circundant,et altiſsimi,qui locorum aliquot ſpatiis,turribus,et caſtellis,et ad ornatum,et ad defenſionem urbis magis prominent,et altius tolluntur. Eſt autem pulcerrima,et amoeniſsima maris propinquitate,quo alluitur ex omni parte. Praeter cujus aquas,quae aliquot in locis ſapore ſalſo non ſunt ,et valẽt plurimũ ad molas frumentarias civitati, populiſque finitimis,qui in ſua ditione ſunt et imperio; rivi plurimi,magnique torrentes ſalutaribus aquis abundãtes decurrunt:quibus horti et agri fertiles redduntur atque feraces. Arbores fructus ferunt uberes et praeſtantes . Quamobrem aquarũm multitudine varietateque ſemper agri virent ,et littora populetis plurimis ad aquarum humores conſita nitent et ſplendent;quae ventilata quovis flatu et aura leniſsima ſuſurros efficiunt,et crepitant ſuaviſsime in bractearum , quae ab aura ventilantur,ſimilitudiné. Loci ſilveſtres; luci denſiſsimi;campi patentes et aperti ſunt,colles nitidi,mõtes excelſi: atque hi non amoenitatibus ſolũ abundantes jucundiſsimis, ſed illorum multi ad venationem omnis generis animãtium, quae venatu capiuntur praeclariſsimi: qui abundantiam cuniculorum,leporum,cervorum,et aprorum praebent. Paſcua ſunt uberrima ad paſtus ovium,et pecorum . Cum boum ſit magna multitudo,tum valentes et truculẽti tauri gignuntur, quorũ feritas et naturalis immanitas in agitationibus publicis maxime perſpicitur. Tãta ſunt Inſulae Fortunatae tẽperie caeli,ſalubritate aëris,ut ad multos annos aetatem perducant homines. Nunquam afflat aura peſtilens, ſemper patens apparet caelum,Sol nitere nullum diem intermittit , ſumma agrorum,ſumma caeli hilaritas eſt,et ad exhilarandos homines plane affecta regio,ut morbos neſciant,contractos facile

de-

depellant: nunquam in illis pestilentia fiet, neque timeatur. Iucundae sunt, nitidae, illustres, virides, amoenae, perpetuoque florentes insulae, omni rerum abundãtes copia; unde exportari plurima propter abundantiam, nihil tamen in illas importari fere necessarium sit. Tanta tẽperatione caeli praeditae sunt, ut neque calorum, neque frigorum nimios appulsus unquam habitatores perferãt. Qui fontes? qui rivuli? qui amnes de locis praecelsis et editis delabuntur, ipsas amoenitates, arborum proceritates, et viriditates iucũdissimas praeterlabẽtes? Hi lapsu cõcitato loca praeterfluẽtes declivia, ac saxa perrumpentes plurima, primo fragorem et strepitum, ut procul praecipites prolabentes audiantur: deinde fracto iam cursu, remissoque magna ex parte crepitu, murmure in aures influente sonos suavissimos efficiunt. Denique rivi non minorem oculis afferunt voluptatem liquore perlucenti aquarum, aspectuque lapillorum, qui nullo mũsco obliti, nitidi et abstersi collucẽt, et vibrant a Sole praesertim suis radiis medio die percussis aquis. Atque in hac insula propter satam arundinum dulcissimorum vim et copiam incredibilem artificia sacchari sunt fabricata praestantissimi: quod hinc magna cum utilitate, et quaestu insularum in Baeticam, et in alias regiones exportatur. Hic ad delicias hominũ, ad salutẽ corporum, ad aegrotorum levationem, res conditaneae concinnantur suavissimae dulcissimaeque omnis generis ac varietatis pomorũ, pyrorum, cucurbitae, et reliquae sortis mellis, et sacchari permixta suavitate, aut alterius tantum; et inferti completique harum conditionum permixtione, confusioneque dulcissima cadi multo liquido sacchato manantes intus, imbutique veneũt Hispali, pro magnis etiam et amplissimis muneribus dono mittũtur Hispalim equitibus locupletissimis, et splendidissimis. Hinc aut melle, aut saccharo conditũ Cydoniatum fit, et suis rotundis, aut quadratis loculis ligneis coactum cõcretumque defertur. Nullae denique suavitates, nullae deliciae sacchari, mellisque conditiones deside-

Ff ra-

rabuntur, quae hic non concinnentur, et alio non asportentur ex Insulis Fortunatis. Praeter communes hortorum, et locorum silvestrium amoenitates, delectationes habetur maximae ex carduelium, et omnis generis avicularum multitudine: quarum aucupium, et quaestum, et voluptaté maximã affert. Illae reficiũt aures, et oculos, pulcritudine, garritu, suavitateque sua; cum ad aquas sese demittant, modo in terrã dent se praecipiti volatu, et quasi ruant alarum crepitu, pulsuque sonantis: interdum excutientes alas, sese circunspiciant, et pennarum varietatem quasi admirantes humi requiescant a volatu, huc, et illuc circunspectent, in arbores illico revolent, atque suscipiendo liberos, vagosque volatus, sublimes, aut infimos, aut rectos, et transversos, totam aëris regionem praetervolent. Non omittenda est mellis infinita copia, qua redundat. Non praetereunda etiam palmeta caryotas ferẽtia suavissimas; neque nuces relinquẽdae, quae valẽt ad sacchari, et ad mellis cõditiones plurimum. Tanta est soli Fortunati ubertas, et in his insulis copia fructuum diversorũ, ut loca sint non pauca, quae bis singulos annos fructus ferant, et plurimos nullo cultu, neque labore mortalium satos, nullis irrigatos aquis, et abũdanter adeo copiosque, ut ad insulas alendas non suppetant solũ, sed redundent in Baeticam, et in alias partes asportandi sint necessarioque putrescant, aut pereãt, aut vendantur vilius, quã quis cogitaret, ut donati magis, quam emti videãtur. Ad quarum rerũ exportationẽ, et ad negotiationẽ port⁹ est tut⁹, et trãquillus multorum navigiorum valde capax: quo multi homines ex diversis partibus negotiandi causa commeant, et res ad victum necessarias comparandi. In has enim insulas classes, quae solvunt ex Baetica in Indiam, quaeque revertuntur cõparatis cibariis, commeatuque necessario se reficiunt ad magna navigationis spatia. Cives benigni sunt, et affabiles, ad omnem lenitatem propensi, ingenio summo, et ad litteras percipiendas idoneo, fortes, et industrii rebus bellicis gerẽdis: quippe qui equitare, sese in armis exercere solẽt, et paratissimi sunt

ad

ad hostiles impetus, et incursiones: a quibus se tuendi cupidissimi, praedones Anglicos a suis finibus illi procul arcuerunt, metu solum, et notitia scientiae rei militaris, qua homines Canarienses praediti sunt. Res autem eventu non semel cõprobata fuit: nam quamquam Anglicani alias insulas diripuerint, maria haec infestissima reddiderint per hos annos, nihil tamẽ ausi fuerunt tentare mali cõtra Insulas Fortunatas solo nomine, et scientia fortitudinis acceptae, et ad bellum diuturnae Canariensium comparationis exercitatione perterriti. Itaque non illos lacessendos, neque tentandos incursionibus inimici putaverunt haud ignari ad se defendendos, paratissimos semper, et in armis esse Canarienses; et aliorum hostium impetus saepe malo suo, et militum caede non exigua repressos retardatosque fuisse. Quod magis est admirabile: nam praeter has reliquae patent, et apertae sunt insulae, non tam fortiter multis ex partibus munitae, et abundantes rerũ copia, quib⁹ quaestus praedones facerent maximos, et in patrias sedes redirent praedis onusti, locupletatique. Atque in his insulis regulos esse cõstat Comitum ditione insignes, praeter viros claros et illustres nobilitate, vetustateque fumosarum imaginum decoratos, quibus insulae ornantur, et illustrantur mirum in modũ. Quamobrẽ si nihil eorũ, quae ad victũ corporis, et ad delicias necessariũ est, nihil, quod bonã corporis valetudinẽ attingat, quod spectet ad pulcritudinẽ dignitatẽque civiũ, ad cultũ et ad religionem, ad firmitatem, perpetuitatemque insularũ, ad levationem morborum, ad decus et ornamentum, ad omnes felicitatis numeros explendos, videtur deesse Canariẽsib⁹ insulis: illas Fortunatarum nominè, et honore jure optimo dignatas fuisse cogitem⁹, reliquisque toto orbe terrarũ jacẽtib⁹ pulcerrimis, fortunatissimisque insulis anteferendas. Quod poëtarũ fabulis traditũ est, qui cãpos in his insulis fuisse Elysios arbitrati sũt felices ac fortunatos, irriguos et amoenos, omnib⁹ bonorũ copiis circũfluẽtes, insatiabili varietate distinctos, aquis perẽnib⁹ et inexhaustis redũdãtes, viridissimo ves-

titu herbis ac florib⁹ intertexto,et omnib⁹ gaudiis,ac voluptatibus infinitis, quibus post animorũ e corporibus discessum qui virtutũ itinere cõtẽderãt,et suis reb⁹ praeclare gestis, beneficiis in patriam collatis memoriam nominis reliquerant,in beatorũ numerum ascripti, aevo sempiterno perfrui dicebantur.

VRBS GENERATIM describitur.

PRovincias,et insulas jure quidem optimo cõsequuntur urbes,et populi,quos incolunt, singulorum habitatores locorum; quibus magis quam aliarum laudum quacunque praestantia terrarum loca commendantur: quare primum urbem videamus nullo speciatim nomine nũcupatam. Nobile satis apud omnes gentes et illustre fuit nomẽ urbis istius propter antiquitatem suam, pulcritudinem, et amplitudinem maximam: quae cum loci natura sit, ac moenib⁹ munitissima, tũ locuples, et civium humanitate praestãs est. In plano explicata loco viis amplis cernitur, perpetuisque divisa, descriptis vicorum ordinibus, plateis longissimis, et latissimis, tum multis domibus, et templis ornata magnificentissimis, non uno dumtaxat foro rebus ad victum necessariis refertissimo. Illa vero tanta abundat copia omnis generis ciborum, et fructuum, quibus cõportatis vescimur, aut in hortis, et in cãpis hujusce soli natis alimur, ut affl uere videatur, nũquam indigere civitas. Idque facit natura soli, quod uber et foecundum est, et fert agros fertiles, et alios aliorũ, et omnis diversitatis fructuum. Tãta vetustate fuisse fertur, ut unde profecta, quibus initiis ducta fuerit, inter scriptores nullo modo liquere legerimus. Nimiopere nos urbs ista magnificis suis operibus, amplisque majorum monimentis delectat, praecipue praestãtia summorum hominum, qui nobilitate generis, et divitiis maximis, et exquisitis semper artibus, et litteris omnibus floruerunt; tot enim hinc prodiisse constat,

ſtat,in omnium artium, et doctrinarum genere praeſtantes, quot civitates omnes,aut oppida florentiſsima in orbis gentium lumen clariſsimum emiſiſſe dicuntur. Qua clementia caeli,ſalubritate locorum, et tanta tẽperatione ſemper omni anni tẽpore,nullo neque frigorũ,neque calorũ nimio appulſu exiſtente,cum bonitate ciborum, et natura terrarũ ad omnem benignitatẽ divinitus affecta, ſummam hanc terrae fructuum foecunditatem,foetus et ingeniorũ;et artiũ grandiores effici neceſſarium fuerit. Vt enim frigidae nimiũ terrarum partes fructus omnes ferre non poſſunt,et temperatae ferũt,atque profundũt eos incredibili copia,et varietate mirabili. Et quoniã haec eſt hujuſce terrae,tãque ſalubris caelorũ aſpiratio, ut in hac urbe propter aëris puritatẽ,et tenuitatem ingenia naſcantur acutiora,et ad intelligendum aptiora: plenae ſemper fuerũt academiae,pleni ſacrarum aediũ (quas cathedrales vulgus appellat) convẽtus, plena regum conſilia ſummis ingeniis,et exquiſitis diſciplinis praeditis hujuſce civitatis hominibus:qui claram et illuſtrem patriã,multo clariorem et illuſtriorem ſuis ornamentis immortalitati saeculorum omnium conſecrarunt. Quodſi ad viros litteratos et ſapientes,fortes,et in re militari ſtrenuos adjũgamus,Minervam in hac civitate cũ Marte foedus iniſſe dicemus:ut quod de urbe Roma quondã togae, militiaeque florente ſuis gymnaſsiis Ciceronis voce perſonãtibus,litteris,et ingenio praeſtans Apollonius jactaſſe fertur,de civitate noſtra,rebus bellicis,et litterariis excellenti, civitates aliae jure quidem optimo ſuam vicem dolentes jactare poſsint. Cum etiam delectus militũ habebantur,hinc cogebantur milites viribus valentes,et animi robore muniti. Quot ex oppidanis noſtris Neapoli,quot Mediolani, quot in Flandria praeſidia tenuerunt atque tenent?hi ſemper et ad dimicandũ fortes,et ad agendum induſtrii,et ad celeritatem agiles,et ad perficiendum cõſtãtes,et felices habiti ſunt,atque dicti. Magnam partẽ belli Luſitani milites ex hac urbe educti confecerunt: in iiſque

Dux Albanus imperator exercitus, et Marchio Sanctae Crucis praefectus classis Castellanae spem omnem belli cōficiēdi ponebant. Quot milites etiam ex hoc oppido in Indiā solventes quamquam pauci salvas et incolumes referto praedonum mari medios hostes praetervecti classes in portu cōstituerūt? Saepe natura bellicosi, virib' invicti, et ad aggrediēdum audaces, et pertinaces in congressibus cives isti victorias suis imperatoribus pepererunt maximas, et gloriosas. Inde praemiis affecti militaribus de militibus facti sunt signiferi, tribuni militum, praefecti, duces cohortium, praepositi exercitibus, quos cōsilio suo ducere, res maximas gerere, et curatione, et administratione rerum bellicarum victorias parere possent. Commemorarem aliquos, nisi describēdi potius, quam orationis habendae viam ingressus essem: sed vos recordari potestis eos, quorum imagines domibus suis quotidie singulorum oculis obversantur. Quoties gradum faciunt oppidani inspicientes in aedes majorum suorū, aspectu stemmatum, et trophaeorum, quae pro foribus in ipso statim aditu cernuntur, toties ipsis hominibus majorum in mentē venit virtus, et gloria militaris. Sed quamquam sint acerrimis ingeniis, et disciplina militari praestantissimi, quod a militibus cujuscunque memoriae videbitur abhorrere, tamen colunt admodum pietatem, ac virtutē ipsām, et non obliviscūtur religionis assiduitate bellorum, et diritate gladiorū efferati. Sic equidem isti sunt milites, et Martem oculis, et animis spirare videntur, ut sint religionis, et virtutis amantes. Idem adeo moderati, probi, boni sunt, nemini damnum faciētes, ut milites ab ipsis nati prae se bonitatē quandā, et ingenuitatē ferant optima disciplina majorū suorū, et religione fidei nostrae, pie semper, sancteque culta. Sic artē litterariā, et militarē colunt, ut omnes maxime necessariā hanc virtutis partē intelligant, nec ab illa, si velint milites, et litterati magnas patriae utilitates praebere, ullis unquā sint rationibus abducēdi. Ita sēper in hoc oppido mercatores in negotiādo, in cōtra-
hen-

hendo fidé maxime servarût; nec obeundi negotii, nec faciū-di quaest° causa, ullā sibi turpitudinis maculā inusserūt. Quādo pecuniā, quā debent non ad diē reddunt? quando id, quod pacti sunt, nō praestant? quādo id, quod ex aequo fuisset, ac legibus, nō admittunt? quādo fraudē aliquā et fallaciam ab his portatā audim°? omnes quidē alienigenae civitatē hāc propter fidem in negotiis praeclare servatam, egregie fidelē, et fidelissimā appellāt. Nos ipsi experti sumus ipsis nundinarum diebus gentem hanc non pro paucis pecuniis, sed pro millib° nummum debitis solutionē nō in aliud tempus distulisse: sed venditione facta rerū fidei servandae causa bona sua, supellectilem, domos, et praedia voci subiecisse praeconis. Quid illa, quae profecto nec dici satis bene pro magnitudine sua possunt, quāta sint? multi hic sanctissime, integerrimeque vivūt, exercet ista gens iustitiā, aequitatē, colit pietatem, et misericordiā. Vrbs quot habet aedes omnis ordinis et instituti sacrarū familiarū? habet nosodochia plurima ad curādos quocunque morbo et aegritudine laborantes viros, mulieresque. Atque cū nonnulla generatim accipiāt viros, et mulieres, alia mulierib° curādis facta sunt et aedificata speciatim. Ex his autem nosodochiis nullum genus virorum, aut mulierum nisi plane convaluerint, a morbo fuerint omnino confirmatae dimittuntur. Iam vero hominum ipsorum is est in religionem cultus, ea pietas, et ardor inflammatus, ut ille diebus festis sanctorum confessionis, et eucharistiae proximae ad nascentis Ecclesiae celebritatem, propter frequētationem, quae in omnibus templis confitendi, et sacrae mensae discūbendi increbuit, videatur accedere. Nihil in hac aliarum multaru simile civitatū, nulla audacia, nulla impudētia; cōtra summa verecundia, summa pudicitia in viris, et in mulierib°. Sic porro agunt, sic versantur omnes inter se optime convenientes, ut inter illos raro discordiae, ac vulnera insolenter, ac fere nunquam neces audiantur. Quare proponite vobis ante oculos urbem hanc, ab hominibus sapiētissimis administra-

tam,robore fortissimorum hominum munitam, mercaturas fideliter,et egregie facientem,memoré virtutis religionisque colendae,amantem pacis,fidei,virtutum omnium, sic foecundam ac fertilem,moenibus septam,aedibus,domicilus,viis, et plateis descriptam:ut etiam locupletem, et copiosam aspiciatis,exemplar pulcerrimarum, et ornatissimarum civitatum. Hanc mentibus, quoniam pedibus saepe vestris peragrastis, obeundam,lustrandáque curate:quocunque volueritis contédere liberum erit,et integrum. Si de nominibus,quibus quaeque viae,certis,et propriis nuncupatae internoscuntur, percontemini, vicus est mercium,vicus armorũ, via marina, via cothurnea,via sutoria,via sartoria,forum piscarium, forũ olitoriũ,macellũ appendendis carnibus, laniena jugulandis extr aurbé pecudib⁹ ipsis,atque pecorib⁹. Quodsi viator ad urbem accesseris,aut civis rusticeris, ingressuro tibi multae patebũt portae,stemmatibus et insignibus Regis Catholici,per quas in hospitia divertens accipiaris. Quae si propinquiora portis non elegeris,sed quia tibi commodum est, ad negotia tua in urbem interiorem diverteris, praeteriens vias omnes, convertas oculos in partes omnes,et attollas etiã in fenestras suspiciens praeter multitudinem civium,et perigrinorũ, quibus omnes viae frequentantur,quacunque locorum progrediare,celeberrimae,longas videbis,latasque vias, ac perpetuas, sumtuosis,et magnificis aedificiis continuatas. Atque illa sunt ex lapide,vel ex latere mirabili,multa turribus altissimis,omnia fenestris pulcerrimis ornata: quae dignitatem habeant, et amplitudinem maximam,aut propter ornatum ex ligno politissimo,aut propter cerata lintea, aut propter aditus hinc,illincque superiores,et inferiores fenestellis cõclusos, aut apertos,eisdem patefactis atque patẽtibus. Adde clathros ligneos, aut ferreos,et bitumine vario oblitos, aut auro multo obductos. Meniana longissima,et latissima ab uno in alterũ usque cornu patentia,et columellis sustentata suis, partim quadrato opere,vel fornicato,multa pyramidum specie praecellenti vi-

sen-

ſenda,ſummas locupletum, ac principum hominum aedes ex ornant. Valvae vero ipſae majeſtatem addunt ſingularem imaginib⁹,et ſtématibus generis ac familiae, diſtinctae ſuperbiſsimis. Cum vicos hos proximos et vicinos, medios, et ultimos tranſieris, videbis eoſdem purgatos, ſine ruderibus, ſine ſordibus, nunquam coeno, vel luto male olentes, propter diligentiã purgãdae totius urbis adhibitam a moderatorib⁹: quibus jubentibus et imperãtibus carri ſunt amplius ſexdecim, et numerus jumentorum maximus praefinita mercede conductus ad ſordes colligendas, et ſentinam omnem, et coenum foras extra urbem portãdum conſtitutus ac deſignatus. Quacunque vero locorum tranſieris ſacras aedes plurimas, multa coenobia omnis ordinis et familiae religioſorum, et omnia digna, quib⁹ dicata ſunt, ſanctorũ amplitudine. Quod ſi plateam aliquam progrediens tranſieris, non illius amplitudo, non longitudo, non fontes aqua perenni profluentes, non aedes ſenatorum aedificatae, nõ palatia regii ordinis, nõ tot officinae ſcribarum, ac procuratorum, tabernae rerũ venalium patentes tuis oculis objiciẽtur? quid ſi per forũ fructibus omnis generis refertiſsimum contenderis? Si perrexeris per vias, in quib⁹ inſtitoriae tabernae apertae ſunt, oculis proponentur tot merces, tam variae multipliceſque ſericorum, in quibus negotiatorũ, et mercatorum cõcurſu perſtrepũt omnia? Quid cum incidas in viros nobiles et illuſtres, in multos Alcãtarae, in multos Divi Ioannis, Divi Iacobi, et reliquorum ordinum Cruciferos? ex comitatu familiarũ, ex habitu, ex dignitate, ſingulorum genus hominum internoſces. Cum in Dynaſtas multos, Marchiones, et Duces equitantes, et obeũtes vias incideris, quia tempus eſt, et Sol ſe praecipitavit, et illi pergunt ad aliquem celebriorẽ locum, quem mos eſt propter ſolennes ferias, aut propter curſus equitum futuros frequentari, quoniam ſeſe oſtentare volunt, quoniam cõcurſus aliquot facere, vel ſpectare concurſus equitum aliorũ; quam in veſte ſplendida, quam in ornatu viſendo progredi-

tes videbis, equorũ viis omnibus sonitu perstrepẽtibus? Atque etiã mulieres pedestres, et foeminas honestissimas, matronas amplissimas divitiis, honore, genere clarissimas, lecticis, et essedis strepitu non minore rhedarum, et ipsarum fragore lecticarum, eadem loca concrepantia praeterire perspicies. De reliquo genere mortalium longum esset dicere. In neminem fere incurres, quem non urbano vestitu videbis, et ut mos fert oppidanorum, usitato splẽdore civitatis. Injicietur tibi cupiditas, ea, quae sequitur, die, cum ex itinere defessus acquieveris, totam lustrandi civitatem, et quae transiens vidisti, accuratius, et multo studiosius intuẽdi, socio comiteque viarum, et locorũ omnium adjũcto; qui te deducat per celebriores vias, qua volueris comitetur monstrans et indicans omnia loca, personasque ipsas singulares, ac principes civitatis, florem omnẽ, et decus saeculi, vel ecclesiae, quaeque sunt ordinis utriusque constituta monimenta singularia: ut quae visenda sunt, eorũ nihil non invisas, quam audisti descriptionem urbis, a majoribus sapientissime cõstitutam semper admirãs.

HISPALIS SPECIATIM. describitur.

VRbe descripta nullo speciatim nomine praescripto, nunc Hispalẽsis urbis descriptione nostram fidem liberemus. Hispalensis urbs Hispaniae civitatum potentissima, de conditoribus imprimis gloriari potest: illam enim Herculès condidit, Iulius Caesar instauravit, captã a Mauris Rex Ferdinãdus in Christianorum imperium, ditionemque redegit. Quem illa situm, quam praeclarum ad aspectum, quã naturam loci, caelique salutarẽ, et maxime vitalem sortita est muros ita latos habet, ut defensores armati obviam facti sine offensione praetereant, tam altos, ut scalis admotis hostes ascendere non facile queant, calce, structuraque ita firmatos, ut

tormētorū,machinationūque vi ac violentia nulla,sive illarū,quarū impulsu muri prosternūtur,sive illarum,quib⁹ suffodiuntur, ac subruuntur,non cedant. Fossa fere multis ex partibus muniti sunt,turribusque sublatis aliquot intervallis. Sic autē foras projectae sunt turres, ut in muros invadētes hostes de turribus a dextra, sinistraque lateribus apertis, telis appetantur : quae a muris tanto spatio productae sunt protentaeque,quanto telum adjici potest; ut ex quacunque parte oppugnentur,sagittis,telis,et omni genere tormentorū hostes repellantur. Atque ex turribus aliae rotūdae sunt, aliae quadratae, quae non facile machinationibus impactis in ullam partem propter fortitudinem dissipabuntur. Nunquā Hispali hyeme tāta frigora fuerūt,ut ad vim, et ad magnitudinem frigoris depellendam accensis ignibus opus valde fuerit. Aestivis temporibus,tum cū maximi calores sunt, ortam caniculam flatu maritimo, quī per hosce dies lenissime flare solet,velis etiam obtentis,quibus aedes fere omnes, et multae viae umbrosiores fiunt,mirum in modum tēperatā sentiemus. Feracior et uberior locus in Baeticae solo null⁹ est. Est enim opima et fertilis,et ubertate agrorū,et abundantia olei,et varietate fructuum, et magnitudine pastionis, et multitudine earū rerū,quarū cōportatio, et exportatio fieri solet,facile omnibus civitatibus antecellit. Ipsius vero urbis viae,latae,perpetuaeq;,ductae ac directae,partim aediū sacrarū,et profanarū,partim publicorū operum magnificētia pulcerrimae,et ornatissimae. Plateae cū multae,et illarū duae lōgissimae,et latissimae sint,platea scilicet ducis Metimnae Sidoniae, et platea Divi Frācisci,tū ex omni parte patētes,et apertae sunt:in quib⁹ fōtes multis fistulis aqua perlucida profluūt. Cū aedes profanae locupletū mercatorū, et nobiliū virorū amplae,pulcraeque,tū Comitū,et Marchionū,et multorum Ducum clarissimorum, qui sedē et domicilium in hac civitate habēt praeclarae videtur,et plenae dignitatis. Praeter fontes autem supra dictos,sunt innumerabiles alii;singu-

lis fere in aedibus amplioribus hominum locupletum, et in viis aliis perennibus aquis manantes; qui aquationem Hispalensibus praebent deductam per subterraneos aquaeductus: qui derivantur ex ipsis aquaeductibus Carmonēsibus. Templa multa sunt communia, sed tria celebriora commemorantur, templum recens monialium Divo Clementi sacrū, et tēplum professorum Societatis Iesu, non abhinc multos annos perfectum, et ipsum templum maximum cū antiquis Romanorum operibus comparandū. Cives elegantia cultus, et omni humanitate politi, qui concordissime vivūt, partim negotiationibus suis, et mercaturis faciundis occupati, partim, (ut plebem infimam relinquam, suis operis praestādis intentam,) equitando, venando, nobilium, mores et studia consectantur. Quamobrem civitatis hujusce cōcursus maximus est, et frequentissima celebritas propter mercaturam quaestuosam, et rerum omnis generis negotiatione, quarum causa mercatores ex Italia, Gallia, Flandria, ex omnibus terrarum partibus disjunctissimis Hispalim tanquam in emporium omnis mercaturae quaestuosissimae, terra, marique conveniunt. Vnde factum est, ut Hispalenses locupletes sint et copiosi, maxime propter duas classes, quae quotannis mercib⁹ onustae in Indiam utramque solvunt, et totidem auro, et argento, et aliis mercibus oneratae revertuntur. Quibus rebus expediendis cū Domus monetae praestituta sit, et Basilica Indici cōmercii, an magnam partem negotiorum suorum agere mercatores aliquos in Telonio nō aspicimus, maximam, in gradibus templi maximi, navādo operam et diligentiam omnem, credendo, contrahendo, multa gerēdo, et omnes obeundo partes mercatorum? Veram imaginem et formā Hispali Reipublicae bene constitutae licet oculis nostris intueri. Nō enim solum praetor est cum suis omnibus administris, et administrorum satellitibus plurimis, sed etiam consilium regiū auditorum numero praefinito aequitatis, et justitiae servandae causa, in hac civitate, regali cum imperio, potestateque constitu-

ſtitutum. Ad religioné vero, et ad placita fidei tuenda quaeſitorum haereticae pravitatis ordo ſanctiſsimus quātopere ſplendet? Eccleſiae conſeſſus illuſtratur plurimum conventu portionariorum, et canonicorū illuſtriſsimo, religioſiſsimoque, qui ſumma dignitate praeditus ſuam auget amplitudiné cum aliis temporibus, majeſtate Archiepiſcopi celſiſsima, tū maxime noſtra memoria, acceſsione pilei, et galeri ad pontificiam dignitatem: quae ſunt inſignia patrum purpuratorū, honore, et dignitate ſecundum Romanum Pontificem toto terrarum orbe praecellentium. Cum his praeſidiis munita ſit civitas, domibus ipſis, atque adeo intra parietes domeſticos viridariis jucúdiſsimis, et amoeniſsimis delectationes maximae capiútur; ut nihil opus ſit, homines ruſticari, non in hortos aliquos, aut in agros ab urbe diſjunctos longius cócedere. Populetum etiam urbanum omni anni tempore frequentatione virorum, et mulierum celebratum quantam habet delectationem? Ad magnificentiam urbis Hiſpaléſis addam, quod una die viderunt, et ſparſerunt in vulgus, qui praeſentes fuere magnates nonnulli. Cum officii cauſa ſe ipſas mulieres, ut viri ſe quoque aliquando, viciſsim inviſerent, Marchioniſſam Belloniam ſex aliae ſui ſtatus et fortunae florentiſsimae inviſerunt Marchioniſſae; ut uno veſpere ſepté tāta nobilitate, ditioneque marchionatus praeditae in uno palatio convenerint: quod in aula regia evenire magnum ſatis, et amplum ducerent mortales. Floret ſtudio rei litterariae propter academias duas, quas habet, unam magiſtri Roderici, alteram beati Thomae, praeter Collegium Sociorum Ieſu, officinam virtutis, ac litterarū neceſſariis ad liberales artes, et ad diſciplinas maximas colédas tabernaculis inſtructā ornaramque. Et quamquàm artes mercaturae, ac ſtudiorum tātopere in Hiſpalenſi civitate vigent, flos nobilitatis, decus principum ſe jactat et oſtétat nimiopere; laude tamen militari multum valuere Hiſpalenſes. Hinc ſtrenui milites, duces invicti prodierunt, quorum fortitudiné, et res praeclare ge-

 ſtas,

stas monimenta majorum, quae pro forib⁹ aedium plurimarum incisa visuntur, et stemmata gloriosa nunquam ex hominum mentibus effluere patiētur. Sed recens memoria nobilis Petri Pōcii de familia Ducis Archorum, praefecti exercitus maximi Hispalensium, et ducis fortissimi, satis esset ad gloriam istius civitatis; qui in bello Granatensi defectione Agarenorum excitato, multitudine circunventus inimicorum fortiter, et vehementer pro religione Christiana dimicās occubuit. Si spectamus rusticationes, habet illas plurimas, et plenas jucunditatis, plenas voluptatis propter fluvium Baetim, quem ponte sublicio transibimus; sive ripis, hortis, et insulis, quas fluvius ipse multis in locis efficit, perfrui voluerimus; sive fluvio navigiis, cimbis, et navibus plenissimo, adverso, et secundo commeare libet; sive vineta, oliveta, sata, opima praedia, planiciem apertā, et patentem, vel ad Divi Hieronimi, vel ad sanctarum Iustae, ac Ruffinae campos, vel adnosodochium sanguinis spectantem adeamus. Vt autē nullo non rerum genere celebris habeatur urbs, dignitate patronorum, quos adoptatos jactat; quanta sit in gloria, recognoscite. Habet enim Iustas, ac Ruffinas martyres, Laureanos, Servandos, et Germanos, beatum Clementem, cujus sacr. s feris Hispalenses a cervicibus Maurorum jugulum servile dejecerūt; Leandros, et Isidoros quondam praefectos hujus Hispalēsis Ecclesiae, denique regem Ermenegildum martyrē Christi Iesu invictissimum, cujus sanguine haeresis Arrianorū teterrima cum Hispalis, et Baeticae, tum Hispaniarum finibus exterminata funditus interiit. Quorum divorum tutelarium patrocinio semper defensa toti⁹ Hispaniae principatum obtinet.

CORDVBA.

Magnitudo, multitudoque rerum fecit, ut in urbe Hispali describenda longiores fuerimus: brevius ex Baeticae urbibus Cordubensem describamus. Vrbem

bem Cordubam (ſicuti legimus) Marcellus imperator condidit, humanitate gentis, et nobilitate clariſsimarum familiarum illuſtrem, et ſitam in plano, et ſalubri loco: quamobrem planam Cordubam majores appellaverunt. Vrbis hujuſce ſitus, non ſolum ſalubris eſt, ſed etiam amoenus. Quae enim temperatio caeli? quae ſalubritas aëris? quae camporum amoenitas longe, lateque patens? quorum plurimos in omnes partes vacare cernimus, alios aratos, et cultos ſuis temporibus ferre ſegetes laetas, atque foecundas. Habet jucunditates plurimas hortis amoeniſsimis, et fluvio Baeti, qui moenia, quibus undique circundata eſt, una ex parte, quae ad aedes martyribus ſacras ſpectat ſeſe latiſsime diffundens alluit. Eadem copia rerum, quas natura ſuppeditare poteſt ad uſum, et ad delectationem hominum, et ubertate, et varietate omnis generis fructuum, maxime pomorum, quae mala Citrea, mala Medica, aut mala limonia dicuntur, abundat. Cum natura, et deſcriptione aedificiorum celebris habeatur, tum clara numero, et elegantia ſacrarum aedium commemoratur, praeſertim amplitudine et magnificentia templi maximi, operis quondam Maurorum, et manibus aedificati. Habet haec urbs latas, et patentes vias, multarum aedium numero continuatas, plateas longiſsimas, et latiſsimas, et in eis fontes perennibus et inexhauſtis aquis defluentes. Cum cives urbani ſint et elegantes, omni humanitate culti, tum plures quam in aliis civitatibus Baeticae provinciae clarae ſunt et illuſtres familiae: quibus fuit illud ampliſsimum ſemper, et antiquiſsimum, magni vetuſtatem ſui generis, et nobilitatem habere, neque ſui generis diſsimilibus ſeſe admiſcere Cordubenſes propter pecuniarum cupiditatem, aut ſpem conſequendae dotis injectam. Floret conſilio Quaeſitorum ſacrae fidei, et aedibus omnis ordinis et inſtituti religioſarum familiarum, dignitate pontificis unius, et portionariorum, et canonicorū amplitudine praeſtanti. Inter aedificia non eſt omittendum

equile pulcerrimũ equis regiis pascendis aedificatũ, et aedibus multorum principum specie et aspectu magnificentius. Tandem ad laudem istius urbis adjungo rusticationes plurimas, et amoenisimas, quarum hae spectant ad fluvium Baetim, quem ponte lapideo transire possumus, aliae ad montes Marianos hortis, et villis frequẽtioribus amoenisimos, aliae ad duo populeta, quae fluvius Baetis interfluit, reliquae ad latos, et patẽtes campos, unde sata, vineta, oliveta, praedia opima videri possunt. Denique omnia sunt Cordubae, quae urbium amplisimarum nobilitatem illustrant.

GENERATIM OPPIDVM DESCRIbitur ad vituperationem.

VT urbes multae propter amplitudinem suam, et propter notum, et insigne nomen per omnes gentes, nationesque volitans omni laude sunt, et honore dignisimae, et oppida nonnulla, quod eorum, quae de civitatibus amplisimis praedicantur, praeter nomen, nisi insigniter, et impudenter mentiẽdo, valeamus efferre nihil, vix equidem videtur summam hominum vituperationem posse fugere. Quantas enim oppidum istud subeat, et quã maximas vituperationes, caelũ ipsum declarat. Illud enim cum hyeme nebulosum semper, et caliginosum sit, tum adeo crassum est, atque concretum, ut aër crasisimus, ac valde pestilens circunfundat terrã, ut homines gravitatem caeli corporibus vix sustineant: incidunt enim in varios morbos. Ad infimam enim paludem sitũ est, quae sordibus, et coeno male semper olenti tetras, et pestiferas exhalationes et vapores excitat, quibus finó pingue caelum ita fuisset, ac praediximus: quoniam humidum est, morbos graves, et periculosos terra gigneret: ut cum pestilentia fuerit in his regionibus, ab hoc oppido quidem orta permanasse dicatur ad urbes, et populos finitimos. Nam febres asiduae,

duae,febresque tertianae,aegrotationes aliae graves, et diuturnae,nunquam non in his videntur esse locis:ut, qui firma sint valetudine, nunquam non aegrotent, si fato suo misero, necessitate compulsi in hunc locum accesserint. Agri calamitosi loco,ac caelo propter solum, quod tam exile et macrum est,tum saxetis asperiorib⁹ frequens: quod aratro perstringi non possit,et cum agricolarum cultus multum elaboraverit,neque fruges multas,neque reliqua, quae terra parit, annis etiã maxime fertilibus gignat. Ita steriles agri sunt,quos incultos magna quidem ex parte vacare necessarium est; cũ operam,et tempus perdant arantes terram,et iterantes ad sementem faciendam. Quamobrem foris advehi debent cibaria,quibus se sustêtent habitatores hujusce oppidi miserabiles: quae propter inopiam et indigentiam maximam, quoniã nisi vili pretio mercari nequeunt, omniũ contemtissima cõportãtur. Cum vero aere crasso concretoque sit ejus naturaloci,quae nam ingenia feret?si vera sint,quae litteris commendãntur,ingenia quibusdam in regionibus hebetiora nasci propter pleniorem caeli naturã. Ex hac gravitate caeli, ex, positione loci pestilentis,sicut de ingeniis judicium facimus, ex spectare liberum erit istorum hominũ judicia: qui si quid aliquando boni constituerint, judiciis usi fuerunt externorum. Sed quanti nobis quisque hominum faciendus sit,vestitus palam profert,et ostentat ab omni politiore elegãtia procul abhorrens, os et facies deformis, absona vox, incondit⁹ sermo,qui non modo loquuntur incõdite semper,sed ita tamen,ut,quae praedixerint,non possint intelligi. Totum autem oppidũ qualiter aedificatum est?nulla descriptione viarum,sine modo,sine ordine,sicut aedes nullis fabricae praescriptionibus factae. Videbis vias acclives, et declives, flexuosas atque tortuosas multis in locis,aedes disjũctas,ac veteres fere omnes,et ex humili materia factas,tanquam villulas pastorum,inter quas nihil interesse putes, nisi quod illae paulo magis sublatas domos habent. Sic tamen ad rusticano-

rum modũ factae sunt, atque multae humiliores. In illis nulli fontes sunt, sed ex puteis in ingentem altitudinem defossis, aquae magis salsae, quam dulces omni vi et cõtentione brachiorum hauriuntur. Quaere templa, quaere plateas, quaere necessarias officinas, tabernas institorias, et reliqua, quae cũ oppidis omnib⁹ communia sint, tum necessaria vidẽtur omnino esse. Pro platea aream habet acclivẽ, declivemque, multis in locis foveis depressam, et tumulis sublatam interdum. Templa non amplius duo sunt, communi modo templorum villulae cujusdam aedificata non aliquo prius apparentium intervallo, quam in eorum aspectũ venias: quia demissa sunt in domorum similitudinem facta. Quibus tẽplis quos sacerdotes dicas datos fuisse? quẽ animorũ curae, salutique praefectum? non doctissimos theologorum, qui parvo se sustentant ex sacerdotiis minimis, et tenuissimis: quoniã decimas, unde dent oppidani, parum, aut fere nihil ferente tam sterili terra, nulla ratione assequor. Quanta viris religiosis largiretur seges, ac materia vineae tam incultae mortalium colẽdae? quantae stirpes ignorationis, quantae superstitionum fibrae penitus in animis inhaerentes evellerentur auditione cõfessionum, et explanatione sacrorum fidei rudimẽtorũ? in summis erroribus necesse est hos homines, et in maxima sacrarũ rerum ignoratione versari: qui mihi videntur stipites atque trunci, in quorum aures verbum divinum nunquam influxisse videatur. Barbari sunt, semperque habiti, quasi nullam habere videantur certam, et necessariam rerum divinarum cognitionẽ. Quorum si tãta stupiditas est, si nullae litterae, nulli homines litterati, quae potest esse pietas? quae sãctitas? quae religio? haec enim omnia pure, et caste nos Deum colere docent, atque suspicere: eadem faciunt, ut cultũ, honorẽ, preces adhibeant summa cum religione mortales: quib⁹ sublatis in specie Christiani nominis sicut neque aliae virtutes, ita neque pietas inesse visa est. Hoc cũ stupore simul et sãctitatẽ, et religionẽ abesse necessariũ est, qua absente perturba-

tio vitae sequitur, et magna confusio. Atque haud scio, quem sensum humanitatis de his hominibus testemur, quos nihil ingenuum, nihil moderatum, nihil honestum prae se ferre video: sed ritu brutorum animantium videre, nihil in posterū sibi providentes: qui nihil agunt, nihil moliuntur, ab omni curatione, et administratione vacant. Nam qui desidia et languore non hebescant, qui neque terras, quas colant, habent, neque mercaturam exercent, neque communem humanitatem ad agendum, neque per quos ad cultum aliquem civilē informentur, agnoverunt: qui non langueant, qui neque litteras noverunt, et timidi sunt, et imbelles ad arma capienda, ita postremo vivunt, ut in hominum specie atque figura tarditatem, et stupiditatem languidarum pecudum inspiciam? hos capere poteris universos, constringere cum velis, et tanquam clitellaria jumenta capistro ad pastus capessendos agere in pascua brutorum communia; aut stratos, et fraenatos ad onera comportanda compellere. Nihil vos impediet, dantur liberi semper introitus in oppidum: neque portas habet, neque moenibus circundatum est, patet injuriis, et incursionibus inimicorum. Quis igitur conditor hujusce miserrimi oppidi? arbitror, notus aliquis, et insignis latro, qui quo non aditum propter gravitatem caeli quisquam mortalium habebat, eo se grassatores isti viarum tāquam in latebras occultissimas dare consueverant.

ALTERIVS INFIMI OPPIDI descriptio.

QVot urbes laudavim⁹, totidē oppida duplici descriptione vituperem⁹. Incidit in vituperationē maximā, quā extugere nullo modo posit oppidū tuum, cū per se, tum propter incolas vituperabile. Cujus, si quas enumerare possē, notas turpitudinis, et infamiae collegero, nunquā de patria hujusmodi gloriaberis. Nā amabo, quē habet conditorē, ni-

ſi quem tu ſcis? neque enim neceſſe eſt a me ſceleratum hominem nominari ex caede, et ſanguine viventem olim: mortalibus,quos interfecit,poenarum ille pluſquã optarem, nefarius latro dedit:cum ex inſidiis in apertum latrocinium conject⁹ ab illis,quos interficere fuerat aggreſſus,mille plagis ac vulneribus cõfectus occubuit. Latro igitur ille fuit,vita infamis,latrociniis,atque omni dedecore coopertus; qui non oppidũ tectis,domiciliis,moenibus,legibus,ac jure munitum,ſed praedonum refugium,praedarum receptaculum, homicidarum Aſylum, et ſubſidium omnis generis ſceleratorum aedificavit: quò ille,qui ex latronibus principatũ habebat,cum his,quos undique ſiccarios,homicidas,ſpirantes caedes,et ſanguine mortaliũ imbutos aggregaverat,ad partiendas praedas ſe reciperet. Vt jam ſi principiis reliqua conſenſiſſent,nihil tua patria perditi⁹, nihil turpius reperiri poſſet,neque nominari: quã majores tuorum oppidanorum in perpetuum infamẽ ſuis latrociniis, et homicidiis fecerunt. Et antiquitatem ſuam oppidum iſtud jactabit ab infami latronum principatu natam,et acceſsione ſcelerum et flagitiorũ non minus turpem et ignominioſam. Sed de his poſtea,nunc ad formam oppidi accedamus. In quo quid eſt,quod te delectare poſsit,percontor? an ſitus oppidi? aedium elegantia? tẽplorum magnificentia? fabrica multorum operum? amplitudo ſua,et pulcritudo? publica, et privata ad caelũ exſtructa aedificia? urbs ipſa in edito loco poſita? coenaculis ſublata,atque ſuſpenſa? deſcripti vicorũ ordines? viae amplae,perpetuaeque? forum refertum,ac variũ? et in aliquot oppidi locis fontes ad aquationem perennes? horti penſiles, et amoeni? viridaria diligenti arte,et ſolertia confira? denique totius oppidi deſignatio mirabilis, et apparatus, ut orbis terrarum deſcriptio videatur;et ſumma quaedam omnia ſuo complexu coercens et continens? nihil horum; Nam ſitus minime ſalubris eſt,et propter flatum aëris peſtilentẽ ſaepius in hoc oppido peſtilentia ſolet eſſe,quam in aliis finitimis,aut diſtã-

ti-

tibus. Atque hinc profecta, longius progrediens, atque ma-nans viciniores gentes contagione sua contaminat, et cum nulla suspitio pestilentiae, neque metus est, hinc serpere sensim visa est; et latius sese diffundens civium strages facit innumerabiles. Causa autem pestiletiae, morborumque omnis generis infestissimorum hic potius, quã alibi passim grassantium sunt coenosi lacus, paludes plurimae, omni anni tempore sordes accumulatae cogestaeque de cunctis aedib° noctes, diesque disjectae: unde vapores crassissimi, qui morbos gignunt, et aegrotationes mortiferas. Hinc intelliges viarũ munditiam, et odorem, qui e vicinia communiter afflatur. Quod si oppidani divites essent, purgandas vias, et sentinam tantam ex oppido foras ejiciendam curarent. Cum angustissima sit habitatio propter aedium angustias, quae praeter paucas aliquorum hominum capere nõ possint nisi difficultatibus maximis familiam universam, et hanc constrictã atque compressam: una communis fere domorum omniũ humilitas ac demissio humilem et abjectam villulam cõstituet. Conferamus igitur hic hortos, ubi neque locus est habitandi commodus. Vnus est dumtaxat fons, et is longinquus, qui multis anni tẽporibus duabus fistulis pro fluit. Quaeso paulisper dum oppidum mentis oculis peragro, mecum commoramini: nam ab una oppidi porta (tres enim sunt, et nihil de illis, quae oppidũ habuerit describẽdi causa detraham, quin timeo, ne quid affingam boni; quod ab illo prorsus absit) ab hac inquã porta cupidus oppidi totius invisendi, universum lustrare videor. Circũspicio, tollo oculos. O bone Deus, quae porta? haeccine porta oppidi, quae stemmatib° oppidanorum non adornatur? sed qui nam exornari posset, cum ex vetustissima materia collabi sensim videatur, et tota ruinam minitari? vetusta nimium est. Nihil stemmata, nihil ornatum curo. Progredior igitur peragrãs vias luto plenas, video aedes humiles atque demissas, hoc in vico paucas domos, in altero pauciores, et has disjunctas, et dissipatas. Pro miraculo habe-

ri potest, si quam paulo altius ab aliis sublatam, et ad speciem aliquam formamque meliorem aedificatam aspexero. Perventum ad plateam est, in qua, quae domus senatorū, et tribunalia judicum, et praefecti urbis? tantisper oculos in omnes partes convertam. O praeclarā plateae, formque descriptionem. Tu meo si caute pedem nō posuero, ne passim offendam; et corruam: nam cū multis in locis propter aedes productas a frōte multo magis in plateā, platea lateat et occultetur penitus, area tota quid non habet offensionis? quid non eminens? quid non lacunosum? Hanc aedes circundant vetustae, atque demissae; domus senatoria nihilo pluris habēda, quam quaevis alia privata. Scilicet propter copiam, et ubertatem expetenda magis, quam propter speciem, et apparationem artificiosam? esto. Tam bene constituta sit civitas, ut luxuriam oderit, publicam utilitatem diligat. Quamquā in his, quae dixi, si pro necessario semper habebitur, quod permagni refert ad usus communes, sine quibus nullum simulachrū, neque vestigium civitatis apparet, quae tanta potest rerum ubertas existere? quae tanta ciborum copia suppetere, cū hic vivere non possint mortales, nisi necessaria comportentur alicūde cibaria: quibus oppidum egere magnam partem anni necessarium est? quae igitur abundantia tanta? cum nō expediantur omnia tanti, quanti venditores vellent, quia caro si fructus addicantur, pauci propter inopum multitudinem emēt? Ad quascūque res hoc oppido parū finitimi uti possūt, quia nihil ex se potest efferri, quia nihil apud illos nasci visū est, fructuosum nihil esse: nisi quod domibus cōditum retinquatur. Quando oppidū istud ad necessarios usus frumētum dedit? quando id, quod opus esse putabimus, commodare poterit? quando aliquo suo sumtu viciniores juvit coriis, tunicis, linteis, rebusque aliis suppeditatis? huc excurrunt finitimi, hic mercatores negotia sua agunt, emendis, vendendisque mercibus aliqui contrahunt, et negotiantur; civitas sedes visa est infelicitatis, maculis omnibus turpitudinis insig-

aliter aspersa. Nam si decoros cives, si pueros pulcros ac venustos cupias aspicere, ora vultusque mortalium praeter modú deformes aspectu fugeres, ac detestareris. Quibus id mali restabat ad aerumnas et miserias suas, ut vectigales essent atque tributarii. Neque quisquam fere agit inter illos paulo honoratior, qui testimonium suae non cogatur immunitatis dare. Sic omnes pendunt tributum, et tolerant aequabiliter. Quae caritas, et benevolentia civium erit, cum in hoc oppido gens maxime vitiosa sit, ut largitione multorum interposita, virtutis, et dignitatis omnes obliviscantur, quos vel uno nummulo facile subornes atque corrumpas ad maleficium? multi sunt apud quos nihil leges valent, jacent mádata Dei, cultus omnis occidit, et sanctimonia religionis. Quot audaces, et mali, et perniciosi, qui pro nihilo honoré, et aestimationem ducunt? qui multi parati videntur ad seditiones cóncitandas? quá levibus de caussis inimicitias exercent, et quaestiones habent gravissimas, et bonos, et claros viros, et bene de finitimis oppidis meritos in magnam invidiam adducút? horum si quis scelratos impetus, et conatus reprimat, et auctoritate, vel magnitudine animi se ipsum interposuerit, acriter ac vehementer illorum nefariis injuriis resistens vitá in periculum maximum vocabit. Cum muros, quib⁹ septum fuisse videtur oppidú, ruinosos, et collabétes multis in partib⁹ aspiciam⁹, in aliis solo penit⁹ adaequatos, nó in paucis perforatos parietes, parietinas plurimas, et cumulos pulveris, et glebarú, et saxorú, tú muros eo redactos in firmitatis, ut capi nullo negotio oppidú possit, et oppidani in servitutem adduci: causas equidé plurimas, et justissimas isti⁹ oppidi vituperádi cognoscem⁹.

OPPIDVLVM RVSTICANVM.

AB urbibus ad oppidula veniam⁹. Tale est oppidulú istud, qualia sunt rusticanorú, qui in aperto patétq; cápo humilé villá aedificarút ardorib⁹ Solis, et frigoribus hyemis exposítá, nulla

descriptione, neque designatione domorum. Quippe quod domos humiles atque demissas admodum, una ad summum contignatione aedificatas incolunt in vicis, nullo ordine descriptis, et angustis: per quos domos adibimus sparsas atque dissipatas, et ab aliis alias longo intervallo disiunctas. Harú parietes ex limo sunt, et ex saxis rudib⁹ aedificati, tecta stramentis, vel arundinibus, aut scandulis aliquot. Ad illas per acclivia, atque declivia loca perveniem⁹, et paene per foveas plurimas, quibus infestae solent esse viae oppidulorú huiusmodi. Habitatores expertes omnino sunt humanitatis; rudes et inconditi, agrestes et rusticani, corporis amictu, lingua, sermonibus, convictu, congressu tanquam in India vasta cú immani, et intolerãda barbaria educati. Totum oppidum sine muro, sine portis, omni ex parte patens et apertum est, domus tãquam tuguriola sunt pastorum, casaeque villarum ex oblata passim in agris materia negligenter factae.

SACRA AEDES PRIMARIA Hispalensis.

Vrbium descriptionem sequuntur aedificia. Haec quoniam sacra sunt, et profana, de sacris sequens exercitatio suscipiatur. Inter quae tẽplum maximum est apud Hispalenses opere magnificentissimo factum, sanctum et religiosum admodum, Virgini Mariae in caelum sublatae cósecratum. Harum aedium sacrarũ quae pulcritudo? quae magnificentia? templum pulcerrimum est specie, et aspectu suo, et longum, et valde altum, et satis amplum. Totum ex lapide factum, columnis undique circundatum, et striatis, ornatum in circuitu sacellis plurimis, maxime duobus Virgini Mariae consecratis. In medio autem tẽplo odeũ est ipsum (qui chorus dicitur,) et illi adversum sacellum maximum. Spatium, quod inter utrunque interiectum est, capit multitudinẽ virorum,

rorum,et mulierum innumerabilem. Pavimentum totum est lapidibus stratum,quorum plurimi politissima arte laborati, cum ex marmore sint,albenti nive candidiores,omnium fere,qui in templo maximo sepulti fuerunt,ornant sepulturas, litteris aliquot,aut carminibus incisis, ad portionariorũ,aut canonicorum,qui sepulturis eisdem mandati sunt, notitiam habendam, et ad memoriam honoris, virtutum, litterarum, dignitatis,et ornamentorum posteritati tradendam. Ab illis locis,perquae datur ingressus in templum,sublatae,et valvis objectae pilae aquae lustralis, columellis sustentatae ex marmore mirabili, cum suis crucibus ex eodem marmore incisis, ingredientium oculis obversantur: ut in illas, templum ingredientes primum recta contendant aqua lustrali os, et frontem aspersuri,deinde ad aram maximam, aut in Virginis sacella in genua procũbentes preces adhibituri. Parietes fortitudine sunt incredibili propter crassitudinem suam,quam homines cum eximia pulcritudine conjunctam, et opere vario diversarum imaginum,picturarum illustrium, et fenestrarum specularium ornatam intuentes magnopere mirantur: ut neque diuturnitas ulla temporum propter firmitatem et stabilitatem suam templo finem afferre, neque in tanta templi amplitudine pulcrior,aut magis excellens species spectari posse videretur. Quae enim pulcritudo imaginis Divi Sebastiani,quem ingredientes portionarii, et canonici prono corpore,demisso capite venerabundi colunt:nec quenquam illorum gradum ullum progredi mos est, et inveterata religio,cum in hujus imaginis conspectũ venerunt, nisi precibus usitatis martyrem insignem oraverint et obsecraverint. Quae illa, et quam prae reliquis apparet visenda,quam mortalium oculi fugere non possunt propter magnitudinem corporis,et prodigiosam membrorũ molem,imago Divi Christophori puerum Iesum suis humeris sustinẽtis? Non illa quidẽ minore studio,et religione colitur. Quae sublimis et excelsa visitur a tergo arae maximae Mariae Vir-

 ginis

ginis effigies,quamquam lapidea,sed auro caelata, tantā habet pulcritudiné,ut in excelso loco posita, ad se rapiat et tollat oculos,oraque praetereuntium. Quot aliae sunt,quā multae,quam pulcrae,quam venustae diversorum imagines sanctorum,atque divarum,partim ex lapide, partim ex ligno factae politissimo,plurimaeque deauratae? quot tabulae nitidae et illustres eximio splendore auri,et picturae venustate mirabiles,pro sacellis,pro columnis,in circuitu Ecclesiae,celebriorib⁹ in locis cernūtur,et pietatis,et religionis plenissimae? Tectum omne concameratum est,et multis in locis laqueatum, et inauratum, ex omni parte tectū multorum quodcunque sacellorum. Templū quā longū,et quā amplū est circuire possumus per ambulacra opere facta vermiculato,in omnes partes templi spectantia,aut pavimentū inambulantes. Ad hāc enim formam aedificatum est,ut cum in medio fere templo, odeum,et sacellū maximū longo intervallo mediā aream inter utrunque interjectam occupent;circum odeum, circumque sacellum maximum,huc,et illuc ora convertentes templum omne lustrare valeamus. In qua lustratione quocūque nos oculis converterimus,sacella plurima, et aliud alio magnificétius,et ornatius cum a dextra,tum a sinistra, sumtibus, et opere multo facta,et aras plurimas,atque visendas, et in odeo adverso a tergo,et a lateribus,singulas suis divis cōsecratas aspiciemus. Sed inter sacella,Regii, et Virgini Mariae sacri admirari magis licet splédorem, pulcritudinemque praestantem. De quibus in alio loco,qui proprius est sacellorum, fusius infra dicemus. Templum est clarum, et multa luce diu circūfusum, propter valvarum aditus spectantes in quattuor mundi regiones;quae cum a fronte,a tergo,et a lateribus sint, et multae sibi ipsis adversae et objectae,illae quidem apertae lucé afferunt plurimam;tum omnis aditus e saxo varié sculptus,picturis plurimis ornat⁹,atque distinctus in singulis valvis egregiā quādam habet dignitaté, et amplitudinem: quia cum amplae sint,tum laminis,et clavis plurimis stratae,nonnullae

nullae ferro penitus obductae,ut arcis,quae propugnaculum est civitatis,portae obstructae,ferrataeque videantur. Cumque luce maxima propter valvarum numerum, et amplitudinem templum omne perfruatur,tum collucet fenestris specularib⁹ varie pictis,ornatu nitido,atque venusto, nitore auri,et argenti sacellorum omnium,et ipsorum lychnorū pensilium diu, noctuque suis ellychniis multis in sacellis plurimo fulgore collucentium. Atque ille splendor sacelli maximi,quod totum auro splendet obductū,illa suggesta,e quibus epistola,et sacrum evangelium cōcinuntur,inaurata, ipsi etiam clathri totius odei,et ejusdem sacelli,qui sunt omnino deaurati, quam afferunt lucem, et quam illustrem Ecclesiae toti⁹ amplitudini? Collustrem⁹ oculis aras omnes ad illarum ornatum aspiciendum,et cum singulas, tum maximam mentis oculis cernamus. Est ne aliquis alius,aliquis ne cogitari potest ad usum accommodatior, ad venustatem illustrior ornatus pro feriis sacris,solennibusque sanctorū anni totius decursu redeuntibus immutatus? qui feriis virginum candor illustrior? qui candor etiam celebritate doctorum praestantior? qui diebus martyrum gloriosis rubor,et purpurae color magis perfectus proferri potest? Serica non magni habentur, Damascena communia sunt in hoc templo,e tela argētea, vel aurea, atque specioso illo filo contexta decora sunt, et ornamenta fere omnia pretiosissima hujusce templi. Tanti quidem sunt, ut pluris esse non possint, neque majoris venustatis,neque dignitatis. Quid albētes tunicae? quid sacrae vestes? vestitus sacerdotis,idest casulae, qua pulcritudine? quo pretio? qua existimatione sunt? Commemorari nō possunt, quae ornamenta in sacro apodyterio continentur asservata, multa,et lauta supellex, vestis splēdens,et pretiosa nō minus omnis generis sericorū,quā ex aureo,argenteoque filo telae speciosissimae, cādelabra argentea,et aurea, peristromata similiter ex aureo,et argēteo filo intertexta,ad tāti tēpli magnificū ornatū,ad res divinas adhiberi solita. Quis enumeret plenū

artis argentum,calices,phialas,scyphos,pateras,thuribula,et id genus vasa,cũ sigyllis,et emblematibus multo auro, multisque gemmis distincta,eo splendore,atque opere,ut ars certare videatur cum materia. Denique reliquum omne sacrũ instrumentum,varium et multiplex, genere ipso singulare, venustate visendum,opere magnificum,sumtibus amplũ, et ad regia sacella,ad Cardinalium, et ad Romanorum Pótificum aram appositum,quis enumerabit? Templum cum semper,tum magis splendet atque nitet,cum dies festi celebriores instaurantur,et recoluntur. Dies alios relinquamus, sumamus diem unum natalitiis Christi Iesu,vel Virgini in caelum sublatae sacrum: qui dies omnium maxime in Hispalẽsi Ecclesia celebrantur, recolunturque. Cum in hac aedesacra amplissima,pulcerrima, locupletissima, in qua videntur orbis gentium omnium sacrarum aedium divitiae opesque congestae,nihil,quod ad institutum celebritatis pertineat, in opulẽtissimo apodyterio sacro cõditũ nõ relinquatur: nihil auri,vel ad usum,aut vestis ad cultum, aut utriusque ad venustatem,et magnificentiam, quod nõ in oculis omnium,et clarissima luce ponatur,et ordine mirabili,et apparatu magnifico: age sive altaris ornatum, sive splẽdorem rem divinã facientium,sive ministrantium munditiam,et elegantiam,sive in odeo respondentium cantus et harmonias caelestes atque divinas,sive totum apparatum,ornatum,et magnificentiam,ritus et caerimonias, sanctimoniam et religionem, ardorem et pietatem spectatorum contemplemur,non proponemus nobis sacellum maximum,et aram ejusdem adeo insigniter ornatam,ut nihil supra? non mentis oculis statuemus abacos excitatos,ex ordine dispositis et collocatis omnis generis vasis Ecclesiae eximio,et illustri fulgore collucentibus? Quid habet splendoris illa ternarum in altaris utroque cornu lucernarum illustri ardore micãtium flamma multiplex accensa? Quid lucis afferunt cãdelabra ex auro, vel argento purissimo,quae ante aram statuuntur, et dum res divina celebra-

lebratur, multo majore flammarum ardore deflagrat? Quid aspectus puerorum in vestitu pulcerrimo apparetium, et administratorum in purpura, et in alba veste astantium ad operas suas, et ad munia praestanda religionis habet? Quid puerorum Archiepiscopi ad cantus sacri evangelii, et ad Agnum Christum Iesum, dum populo adorādus effertur in sublime, cohonestandum uno tempore, pari numero, per duas fores cum funalibus accensis prodeuntium species visenda claritatis affert? Quid tibiarum cātus? quid organorum modulatio? quid nolarum sonus incitatus multarum una personātium? quid vocum suavissimus cantus cōcinna varietate sonorum concentus et harmonias efficiens mirabiles, religionis excitat? quid hoc sacrum, solenneque sacrificiū rei divinae ipsum facere Archiepiscopum? et quoniam ille nō raro patrum purpuratorū dignitatem habet; Cardinalē, hunc suis insignibus ornatum solenni ritu sacrificare, astare plurimos linteatos ministraturos, et in sacris tiaris, et ornatu pontificio quicunque dignitates habent Ecclesiae, hos circunsistere a lateribus, et a tergo, illi mitram ut de capite suis statis temporibus detrahant, alii, ut libri Missalis folia versent, reliqui, ut operas alias de instituto sacri, solennisque sacrificii praestent, et omnes, ut cohonestent atque decorent dignitatem, et majestatem ritu pontificio sacrificium rei divinae facientis Archiepiscopi? quantum haec majestatis, quantum sanctitatis praeferre videntur? O rem non modo visu dignā, sed etiam omni honore, et admiratione prosequendam. Quādo vero in supplicatione decreta prodeūt omnes, ut sanctorum celebritas religiosa postulat, omnes portionarii, canonici, archidiaconi, decani, qui reliquas habent dignitates in Ecclesia, omnes, qui sunt minimum nonaginta, in albis, in rubris vestibus, et in pallarum diversi generis, uniusque coloris sericarum amictu prodeūt, et in duos ordines distributi lōgo agmine, magnifica pompa circumeunt Ecclesiam universam: an istud spectaculum ulla Christianae gētis ecclesiarum

prae-

praebere.potuisset magnificétius,et magis visendum: fabri-
ca facit,ut hoc fieri queat,Hispalensis Ecclesiae magnificen-
tissima,ad cujus sumtus multa millia quotannis in redit' ca-
dunt aureorum.Facit hoc amplitudo sacerdotiorum annuis
reditibus locupletissimorum,quae multis annis ad tria mil-
lia aureorum perveniunt. In hoc autem consessu sunt,et fue-
runt semper viri litteris,et sanctitate cóspicui,nobilitate ge-
neris,et honoribus illustres,et omnibus maximis gloriae,et
honoris ornamentis redundantes. Quorum cum viderimus
in vultu,et in fronte auctoritatem,in sermone gravitatem,in
incessu,statu,sessione,motu corporis dignitatem,in cultu,et
in victu quotidiano statum et fortunam florentem, Pontifi-
cem nos aliquem diceremus intueri. Ita nati ad honores Ec-
clesiae,ad celsissimas Pontificum sedes obtinendas vidétur
esse. Atque ut in eo,undé exorsi fuimus, partem hanc cóclu-
damus,ad istud templum per gradus,qui praepositi sunt, in-
grediamur ascendentes in aream;in qua consistentes parum-
per aspiciamus picturas nitidas et illustres porticum nascen-
tis Pueri Iesu insigniter expressam,atque politã, et aliis ima-
ginibus illustratam,maxime Divi Petri,et Beati Pauli, illius
cum clavibus Ecclesiae,alterius cum districto gladio depicti
simulachris admirabilibus. Ab hac area conjiciamus nos sta-
tim in porticum excelsis sustétatam columnis: in primo sta-
tim aditu a sinistra sacrarium est,templum augustum, et reli-
giosum,cujus porticu ornatur impluvium,lateribus stratum,
et multis cõsitum malis Medicis,quas fons in medio implu-
vio aquarũ vi multa promanans irrigat; et arbores facit nũ-
quam non virentes suo tempore fructus ferre suavissimos.
Ad hoc impluvium per tres valvas datur ingressus, et ab eo
per totidem alias valvas magnificétissimas,quae semper pa-
tent in tẽplum,quod descripsimus,amplissimũ,et religiosissi-
mũ. Ab hoc ipso impluvio sculptas imagines,et incisa in pa-
rietibus emblemata,tantã amplitudinem,tantã majestaté tẽ-
pli licet admirari,et inter omnia maxime pulcritudiné,et al-

titu-

titudinē turris celsissimae; quae cū altissima sit, tum fenestris plurimis, et imaginibus patronorū hujusce civitatis ornata eminet. Adeo pulcra est, adeo venusta, ut cū firma nimiū sit et stabilis, tum semper speciem videatur habere recentiorem, et nunc quasi primum absolutae turris: propterea quod cū ex laterib⁹ facta sit, illi purissimo bitumine lateres obliti ab hinc prope sexcentos annos sic modo nitent suis operibus distincti, ut opus nunc absolutum videri possit atque confectum. Hanc autem turrim non per scalas, aut cochlydes ascendim⁹, sed per areas planas admodū aliquot in locis, in aliis nonnihil acclives, ut per eas non homines solum, sed jumēta, si tētaretur factū aliquādo, conscenderent. Sunt enim areae opere signino factae, quae aspectū suo praebent speciē vivi lapidis, ac saxi durissimi. Turris est tota circūdata multitudine cymbalorū parvulorū, mediocriū, et maximorū, quorum acuto, medio, gravique sono cōcentus efficiūtur mirabiles, nō multū a varietate vocū humanarū distantes: cū omnes mirificae varietates illorum pulsu, sonoque contentae nostris auribus percipiantur. Eadem paulatim a medio contracta terminatur in tenuiorem, et angustiorem formā adducta: in summo habet indicem ventorū, quamquā admirādae magnitudinis, tamen agilitate tanta, ut ad quoscunque flatus ventorū indicandos quocūque flatu protinus incredibili celeritate convertatur: et unde flat ventus, hanc indicans atque designans regionē, eo spectans cernatur. In tantam autem altitudinem ascendit, ut longo intervallo celsissima, et quasi ad caelū sublata superbissima exstructione videatur. Atque hāc totam fasciis aureis, aut ubi illae non sunt, auri multo fulgore nitentem, Solis radii clariorem et illustriorem efficiūt: quam cum Sol immensa sua claritate collustrat, et radiis omni luce clarioribus ab omni parte perfundit, turris a Sole ipso lustrata collucet et vibrat. De qua non plura, quam quod notissimū est, ut alienigenae de turri longe prospecto, non templi solū, sed urbis magnificentiam facile existimare possint.

BREVIOR TEMPLI MAXIMI HISpalensis descriptio.

BRevius describam principem Hispalensis urbis aedem sacram. Templum maximum Hispalense facile suam aspectu solo magnificentiã ostentat. Antequam in illud ingraediaris per gradus multos ad aream non tam latam, quam longam ascensum praebentes, antecedit impluvium, malis Medicis, et varii generis arboribus consitum. Ad quod per tres valvas patet ingressus, qua sacrariũ adimus. In ipso prospectu, quae frons dicitur vestibuli, porticu ornatur pueri Iesu in praesepio jacẽtis, et aliis multis simulachris, duob⁹ maxime gemini luminis, et colũnae Christianorũ Petri, et Pauli: quorum unus cum clavibus, alter cum districto gladio, ad gravitatem, et eximiam quãdã amplitudinem compositus aspicitur. Impluvium habet dignitatem propter porticum excelsis sustentatam columnis. Arbores virere semper cernuntur, et suis temporibus propter aquas ex fonte, qui profluit in medio impluvio ad humorem hauriendum deductas, fructus ferunt opportunos. Totum autem templũ pulcerrimũ est, et magnificentissimum, et habet amplitudinem, splendorem, et majestatem maximam. Illud triplici navi constructũ est longissima, et amplissima, et omnes sunt ex lapide factae mirabili. Harum duae parietibus, et columnis sustinẽtur fortissimis, et altissimis; media columnis suffulta celsissimis est, atque striatis. Haec tanta est amplitudine, et longitudine, ut sacellum maximum, locũ illum, (qui chorus dicitur) et spatium, quod inter utrunque interjectũ est, quod capit incredibilem multitudinem virorum, ac mulierum concionibus, sacro, precibus divinis interfuturã, et quod est a tergo, post sacellum maximum, et odeum praedictum cum accessione sacelli regii, quod post sacellum est maximum, intervallo in-

tter

tervallo inter utrunque interjecto non minore, sua longitudine, et latitudine capacissima contineat atque complectatur. Quae sunt a lateribus duae naves, illae sacellis undique circũdatae sunt pulcerrimis et venustissimis, et maxime duobus Virgini Mariae consecratis, quibus templum istud praecipue ornatur. In hoc templo apodyterium sacrum est (vulgo sacristia) vestibus, et ornamẽtis asservandis et custodiẽdis accommodatum, et ad templi tanti amplitudinem, et majestatem admirabile. Sed odeum aversum a lateribus, et a tergo, aris plurimis, et venustissimis praeclare per se nitet atque splendet. Cum vero multa luce circunfusum clareat et semper illustretur, propter aditus valvarũ, quas habet in quãcunque partem spectantes, quae binae sibi ipsis objectae sunt et adversae; tum nitere nunquã desinit neque splẽdere specularium claritate fenestrarum, et sacellorum omniũ ornatu nitido et illustri, nitore auri, atque argenti, quo multis in partibus distinctum est, et ornatum. Nam praeter sacella plurima, quae auro nitent obducta plurimo, sacellũ maximum, et clathri ejusdem, et odei parietes multis fasciis deauratis, et duo suggesta ad epistolam, et sacrum evangelium concinendum facta, quanto, quamque eximio auri fulgore collucent? atque inter alia non est omittenda exedra (vulgo capitulũ appellatur) quae extra tẽplũ in aditu, qui ad valvas ad arcem regiam deducẽtes spectat, aedificata cernitur, tota ex vivo lapide, pulcerrimo venustissimoque marmore, lapidibus incisis ex iaspide pretiosissimis facta, et picturis admirabilibus, et speciosissimis ornata, rotũda tota in ovi speciem atque similitudinem, et deaurata admirabiliter. In quã ingredientes prae majestate, prae nitore, prae splendore summo elegantiam, et magnificentiam admirandi vix facere finem possunt. Atque turris quantam afferat pulcritudine, et splendore suo, majestatem templo maximo, nemo non videt. Altitudine sua universae civitatis aedificiis eminet prospectus in omnes vicos urbanos, in plateas, in Baetim, in rustica-

tiones,in cāmpos patentes et apertos habens. Numero cymbalorum circundata est permulto, sonorum varietates omnes,et vocum humanarum concentus,pulsu gravi, medio, et acuto persequentiū. Sed quid plura persequamur?nihil nunc est necesse,cum praecipue brevitatem sequi studeamus. Tantum illud addere collibuit ad Hispalensis templi magnificētiam:quod cum illud ad omnes partes aditus habeat apertos atque patentes,vere quacunque ingrediare, flare videtur aura sua vissima;quae aestivos calores sedat,et reficit in tēplum ingredientes ad preces divinas audiendas.

SACELLVM VIRGINIS MARIAE vulgo de la Antigua appellatum.

A Templis ad sacella veniamus. Quorum quoniam praestantissimum proponi debet exemplar,a templo maximo Hispalensi duplex petamus;et praestabimus fidem , quam dedimus de sacello regio,Virginique sacro,et a vetustate nominato , si non pro regia majestate sacellorum , saltem pro duplici, quod eloquētiae studiosos ad imitandum habere volum⁹, exemplari Latine in hac materia,institutaque sacellorum ratione loquendi. Atque imprimis quanta est venustas istius sacelli Virgini Mariae consecrati? Totum est lapideum,fenestris specularibus ornatum. Ad illud duo patēt aditus,suis praestitutis tēporib⁹ aperti,et in eo sepulchra cernuntur ex marmore facta politissimo;quibus ossa teguntur virorum,qui in illis jacent,clarissimorum. Illi in eisdē sepulchris ex eodem vivo lapide quam longo erant corpore sculpti,mirabiliterque politi,qua facie,qua dignitate fuerant,visuntur: sunt enim ipsa sepulchra ab uno latere sacelli, intra parietē perfossū opere fornicato decorata. Simulachrū Virginis vetustissimū est, et sanctissimū in arae pariete,quae ob oculos ingredientiū posita est,effictū, et caelatū arte mirabili

cum

cũ Puero Iesu in sinu cõplexuque suo acquiescẽte, atque illud adeo pulcra, spectataque figura, et ad pulcritudinem accedente majestatis augustissima, celsissimaque praesentia, ut cũ lõgius sit, quam reliqua, quae Virginis sanctissimae, communia, vel singularia simulachra summa religione coluntur: nullum tamen neque magis pulcrum, visendumque mortalium oculis in hac Hispalensi civitate proponatur. Quod admirabilitatem facit, in hac corporis, et omnium pro proportione partium longitudine tantam inesse pulcritudinem oris, tantam corporis, et lineamentorum conveniẽtiam, tam eximiã et praeclaram pulcritudinis speciẽ, ut nulla pulcritudinis forma non effingi solũ, sed neque cogitari possit illustrior. Tãto etiam effictum est cum splendore, tanta cum claritate regiae, ac divinae majestatis, ut aspectus ipse, oculi, et cõformatio corporis intuẽtibus majorẽ in dies admirationẽ afferat, et religionem. Quamobrem summo studio, atque sanctitate, summo cultu, religioneque tãtum a civibus, et advenis simulachrum Virginis integerrimae colitur. Quod facile perspicere possunt, qui sacrorũ numerum, quae in hoc sacello fiunt ab albenti caelo in medium usque diem audiverint, et dignitatem rem divinam facientium, qui plerũque canonici sunt, aut ipse non raro praefectus Hispalensis Ecclesiae. Cum tanto concursu celebretur sacellum, ut aliquot diebus, neque pavimentatum solum, quod jaciatur pomum, capere posse videatur; quanta fiet accessio majestatis frequenti mutatione cultus, et ornamentorum pro celebritate omnis ordinis, dignitatisque sanctorum?latus utrunque parietis, in quo statuitur ante oculos simulachrum, ex auro intertexta aulaea cohonestant, et triginta lychni ex argẽto facti in sacello pẽdẽt, qui diu, noctuque ellychniis flagrãtib9 collucẽt, et illorũ fulgore totũ sacellũ collucet, et illustratur. Octavo quoque die, sabbatis ipsis, et praesertim primo cujuscũq; mẽsis, illã precationẽ Ecclesiae cõmunẽ ad Virginẽ Mariã adhiberi solitã decantari fere jam ad Solis occasum alternis cantorũ vocibus,

et suis intervallis,tybiarum , et organorum personante suavitate,hujus etiam modulationis dulcedine perfruédae causa,virorum, atque mulierum multitudinem de téplo toto se se festinanter,et alacriter effundere , quantum sacello dignitatis,quantum amplitudinis affert? ne quid ad celebritatem sacelli desit,et ad famam religionis eximiae pervagatam,credas nunquam in hoc templum venire quenquam , quin eidé curae sit, Virgini dicatam sedem hanc,et domiciliū invisendi:quod facere nunquam desinunt canonici,cum per forem ad sacellum spectantem ex odeo multos exeuntes in Virginis imaginem incurrere necessarium sit. Ad hanc religionem excitant animos , et mentes hominum voces passim caecorum exauditae,et illorum nonnullae precationes pronunciatae quam intentis vocibus,ut ad pietatis singulare studiū in Virginem,et ad memoriam frequenter usurpandam, inter ipsosque recolendam incumbant. Quodsi non haec tanta multitudo rerū ex hoc sacello peteretur,tame propter magnitudinem miraculorum,propter opem toties rebus hominum dubiis allatam,hanc tanti simulachri religionem,atque cultum,et in quo simulachrum constitutum est, sacelli celebritatem descriptu dignissimam judicaremus.

SACELLVM REGIVM.

AB hoc sacello trāseamus ad Regiū, quod multo praestantius est, ac magnificentius. In quo date precor hanc mihi veniam,si non de ornamentis,quae cum aliis sacellis sibi communia sunt , dixero. Pavimentum , parietes , et tectū ex lapide facta sunt insigni adeo, ut praestantia lapidum excellenti,forma,descriptioneque mirabili,reliquis , quae ubique gentium sunt,sacellis antecellat. Novum est sacellum atque recens.proximis annis ante confectum,miro opere perfectum et absolutum , et ad hanc formam atque modum, ut

cla-

clathris ligneis opere tornatili factis praecludatur incredibili altitudine surgentibus, dum instituti ferrei, et auro caelandi perficiuntur. Parietes sculpturis plurimis, et imaginibus, et historiis veteris, et novi testamenti sunt exornati. Tectum omne speciem habet et formam testudinis, non minus illustri sculpturarum, et imaginum varietate distinctum. Mediũ autem tectum apertum est, et eleganti tholo fenestris specularibus circundato cõdecoratum, per quem sese claritas caelorum inferens sacellum omne clarissima luce cõplet; a qua illuminatum magis nitet et splendescit opere regio, et excelso. Tantam enim pulcritudinem, distinctionem, varietatem, et splendorem apparatu magnificentissimo, planeque regali, cum proponat in claro lumine visendam diei claritas splendore Solis illustrata; nihil ad speciem magnificentius, nec ad architectandi formam praestabilius videri potest. Tot regũ antiquae legis, et novi testamenti historiae, tot sacrorũ doctorum imagines, tot formae atque figurae cujuscunque dignitatis, et ordinis sãctorũ, aliae ex aliis nexae, et omnes summa cum admirabilitate progredientes, ac definitae, ipsaque celsitas Sanctissimae Triados in sublimi et praecelso loco, tãquam in regali solio imperans, et caelesti majestate praesidẽs quasi stipata tot Angelorũ multitudine in parietib⁹, in tecto oculis obversantiũ sculpta, aurique fulgentis nitore caelata, tãta cũ proportione, descriptione singulari, vivis lineamẽtis omni venustate consentientibus, facile majestatem sacelli declarat, atque testatur. In ipso corpore sacelli a dextra, et a sinistra duae sunt arae, supra aras odea excitata duo, unde tota sacelli lustratur amplitudo. Arae dextrae vicinũ est apodyterium sacrum (vulgo sacristia) in quo vestitus, et ornat⁹ omnis sacelli asservatur: unde sacerdotes in publicum prodeunt rem divinam facturi. Sepulchra principum, et regum multorum, qui Hispaniae imperarunt, sculpta mirabiliter extrinsecus cernuntur; et illorum infra terram concameratam cadavera unguentis condita, nonnullorum integra latent, et in

corrupta:reliquorum ossa suis in loculis inclusa. Horum effictae imagines,quo ore,qua forma fuerunt,die sacra Virginis incaelú sublatae, visendae proferútur in publicú:ut Hispalẽses in illorũ, qui in Hispania dominatũ tenuerũt,et in Regis invictissimi,et sanctissimi Ferdinandi,qui civitaté e Maurorum servitute in Christianorum imperium , potestatéque redegit,oculis,et ore acquiescant. Ab his sepulchris,aliquot a terra gradus,ara clathris marmoreis,et auro caelatis praeclusa tollitur,ad quam ab utroque latere per gradus ascẽdimus; in qua Virginis est effigies admiranda pulcritudinis specie,et majestate regali collocata,splẽdida nimis atque nitens. Quae cum custos,praesesque sacelli sit,huic Ecclesiae florens praesideat,tum ita frons niteat , oculi splendeant , tanta ex toto ore caelestis atque divina claritas emicet,plane testatur suam in sacello praesentiam,et in Ecclesia regium imperium,et victorias,quas Reges nostri suo patrocinio,et ope in bellis allata de ferocissimis nostrae religionis hostibus reportarunt. Harum insignia victoriarum ad omnẽ posteritaté commẽdata,de tectis ipsis intra sacelli parietes pendentia vexilla regiis Hispaniarum stemmatibus distincta visuntur. Cum terminetur tectum specie visenda,tum aspectu venuste admodum elaboratae conchae. Atque hactenus de sacellis; nunc ad sacrarium,et odeum accedamus.

DE APODYTERIO SACRO vulgo Sacristia.

APodyterium sacrum Hispalense,quae pars est omnino necessaria vestibus aedium sacrarum, et ornamentis asservandis, ex lapide factum est,multis scalpturis,et imaginib⁹ lapideis ornatum , et distinctum splendore fenestrarum specularium , quarum lumine clarissimo totum completur, et illustratur. Cum illud quadratum sit,ab utroque latere arcae

arcae continentur mirae latitudinis,et altitudinis,multis loculis ligneis partitae superioribus, et inferioribus, quae receptacula sunt sacrarum vestium,et pallarum illustrium,omnis generis ornamentorum,totius supellectilis,ad usum,et ad ornatum spectātis. Est in angulo quodam a dextra statutum humi praegrande candelabrum,ex aere candenti, opere mirabili perfectum, ad tenebrarum candelas collocandas affabre factum: cujus accommodatae sedes surgunt in hunc modum,ut aliis aliae superiores efferantur,suis quasi gradibus in sedem usque lucernae Beatae Virginis omnium celsissimae, in celsiore loco positam,et mediam inter caeteras interjectā. In medio fons est aquae perlucidae, qui per fistulas artificio mirabili apertas,magno crepitu et fragore aquarum profluit, et ad os fistulae praesertim mediae admovendum, et ad explendam,depellendamque sitim invitat. Statim ingredientiū oculis objicitur ara foribus adversa, in qua reliquiae, et ossa sanctorū suis in vasis aureis,et pulcerrimis asservantur: sicut et in hoc sacro apodyterio suis in locis alia multa supellex, et instrumenta sacra,reliquaque omnia, quae ad usum, et ad ornatum templi spectant, custodiuntur. Atque haec de sacro vestiario; jam odeum describamus.

ODEVM.

ODeum, quod et chorus dicitur Hispalensis aedis sacrae primariae (quemadmodū ex descriptione superiore cognoscere potuistis) occupat partem templi maximam: atque in pavimento ejusdem templi est illud exstructum, et ut aliarum Ecclesiarum,(quae vulgo cathedrales dicuntur,) adversum arae maximae. Inter quod, et inter aram ipsam medium spatium est interjectum intervallo valde capaci, ad multitudinem virorum, et mulierum continendam rebus sacris, et concionibus interfuturam. Illud circundatum

est subselliis superioribus, et inferioribus, et omnibus hemicycli forma factis, quae capiunt amplitudine sua, nō sine majestatē visenda, portionariorum, et canonicorum supra magnificentissime considentium numerum, et cōsessum illustrissimum. Nam sacerdotes, (qui capellani dicuntur,) et ipsi cātores occupant inferiora subsellia, ut ad canendum, et respōdendum opportune concurrant in pluteum in medio prope constitutum ad sacros libros continendos. Cū subsellia sint ex ligno pulcerrime dolato, et scalpturis plurimis ornato, tū multiplici forma figuraque scalpta leunculorū habent egregiam dignitatem, et amplitudinem maximā, praesertim subsellium Pontificis ad aspectum oculorum amplissimum, factum in speciem tabernaculi magnificentissimi: quod insignia Pontificum galero Cardinalium insculpto illustrius reddunt, atque magnificentius. Quae cum diebus singulis, statis horis precum divinarum complentur frequentissimo, celeberrimoque patrū Ecclesiae numero, videre est portionarios, et canonicos omnes, et eos qui dignitates habēt in Ecclesia, pro antiquitate, et dignitate sua, vel linteatos omnes, si tēpus est Iesu in terrarum sola exspectandi, aut, si dies concelebrantur indictae generi Christianorum solennis inediae in vestitu pullo, lacernis atratos longissimis, quas in supplicationibus templum circumeuntes longissime, latissimeque toto pavimento trahunt raptatas, apparentibus dumtaxat oculis, et ore patente singulorum, cucullis caput obvolutos considere, medium Pontificem interjectum illustriore dignitate, tāquā praesidentem caeteris, cum imperio et majestate pontificia, tabernaculi amplitudinem, dignitatemque complere. Hoc in loco nolae sunt ad calicis, et hostiae sanctissimae tēpus efferendae, quae suaviter incitata conversione pulsantur: tum supra odeum a dextra, et a sinistra gemina organa fistulis eximio splendore micantibus, et singulis pro justa, ac legitima longitudine, et magnitudine sua ad sonos edēdos admodum accommodatis, et cunctorum excellentiae, quae sunt in Hispaniae

paniae templis, varietate vocum, et suavitate sonorũ praestantibus. Nam cum a tergo follibus vento facto homo molliter flare coepit ac leniter, et apta manus ad sonos organorum eliciendos incitata fertur celeri admotione digitorum, complet aures mortalium sonus effectus organorum suavissimus. Atque ipsa organa quam apta sunt ad mutationes et varietates vocum humanarum edendas? quam praeclara ad garritus carduelium, luciniarum, et omnis generis aviculárũ effingendos? ad persequendos denique concentus et harmonias, quarum dulcedine perfusae mentes, animique mortaliũ tanta interdum voluptate afficiuntur, ut corporibus cum in terra consistant, animis ad supera caelestiaque contemplanda rapiantur? Ad istud odeum per duas fores a dextra, et a sinistra datur ingressus praeter introitũ clathris ferreis, et auro obductis, dum res aguntur divinae, semper patentem: per quem administris omnibus mos est in odeum de sacello veniendi, et ad illud redeundi, cum opus est, in finem usque sacrorum.

MVSICA.

Discederem jam a templo maximo, nisi reprehenderer jure optimo nulla tãtae celebrioris Ecclesiae musices mentione facta: nam sacellũ in hac Ecclesia aedificatum est, cui phonascus praeest musicae tractãdae, discẽdaeque causa: quare non a templo maximo prius abeamus, quam musicam, qua celebriorib⁹ Hispaniae templis Hispalensis Ecclesia praestat, ostendero. Cum hãc triplicem esse videamus, vel ore, vel manu, vel flatu editam, quam Cicero in Rosciana cantum vocum, nervorum, et tibiarum appellat: non mihi est in animo artem musicae tradere, librosque cãtorum plenissimos praescriptionum suarum evolvere, sed quae in usu communi posita sunt,

et auribus nostris quotidie percipiuntur, exercitatione praesenti proferre. Ad institutum autem nostrum tria spectant potissimum consideratu dignissima in arte musicorum. Primum puncta, et notae, quae ad musicae rationem excogitata sunt, et inventa, non minori usui sunt canendi cupidissimis, atque viginti litterarum formae legendi, scribendique peritissimis; quarum quemadmodum varietate litterarum, quae volunt, quaeque avent scire mortales, litteris mandant, et inter se conferunt: ita ad varietates dissimilitudinesque cujuscunque cantus, quem humana mens cogitare potest, et invenire, veteres sex notas et figuras, scilicet, Vt, Re, Mi, Fa, Sol, La, quas pūctorū nominibus musici nuncupant, repererunt. Hae cum officii sui consortibus, ex artis praescriptionibus, debita ratione cōjunctae dissimiles sonos, et harmonias efficiunt; ex quibus dulcis concentus elicitur, et suavitas jucundissima. Eisdem notis atque figuris cantus compositus suavitatem, et modulationem suam metitur, sed dispari quidem a Gregoriano ratione contentam: cum in vocum moderatione, praescriptioneque notarum eundem ille modum, atque rationem servet: neque plus temporis uni, quam alteri impertiatur uno tenore (ut ajunt) in concinendo fluens, nihil afferens unquam praeter aequabilitatem, stabilemque constantiam. Quod multo secus est in Gregoriano. In hoc enim cum litterae plus temporis habeant, tum dissimillimo sunt nomine, et figura praeditae; cum maximae, lōgae, breves, semibreves, minimae, seminimae, fusae, semifusae nūcupētur: singulae autem non in eundem modum deformentur ad intervalla longitudinis, aut brevitatis internoscenda. Atque harū tāta est societas, et agnatio, ut ex aliis aliae nascātur, et speciem habeant ex aliqua parte similem, colorū duntaxat, aut uncorum accessione, vel decessione differentem. Quos cantus efficere possunt istae figurae, ad octo sonorum modulationes illi referuntur; qui sunt fundamenta caeterorum, et quasi primordia, unde reliqui ducātur. Quo vero facilius eos

tenere possint artifices canendi, nostra memoria omnes modos, varietatesque sonorum commissuris digitorum sinistrae, quae tyronibus est indicis Alphabetarii loco, notarunt atque designarunt. Sed quia in hoc, qui praedictus est, modo atque ratione, inscripto facile intelligi nō potest, quam quaeque vox sedem et domicilium habeat, provisum artificiose fuit indice seu nota, quae clavis appellatur. Haec triplex est, et quaelibet diverso nomine, atque forma; quibus contētio vocis, et remissio quaecūque dijudicatur, ad cujus rationem, ut quaeque nota altius sublata, aut demissa fuerit, et modi erunt intendendae, remittendaeque vocis. Atque haec harmonia cātus Gregoriani his, quae praedictae sunt, notis terminatur. Nunc de cantorum vocibus agendum est. Varietas autē sonorum, intervalla, distinctio, et vocis genera permulta sunt; sed quattuor potissimū numerantur, quae acuta, gravi, et media, et infima continētur, aut duae duplici primo sono moderatae, qui intervallis conjunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, acuta cum gravibus temperando varios aequabiliter concentus efficit. Quantam autem, ut de prima modulatione dicamus, affert admirationem tanta multitudo, et varietas vocum, quae conjunctae sonos mirifice concinentes edunt: qui in aures influunt tanta cum voluptate precibus divinis astantium hac in Ecclesia Hispalensi tam praeclare constituta, et omnium maxime cantorū simphonia suavissima personante? Cum enim cantores ex artis praescriptionibus voces, numerosque moderentur, quid jucundius est, et magis voluptuosum, quam suavitatem quattuor vocum acutae, gravis, mediae, et infimae, ex quibus omnis musicae dulcis cōcētus aptissima ratione devinctus elicitur, auribus percipere? Quis non incredibili afficitur voluptate cum cursus vocum per sonos omnes cantores persequuntur intendendo, remittendoque vocē, media intervalla servādo, et interponēdo puncta suis spatiis appositissima, mirificeque ex omni parte semper cōformādo, atque

tanto concentu et harmonia, ut alias aliae modulationes exspectent, sese inferêdo, efferendoque in tempore musicae côcinnitate mirabili? Hic equidem sic infima vox mediae opponit sese, ut simul suis spatiis gravibus mirandum in modû acutas, et subtiles harmonias eminere faciat, et ut suavitas et dulcedo media naturalem, et numerosam vocis intêtae gravissime speciem, et elegantiam cum pompa, et illustri splendore prodire foras desinat, ut et clarius percipiatur, et magnificentius sese jactet, et ostentet. Sed ad tertiam jam accedêtes partem, quid ex harum quattuor vocum concinnitate varias, et dissimiles modulationes, ex alternis (ut vulgo dicitur) choris conflatas enumeremus, cum binae infimae cum duabus acutis concurrant, binae mediae cum totidem subtili sono praeditis coeant, cum copulentur duae infimae cum duabus mediis, cum duo cantores, nonnunquam tres côcêtum efficiant, qui cantus nomen accipit a numero, et varietate cantorum, cum tres, aut plures acuto sono, aut mediis intervallis utantur, et saepe sonus acutus cum gravi, et infimo harmoniam efficiat? Quid, cum solent interdû duo, aut tres cantores conjungi cum aliquo, qui canit ad concentum cantus compositi, et is plerunque gravi sono concinit, qui dum gradum puncti persequitur, in eo immoratur et consistit, tres cantores iterando, et ingeminando voces cumulant, et adaugent sonorum varietates, et alia, atque alia puncta citata celeritate percurrunt, et gravitati unius modulationis congruêtia, unde dispares, sed suaves, et côcinentes inter se modi mirifici oriuntur? Denique eo progrediuntur, et efferuntur saepe in exitu alicujus celebritatis, ut omni sonorum modulatione, tibiis insertis, et organis admixtis, totam sacelli testudinem resonare concinnitate, jucunditateque suavissima quasi gestientem aspiciamus. Quanta vero multitudo, varietasque rerum materiam arti musicorum liberam praebet, lateque dominantem? Earum hae solutam orationem, et psalmos attingunt, atque ipsae plurimum ponderis, et gravitatis habêt,

habent, summam etiam speciem, et dignitatem tarditatibus in progressu servatis: ut similes pompae videantur tardatae diu multumque moratae. Aliae modulationes suaviores sunt atque dulciores, ut versus aliquot (gradualia, quae vocātur) canticorum loci, vel alii de sacris litteris delecti, qui celerius festinantiusque concini solent citata celeritate, fugasque excipiente plurimas, a qua nomen cantus hujusmodi traxerūt: quod ita musici concinant, ut alios alii fugere videantur, alii fugientes insectari, consequique properent, et de praeeundo certatim inter se contendere, praecidendo, et intersecando puncta nonnulla, quasi compendiis ad celeritatem quaesitis, usque eo premere visi sunt et urgere sequẽdo praeeuntes, donec nanciscantur, et in exitum una perveniant modulationibus suavissima cócinnitate terminatis. Sunt etiam quaedā cantionum genera, quarū numeri laeti sunt et alacres, et plane gestientes, quae Natalitiis Christi Iesu, et aliis sacris, celebrioribusque sanctorum feriis, earum, quas praediximus, fugarum celeritate instructae adornataeque, et aspirationibus multis affectae mollioribꝰ, et suavioribus, et intermissionibus interruptae suis, unius modo, duorum interdum cantorū consequente suavitate, denique alterius percontationibus, et responsionibus auditorum animos reficiunt, demulcentque. Quemadmodum autem facile apparet, tum demum animum suavitate compleri posse, cum musica omnes partes habuerit modo, ordine, atque lege devinctas, et inter se aptissime congruentes: ita quidem si vox una deficiat, et a modulato cantu discrepet, musicae ordinem, et convenientiam pervertet, et totius moderationis harmoniam dissolvet. Atque haec ad cantus Gregoriani concentum spectāt. Cantus autem compositus omnium facillimus est, qui sedes etiā est, et fundamẽtum Gregoriani, hac autem memoria, et aetate nostra communis Ecclesiarum omnium; qui praeter signa, nomina, claves, altitudinem, et gravitatem, et praescriptiones alias, quae pertinent ad illius concentum et harmoniam, eundem tenet

modum constantem, et aequabilem, nulla mutatione vocum neque varietate. In quo leges tamen quaedam observantur; quibus cantores neque altius unquam intendere, neque demittere vocem submissius praescripto jubentur. Ex hac humanarum vocum concinnitate acerrima mortaliū mens excogitavit mirifica quaedam instrumenta canendi, quib⁹ omnes varietates, concentusque vocum humanarum aemularemur ex cujusque instrumenti moderatione praescripta: ad organa enim, quae vi et multitudine sonorum abūdant, nullos non concētus et harmonias simillimas humanarum modulationum efficere possum⁹. Quod idem in monachordiis, in clavichordiis fieri posse putato te. In lyra vero, in cithara ad summum duarum, aut trium vocum harmonias persequi poterimus; in tibiis vero, atque fistulis ipsis eadem, quae vocum nostrarum, concinnitas, et elegantia percipietur. Sic autem velim animadvertatis me de musicae concentu egisse, ut in Ecclesiae fere cantu nostra versata fuerit exercitatio: quod hos probatos fuisse cantus voluerim, illudque solū genus musicae mortalibus colendum, quod optimis verbis, et praeclaris sententiis, et certa, ac severa cantus lege, atque ratione conficitur: non vero illud, quod mollibus, et lascivis cantibus constat. Hinc ablegandã lasciva carmina, molles in cantu flexiones, falsae voculae universo Christianorum generi detestandae, quae musicae numeris emissae quasi vibratum telum in animis adhaerent. Sumat citharoedus lyram in manus auro, et ebore distinctam, et temperet fides incontentas; quia adsunt scientissimi musicae, et musicorum aures vel minima sentiunt: et quam celerrime pulsis aliis, et aliis fidibus harmonias plures efficiat, et omnes admirabiliter congruentes: ut nemo, neque scientior illo in musicis, neque magis praeclare, et suaviter fidibus cecinisse videatur carmina plurima omnis generis fundendo ad lyram, et mittendo non pleniores voces, sed falsas ad animos auditorū, et sensus omnes incredibili voluptate perfundendos: nō quasi venenum
ins-

instillare visus fuerit. visceribus hominum, quod pestiferata be perfusum ad venas usque permanat, et ante mentem laetali vulnere conficit, quam illius vis mortifera persentiri videatur: non immerito Plato cũ videret mores civitatis immutari cum cãtibus, severas musicae leges sanxit, atque prohibuit, nequis, quos vellet, cãtus ederet: sed graves, honestos, stabiles, non languidos, molles, et effoeminatos. Itaque illos probavit solum virille sapientissimus, quibus vel Dei maiestas praedicaretur, vel clarissimorum ducũ res praeclare gestae celebrarentur, vel adolescentes ad virtutẽ, et bonos mores, alacres, et erecti fierent: ut Christianos homines pudeat musicen lascivam, et flagitiosam usurpare castissima, sanctissimaque repudiata, aemula et imitatrice divinarum mẽtium, qua caelesti suavitate concinentes praesentiam divini numinis miris laudibus efferre nunquam sine intermissione desistunt. Illos ego semper cantus vellem, qui modulos rerũ sacrarum similes imitarentur.

ORGANA PNEVMATICA.

GEneratim de musica scripsimus, instrumenta nunc aliquot Ecclesiae commemoremus, et primum organa, deinde tibias, et illarum cantus, et harmonias describamus. De quibus priusquam aliquid agamus, ipsa organa, tibiasque describere necessarium est. Quae species et forma organorum, quibus Ecclesiae communiter personare solent celebrioribus sanctorum feriis, et ad maiorem sacri faciundi, vespertinarumque precum celebritatem ipsis in feriarum pervigiliis sanctissimarum? Cum illa ex ligno politissimo, et arte mirabili dolato facta sint, atque auro obduci soleant ad clariorem aspectum, et venustatem, tum a lateribus acuminata terminantur ad rationem

fistularum;quae pro ratione tenuitatis,aut crassitudinis,brevitatis,et longitudinis suis in sedibus collocantur. Quas videre est ex fulgenti stagno factas,et quo magis ad mediá partem tendunt, quae caeteris longitudine, et crassitudine sua excellunt, aliis alias lõgiores, et crassiores apparere, et ab ipsius templi pavimento oculis omnium cerni. Has fistulas audire quantam voluptatem affert,cum follibus inflatis a tergo in arcam anima ministrans canalibus influit,pulsis aliis,et aliis quam celeri admotione digitorum,acutis, gravibusque concentibus resonare,nostris auribus accipimus, et omnes concentus et harmonias efficere congruentes varietati rerú concinendarum:in quo videre est,ut pulsandi scientissimus est artifex inter pulsandú quá apte regulas nunc citatas impellere, nunc reducere ad obturanda foramina, vel aperienda, atque ipsa manubria epistomiorum percurrere ad continendum,aut laxandum spiritum in organis. Multa autem organa ad hanc rationem fabricata sunt,ut sonis suis praebeat speciem vocum humanarum,luciniarú,carduelium, et omnis generis avicularum,quibus aures tenentur incredibiliter, et sensus omnes jucundissima suavitate pascuntur.

TIBIAE.

NOn Organa solum,sed tibiarum cantus in Ecclesiis adduntur ad humanas voces. Tibiae autem rectae,et ex fago factae,intus concavae,extrinsecus venustissimae,summae a foraminibus initium capiunt,et alio rotundo,amplioreque terminantur:extrinsecus parvulis foraminibus tanquam oculis distinctae sunt,in quibus foramina causa sunt sonorum,qui tibiis modulate sonátibus efficiuntur. Nam videre est, quemadmodum tibicines primam tibiam ori admovent,et inflatis buccis, magna oris adhibita vi,et toto corpore connitendo,et pellendo digitos per oculos toto sparsos corpore tibiarum,et adducendo modo

do celeriter, modoque reducẽdo, harmonias plurimas, cujuscundissimas, ad humanarum vocum, et organorum concentus accommodatas efficiunt.

CYMBALA.

TIbias Cymbala sequantur, quibus dantur signa rerum divinarum, et plurima musicae modulationes, et varietates edunt, cum una suis statis temporibus pulsantur. Cymbala magna, mediocria, parvula, longitudine, et crassitudine sua, exiguitate, et tenuitate differre solent, forma vero atque figura plerunque congruunt. Quae ex aere, et plumbo fieri solent in hunc modum atque formã: ut sub terram defossam exemplaria abdita et inclusa statuantur, in quae plumbum, et stagnum infusum, et per fistulas patefactas deductum incitato lapsu deveniat, ubi vero appropinquavit, et totũ exemplar obduxit, cymbalum formatur ad speciem et similitudinem exemplaris. A summo semper ansas habent, ex quibus appẽdi possint in turribus tintinabulariis, et angusta paulatim dilatantur, et explicantur in orbem, concava longitudine, et altitudine, pro proportione exemplaris, ad cujus modulum formata sunt. Intus a medio bacillus ferreus pro proportione aeris campani pendet, quo cymbala hujusmodi pulsari solent: quorum sonus, quoniam aera campana in turribus, ac propterea in locis sublimioribus suspensa sunt, quã maximus est, tota civitate, longissimisque intervallis a civitate distantibus exauditur. Quare videre est turres tintinabularias plurimorum multitudine cymbalorum circũdatas, quorũ alia parva, alia mediocria, minora, longiora ve sunt, et, pro exiguitate, mediocritate, aut magnitudine sua acutis, mediis, et gravibus intervallis, pro rata proportione sonorũ, circuitatibus, et ipsa solitudine, pulsata exaudiuntur. Tantus autẽ plerũque cõcẽtus efficitur, et ex dissimilibus cymbalis, ex

omni parte adeò mirifice congruens, ut cũ pro celebrioribus sanctorum feriis pulsari soleant, speciem quandam musicae suavissimae dulcissimaeque praebere videantur.

LYRA.

QVamquã superioribus descriptionibus visus fuerim Ecclesiarum musicae satisfacere; tamen quae genus omne artis musicae, varietatemque complectuntur, instrumenta percurram, priusquam ad res alias transeã: quod etsi propria viderentur aliorum haec instrumenta locorum, tamen non ab instituto praesenti musicen accipientibus abhorrere videbuntur. Imprimis igitur de lyra, de cithara, caeterisque musicis instrumentis aliquot exercitationes suscipiamus. Lyra in summo honore apud musicae peritissimos fuit semper, et omnium maxime usitata: quae ex fagi, vel pini tabula tenuissima, dolata admodum, et politissima cõponi solet. Vtraque tabula superior, et inferior planissima, et latissima est, sed ad ovi similitudinem facta; quas tabellae ex ebeno angustae, et eodem opere factae, a lateribus, et a fronte summam, et infimã glutino cohaerentes sustinent coagmentatione non dissolubili, et tam admirabili, ut quanvis duae tabellae sint ex dissimili materia diversis in locis positae, haec in jugo, altera in fulcro lyrae; sed tanta copulatione coeunt et cohaerent, ut una et eadem non artificio, sed natura cohaerere videantur: et una quasi tabella duplici colore distincta aestimari possit: quae cum brachio, quod initium est, conjungitur. Quod cum longum sit, tenue, et angustum, tum ornatum duplici verticillorum ordine, qui sibi ipsis adversi sunt, et aequabiliter distant: a quibus fides in infimum usque fulcrum deducuntur, et protenduntur, ad ponticulum cum ultima paene lyra conglutinatum alligãdae. Cum autem citharoedus illam modulari vult ad adducendas, remittendasque fides ipsas, ut omnes aeque contentae sint, manu versando unum, et alterum verticillum, et ad rectam musicae mo-

moderationem componendo constituit lyram, semel, et iterum, unam, et alias fides pellédo levi admotione digitorum; donec justa, ac debita moderatione adhibita, prooemium aliquod affictum praecinendo, colligédae circunstantium gratiae causa, quam volunt spectatores, cantiunculam instituit fidibus ad quenque tactum ita respondentibus, ut sonos suavissimos, et similes humanarum modulationú edere videantur. Similis mihi lyra visa est hominis a Deo ficti tanto ordine, coagmentationeque membrorum, ut cum caput, et brachia cum toto corpore cohaereăt, tum venae, et arteriae corpus in omne diffundantur; quae quemadmodum moventur, homo febrim habet, aut bene valet, et corpore bene constituto, vel perturbato videtur esse: ita ex incótentis, vel aeque contentis fidibus constitutionem lyrae totius, sonos congruentes, et discrepantes internoscim⁹. Atque ita videm⁹ lyras hujusmodi fabricatas ad humanae naturae rationem, ut caput affictú praeponatur brachio, quod claviculi quasi digiti manum consequuntur, brachium cohaeret cum reliqua lyra, quasi cum corpore suo connexum: in quod fides, tanquam venae in corpus omne funduntur, et ponte tăquă pedibus terminantur. Atque si placet plures audire musicis accentiunculis notata carmina cócinétes, illorú harmonias cú mirabili symphonia sentiem⁹ in aures nostras influere, quae sensus rapiant nostros ad se se, et impotes nostrum ipsorum nos efficiant. Finge pueros cum lyris in manibus, atque hos bene formatos a natura, flavo capillo, laetis oculis, ingenua forma, liberali ore, eleganti statu, et maxime decoro habitu prodire cantatum in mediam coronam: quoniam scientes sunt, quoniam exercitati, et quod concinunt, aliis in locis saepius ingeminarunt, quam varie, ut temporis, et loci ratio postulavit, cantus edent, vocem sensim excitando ad acutum usque, deinde remittendo, quasi colligant ab acuto sono in gravem usque recipiendo sese? quemadmodú autem in ipso processu canendi persequuntur gradus om-

nes,aut aequabilitate, vel inflexione mirifica, nunc distinguendo,nunc continuando,modo tollendo,modo deducendo,modo contendendo,modo remittendo,modo tardando, modo incitando vocem,et semper claram,semperque suavē, nullis gesticulationibus,nulla cervicis molitia,nulla distorsione,nullo statu,motu ve deformi: Angelos prorsus aliquos diceres ad lyram canere.

CITHARA, VVLGO HARPA.

Cithara ex eodem ligno, quo lyra fieri solet, longissima est,et a summo lata paulatim angustatur, et ad rationem litterae ▷ fabricata, vel lectulorum, (quos vulgo tumbas appellamus)in quibus cadavera nobilium in humeros equitum imposita efferuntur in Ecclesiam. Cum quattuor et viginti fidibus cōstet,illae hoc ordine dispositae sunt in cithara,ut cum longitudine impares sint, quaeque quanto magis praecedant,longiores sint,quae consequuntur, quanto inferiores,tanto breviores sunt,et minus protrahuntur. Ferreo instrumento in claviculam intromisso cithara temperari solet,quo fides adducuntur,et remittuntur,et ad justam citharae temperationem conformantur. In hac mulieres,virgines nobiles,et moniales exercentur,et viri,qui sunt ejus scientissimi confidentes mediam inter duo crura interjectam, et leviter admotam pectoribus pulsare consueverunt.

TVBAE.

Tuba ex aere,vel ferro facta incurva est, qua milites, et equi ad praeliorum conflictus inflammantur. Buccina ex cornu fit a summo leviter inflexa. Cornu cursores utuntur,quod a summo leviter etiam intortum est. Eo adventus, et profectionis,et in itinere suscepti cursus signū datur ubique notissimum a cursoribus.

LY-

LYRA PARVA, VVLGO RABEL.

Minima omnium est haec lyra parvula, quae ex ligno facta brevis admodum, et angusta est; sed intus, quemadmodum caeterae lyrae, concava, aversa ab utroque latere declivis est, qua ratione declives colles aspiciuntur. Fultu primum tabella tenuissima constratum est, reliquum vero mēbrana obductū: brachiū pro proportione minimi instrumenti, sed illud suis verticillis compositum, ex quibus fides in ponticulum usque deducuntur, et protrahuntur. Cum autem intentae sunt fides plectro exsectis, et virgula aliqua arcuato opere facto pulsari solent, et ad illam psalmi fundūtur, et carmina quaevis alia concinuntur.

VTRICVLVS, VVLGO GAYTA.

Tibiae utriculares vobis antè oculos statuendae sunt, quas mentis oculis complectimini: ex tibiis enim, et utriculo componuntur. Quae tibiae ad aliarum similitudinem perforatae sunt suis in locis, sed in sublime spectantes ab ea parte, quae ori admovenda est, ut utricularius sonum efficiat. Ad utriculum autem illae adjunguntur, quem utricularius, cum sonus efficiēdus est, inflat flatu uno, et altero, depressum paulatim excitando, donec inflatum omnino, et sonis edendis aptissimum habens tibiis modulāte sonantibus, quem vult, sonum facit jūcundissimum celeri admotione digitorum. Vtricularii hunc suum utriculum versicolore ornatu visendum, et quam venustissimum proferunt in medium multitudine bullarum ex funiculis sericis a fronte, et ab utroque latere pendentium. Est utriculus jucunditas et voluptas rusticanorum suis in nuptiis concelebrandis; cum nova nupta deducitur in Ecclesiam, et idētidem reducitur symphonia, suavitateque tibiarum utricularium, adhibita praesertim vesper-

pertino, et nocturno tempore extrema deliciarum omnium comite sociaque saltatione jucundissima.

CROTALA, VVLGO SONAIAS.

SOnalia rotunda sunt in speciem formamque facta spirarum, ex ligno, et aere hac ratione confecta, ut aliquot intervallis transversis laminulis, aut orbiculis ferreis sonũ edãt jucundissimum: ad quem efficiendum homines eadem versant, et una, vel utraque manu percutiendo, dextra agitando, attollendo, demittendo ve, vel circunferendo. Atque agilitate mirabili, ictu uno, et altero laminis se ferientibus, et collidentibus agitatione, et percussione rapida concitataque, soni efficiuntur celeres et incitati crepitu fragoreque mirando. Eadem ad intervallum aliquod homines sustinét agitãdo in dextram, et in sinistram, cum volunt finem facere pulsandi sonalia, in sublime id temporis efferendo ad sonos majore cum venustate terminandos.

SONALIA, VVLGO Cascabeles.

SOnalia ex aere fulgenti facta habent speciem auri clarissimi; quorum forma atque figura rotunda est: ex una enim parte patent nonnihil, qua sonus inclusi globuli, cum moventur, et agitantur manibus, ad nos in sublime fertur. Ita videas pectoralia equorum, vel jumentorum, quibus agasones nostri temporis utuntur, multitudine sonalium circundata; quibus loca omnia, per quae itinera faciunt, personant, et illorum adventus ubique locorum, in quae ingrediuntur, explorati notique sunt. Quin et unum, aut alterum sonale ex ligulis coriaceis ad bacillum alligari mos est nostrorũ hominum ad demulcendos pueros, et effecto sono exhilarandos.

Atque ad saltationũ crepitus, sonitusque communes efficiẽdos, eosdẽ de ligulis appensos coriaceis, vel circulis assutos, tibiisque circũdatos adhibẽt saltatores, sursũ, deorsũque sonalib⁹ percrepãtes.

CREPITACVLA.

MVlieres rusticanae, et ancillae nostrorum hominum crepitaculis uti consueverunt, quae quadrata sunt, et conversa, et aversa teguntur membrana. In his plurima sonalia, et ea soluta includũtur. Supradictae mulieres, ancillaeque crepitacula hujusmodi sumunt in manus, et utraque percutiẽdo manu sonos efficiunt, quibus tota vicinia personat. Ad saltationes suas, et choreas communes, et ad Bachanalium dies agendos cõcedunt in solitudinem praeeunte semper muliere, quae sonos efficiat, et canat ad crepitacula, quam reliquae consequuntur, aut antecedunt, vel circunsistunt, incredibili venustate mutationes innumerabiles faciendo saltationum.

TYMPANVM.

TYmpanum bellicum instrumentum est, et ad delectus habendos, et ad danda signa praeliorum, nec non ad animos militum excitandos, ut acriter, et vehementer congrediantur, factum, et usurpatum. Quod ex tabellis tenuissimis factum, intus cõncavum est, foris multis funiculis in circuitu sparsum, et fere obductum; quorum propter tenuitatem magna tympani pars cernitur atque patet. Summum autem, et infimum membranis tegitur. Quod tympanista ex humeris dejectũ, et ad femur usque demissum loro sustentat, et duplici bacillo per vias publicas, et plateas civitatum, et oppidorum pulsare non desistit, magna puerorum multitudine, quae ad tympani sonitum sese aggregare consuevit, currendo, saliendoque tympanisten antecedente.

TYMPANVM PARVVM, TAMBORIL.

SVperioris non dissimile videtur parvum tympanum, sua solû exiguitate differens. Atque istud uno bacillo tympanista pulsare consuevit leniter, aut vehementer, et sinistra fistulam ori pastoritiam admovendo sonos efficit rusticanos et agrestes, non tamen absonos et absurdos, et a musicae politioris suavitate discrepantes. Haec ad nuptias rusticanorum, et ad dies celebriores in circulis, et cõvéticulis usitatis magnum semper usum habuerunt.

TYMPANA, ATABALES.

TYmpana sunt alia, quibus in laurea doctorum nostrorum, in ludis Trojanis, in agitationibus taurorum Hispani communiter utuntur. Parvula illa sunt, et bina adhibétur semper: ita tamen acuminata sunt in extremitate sua, ut a summitate lata, paulatim contrahantur, et in angustum adducta in similitudinem turbinis terminentur. Cum facta sint ex ligno tenui admodum, atque dolato, qua parte superiore teguntur membrana, bacillis pulsantur, ut illo tum procul audito sono, doctoris, vel equitum ad ventus denuncientur.

TEMPLVM PROFESSORVM Societatis Iesu.

EX praecipuis templis Hispalensibus ad superiora libet adjicere templum professorum nostrae Societatis Iesu: quod totum, ex lateribus, et ex lapide aedificatum est, opere singulari factum, una dumtaxat navi, eaque latissima, et longissima. Sacellum maximum amplitudine sua, latius alateribus protenditur, et explicatur: pavimentû lateribus Malacitanis stratum est, et multis in sacello maximo tessellis di-

stin-

stinctum, parietes opere tectorio ornati, tectum omne cócameratum, sed quod tegit partem in aram maximam spectátem, sculptum, atque laqueatum. Medium autem sacellú laternam habet in tecto lapideam, et opere antiquo factá, circundatam fenestris specularibus ad lucem afferédam Ecclesiae clariorem: atque ob hanc causam pars haec templi reliquo celsior aedificio, eminens altius in oculos, et in ora civiú semper incurrit. Sed ad aram maximam per gradus lapideos ascendimus, quae praeclusa est bacillis mirifice tornatis. A dextra, et a sinistra sunt duae arae, una Virgini Mariae, altera Beato Iosepho sacra: duae aliae sunt sibi ipsis adversae, una Divae Annae, altera divo Ioáni sacrata Evágelistae. Reliquum corpus Ecclesiae a sacello maximo divisum est clathris ligneis, ordine triplici bacillorum, opere tornatili facto. His proximae sút e conspectu duae arae, quarú una Beatae Magdalenae, altera clarissimo coetui undecim millium virginú, et harum duci sociarum Vrsulae dicata est. Hic locus re divinae, et concionum audiendarum causa mulieribus attributus est. Haec sedes et stationes mulierum, et virginum, et matronarum amplissimarum, ut decorú, quod in pudicitia positum est, et honestate muliebri, servetur, mulierib⁹ a viris separatis atque disiúctis. In hoc Ecclesiae corpore ab utroque latere spectátur oculis omnium cellulae suis inscriptae litteris, et nominibus distinctae sanctorum, quo se intromittant mulieres ad animorum maculas per confessionem eluendas. In primo statim aditu sublatum est odeum. Atque ad Ecclesiam per valvas omnium maximas mulieribus datur ingressus: nam per alias duas ad aedes amplissimas Ioannis Antonii del Alcaçar, et ad impluvium primum domesticum spectantes, viri communiter ingrediuntur. Per tres alias fores, quas habet sacellum maximum, sacerdotes prodeunt in Ecclesiam facturi rem divinam, et per easdem sacrificio facto, ut unaquaeque ara magis propinqua fuerit, in apodyterium sacrú, quo venerant itinere revertuntur. Supra templum subdiales

Nn sunt

sunt deambulationes lateritiae cácellulis ex eadem materia circúdatae, in celebriores partes urbis, et in rusticationes, et in Baetim spectantes. Turris est tintinnabularia, et in illa cymbala necessaria ad signa concionum, vespertinarum precum, et rei danda divinae, et ad conclamandum ad funera in templum efferenda. Templum est insigne satis, et memorabile: nam quocunque oculos converteris, videbis amplitudinem, magnificentiam, et splendorem eximium. Arae quam ad usum bonae? quam ad aspectum praeclarae? quam nitidae pretioso cultu splendent? quanta munditia adornatae sunt, et elegantia? Ara maxima, et a lateribus duae simulachris, et tabulis sanctorum splendent: atque ipsae lychnis pensilib' ex argento factis, et semper inflammatis collucent. Templum omne fenestris lucem clarissimam afferentibus clarum est, et nulla non ex parte visendum. Aspectus ipse, munditia, et ornatus religionem ingredientibus, et in eodem nunquam nõ audiendi sacrum, cupiditatem injiciunt.

TEMPLA COMMVNIA.

Hactenus aliquot singularia templa descripsimus, et opere suo, sumtuque magnificétissima; nunc templa, quae communiter exstrui solent ostendam⁹. Haec aut una, vel triplici navi aedificantur. Quae navibus praedictis excitantur, columnis pari intercolumniorum intervallo distantibus, et adversis sustinentur. Cum habeant tres, aut duas valvas, arae pro magnitudine templorũ excitari solent divis illis sacrae, quorum illi, qui de paroecia sunt, plerunque magis studiosi putantur esse: quibusque se vident obligatos, et profitentur alicujus esse beneficii memoria devinctos: sed maxime Reginae caelorum celsissimae. Atque illae a lateribus fere semper ipsius arae maximae sit, paulo etiã inferiores, ut a sacello maximo tantum spatii distent, quantum necessarium fuerit, ne facientes sacrum sibi ipsis impedimento sint, et vocem paulu-

lusum efferentes perturbent sacerdotē in ara proxima cōcelebrantē: et quoniā cōcursus, maximus celebritatis diversae, multiplicisque, quae decursu anni recolitur, in eo fieri solet, et maximū sacellum quā maxime expediri convenit diebus aliquot celebrioribus, etiā negotiosis propter sacrū viaticū, quod deferēdum est ad aegrotos, et propter alia, quae intervenire propter incidētes dies festos, et ipsarū sacrarū officia faciūda feriarū necessariū est. Omniū autē maxima in sacello maximo excitatur, et in eadē ara in tabernaculo magnificentissimo ex auro politissimo corpus Assertoris hominū Iesu Christi conditū religiosissime asservatur, velo valde specioso ex tela argentei fili, aut tegumēto serico, et mirifice elaborato propter religionē, et sanctitatē, ad magnificentiā valde spectante eidē tabernaculo apte nimis, accurateque praeposito: quod explicatū est semper clauso tabernaculo, et elaborata forma calicis, et hostiae supra calicē elatae apparēte cohonestatū. Cū vero mitissimus Agnus sub umbella deportatur in vase aureo, quod cruce imposita, et vestitu multis gemmis, auroque collucēte distinguitur, et mirū in modū illustratur, velū adductū et contractū facit, ut pateat, et apertum oculis mortaliū statuatur, quod tegumēto abscondebatur, et intus abditū latebat. Apodyteriū sacrū (vulgo sacristia) in ea parte sacelli maximi plerunque aedificari consuevit, quod finitimū sit altari maximo, ut sacerdotes commode se induere possint, et ad sacrificia rei divinae, et adusitatas Ecclesiae preces, ne suo desint unquā officio, suis tēporibus prodeāt in temp'ū. Quod ad aedificationē spectat, si vis fabricā alicujus tēpli, cerne mentis oculis valvas amplissimas clavis, et laminis stratas ferreis: vix ingressus incurres in perirantirion, id est pilam aquae lustralis, qua frontem, et ora spargas, antequam preces adhibiturus genua flectas. Solum lateribus, aut lapidibus stratum videbis, et aliquot in locis praegrandibus saxis ex marmore politissimo, quibus sepulturae multorū tectae, suis carminibus incisis, quae nomen, ge-

nus,fortunam vita functorum testantur,honorem Ecclesiae tribuunt. Parietum tectoria pulcerrima,multis sanctorum simulachris,et tabulis venustissimis ornata plus habent decoris,et venustatis. Numerus sacellorum, et arae non excitatae solum,sed etiam vestitu visendo illustratae,simulachris sanctorū auro multo caelatis,multiplici varioque opere, et singulari artificio distinctae quantam habent majestatē, et dignitatis amplitudinem? Arae stratae mappis albenti nive candidioribus,non minore munditia,et elegantia,quam apparatu,et magnificentia propter antipendia,decora, et ornamenta,dejectusque ornamentorum cum suis liciis ex filo serico, et aureo intertexto,vel primi,vel medii,vel extremi,apte cōcinneque cadētes quoniam ex omni parte mirifice cōgruunt in stratum usque tapete solum longissime,latissimeque coopertum,oculos omnis generis rerum pulcritudine, et tanta accuratione,et cōcinnitate pascent. Quid amplius volumus? Chorum superiorem,et ad vernos,et ad aestivos calores perferēdos inferiorem,adversum sacello maximo, pilam rotundam,et capacem admodum aquae, ad quam comportantur infantes post natalitia sua sacro fonte abluendi,turrim eminentem universo templo propter altitudinē suam cū nolis, et cymbalis de eadem pendentibus in circuitu necessariis videre possumus. Nihil enim horum a communi abesse debet descriptione templorum.

EREMITORIA.

INter aedes sacras non omittam templa, quae vulgo Eremitoria nuncupantur: nam haec saepe multo magis,quam aliquot templa a Christianis video summo studio,religioneque frequentari: idque accidit propter simulachrum Virginis Mariae, aut alicujus facti vetustissimum,et religiosissimum,in quib⁹ magis,quam in aliis,multitudine, et mag-

nitudine miraculorum, praesentia divini numinis, et virtus inaudita caelestis vim suam declarare visa fuit. Quod templum cum ad formam descriptionemque reliquorũ directũ fuerit, et exstructũ, tũ animo cõplectere in aliquo sacello Virginis imaginẽ in ara collocatam, in habitum atque figurã sedentis in tabernaculo magnificentissimo, et ex auro splendenti fabrica admirabili facto. Ipsa autem Virgo sanctissima in tabernaculo collocata cũ per se forma sit, et nitore venustissimo, tum cultu et ornatu pretiosissimo, clarior et illustrior apparens dignitatem, et majestatem retinet plane caelestem: qua decor illius divin° caeleste semper aliquod, atque divinum beneficium ab eadem matre exorata nostris precibus, et ad filium sua interposita deprecatione miseriarum, et aerumnarum nostrarum, in nos conferendum prae se fert, et omnino planum facere visa est. Ita multi sacellum illius adeunt, dies plurimos vigilias diurnas, atque nocturnas suscipiunt, ut opem sibi suis in malis afferat, ut morbos aegritudinesque ope sua, precibusque depellat, ut ab imminentib° periculis se, vel alios, quorum res agitur, et in discrimen vita, vel status adducitur, eripiat: vel si filios a Deo volunt impetrare, consequantur sobolem, et posteritatem ad memoriam generis relinquendam; ne facultates et opes suae ad alium, qui ex se ipsis parentibus natus non fuerit, perveniant. Denique cujuscunque mali dejiciẽdi causã, vel muneris, aut beneficii, quod filius per illam dare voluerit, accipiendi, in haec eremitoria se conferunt. Eduntur passim et fiunt miracula stupenda, plena laudis, plena admirationis, et ante hunc diem praeteritis saeculis, et memoria recentiore facta, plurima quidem, et gloriosa commemorantur: quae litterarum monimentis consignata, et relictis ad posteritatis memoriam horum beneficiorum signis admirandis nequeunt oblivisci mortales. Ita pro multorum hujusce generis gratia miraculorum, pro beneficiorum acceptorum recordatione, pro memoria operũ admirabilium, atque stupendorum, quae in sacello ante Vir-

ginis simulachrū,in suo conspectu plurima,memorabiliaque extiterunt,ut gratos se homines praebeant,et ipsa beneficia tātae Virgini referant accepta;videbimus lectos, naviculas, ora,capita,brachia,crura,multas imagines ex cera,vel argēto factas,ut viri,vel mulieres gentium diuersarum , ac nationū, quae se commendabant Virgini Mariae,et illius opem et auxilium implorabant,morbis,aut periculis liberatae fuerant, pendere de tectis,et ad memoriā opis allatae posteritati nūquam non tradendam , ante Virginis simulachrum exstare suspensas in sacello.Ita sacellum illud nunquam vacuum est aut concursu oppidanorum,vel eorum frequentatione, qui vigilias agunt ad imaginem : quibus saepe nō exactis alii interveniunt. Ita completur etiam tum adventu multorum, qui pro beneficio consequuto gratias actum conveniunt, tū illorum ingressu , qui sacra facere sacerdotes Virgini pro sua postulatione,pro votis,et optatis, pro religione singulari cū jussissent,rem audiunt divinam,et mansione mulierum,quae candelulas pro Virginis ore conspectuque succensas, dū ardent,et paulatim absumuntur ad extremū usque stantes tenēt in manibus. Qui cultus?quae sanctitas?quae religio supplicantium?quam multi prae sensu maximo,praesertim mulieres natura tenerae,et ad lacrymandum faciles,suspiria,singultus,lacrymas tenere non possunt?dum singultibus sacellum completur, dum omnia personant vocibus suppliciter missis,et gemitibus multorum crebro supplicantium,crebro pectora percutientium,soni lugubres,ac miserabiles, et ictus vehementes ubique percipiuntur locorum.Cum minus opineris,clamare credas de locis,ubi sunt precantes et supplicantes,viros,aut mulieres,miraculum,miraculum: id temporis, continuo ad voces,et clamores accurrere cunctos, qui sunt in templo videas, et advolare, clamandi, quae causa fuerit, ut explorent,et editi miraculi virtutem profiteantur, et agnoscant. Cum accedunt , et vident miraculum, et de ratione modoque certa habent omnia , mirari omnes, lauda-

dare majestatem Dei immortalis, in praesentia simulachri tantopere florentem, et vigentem virtute mirabili. Puerum, quem oculis, aut membris captum mater attulerat in sacellum, atque in sinu complexuque suo jacentem habuerat, lucem oculorum, et functionem membrorum, dono ac munere Virginis accipere vident, et testantur mortales. Atque hoc tam visu, quam dictu inopinatum, atque mirabile. Nam qui ab utero parentis caecus exierat, quique membris omnibus fuerat per omne suae vitae tempus praepeditus, ecce repentino, nunc primum hunc oculos aperire, scias communem hanc; qua perfruimur omnes, Solis lucem aspicere, erigere sese, pedibus consistere, stare, ambulare, prorsus verbum nullum proloqui, (quamquam loqui poterat) sui ipsius inscium, et quasi obstupescentem, et exhorrentem mortalium multitudinem, et coetus, quos antea nunquam viderat. Audies parentes rem omnem narrare, et a natali die pueri caecitatem, incedendi membris quasi devinctis prorsus ablatam potestatem, nunc tandem post vigilias aliquot dierum, quas egissent ad Virginis simulachrum, cum nondum, quas devoverant, illae fuissent exactae, pueri, parentumque suorum, misertum fuisse benignum, misericordemque Deum precibus, et intercessione Mariae Virginis. Haec et similia, veteri, nostraque memoria visa fuisse miracula, viderique quotidie testantur omnes. Huc aegroti variis morbis affecti, vehementer conflictati, ac paene confecti; medicis diffidentibus, et de aegrotantium valetudine desperantibus comportantur. Ad hoc simulachrum delati sunt claudicantes, muti, paralysi, et aqua intercute laborantes, flammarum Beati Antonii ardore deflagrantes, paene exesis aliquot oris, aut aliorum membrorũ partibus, qui pro mortuis habiti fuissent, jam jamque omnia, quae ad illorum funera sunt opus, cum compararentur,

hisque pristinam valetudinem, qui se huic praepotenti Dominae commendaverant, redditam ac restitutam omnes clamabant. Atque mulieres multas constat peperisse foetū, quae jam diu parturiebant, multos partus bonos, et praeteritis meliores fuisse usurpatione, et recordatione istius imaginis, ab ortu abactos antea cessasse partus, qui ceciderāt in puteum, extractos, in flammam qui se currentes abjecerant, pueros ereptos, alios, cum faucibus premerentur, inhaerentē in illis spinam projecisse foras, multos in portum appulisse salvos, tempestatibus jactatos non fecisse naufragium. Atque horū, praeter litterarum auctoritatem publicis obsignatam tabellariorum signis, tot calices, tot sacrae vestes, tantus cultus et ornatus hominum liberalitate donatus testimoniū dat amplissimum. Sed pro instituta descriptione satis, pro Virginis dignitate parum, de eremitorio praesenti dixisse videor.

NOSODOCHIA.

INstrumentis ad musicen spectantibus, et eremitoriis absolutis aedificia persequamur, et ab Ecclesiis in nosodochiū ingrediamur. Xenodochium istud tale quidē est, qualia solent esse communia; quod habet Ecclesiam, et in illa sacrarium ad condendum, statuendumque corpus Assertoris Iesu: ut cum necessarium fuerit, sacra Eucharistia deferatur aegrotantibus. In impluvio duo loca prius invisam, quam in valetudinaria superiora conscendam, primum cellam penariam refertam omni rerum abundantia, quae sunt ad victum aegrotātium, et cōvalescentium necessariae: quae haedo, gallina, pullis, et aliis avibus appensis, et diem unum ante jugulatis, ut tenerae sint, abundat. Quae vivae in gallinario sunt lato, longoque, multis aceribus, furfuribus, et tritico pascuntur, et inferciuntur, ut opimo sint et farto semper jecore: cū colla gladium subierint sectoris. Atque haec in interi⁹ cubicu-

culum cum pernis vetustissimi petasonis ad jus absolvẽdũ, et perficiendum, ad partem aliquam, cum fuerit opus aegrotis appetentibus, si morbus tulerit, aut plane valentibus post recuperatam valetudinem, torrendam ad ignem, condita asservantur. Nam in cubiculo, quod antecedit, maxima vis est mellis, maximus numerus prunorum, et uvarum passarum. Arcae etiam confertissimae sunt saccharo, avellanis, et amigdalis simplicibus, et saccharo cõditis, granis eodem saccharo concinnatis. Armaria praeterea intra parietem perfossa, hac multarum rerum copia, et varietate instructa sunt, et plenissima; ut aegrotãtes nullius rei indigere possint, omnib⁹ semper abundare videantur. Haec autem suis in locis conclusa sunt, et ne avidorum oculis exponantur, et rapaciorib⁹ manibus tantae suavitates pateant, diligenter asservãtur. Deinde paulo inferius, aut superius est pharmacopolium praeclarum et egregium, nartheciis undique circundatum, in quib⁹ medicamenta cujuscunque generis, et diversitatis custodiũtur ad medicinam necessariam aegrotis omnibus faciendam. Invisamus jam aegrotos sive hyemali, sive aestivo tempore; nam ad utrunque anni tempus, ad illud superiora, ad alterum inferiora sunt valetudinaria comparata in longitudinem, et in latitudinem parem: inferius enim aestivum subjectum est superiori, et utrunque ad minimum duplici lectorum ordine instructũ, in quibus diligenter stratis jacent pauperes aegrotantes: et in medio ara faciendae rei divinae cernitur excitata. Huic praeest moribus, et vita spectata praefect⁹, qui procurationem valetudinarii, praeposito fideli oeconomo, et ad munerum functionem, optimis, et egregie diligẽtibus administris, habet. Et quoniam in hac nimis magna procuratione, caput est muneris et officii faciundi curatio aegrotorũ: quãtam adhibere soleant diligentiam administratores nosodochiorum, multitudo leviter, aut graviter aegrotantium magno nobis erit argumento: cum nõ uno duntaxat affecti mor-

bo curentur, sed variis, et gravibus, atque etiam saucii, et reliquis disjuncti, ex acceptis vulneribus, ex plagis capitis, vel corporis alicui parti paene mortiferis impositis. Cogitemus igitur sumtus, et laborem, et officia caritatis, multitudinem lectorum, numerum maximū aegrotantium, et hos in lectis non jacentes solum, sed etiam graviter laborantes, afflictos, et prostratos, hos assidua febri aestuque jactatos, illos febrib⁹ tertianis, aut quartanis laborātes, quarum cū reversione, motuque nihil videatur esse constantius, ubi redierint in diem tertium, vel quia saepe fallaces et fraudulētae in febrim assiduam se converterunt: ut tot homines his morbis oppressi curētur, et aliis plurib⁹, et gravioribus, qui sunt ex imbecillitate corporum, ex incuria sui ipsius, ex observatione rerum salutarium, et eorum, quae nocere solent, neglecta, neque cogitantibus, neque opinantibus medicis, quia jam multi febri carere, et belle habere videbantur: quot excipiēdi sunt labores? quae molestiae devorandae? finge pro divitiis, et amplitudine nosodochii locupletis admodum, medicum nobilissimum, atque optimum, curandi scientissimum lectos obeū do singulorū praescribere curationes valetudinis, et postquā a singulis de valetudine percontatus arteriam cōsuluerit, et exploraverit attentissime, cum jam ille naturam, consuetudinem, et causam morborum acceperit, atque ex facultate sua, et ex notitia praesenti jubeat hos in victu abstinere, illorum venam totius corporis aperiri, aut illam, quae tendit ad cor, scindi alios cōparare corpus, et constituere septenis potionibus ad purgationem, plurimos post epota pocula capere praescriptas purgationes, quia nimium inferti ac repletique sint, et humores crassos, atque concretos stomacho suo collegerunt; tum medicinam fieri nonnullis, qui stomacho crudo sunt, ad illas cruditates depellēdas, et ad alias offensiones gravissimas, et cruciatus totius corporis adhiberi remedia necessaria. Ad haec omnia de praescripto med. corum

rum exequenda mandata, dic obſecro, quantum oneris, et laboris dies, noctesque ſuſcipiendum eſt, cum illa ſequi neceſſario debeat, ut tonſores accerſantur, atque chirurgi, illi ad venam aperiédam, hi ad vulnera curanda? Non tonſoribus debent adeſſe miniſtratores, dum illi venam, quae ſcindéda eſt, explorant et obſervant, dum vitta brachium circunligatum ad venam clarius proferendam patefaciendamque perfricant, et attrectando leviter prolatam jam, et eminentem, ſolertia maxima, et accuratione, ſine ſenſu, ſine dolore ſcindunt, ſanguine protinus de venis erumpéte? ut aſtrictam vittam laxare tonſores etiã poſsint, ut vis ſeſe remittat, et impetus cohibeatur belle, et avide ſanguinis ſubjectam in pateram defluentis? Cum chirurgi vulnera curatum veniant, et homines miniſteriis prope ſimilibus utentes non abeſſe poſsint; ille terrificus vulnerum aſpectus, attrectatio, contrectatioque chirurgorum, carnificina, quae ſaepe debet exerceri crudeliſsima, abſciſsis et diſſectis aliquot corporis partibus ſine pietate, ſine miſericordia, ſi ſaucium non vult interire chirurgus, et ut contagio longius ſerpat atque progrediatur ad necem afferendam, foeditas odoris intoleranda, ſanie et tabe non ſpargente ſolum, ſed pulvinos, et ſindones imbuente, cruciatus maximi, dolores intolerabiles, quibus ſaucii miſeri conficiebantur, non ejuſmodi ſunt, ut vires, animum, diligentiam, caritatem, et miſericordiam requirant? in hoc maximo curarum, et moleſtiarum concurſu, diurnis, nocturniſque laboribus, illa non parum angere ſolent, et ſolicitos habere miniſtratores; cum nunciatur aliquis admoriendum vicinus eſſe, et adeſſe debet feſtinanter ſacerdos, qui ſacram deferat Euchariſtiam: et proculdubio moriturum, ut in corpore jam, et in ore ſigna videantur mortis manifeſta, Oleo ſacro perungat. Saepe quidem accidit, ut aegrotantibus occurrendum ſit, et animam agenti quenquam adeſſe neceſſitas poſtulet,

 ubi

ubi autem mortuus est aliquis, et saepe plures, consequitur comparatio necessaria funeris, et sepulturae. Quibus id negotii datum est, ut haec diligenter curent, et exequantur, hi quidem praeclare testabuntur: et in nosodochiis, quanta pietatis materia detur administratoribus, nos optime perspiciemus.

(§)(§)(§)

(§)

TOPOGRAPHIAE

LIBER SEXTVS.

ALTIVS REPETITA AEDIFICIORUM exercitatio a suis primis fundamentis.

CVM altius aedificiorũ materiam repetere constituerimus, ne quid Latine agere cupientibus ulla quidem in parte deesse possit, initio sexti libri primum consideremus, ne quid intactũ relinquatur, quod architecti faciunt, antequã ullum instituerint aedificium; ut animis prius domos architectemur, quam opus aedificii inchoetur: ne quod multi magnis cum sumtibus fecerunt, facere cogamur; ut ad errores corrigendos, quod exstructum est, id destruamus postea. Quod facillimũ erit architectis, si secum exemplar exstruẽdarum aedium cõmententur; inde cum animis complexi fuerint, carbone, vel atramento delineent, aut rubrica, vel gypso effingant: ut ha-

beat commoditates omnes, et opportunitates, et insignem spectum, et illustrem pulcritudinis speciē aedificium ex omni parte perfectum et absolutum: nihil autem opus sit addere quidquam, vel adimere, vel mutare, quod magnā saepe operis partem pervertit. Neque pingui solū Minerva lineamenta ducunt ad exemplar deformādum, sed totius operis simulachrum et formam, quasi plasma aliquod effingendum, et fabricandum e ligno architecti curant. In quo licet universum aedificium spectare, et singulas illi⁹ partes, et earū dimensiones, numerum, ordinem, omniūque rerum, sive ad operis constitutionem, sive ad ornatum spectantium multitudinem, idest parietes, tecta, conclavia, columnas, capitula, bases, coronas, fastigia, crustationes in ipso modulo, qui diligenter penditur, recognoscitur, et emendatur, intueri: ut pro simulachri propositi ratione evadat in opportunos usus, et in praestantiam, et magnificentiā illustrem totius operis excellētissima fabricatio. Atque iste modul⁹, rudis est, et impolitus, non elaboratus manibus, nullo fuco illitus, nullis aspersus coloribus, nullis denique picturis illustratus: ut magis ingenium, quam auctoris manus commendetur: cum illum faber habeat ad partium disquisitionē, quem sequatur, et quo se revocet, si quid aliquando memoria effluxerit, vel si exēplar recordatus fuerit, aut respexerit illud frequenter, erratis omnib⁹ antevertat. Deformato jam modulo, instituatur descriptio totius aedificii. Neque opus est a primis nascentis mundi temporibus aedificiorum initia, progressus, et magnificentiam nostrorum, et veterum hominū cōmemorari; nobis enim nihil minus propositum est, quam annalium vetustissimorum memoriam repetere, qui non rerum, sed Latine agendi notitiam afferre voluerimus. Quae igitur ad institutum nostrū necessaria sunt, praestitisse videbimur, si memoria repetere jusserimus sermonis Latini studiosos ea, quae sequuntur: Recordentur igitur initio genus hominum dispersum atque dissipatum more brutorum animantium, in sil-
vis

vis, et montibus vagari consuevisse, nullo cultu, nulla humanitate praeditum, paulatim conventus obiri solitos, et ad caeli propulsandas injurias, ad intolerabiles Solis calores vitandos, et ad corpora defendenda contra ventos, nives, pruinas, aquarum vim, et tempestates reliquas, alios e frondibus tuguriola construere coepisse, alios defodisse speluncas, quosdam erectis furcis, virgultis insertis luteos sustulisse parietes hirundinum similitudinem referentes. Quidam ex aridis glebis domunculas exstruxerunt materia parietes coagmentantes, arundinibus, arborum foliis, stramentisque tectum induxerũt. Nondũ partiti fuerant habitãdi sedes, nõdum accubationibus epularibus, somno capiundo, neque caeteris familiaribus et domesticis usibus loca notaverũt: sed paulatim notabãt aliquid, et observabant, quod magis idoneũ, et appositũ esset ad diversos usus, et opportunitates. Itaque mortales progrediente tempore, crescente magis in dies humanitate civili, ad sacra, profanaque aedificia, ad publica, et privata, ad varias et multiplices utilitates, ad delectationẽ, et amoenitatem, ad ornatum et splendorẽ, ad regias arces, ad colossos immodicos, ad pyramides excelsas, ad amphitheatra illustria, ad sepulchra magnifica, ad porticus, thermas, ad reliquam aedificiorum magnificentiam exstruendam, tollendamque pervenerunt: sic architectura ab exiguis initiis profecta, magnis accessionibus, et incrementis in tantam aedificiorum magnitudinem, et amplitudinem ascendit. De quibus quoniam supra diximus, nunc de partitione aedificiorum pauca dicamus, si volumus materiam aedificandi perfectam absolutamque relinquere.

AREA.

PRimum igitur aream consideremus angularem, aut rotũdã, rectis lineis, aut flexis, in quib' inest venustas summa,

quemadmodum si affuerint, summa etiā inerit deformitas: et quamquam multa sit varietate, et in angulis, et in singulis partibus, ex parium consensione concinnitas efficitur, et elegantia mirabilis. Possumus autem in areis angulos rectos, vel acutos, cum opus est, aut obtusos, qui decori putantur, et cōcinni, considerare. Area rotunda multum capacitatis habet: quae habuerit angulos projectos, cū inter se pares, et aequales habeat, necesse erit, ut ad proportionē lineae dirigantur, et currant. Area autem vel in plano loco, vel in acclivi, aut in summo jugo montis ponetur. In plano tollenda erit, et podio quasi substrato altius a terra excitanda: habet enim exaggeratio dignitatem, et vim maximam contra fluminū alluviones, et imbres, qui limum, et rudera cōvehunt in planiciem; unde tumores, seu tumulos paulatim existere, et circū eam carduos, lappas, et alias agrestes, et inutiles herbas nasci videmus. Quoniam vero area plurimū firmitatis habere debet, fossione una, et altera, intervallo interjecto, densitatem, raritatem, et mollitudinem indagabimus ad explorādā vim, et stabilitatem oneribus aedificiorum sustinendis necessariā. Quamobrem fundamenta jacienda sunt firma, fortia; quae magnitudinem aedificii summa cum firmitate sustineant. In quibus ponendis terrae ratio habenda erit; alia siquidem sabulosa, alia arenosa, alia calculosa, et alia demum diversi generis est. Reperienda semper solida cutis est, atque densa, et usque eo aedificiorum fundamenta fodienda; quoniam illa propter soliditatem portandis aedificiis est omnium maxime idonea: sicut congestitia, aut ruderibus confusa tell', omnium minime. Caeterum concreta illa, et solida cutis alicubi tam est dura, ut nec ferro facile cedat. Sic aedificandi sunt parietes crassitudine debita supra terram exstantes. Cum area amurca conspersa fuerit, ut combibat plurimū, et bene comminuta terra videbitur, et cylindro, aut pavicula coaequata relinquatur.

PA-

PARIETES.

Cvm domus ita sit aedificāda, ut partitione facta ratio temporis habeatur, et loci; parietes, qui totum aedificium sustinent, neque tenuiores, neque crassiores erunt, neque desiores, neque sublimiores, quam aedificii modus postulat. Decorantur parietes nō magnis solum, sed exoticis, idest peregrinis, et adventitiis lapidibus, et difficili advectis via. Multis in locis ex marmore sunt puro, cādido, pellucenti; ut quamquam clausis foribus, intus inclusa lux videatur. Atque cum illi ratione summa modum, et ordinem teneant, ut paria paribus, dextra sinistris, summa infimis cōsentiant; neque quidquam intermixtū erit, quo aut res, aut ordo perturbetur, omniaque ad certos angulos paribus lineis aequata: sed parietes ornat crustatio. Et quoniam crustationum aliae sunt inductae, aliae adactae; inducitur gypsum, aut calx; adigitur lapis, et vitrū. Hujusmodi prioris generis sunt albaria pura, insignita, pictoria; posterioris, sectilis, tessellulata, vitrea, et quae ex his miscētur. Crustationibus non minus, quā tres tunicae arenationum, sive cutes adigēdae. Primarū officium est parietis superficiem prensare arctissime, reliquasque continere, extremarum vero, expolitionum, colorum, lineamentorum venustatem exprimere, mediarum, vitia utrarūque emēdare, et prohibere. Etenim si ultimae, supremaeque fuerint acres, et mordaces, quales primas esse decet propter acrimoniam, dum siccescunt, crebris rimulis interscindentur: si primae fuerint molliores, quales debent esse ultimae, non comprehensabunt tenaci morsu parietem, sed decidēt. Paries autem, quo erit recentior, et asperior, eo arenationes densius continebit. Quare si inter astruendum, et dum viret opus, primam quamuis tenuem arenationem induxeris, captus superinducēdis tenaces praestabit. Post Austros cōmo-

de satis omne crustationis opus inducetur. Per Boream, frigus, et aestum, inducta scabrescere, praesertim cutis ultima. Vt autem diversitatem parieti m omittam, directum parietem ad parietem communem adiungere, vel solidum, vel fornicatum, omnibus jus erat. Cum vero rudes sint parietes, tectorium eos inductum decorabit. Quanvis caeci plurimi venustatem habeant, venustiores tamen plerunque habetur fenestrati: qui madmodum pessimi sunt, et periculosissimi, qui ventrem faciunt, cum medii evadant prominentes, aut turgentes extra perpendiculum. Atque hi parietes vel lapidei sunt, vel caementitii e quadrato saxo, aut testacei e lateribus igne percoctis, vel lateritii exstructi e crudis laterib?, Sole tantum coctis, atque duratis. Reliqua parietũ discrimina suis ex locis potest studiosus adolescens expromere, nũc de tectis agendum est.

TECTA.

TEcta parietibus imponuntur ad nos tuendos et defendẽdos ab injuriis caelorum, aestus tempore, a Solis ardoribus, hyemali vero asperitate, a frigoris magnitudine, a nivibus, pruinis, cunctisque tempestatibus. Tutela jure quidem optimo totius dicentur aedificii; qua sine putrescere aetheris humoribus omnem materiam, labascere parietes, hiscere latera, sensim distrahi, solvique compositionẽ, et operis coagmentationem tantam sine dubitatione negavit unquam nemo. Id quod ex negligentia habitatorum licet animadvertere. Nam cum aedes conduxerint pigri et negligentes inresarciendis tectis, aedes comparatas, expolitas, factas probe adamussim, probatas omnibus, et inde petitas ut exemplar ad aliarum aedium aedificationem; sic parum curant, ut cum tempestas confregerit tegulas, imbricesque, imbre parietes madefiant, ipsa tigna perpluant, putrefiat aere ma-

materia; neque tecta resarciantur: ùsque eo relicta ruunt, ut parietes, et totum ad terram trahatur aedificium. Tegulae sunt vel planae, vel cavae hamatae, quas ita collocat officinatores; ut imbrices duos singulis conjungant. Hinc pugillares, et abaci turrium, et tecta templorum venustate mirabili condecorantur lapidibus assulatim fractis: quae propter latitudinem suam tegulae, latastra a nonnullis appellantur. Quod si quaeratur ostentatio major ex lapidum sectilium crustis, seu bracteis, quarum altae super alias inhaerent, tecta construentur ad caudae pavoninae speciem; quae prae se magnificentiam illustrem ostentant, et jactationem habent superbissimam. Haec autem tectorum culmina, pyramides, pinnae, metae ad ventorū flatus indicandos, bracteas, petalia, tritones, vexilla, gallos, semiLunas, Soles, stellas collocatas habent: quarum circumactu celeri, in quam partem ventus flat, internoscimus. Denique tecta testudinationes suas, et crustationes habent ad delicias, et venustatem maximam maximis impensis factas, et arte non minore fabricatas: quae vel elaboratae pictura sunt, vel lapillis pulcerrimis stratae: unde lithostrota dicuntur, sectilibus etiam tesseris; idest parvis crustis versicoloribus opere musivo, et quadratis grandioribus distinctae.

APERTIONES.

VIDEAmus apertas multarum aedium partes, vel lucis accipiendae, vel domesticarum utilitatum causa, per quas dantur introitus, et exitus ad usus communes. Prima de causa fenestrae aperiūtur, altera, spatia intercolūniorū, scalae, putei, cloacae, gula camini, praefurnia, aestuaria. Fenestrae vētis assiabūtur salutarib⁹, et spōdas habebūt humiles, ut cū aperiātur, afflētur incolarum corpora. Quae ventis

opponuntur nō salubribus, ita sublimiores constituētur, ut interjecto pariete ventus a corporibus prohibeatur. Aestiva conclavia, quae spectant ad Septentrionem, fenestras postulāt ampliores, meridiana ora propter Solem angustiores: sed universe, quae lucis gratia fiunt, altiores debēt esse: ne lux interventu mortalium adimatur, et obscurentur media die loca, quae fenestris humilibus praedita fuerint. Ostia quadrangula fere sunt cum arrectario transversario, et intersepto in crucis similitudinem, nonnunquam arcuata cum januis appositis, pro latitudine, altitudineque ostiorum: quae multo fient altiora, quam lata sint, ne demittere caput introeuntes, et exeuntes necessarium sit, et cum non animadverterint, capita laedant humilitatis offensione. Intercolumniorum ratio praecipua sit, ne columnae graciliores sint, aut rariores, quam ut tectum sustinere valeant, neque crassiores, aut frequentiores, quam ut areae spatia ad rerum, et temporum usus expedita relinquantur.

SCALAE.

Restat, ut de scalis, et de camino dicamus. Scalae sic attollendae sunt, ut neque gradus plurimi, neque multum areae occupent, non amplius decem grad⁹, aut duodecim adigentur. Ad hos accedet areola substructa, qua fessi, et imbecilles intervalla requietis habeant. Quod si forte labantur, habeant, ubi sistant, sustineantque sese: ne delabantur in extremas usque scalas. Cum duabus prius areolis interceptae fuerint, ita laudabuntur ex hac parte scalae: quae cum luminosae fuerint propter fenestras ad hortos, vel ad impluviū spectantes, tum propter scalarum os, quod impluvio vicinum est, et propter aditum, quo in porticum superiorem ingredimur.

CA-

CAMINVS.

De camino dumtaxat dicam, illũ ita tollendum esse, ut gula foci absit a materia longius, quae scintillis dissilientibus, vel concalefactis trabibus ignem concipiat: qui flammas arreptas disjicit atque dissipat, maxime vero flante vehementi.

PERPENDICVLI DESCRIPTIO.

SAEpe repetivimus aedium partes ad perpendiculum exigendas, quod autem sit instrumentum istiusmodi nõ descripsimus. Describam* igitur illud ex Vitruvii scriptis. Perpendiculum instrumentum est fabrile, quo exploratur, num ex aliqua parte structura proclinet. Comparatur ita. Per regulae medium, quam longa est, deformatur linea; propendet ex filo glans plumbea a summo ad imum per eandem lineam: haec regula cum admovetur structurae, si recta fuerit, filum, unde plumbum pendet, totam descriptam lineam tanget: sin aliqua inclinatio, filũ ipsum a linea discedet. Haec Philander in Vitruvium.

DE COMPARATIONE RERVM ad aedificationem.

QVoniam superiora praestari non possunt nisi provisione, comparationeque rerum ad aedificationem necessariarũ, cum jam e singulis modulorum partibus animadversa, perpensa, perceptaque fuerit tota fabricatio, ut ad eandem rationem architectus aedificium moliatur, prima cura sit conquirendi, comparandique lignum, lapides, aes, ferrum, reliquarumque rerum vim necessariam. Arbores caedendae sunt, quae priusquam securibus sternantur, tondendae sunt, ramis circunquaque amputatis, quod ad siccitatem, et ad operis firmitatem usui semper erit maximo; dein-

de ad mediam usque medullam incidenda est arboris crassitudo, et per aliquod tempus relinquenda, dum per vulnus factum humor, et succus, tanquam sanies defluat, et arbor siccescat: ne propter humores intus concretos putrescat, et vana evadat: aër enim exiccatam astringit, astrictā comprimit, compressam in veterem firmitatem restituit. Atque arbores reponendae sunt in eo loco, qui a Sole non ferveat, umbrosiore scilicet, et ad quem venti molestiores non afflent. Sic firmabuntur et stabilientur, ne super incūbentium onerum pressus inflectantur, nec suo pódere parietib⁹ periculū creabunt. Omnes autem arbores nō ad eosdem usus affectae sunt, sed aliae ad alios usus habiles et idoneae; hae ad laminas, asseres, sculpturas, intestina opera, aliae ad contignationes, trabeationesque fabricandas, aliae ad januas, portasque civitatum, valvasque templorum, ad lectos, ad subsellia plurimum valēt; aliae denique ad sanctorum simulachra, signa, tabulas, magnam vim habent.

LAPIDES.

Non solum ligna, sed lapides comparandi sunt. E lapicidinis autem, (quas Graeci latomias vocant) lapides caeduntur. Videmus autem lapides albos esse, fuscos, pellucentes, arena inspersos, et scintillis aureis intermicātes. Ut quilibet lapis magis purgatus, ac limpidus erit, ita magis perpetuus est, magis autem integer, si minus venarum habuerit. Caesos lapides praegrandes traha, vecte, gerulis ad arbitrium agimus; quoniam manibus prae magnitudine movere nō possumus: minutos una manu tollimus, et ubi voluerimus, collocabimus.

LATERES.

Non ex lapidibus solum, sed ex lateribus aedes extruuntur. Latericium autem opus est hujusmodi, quod

quod cum initio lapidum inopia fieri coeptum est, paulatim propter usum, elegantiam, et perpetuitatem aedificiorum ex lateribus exaedificatum est. Cum homines experientia cognovissent multum ad lateres firmandos, et densandos ignem valere, testaceo opere (sic enim lateres cocti dicebantur) domicilia facta sunt, cum crudi dicerentur, qui ad Solem siccabantur. Ducebantur ergo lateres non de luto arenoso, calculoso, sabuloso, ne gravitatem et pondus injustum habeant, ne cum ab imbribus in pariete maduerint, paulatim dilabantur, ac dissolvantur; ne praeterea, quae ipsis admiscedae sunt, paleae propter asperitatem nequeant cohaerescere. Sic fiebant ex terra albicanti, cretosa, sive de rubrica, aut etiam masculo sabulone. Vere autem, et Autumno ducutur. Neque statim ut ducti fuerint, in fornacem immittentur, nisi valde sicci per multum tẽpus ad umbram potius, quam ad Solem. Nolũt autem fingi lateres per solstitium, nam cum summum corium Sole coquatur acerrime, manent interiores humidi, cum foris praebeant speciem aridorum; atque illud consequi necessarium est, ut siccescendo arefacti contrahantur, deinde perrumpatur plenis rimarum, et ob eam causam infirmiores evadant. Quantum autem roboris habeat siccitas laterum vel ex eo intelligi potest; nam si in structura recentiores collocentur, non aequabiliter cum inducto tectorio conscendent, contractique refugient, ac retrahentur disjunctione facta; tectorium postea propter suam tenuitatem, cum per se consistere nequeat, frustulatim decidet, parietesque disjunctione vitium facient. Quamobrem si fuerit necessarium fieri lateres hyemali tempore, quam sicca statim arena cooperiendi sunt; si tamen aestivo, humectis paleis, ne findantur, aut torqueantur. Quemadmodum autem fiant lateres, satis omnibus constat: cum inferatur in formam materia laterum, subigendoque in longum trahatur, et producatur ad justam

formae dimẽsionem:quam cum materia compleverit,superinducto radio coaequatur cùm forma, et fictus educitur de forma later pro longitudine, brevitateque ejusdem formae, in quam inclusa materia fuerat.

DE CALCE.

DVo sunt necessario praeter ligna,lapides,et lateres ad operis coagmentationem comparãda,calx,et arena. Ad calcem efficiendam lapides sumemus aridos,putrescẽtes,exhaustos:quae de saxo albo,praeduro,admodum spisso,aut silice,valde probatur. Lapides autem ardore flammarum in calcem rediguntur,non min⁹ horis sexaginta. Postquam intra se latentem ignem calx cohibet,aqua superfusa exardescit,qua tamen ignem extingui cernimus: oleo extinguitur, quod ignem pascit,et auget.Extincta autem calx cum materia ad aptam temperationem confundatur, ut una pars cum tribus arenae fossitiae,et rursus cum duabus fluviaticis, aut marinis permisceatur. Quodsi testam tusam,et succretam ex tertia parte utrivis generi arenae adjeceris, ad usum ex temperamẽto proficiet. Non probatur calx,quae ex fornace apportatur glebis non integris,sed resolutis,et valde pulverulentis;neque idonea existimatur ad opera: itaque probatur, quae ignibus purgata,candicans,leuis,sonora sit: quaeque,si aspergas aquam, multo crepitu vim acrem vaporis evomit, et tollit in sublime.

ARENA.

VLtima restat arena,quam video tripartitã fuisse, fossitiam,fluviaticã,marinam. Fossitiae, quae maxime laudatur species sunt,quae sequuntur,nigra,cana,rubra, carbunculus,glareosa.Inter omnes fossitias carbunculus commendatur. Pinguis equidem arena,et optima quidem in suo genere

nere habebitur, quae manibus confricata stridorem edit: item nihil habẽs asperitatis. Terrosa etiã laudatur, quae projecta in vestes candidas, et inde excussa non foedatas relinquit, neque terram dimittit. Non bona, nec commoda habebitur, quae per se lenis colore, odoreque terram luteam imitabitur: item ea, quae intra aquam exagitata eam valde turbabit, ac limosam reddet: quae quoque in area relicta statim herbescit: quae denique dudum convecta, diu sub aëre ad Solem, ad Lunam, ad pruinas jacuerit, terrosa, et putris evadit. Ex his, quae de calce, deque arena dicta sunt, intelliges quemadmodum arenatum faciendum est, et quae tectoria arenati, vi fundata maxime solida sint, et de glarea, deque calce, quẽadmodum tectorii tunicae fieri soleant. Ingrediamur jam in aliquot aedium partes, et magis humiles describantur prius, cum his, quae in eisdem continentur.

EQVILIA.

EX locis cujuscũque aedis humilib⁹, inferiora sũt et humiliora equilia, quae foeda sunt, atque deformia, male semper olentia, et sordida ta stercore animalium, fimoque deterrimo: in quibus parietes tostos, ac deformes, et tecta squalida, et araneis multis obducta videbis. Praesepia ex limo, ac lateribus, vel ex tabulis confecta, tantum a terra excitata cernuntur, ut paleas, et hordeum in praesepia conjectũ equi, vel jumenta, quibus utimur, sine difficultate capessant. Non ab illis distare solent palearia, ut famuli paleas ad pastus equorum cum hordeo commiscendas cribris pertusis, quae ad hos usus conficiuntur, in promtu habere possint. Atque haec ratio haberi solet equorum domi pascendorum, ut cũ servi matutinis, pomeridianis, et nocturnis temporibus pastus equorum partiantur, singulis suis pastibus praestitutos modios hordei compledo: hordeum ab illis purgetur in cribro, et excutiatur pulvis, quẽ idem hordeum in horreo col-

legit, aut in locis, in quibus conditum est, et asservatur: et versando saepe manu, ne lapis aliquis, ne quidquam sordium abditum sit intra grana, vel infra hordeum, quod non auferatur, cum ipsis paleis commisceatur, majore parte hordei supra paleas sparsa atque diffusa: ut cum illud appareat, et videatur, appetat illud equi protinus, et in hordeu, quod praesens cernunt, ore feranrur inhiante, et non magna etiam dominante fame devorent avidissime. His etiam temporibus bis saltem singulos dies providere jumentis famulos aquatione necessarium est; aut eos pastos, atque repletos agere ad bibendum in puteum, vel in pilas domesticas, aut lebetes ori admovendo plenissimos, sitim equorum explere. Maximae curae servis eisdem debet esse purgandorum identidem equorum, et abradendorum strigilib⁹; quos illi continuo, cum pulverem excusserunt, linteolis abstergūt tēpore suo crassis, quae per totum corpus ducta, reductaque trahunt, et quidquid pulveris apparet, aut insedit, attrectatu, quassuque strigilium colligunt. Lavant etiam servi caudas, et colla; crines nō abluunt solum, sed pectunt, poliunt atque perpoliunt, ut longe nitere et splendere videātur maxime cum inferto ventre opimi sunt, et valentes, atque multos quieverunt dies. Sursum hos, atque deorsum, ita nitidos, ac bene pexos agūt idē famuli per viciniam, et in fluvium extrahunt ablutum, refrigeratumque satis bene mane, aut occidente jam Sole aestus tempore gravissimo. In equilibus hyeme praesertim propter vim frigorum operimētis laneis obducuntur equi, et ad equilis sordes cum jacuerint humi corpore non colligendas. Hic locus erat de equorum ornamentis dicendi; sed prius de araneis in equilibus ipsis non paucis existentibus agamus; ad equos postea nostra redibit exercitatio, ne ex omni parte infima videatur, et contemnendi equilium praeposita descriptio.

ARA-

ARANEI.

HOc in loco foetido, atque tam valde tetro licet laborẽ, et industriam araneorum intueri: qui cùm corpore exiguo sint, sed cruribus lõgissimis, quae triplici nodo interjecto distinguuntur, colore plerunque nigro; tantâ vi, et virtute alvi praediti sunt, ut telas singulari artificio texant tenues admodum, et perlucidas, quas a medio instituũt, et persequuntur in orbem circunducendo aequabilitate mirabili, et maculas paribus intervallis, sed paulatim crescẽtibus, exiguas, et angustas, latiores, et ampliores texẽdo, nodo indissolubili nectunt atque implicant: tanta plerunque vi, et firmitate incredibili, ut nullo aëre effluente huc, et illuc, nullo vẽto vehemẽtiore, neque immoderata tempestate disrumpi visae fuerint. Sed quam lõgae saepe texũtur, ut a terra in tectũ usque perducantur? quam amplae, ut concamerationes amplissimas tegãt, et ab arbore una in alterã explicatae, ductaeque protrahantur? quod si telas casu aliquo scindi cõtigerit, easdem ipsi aranei politissima arte reficiunt sarciendo sic, et ornate politeque resarciendo: ut nihil pictum, et politũ magis, tamque apposite, et tam subtiliter effici potuisse singulari hominum solertia, et arte confirmare valeamus. Haec sunt equilium aulaea, his tectorum suorum altitudo, parietesque vestiuntur, quo muscae non audent semper accedere, ne araneorum telis, tanquam laqueis irretitae implicataeque maneant.

EQVVS.

PRaestabimus fidem, quam dedimus, equorum ornamenta commemorandi, cum equum prius bonum praestantẽque descripserimus. Quẽ autẽ equũ equites habituros fuisse putatis, nisi omni praestãtia, cũctis sui corporis partib⁹ ex

cilentem, hujus similem, quem a me paucissimis verbis accipietis? hui, quam caput aspectu jucundum est, aures illius breves, oculi ardentes et inflammati, nares apertae, atque patentes, quia compressis spirare non potest; collum incurvum, et ad gallorum similitudinem, quod inflecti queat in omnes partes, pectus latum, et perlucidum. Femora plurimum nervorum habeant necesse est, latera cum densa sint, tum longa, et propinqua ventri tumentia, alvus autem prominens, genua facilia, et ipsae tibiae flexibiles. Quam coma ad speciem venustissima erit? illius ornatum intuemini. Quam jubae densae, de collo delapsae, ablutae, bene pexae collum cohonestat, et clarum et illustre reddunt? quam altae scapulae? pingues, latique nates? quam cauda apposita satis ad pulcritudinem lōgitudine sua, et ad usum muscarum abigendarum habilis, ad intorquendam et inflectendam cum voluerit, ad protrahendam, et contrahendam accōmodata? Quacunque praeterit, progreditur crepitu et unguium multo fragore suorū ubique personantium, perstrepens sonis, quos morsibus fraenum mandens facit assidue, versans et agitans linguā, atque illas spumas ad ferocem ostentandum spiritum agens; quibus habenae madent, imbutum est lupatum, atque adeo ora redundant. Has foras ille projiciens spargit, sternitque vias humore coacto spumarum albenti. Hinnitibus interdū omnia loca complens tanta pōpa corporis progreditur, ut vix locus ullus, non illum plateae capere posse videantur. Nullus illo melior, nullus elegantior, ex optimorum, et praestantissimorum numero apparet equorum urbanorum. Laetus et alacer ad suscipiendos cursus, et alacritate mirabili conficiēdos aspicitur, quem fraeno ad voluntatem suam eques moderatur in omnes partes, dirigendo, versando, flectendo, revocandoque cum opus fuerit. Venustissime consistit, etiamsi illum non sustinuerit eques, neque opus est ad equū in cursum incitādum jubas arripere, aut loris percutere, aut admovere calcaria, vel sibilis inflammare. Vide illum stratum, at-
que

que ornatum fraeno, et bullis ex eo pendentibus, monili elaborato, cum nolis iucundissime personantib⁹, sella, stapedisque pulcerrimis, caeterisque ephippiis insigniter decoratū. Pexus, atque comtus accuratissime, collum inflectit, et exultat saltu plurimo superbiens, et in hanc, et in illam partē leviter se inflectens, praebet speciem, et ad pompam, et ad aspectum oculorum clarissimam.

EQVI ORNATI SECVNDA descriptio.

BREVIVS describetur equus in hunc, qui sequitur, modum. Nitet et splendet mirum in modum equus ille pulcerrime, et magnificentissime stratus. Quem fraenatum videre erat, et stratum, et bullis pretiosissimis, ephippiis sericis, stapedis ex utroque latere pēdentib⁹ argēteis ornatum. Atque ipsum ephippium tegumento deaurato elaboratum splendebat, quod cingulis sericis ne deflueret, retinebatur acerrime constrictum: quo cum eodem opere antilena, et postilena politissimae congruebant. Caput autem magnam habet speciem propter fraenum bullis ornatū venustissimis, ex oreis, et aureis simili splendore fulgentibus. Atque ipsum lupatum totum ex argēto factum est, quod cū cratibus, echinis, rotulis, annulis, et circulis, morsu multo perstrepens, sumtuosum est, et splendidum. Adde phaleras, monilia nolis, et sonalibus argenteis distincta, quae quacunque equus praeteribat levissimo motu, et iactatione crebra corporis palsa resonabant.

DESCRIPTIO IVMENTI.

IN hoc etiam equile cōiiciuntur jumenta, inter quae asinus praetereundus nō est, qui ante usum equorum primus hominum viribus subjectus est atque prostratus:

Qq 3 qui

qui facilem, et onerum perferētem se praebuit ab initio, nullum laborem fugiens, nullum devitans onus, neque calcitrādo, neque retrocedendo resistit unquam, paleis, et carduis cōtemtissimis contentus. Quod ad caetera spectat tardus equidem est, quē pungendo, et fuste stimulādo properare facias. Nam ut se moveat ocyus, et acceleret, pungitur, et stimulatur acriter. Torpore hebescit, et desidia multa, nisi excitetur ad operas. Adeo stupet, ut ad stultitiam, et stuporem fatuorū notandum, nomine asinorum afficiamus genus hominū stultissimorum. Neque asini quam obliviosi sint, dici potest, cū semper pungendi, et excitandi sint ad progrediendum. Vix unius leucae spatia cōficiunt, cum fessi ex itinere consisterēt, nisi plagis, et fuste mulctarentur ad iter reliquum persequendum: sunt enim imbecilli natura, viribus infirmis. Quos vides quotidie acuto capite, longis auribus, quas modo erigūt, et singulis intervallis movent, fusco, aut nigro colore, hispidos, et vilis tectos. Illi clitellas perferunt cingulis sparteis praecincti, et interdum in morem equorum strati cum sella, et fraeno vehunt homines sessione quanvis molestissima; quia illos semper agere, et stimulare opus est: cum fessi in medio itinere deficere soleant. Illud autem boni portant, quod minime periculosi sunt; cum enim plerunque parvo corpore sint, et pacati valde, non deturbant hominem de sella: etsi ceciderit, quoniam minime de loco alto cecidit, nullam corporis partē offendet. Cum rudere frequenter soleant, molestissimi sunt viciniae, cum illis, qui sunt generis sui, corrèspondent illico, et non in exiguum tempus: maxime cū conspiciant alterū sui simile animal, ad quod ire continuo avent: et si soluti sunt, rudentes semper accelerāt festinantque currendo. Cum carduos silvestres, et tribulos pascāt, infesti sunt passeribus, qui nidos construunt in his herbis: illis enim rudentibus, et quassu corporis, et aurium motu, agitando, et jactando huc, et illuc herbas, pullos decidere de nido, destrui nidum, et everti, atque ova frangi necessarium est.

Quam

Quamobrem matres quanvis minimae in faciem, et in oculos involant asinorum: et quomodo possunt, rostro impetunt, et cum vulnus aliquod factum intuentur, pungendo, et acriter fodicando saevum amplificant vulneris dolorem: ita urgent, et premunt asinos, ut a nido discedant, ut contra morsus avium istarum vix tantum animal se tueatur atque defendat.

COQVINA.

Vt apparet ex fumo, qui de camino foras erumpit, hoc in loco coquina videtur esse: nec multa fuerat opus divinatione, cum extent ante aditum vestigia rem coquinariam agentis. Ipsa autem non nitet equidem, sed nigri sunt parietes, tosti etiam multis in partibus, aspersi fuligine, et tota pisces, et escas redolet, et quamquam quotidie verratur, nunquam tamen purgata sic erit, ut non inquinetur mane, vespereque: quod totos dies, et magnam partem noctis coquinariam facere cogantur istius facultatis artifices. Quo tamen facilius appareantur omnia, suis in locis vasa coquinaria disposita sunt, et apte collocata partim ea pendent de clavis, vel transversa ponuntur ab uno in alterum clavum, ut verira propter longitudinem. Videamus igitur armaria coquinaria, in quibus scutellae sunt, et scutellulae, aliae aliis impositae pronae, quae concavae sunt; rotundae ad jus deportandum, et ministrandum factae. Cum illae rotunda sint concavitate plerunque, non raro cum ansis ab utraque parte sunt, quae plenae juris, et in patellis ad majorem urbanitatem collocatae ministrantur: ut si quid de jure deciderit, in patellam potius subjectam, quam in pavimentum, vel in ministratoris vestes delabatur. In aliis sunt lances, patinae,

patellae, catini, parop?ides, et alia vasa escalia; quae partim plana sunt, et ex omni parte aequabilia, partim in medio cōcava, omnia vero crepidinem suam habent in circuitu, pro cujusque proportione vasis. Ollae sive aeneae, sive fictiles in armariis etiam collocantur, quacunque forma sint. Cum a summo contrahantur, et in fundo, promineant autem, et turgescāt in medio, duab' fere sēper sunt ansis, ut utraque comprehendantur manu, nec tam facile elabi possint, et ad sublevandas, sustinendas, movendasque de loco suo facilius, completas praesertim carnibus: quod non raro fieri solet ardore flammarum ebulliente jure, donec sedatum compressumque resederit, ut iterum in suum ollae focum restituatur. Cū ollis una sunt coopercula majora, vel minora, pro ollarum, quae tegendae sunt, ratione. Inter ollas numerantur tripodes, et chytopodes, quibus ad ignem applicatae ollae sustentantur in coctilia opera, quae fusili stagno incrustatae sunt ad aeris obliterandum saporem; eadem sunt forma cum superiorib'. Auxillae parvulae sunt ex argilla, vel aere factae, sūmae rotundatae, extremae acuminatae sunt, leviter a medio tumēt. Usibus etiā coquinae inserviunt sartagines minores, aut majores, magis, aut minus concavāe ad frigēdos pisces, torrēdas ve carnes: de clavis appēsae sunt ab extremo manubrio perforato. Verua, et verucula longiora sunt, et acuminata figēdis carnibus, et assandis facta, et propter illa crateuterium, in quo verua vertebantur inter assandum, cum rudi quondam saeculo, et ubi desunt istius modi fulcra aetate nostra lapidibus nonnihil excavatis verua imponerentur. Alia multa instrumēta coquinaria numerari possunt, sed jam coquum cōtemplemur operas rei coquinariae varias dantem, et a primo diluculo, tum quidem cum ignem facturus est. Ad hunc ille excitandum fomitem habet, et sulphuratum, ut simulatque scintillula ex caeso silice in fomitē insilierit, sulphuratis admotis ignis ex flamma sublata concipiatur, et congestis lignis aridis, et ad ignē concipiendum facillimis incipiat com-

pa-

parare prandium. In quo comparādo quam occupat⁹ est ad-
movere ollas plenas aqua, carnibus complere, follib⁹ ignem
excitare, assulis, et alia materia alere, fovere, in pilam injice-
re aromata, pistillo cōtundere, saepe, et saepi⁹ revisere ollam,
curare quam recte concoquendas carnes, et ad vescendū suo
tempore afficere, de fumario, quae pendebant, et erant satis
infumatae, carnes aliquot tollere miscendas, conjiciendasque
cum aliis in ollas, interea dum fervendi tēpus accedebat ol-
lae, res alias agere, et comites jubere per se comparare, veri-
bus affigere, et ad ignem admovere, versare in orbem, torre-
re non comburendo. Videas hunc purgare quidquam, alium
fricare, alium abstergere vasa necessaria, recurrere non raro
ad res ad ignem appositas; ipsamque revisere saepius ollam,
bati lo prunas tollere, transferre alio, modo admovere pro-
pius, forcipibus prehendere, tudiculis cochlearibus spumam
deducere, quae coquuntur agitare, spumam ipsam intercipe-
re cochlearibus perforatis, unde, quantum acceptum fuerit
juris, refluat in ollā spuma sola intus concreta manēte, quae
projiciatur in vasculum proxime admotum, tanquam fex
ollae deterrima. Debet coquus suis temporibus delibare jus,
si bene sit affectum, experiri, spargere ollam sale necessario, si
paene perfectū probaverit, injicere herbas, cicera, petaloncm
ad jus absolvēdū perficiendūque, denique creagris seu fus-
cinulis extrahere carnes ad explorandum, quantum coctae
sint, satis ne, vel non admodum, vel prorsus sane: ut si paulu-
lum sit ad ignem relinquerentur, metus esset, et periculū, ne de-
struerentur, discerperentur ve, vel dilaberētur partes aliquot,
nec quemadmodum mos est in mensam inferrētur integrae.
Quamobrē datur opera, cū bene coctae sint carnes, ut sepa-
rentur paululum a foco, ne jus exhauriatur fervoribus, aut
carnes siccatae adhaereant interiori testae. Quoniam vero
nihil tam necessarium est ad culinae res agendas, quam aqua
sive frigida, sive calida, de climactere lebetes, et ahena suspē-
duntur ad aquam calefaciendam. Et quoniam non saepe ca-

lida requiritur, sed tepida, aut contra fervens, deflagransque, in orbes usque necessarios tolluntur, aut deprimuntur uncino, unde suspensa manent semper ahena. Frigida ad usus necessarios, ad lavandas carnes, ad abstergendū aliquid, ad purgandas herbas, et alias res diversi generis per siphúculos epistomio versato, quo obturabantur, aut patebant, erumpit. Haec quoniam quotidiana sunt minus habent laboris; nam assarum, coctarumque carnium ferculis duobus cōtenti sunt plurimi. Cum autem convivium parandum est magnificum, ut omittam primas, et secúdas mensas, in mediis ferculis instruédis quam desudat coquus, et laborat, et angitur cum coadjutoribus? Carnium enim quot differentiae sibi sunt instruendae? quot assae? quot elixae? quot coctae? quot concinnatae suavissimis aromatibus? In tanta saepe ciborum multitudine, et varietate versatur, ut multi coadjutores comparandis, instruendisque dapibus non sufficiant: corrogādi sint foris plures coqui, qui comparent una dapes varias, et multiplices. Itaque videas a media nocte in meridiem usque, quod tempus est prandendi, in harum epularum apparatione totos occupatos esse coquos, focum stridere flammarum per caminum in sublime ascendentium crepitu plurimo, percrepare totam culinam strepitu tumultuque coquorum, personare vocibus petentium, et jubentium res ad officium spectantes, pistillorum incitato, frequentique sono totam contundi viciniam, pilis, et mortariolis videri coquinam redundare, ictus ubique locorum carnibus inflictos exaudiri. Postquam de uncis carnium frustra, quae confixerant, ac prehenderant coqui, et lanii, sublata sunt, coadjutores incipiunt, et idem coqui gladiis partes maximas praestare, hi secare medias, alii dividere in frustula, concidere easdem minutatim: ut ex his carnibus suo modo conditis, pilulas, vel artocreas, vel quadras aliquot, aut orbes conficere, aut aves infercire aliquot, aut sine aliarum admixtione carnium conditiones aliquot, et varie-

tates

tates ferculorum mittere valeant in mensam. Quid cum Anglice, cum Germanice, cum Italice quidquam instruẽdum est, et concinnandum? cum aves vitulina carne coquendae, et cum petasone mixto faciendum, ut jus ipsum sapiat, et ejusmodi sit, quod aspectu suo, quoniam herbis, ovis, croco, pipere conditum est, et avium bonitate praestanti, ad absorbendum invitet, et haustum mortuos (quod dici solet) ad hanc vitam reducat? Cum multum pullorum, cum multum cuniculorum dandum sit: cum comparandi pavones regii, cum Hispanae, cum Anglicae artocreae conficiundae sint, et earum mille differentiae: cum denique leucophagum efficiundum; quod nullis unquam mediocribus convivijs defuit, et splendor jam et ornatus prandiorum propter illius ministrandi quasi necessitatem convivis allatam usurpatur multa celebratione mortalium. Atque cum haec, et alia multa, quae secundis in mensis numerantur, et ex quibus ferculorum tot varietates differentiaeque conficiuntur, laborem ad suam absolutionem afferant; ultimas considerate mensas, quae non parum difficultatis habent: cum illae ad tragemata, ad scriblitas, ad artolagana conferantur. Difficilem, laboriosum, solicitum, et anxium ministerium jure quidem confirmabimus esse coquorum: quibus nec in communi quiete noctis liceat requiescere; et media nocte soleant de lecto surgere; atque ita magnam nocturni temporis partem somnum oculis nequeant videre. Quid quod semper inter ollas, et sartagines, inter titiones fumigantes, et torres ardentes versari compellantur collacrymantib⁹ semper oculis propter acrimoniam fumi, tota adverso saepe flatu culina fumigante? illis nihil foedius, nihil deformius videri potest, Hominum infimi, sordidissimique, spurcorum spurcissimi inquinatissimique: qui capillis longioribus, foedato vultu, sordidatis manibus, et sordibus, et illuvie manante multa corpore, fuligine aspersi, quo

cunque contendant, ubicunque sint; carnes crudas, et escas redolentes aspicientur. Si novas aliquot induerint vestes, continuo manuum attrectatu inquinant sordium plenas relinquuntes. Quidquid attrectaverint nō solum, sed manibus attigerint, sordidatum et inquinatum prorsus reddunt; ut ad manus abstergendas lintea separatim appendantur, et praepositum illi pectoribus, et corpori nunquam nō mantile gerant. Quid plura? maculas inustas ac penitus inhaerentes in corpore videbimus tanquam adipe multo vestibus incrustatis. Cum autem haec tam toleratu difficilia sint, quid affert angoris ad dominorū libidinē paratissimos esse coquos? illorum diffidentem tantopere explere gustatū; ut cum bene coquus officium suum facere modis omnibus studuerit, tū non desint fastidiosissimi domini, qui fastidiant et respuant dapes sum ma concinnitate comparatas, accuratas adeo, adeo delicatas, et summorum principum mensa fortasse dignas? Cum appetitio, et declinatio naturalis fit in cunctis animantibus, quae appetit herus hic, alter declinat: quae laudat unus, vituperat alius: habent enim omnes suos appetitus, et varios quide multūque dissimiles. Cōferunt heri, cōvivaeque diversos de dapibus inter vescendum sermones, hoc parū, illud nimium salitum esse: istud vix, illud plus nimio conditum: in alio nimium est piperis, in alio nihil croci: hic cibus male affectus ad constituendum stomachū haerebit in stomacho, nec potionibus medicorum omnium avelletur: huic saccharum deest, aut mel, quo concinnari deberet; illud plus justo mellis affert, illud saporis prorsus expers: cibus hic acrioribus humoribus condiendum erat, alterius acerbitas mellis admixtione temperanda: denique hoc male assum, illud combustum: aliud aridū, vel denique perditum fuisse dicūt. Hanc saepe boni coqui laborum mercedem suorum referūt, ut illos his modis indignissimis tractatos hic labor post prādia, post coenas maneat, ut verrant culinam, fricent coquinaria vasa, abluant, et abstergant, componant instrumenta tam diversa, beneque niten-

nitentia suas in sedes restituant, unde ad coenas comparandas recipiant. Vix hora praeterit a prandio, cũ miseri coqui repetere continuo laborem coguntur, redintegrare pẽsa quotidiana, quae confectu sunt opus ad coenam, omnia comparare, sive carnium, sive piscium diebus lavare carnes, gallinas ad mortẽ dare, deglabrare easdem, exenterare lepores, tot genera carnium assare, elixare, tot jura, tot fercula demum instruere, tot formarũ pemmata frigere, desquamare et exdorsuare pisces, ad haec afferre assulas, segmenta, sarmenta, Vulcanum construere, ad alendum ignem suggerere ligna, follem arripere, et vento facto sustentare, continenter stare ad ignẽ, sudare semper, faciem carbone deformiorem nõ reddere solum totam fuligine aspersam, et inquinatam, sed flammarum ardore torrere, oculos laedere scintillarũ assultu, ore suo illo foetido et sordido deglutire semper multum cineris. Atque has semper habẽt coqui paratas delicias, et requietem: ut videatis, homines miseri quantis in laboribus, quibus in miseriis versentur.

CELLA PENARIA.

PRoximae sunt culinis cellae penariae, quae esculentum omne continent, quod ad annuum victũ necessariũ est semper. Illae refertae sunt caseo, melle, fructibus aridis, et rebus diversi generis omnibus, quibus vescuntur mortales per anni curriculum. Semper fit accessio plurimarũ rerum, ut est anni tempus, cum emendae sint: nam virides fruct⁹, cũ emuntur, comedi solẽt, et in singulos dies emi necessarium est hos fructus, recentiores, et bene maturos ad prandia, et ad coenas, ut praestantioribus domini locupletiores, et qui vescendo sibi solẽt indulgere, fructibus vescantur. Sic autem cellae penariae suis promtuariis distinctae sunt, ut in singula condantur, reponanturque separatim, quae cujusque gene-

ris, et diversitatis res fuerint. In his reponuntur amygdalae, uvae passae, avellanae, fructus dulces, res melle, aut saccharo conditae, cadi diversi generis condimentis repleti, dolia melle multo completa in summum usque, Cydoniatum, Cotoncatus, et cucurbitae conditae, conditionum reliquarum variú ac multiplex genus: denique quidquid conditanei fuerit, quod condendum sit, et suo tempore promendum, id est salgamorum quaecunque varietas et differentia. Huc conferuntur pernae petasonis, quae asservantur per omne tempus anni comedendae, butyrum testis suis contentum, cupediae diversae multiplicesque, multa vis et copia sacchari in maetae formam redacti, uvae, pruna passa corbulis asservata consutis: res denique multitudine innumerabiles, varietate dissimiles, et omnis generis bonitate praestantes. Ita cellas penarias redolere necessarium est multitudinem, varietatéque rerum, quae in illis cótinétur, quae in cellis positae sunt de clavis pédétes, quae in promtuariis collocatae, vel abditae suis in armariis, cóclusaeque, aut in pavimóto statutae suo sequuntur ordine, in doliolis, aut in vasis aliis cótétae. Quaedam semper in propatulo sunt, quoniam ea sunt natura, ut nisi afflentur ab aëre, corrumpátur, et perdantur facile. Aliae suis in cistellis, vel arculis códitae foras dantur quotidie statis prandiorum, aut coenarum temporibus. Cellarii claves habent, quibus obserata cuncta serventur, nec editum furunculi habeant, et auferant aliquid, simulatque tempus aucupati fuerint.

CELLAE VINARIAE.

NVnquam locupletes admodum viri res escarias cum vinariis commiscent atque cófundunt; sed habent separata vina condita suis in cellis vinariis, partim utriculis aliquot, partim doliis, partim cupis in hanc rationem et modum: ut dolia, vel cupae ordine suo sequantur, unde vinum hauritur ad coenas, et ad prádia: atque ut vinú quodque suavissimú est, et veterrimú, ita majoris pretii et aestimationis;

et

et istud primum absumitur, postea ad reliquum pervenitur. Cupae hanc formam atque figuram habent, ut cum ex ligno factae sint, tum in circuitu arcentur multo circulo vimineo ligulatae, quo veluti ligulis quibusdam constratae constringuntur, et comprimunturque arctius, ne cuparum coagmenta suo dissolvantur commissuris facile decedentibus, per quas si vinum effunderet sese, natarent pavimenta vino, et jactura multa fieret non contemnenda. Ipsae cupae non ex omni parte aequabiles sunt, sed cum a medio turgescant, et efferantur, ab utraque parte primae deprimuntur aliquantulum, et pene epistomium, quo cuparum ora obstruuntur, facili conversione vinum foras datur. Dolia vero fictilia sunt vino servando idonea, ab orificio in medium usque gracili forma, media vero tument, et foris prominent, acuminata extrema, cum plano tamen fundo, quo apte statuta relinquantur humi. Horum similia, sed multo minora sunt doliola. His doliis vinum conditum est, ex quibus in amphoras, vel cados postea infunditur. Sed cellae vinariae factae sunt, ad cubiculorum similitudinem, vel quadratae, vel rotundae, vel cum in longitudinem multam protrahantur, in latitudinem non multam pateant. Quamquam multae sunt ita latae, ut tectum parietibus ab utroque latere, medium autem longiore pilis sustentato firmum fit et stabile. Infra terram etiam concamerationes quaedam sunt opere valde forti, et ad multum tempus duraturo; in illis conclusa continetur vasa vin[illegible] Qui longam, bataque sunt cellae vinariae doliis, vel cupis refertae similiter, et in cupas alias aliae saepe sunt impositae, et inter[illegible] interjectae singulae, ut ad tectum usque, si quid non nimis altum est, pervenians, epistomio [illegible] palam [illegible] apparente, ut eo versato, cum opus fuerit, vinum promatur.

FREQUENTATIO, ET QUASI SUMMA superiorum, quae antecesserunt, coquinam, culinam, cellam penariam, et vinariam.

MOre rhetorum, eorum, quae antecesserunt, fiet frequentatio, et quasi summa quaedã. Area deligitur ad aedificationem aedium, et antequam fundamenta ponantur, ligna caeduntur in silva, saxa exciduntur, decoquuntur lateres; arena, gypsum, et calx comportantur. Ibi magna vis, et necessaria cujuscunque materiae congesta, et comparata est, instituitur opus magni laboris, et impensae multae, et non paucorũ dierũ, cõducũtur operae latomorũ, et lapicidarũ, fabrorũ lignariorũ ad suum tempus, pictorũ, et aliorum artificumq; qui opere picto, et caelato multa confecturi sunt. Sed primũ multitudo ingens operariorum certa mercede conductorũ fodit fundamenta, praestatque operas jaciendis fundamentis necessarias, atque diversas. Alii defodiunt terram, alii aggerant acervos, et cõplent sportulas, alii in humeros imponunt onera, vel utraque manu comportant. Denique pro latitudine, et altitudine jaciendorum fundamentorum terra defoditur in illum usque locum, in quo saxeta reperta sunt, aut terra solida est atque firma, vel acies ligonum, et ferramentorum omnium potuit defodere: latomi incipiunt praestare suas operas, et jacere fundaméta quam fortissima, saxa magni ponderis, reliquos lapides, medios lateres gypso, et calce devinciunt, et ut nullo interjecto spatio inani non cohaerescant inter se, constringunt, atque cõplanant; vacua et inania loca materia necessaria inferciẽdo cõplẽdoque, et adaequare complanatorio ex sua arte contendẽdo. Videas eo tempore operarios gypsum malleis ligneis affligere, et conterere, et maceratum, atque contritum in aliquem locum coacervare, aquam alios infundere, comparare ad opus, permiscere cum calce cõtusa, atque ita quidem, ne in illa calculi sint aliquot abditi atque latentes. Videas etiam alios pilas in ingentem altitudinem excitare, agitare, versare materiam omnem, quoad apte commixtum, et affectum sit utrunque ad opus faciundum, atque constandum. In quo temperando,

mol-

molliendo,agitando,versando,et afficiendo ad operis coagmentationem,aliis deportātibus aliqui semper occupantur. Itaque illi calcem agitant,et afficiunt ad opus,alii ministrāt, et deferunt,alii suppeditant lapides,et necessarias res: latom⁹ cum ferreo accipit cochleario,profundit illico, et inferciens calcē inferta materia partes inanes explet,ut omnes cohaereant,et coagmententur; ad extremum complanat et adaequat, nequid lacunosum,aut eminens relinquatur: ad quod perficiendum utitur instrumento , quod illi cōplanatorium appellant. Atque idē habet proximum sibi malleum,si quando opus fuerit,lapidem,vel partem aliquam frāgere, crassiorem,aut majorem,quam pars, quae explenda sit ,postulaverit. Iactis fundamentis excitantur parietes,vel lapidei,vel lateritii. Datur autem opera,ut lateres sint firmi, tersi, et perpoliti,tum longi,aut crassi,et lati, non crudi,sed cocti, tum ad usum accommodati,et ad aspectum venusti , ad diuturnitatē firmi et stabiles. Lapides,et marmora,quae caedūtur,poliūtur,et suis in sedib⁹ apte politeque collocata admirabili cōvenietia,opportunitateque,serie, et venustate ad perpēdiculum rubrica continuata cohaerent. Postquam vero parietes aedificati sunt,faber lignarius ad armandas moles , et impedimenta,quibus tectum parietibus imponendum nitatur,ad operis usque coagmentationem accersitur. Tectum magnificum,politum,et laqueatū erit;et tota domus porticu magnificentissima altissimis sustentata columnis cingitur. Quae in hanc rationem eriguntur,ut fabri in basi columnā statuāt, supra columnam capitulum collocent. Denique sublatis impedimentis , et cubiculis omnibus aedificatis pavimenta lapidea,vel lateritia,vel marmorea , aut tessellata fiunt tectorio parietib⁹ inducto prius ; et domus plena dignitatis incolitur,cujus fenestras,scalas,palatia,et reliqua necessaria ad usum,et ad delicias in aedium inferioribus locis describemus .

ADITVS AD INFERIORA.

SVperioribus praepositis rebus ad aedium descriptionem faciliorem, partes reliquas sigillatim attingamus: deinde quod exspectabunt omnes, aedes amplissimas describemus. Finge igitur omnē jam coactā materiā, et ad aedificandum paratissimam esse, ad manus admovendas operi, prorsus ut restet nihil. Peristylium autem primum praeponamus: nam fundamenta, vestibula, et aditum omnem ex aedium descriptione satis erit assumi.

PERISTYLIVM.

PEristylium istud longum satis est, atque latum, totum ex omni parte quadratum cum suis porticibus magnificentissimis, et celsissimis: quippe quae sustentantur colūnis plurimis, et ex lapide mirabili factis. Quae cum suis in basibus collocatae sint, tum scapus ex omni parte politus, et rotundatus cernitur non admodum grandi crassitudine, sed qua opus sit, pro proportione columnarum: terminatur autem capitulo ad aedificii magnificentiam ornādam, et ad stabilitatem tectorum perpetuandam in omne tempus. Cum porticus sint laterib⁹, aut lapidibus stratae, tum ornantur in circuitu cubiculorum numero necessario: quae hybernis, et aestivis temporibus ad vim magnitudinemque frigoris, et caloris perferendam incoluntur.

VERNA CVBICVLA, ET conclavia.

INferiora cubicula sunt, et conclavia in circuitu cujuscunque porticus: quae propter calores maximos incoluntur veris et aestus tempore. Cum illa sint in inferioribus locis, et rigentur quotidie, suisque temporibus conclusae fenestrae sint, maxima ex parte magnitudinem caloris tēperant: cum praesertim cubicula longa sint, et lata satis, tecta plerunque alta pro maximarū aediū amplitudine. Haec ex ligno politissimo

ſimo, varieque picto ſaepe tegũtur, laquearib⁹ nonnũquã obducta deauratis, et proceribus ad ſpecie m magnificẽtiſsimis ſummos in circuitu parietes exornãtibus illuſtrata, cõveſtita periſtromatib⁹ ex ſerico, vel aureo filo intertextis magnũ addunt cubiculis ornatũ, et ſplendorem. His incubiculis amplioribus videre eſt ſellas parietibus admotas, et diſpoſitas quam maximo ordine, ad domeſticorum, et externorum ſeſſiones honorificentiſsimas, et ad omnis generis, et ordinis illuſtriũ virorũ adventus honorifice excipiendos. Iſtorum feneſtrae cubiculorum vel in periſtylia, vel in hortos urbanos, vel in vias celebriores ſpectant.

PVTEVS.

IN medio autẽ periſtylio puteus eſt altiſsimus, et aquis manans perẽnibus, quae ex venis terrae in illũ profluunt. Ad aquas deputeo hoc hauriendas machinationes ſupra puteale ab uno, et ab altero latere productas videbimus: a quo medio ciconiae, vel telones, vel tympana pẽdẽt, quorũ ope cũ fune ductario ex illis ſuſpenſo demittimus lebetẽ ſenſim, aut impetu praecipitẽ dejicimus, et aqua plenũ efferimus: niſi a puteali lebetẽ vel ſitulã demittam⁹, cuj⁹ crepidinẽ excavatã, et adeſam uſu cõtinuo hauriẽdae aquae notis, et veſtigiis iſtius funis nõ leviter expreſsis aſpicimus. Qũãquã aquae puteorũ minus ſalutares ſint, quam fontiũ, quoniã multae ſalſae ſunt, et ſatis magno intervallo ab aëris flatu diſtant, atque cõcluſae profluere non poſſunt, neque aura ulla commovẽtur: tamen iſtius putei, et dulces, et ſalutares, et frigidae adeo ſunt, ut per totũ vernum, et aeſtivũ tẽpus ad aquas ex hoc fonte hauriẽdas vicinia tota cõcurrat: quemadmodũ ad anthliã, ubi fuerit. Tympanũ enim modiolis annexis circũdatũ haurit aquam, quibus quantum infundit in ſtagnum, tantũdem circumactu defundit.

FONS.

IN his peristyliis nonnunquam fontes sunt. Hic autem fons est aquae dulcis aeneo cratere circundatus, et in crateris circuitu fistulae plurimae, per quas aqua murmure iucundissimo defluit in lacum ex lapide factum politissimo. A medio cratere fistula quaedam recta deducitur, per quam aqua in sublime fertur, atque recta consurgit ulnam unam, aut duas; postea se inflectit mirabili venustate in speciem coni praecelsi, et a summo leviter inflexi, erumpēs haec vis aquae de media fistula, et sursum versus elata, cōtra vim, naturamque suam contendens: quae tanta profluit crassitudine aliquorum plane digitorum, ut mala Medica sustineat ad multum tempus, et suis guttis aëra medium, circunstantesque respergat.

SCALAE.

A Peristylio ascendimus per scalas in superiores aedes; quae multis gradibus constant: singuli autem cum ex lapidibus, aut ex lateribus facti sint, tum longi, latique, pro proportione aedium exstructarum. In medio scalarum area plerunque aedificatur lōge, lateque patens, in qua defessi homines jam ascendendo requiescunt aliquantulum, et recipiunt spiritum ad reliquos scalarum gradus. Ne tamen decidant ascendentes ab uno, et altero latere nituntur suis spōdis duplici fulcro a superiore, et inferiore parte sustentatis, et lucem accipiūt necessariam per fenestras patentes allatā; et ne similiter prolabantur offendentes pedem in uno, aut altero gradu per caeca et obscura loca conscendendo.

PORTICVS SVPERIORES.

POrticus superiores tectae sunt, et ab vna parte cubiculorum ordine, et parietū opposītu munitae, ab altera patent

tent semper, sed cancellorũ humilitate constructae in hũc modum: ut cum illa pars tecti, quae obvallatur cancellulis, superior sit, et columellis sustẽtetur, de ipsis interco lumniis in peristylium proferre caput et observare possint habitatores in peristylium ingredientem quencunque, domo ve exeuntem.

CVBICVLA SVPERIORA.

CVbicula superiora silentio praeteriri possent, quoniam ad inferiorum rationem aedificata sunt: sed ingrediamur aliquot, ac primum illud, quod dominarum est familiae, et ad matronas sui generis, ac fortunae honorifice excipiendas adornatum. Vt parietum vestitus omittamus, in pavimẽtum defigamus oculos, cum medium stratum sit tapete longe, lateque explicato, quoniam locus est anaclinterii, totum illud nitet ac splẽdet pulvinis sericis exornatum: illi bini mirabili ordine collocati sunt, et alii aliis impositi ad sessiones harum mulierum locupletissimarum. Propter illas lectulus est argenteus, miro opere factus, cui innituntur cubito matronae ipsae; et cũ collibitum est, si quid scribi necessarium fuerit, allatis thecis pẽnariis cum atramẽto, scribendi peritae litteras exarant. In his anaclinteriis resident in strato summo cum splẽdore, dum domi sunt, et exspectant adventus aliarum sui similium matronarum comitatae ancillis, ac una maxime venerabili ad aspectum linteis velis longioribus ad pectus usque prolapsis: quas adeũtes famuli, ancillaeque statim post aditum januae primum leviter genu flectentes, deinde in medio cubiculo, ad extremũ in genua procumbentes mandata dant, vel accipiunt. Sic resident recto corpore, tãta cum dignitate, nullam in partem convertentes oculorum aspectum, ut statuas marmoreas, et simulachra quaedam in uno semper statuta loco te diceres intueri.

CONCLAVE ALIQVOD.

ALIA sunt adeunda cubicula, si quid domesticarum opú,et amplitudinis alicujus honestissimae familiae videndi cupidi fuerimus: nam cubiculum destinatum ad dormiendum quis desinet invisere, cum hyeme quo sit a frigoribus tutius tapetis praestātissimis convestitum sit, et in eo lectus cubicularius pulcerrimus, suis spondis cōstructus, et columellis ad tornú rotundatis, et saepe striatis, fulcris, quae columellarum quasi bases et firmamenta sunt totius machinationis, sustentatur. Ille culcitris lana mollissima infertis sternitur, sindonib' ex lino tenuissimo, lodicibus, et stragula veste pretiosa, et pulvinis refertis cum pulvinulis acu pictis, et elaboratis decoratur. Adde peripetasmata, et cortinas pretiosissimas, quas vel adducere cum velis, vel remittere facillimum est; nisi conopaeo totus obducatur lectus cōcavitate sua capiēte ex omni parte, cú explicatur, lecti lōgitudinem, et latitudinē omnē. Cōpactio lecti tota clavi cōstituitur una, qua non minus facile exarmatur, et dissolvitur toti' machinationis opus, quam armatum, et cōstructum fuerat. Lecti dicuntur hi campestres, quod latius pateant, et ad capiēdos viros latiores sint, quam illi, quibus vulgo famuli, reliquique nó amplae fortunae mortales somnum capiunt.

RELIQVA CVBICVLA.

Reliqua cubicula, cóclaviaque cursim perstringam'; quibus supellex reliqua, vestisque multa continetur, aut arcis asservatur suis, vel in aliquem cumulum cógesta coacervataque conjicitur. Quidquid panni, quidquid lintei, quidquid reliqui generis, quidquid omnis instrumenti, vel supellectilis domesticae ad cómoditates, et ad usus familiares coactum, et conditum fuerit: id totum locis suis in bene constituta familia compositú, et asservatum reperietur. Atque ut quaeque res diversi generis fuerint, et usibus variis desti-na-

natae,non commixtae,non confusae,sed disjunctae separataeque,ut nihil non internosci possit in suo genere praestās, vel mediocre in cubiculis,in armariis,in thecis, in arcis, in loculis,suis in locis statis,praefinitisque cóspicientur:ut quae ferrea fuerint,aut aerea,ad ferrum,et aes,quae linea vel lintea, ad linteum, quae denique cujuscunque generis fuerint, in sui generis,et ordinis sedes,et domicilia conjiciantur:ut adsit cunctis rebus modus,et ordo,qui maxime bene moratam familiam commendat.

PAVIMENTA SVBDIALIA.

Restant subdiales ambulationes,ad quas per scalas, et per aedium partes aliquot praecipuas perventum est saepe: quae in sublimioribus aedium locis altissimae celsissimaeque tolluntur. Cum lateribus stratae plerūque sint,tum cancellulis lateritiis, vel lapideis undique circundatae subdio sunt:quo flatus aëris,quicunque fuerit,aspiret,ut auram matutinam,temperationem caeli,salubritatem temporis, veris odores captemus,et prospectus habeamus de cancellulis jucūdissimos in celebriora civitatis loca, rusticationesque cāporū:qua fluvium,qua agros,qua nemora, qua denique cūctas amoenitates, egressum, reditumque civium, advētum, discessumque peregrinorum,omnis generis rerum cóportationem,et exportationem oculis collustraverimus.

DE CLOACIS SVBDIALIBVS.

NON abeamus ab aedificiis, priusquam cloacas subdiales ostendamus aqualiculos quosdam esse,quibus aquarū domesticae sordes cōcipiuntur:cū infra terrā cōcava altitudine defossae sint, et per foramē defluant in interiorē

concavitatem sordes aquarum,et non alio evomantur; sed quasi terrae alveo inhaustae sidendo conficiantur, et absumantur. Quemadmodum enim urbanae publicaeque,ita etiā do mesticae mūditiae causa repertae sunt cloacae subdiales. Differunt tamen ipsa specie et forma:nam urbanae,quae dissusoriae dicuntur, multis in urbis partibus ad salubritatem aëris,ad viarum munditiam publicarum per medias vias ducuntur parietibus in modum aquaeductus aliquot in civitatibus,et alienarum provinciarum oppidis munitae:per quas aquae pluviae extra urbem in fluvium dilabentes urbis sordes secum rapiunt,et in fluentum,et in lacum aliquem devehunt. Substratae autem sunt declives,pronae, qua sordes libero,citato que cursu defluunt, et a fluvio sublatae, ne alluvionibus compleantur,aut limo obstruantur. Atque cū hae sint cloacae civitatum purgādarum causa,et priores ab aedibus sordium ejiciendarum, parum urbanus videbor, si quae ventris exonerandi causa factae sunt, illae describerentur a nobis:quod homines honesti modo sint,occulte corporis necessitatibus pareant;et vix hujusmodi sellas familiaricas actionibus sordidioribꝰ destinatas nominare audeant,justa solum ac debita naturae persolutum se ire submisse nō minus, quam verecunde nimis dicentes. Similiter cloacas urinarias praeteribo,quae procul a parietibꝰ abesse debent,ne Solis ardoribus exhalent acres nimis,et tetros odores, quibus loca finitima contaminentur,et inficiantur omnes.

AEDES MARCHIONIS Bellonii.

TEmpus jam est aedificia profana describendi jactis praesertim aedificiorum hujusmodi fundamentis superioribus speciatim. Atque ab aedibus inscriptis exercitationem suscipiamus. Domus haec praeclara,et plena dignita-

tis

tis est, et ut apparet ex insignibus Enriquiorum, et Riberarum, ea videtur Marchionis Bellonii esse, ornata fenestris plurimis in longam, atque latam plateam spectantibus: quas exornat menianum tectum, et ex vivo lapide factū, suis columellis marmoreis sustentatum. A vestibulo capaci multorum equorum, essedorū, rhedarum, atque lecticarum, datur ingressus in peristylium amplissimum quattuor circundatum porticibus: quas columnae sustētant altissimae, quarum opus non solum, quae columnarū propria sunt, habet, ut pedum sint in altitudine plurimorum, ut a basi sua statut scapus attollatur, atque ille mirabili epystilio, tanquam speciosa corona decoretur: sed cū e marmore factae sint politae, rectae nimis, et e regione collocatae, ad perpēdiculū directae, earum epistylia magnificentissima majorē obtinent elegantiam, et amplitudinem, caryathidum, et atlantidum aspectu speciosissimo molem aedificii totam suis humeris sustinentium. Sed nimiopere aedificii amplitudo in porticus usque superiores a capitulis columnarum arcuato opere conscendit arcubus ab utraque parte firmitate cuneorum eminentibus per totum ambitum, et circuitionē peristylii; ab eisdem epistylia, quib⁹ Zophori proximi sūt metopis, et figuris altissimis admirabiles. Quae volutae circuli tortilis admodū, aut cincinni crispati? qui toruli, idest columnarum crassiores torques, et tereriores? qui astragali baccis plerūque scalpti? quae cymatia, undae species et expressa similitudo, quae imposita coronae videntur in praeceps quasi ruiturae? Qui pulvini? quam speciosi? quam pulcri? illi inter abacum, et echinum interjecti, unde volutae miranda venustate pendent ad coronicem usque, fastigium et culmen ultimum, et celsissimum Regiarum aedium, pro proportione sua, descriptione non minus legitima, quam eleganti consequuntur? Sed porticus inferiores istius peristylii scalpturis plurimis, et magnificentissimis ornātur maxime per circuitum statuis Romanorum veterum, et oratorum eloquentissimo-

simorũ,et Imperatorũ fortiſsimorum,qui victricia Romani Imperii ſigna,nationibus ferociſsimis bello domitis, in Occidẽtis orbis gẽtes et nationes invexerũt. Has Marchio praecellẽtiſsimus Bellonis, Protex Neapolitanus tota Italia cõparandas curavit,et aſportãdas magnis ſumtibus in orã uſque Baeticae provinciae,atque adeo in urbẽ Hiſpalim advectas ſuis aedibus collocandas imperavit ad aedium illuſtriorẽ ſpeciẽ,et magnificẽtiã. Videre enim eſt Ciceronem principẽ eloquẽtiae,quaſi pro roſtris ad populum in Catilinã,in Antonium,in alios turbines, ac procellas reipublicae Romanae ſpiſsis,et horribilibus verborum fulminib⁹ quaſi tonantẽ, Marcellum etiã primum in Italia furẽtes Annibalis impetus ſuſtinentẽ,atque propellentẽ, Scipiones duo fulmina reip. Carthaginis,atque Numãtiae trophaeis exornatos, Caeſarẽ,tanquã alterũ Alexãdrum orbis terrarum imperio potitũ, denique Ducum aliorum, et fortiſsimorum Imperatorum ſtatuas,quo ore,qua facie, quib⁹ lineamẽtis fuerũt, arte mirabili factas,et ordine ſingulari ſtatutas, et ad quatuor angulos extra porticum e regione cõſtituta ſuis in baſibus marmorea ſimulachra amplitudine quadã,et altitudine mirãda loricata, ſcutataque cum gladiis, aut telis in habitum atque figurã praeliãtium. In medio periſtylio fons eſt ex lapide marmoreo factus cum duplici cratere inferiore,et ſuperiore,et utroque rotundo,ſed columella tollitur ſuſtentatus ille ſuperior, fiſtulis aereis circundatus, per quas in craterẽ inferiorem aqua ex fiſtula,de medio fonte deducta, recta atque directa magno crepitu atque fragore profluit in reliquas fiſtulas per circuitum cryſtallo clarior ſeſe diffundens. Tẽpus eſſe videbatur a periſtylio diſcedendi, ſed facerẽ injuriã tot palatiis,tot cubiculis,quae in porticibus aedificata per valvas ampliſsimas aditum ſuum et ingreſſum habẽt:quorum illa,quae a dextra ſunt extructa,nõ aulaeorum ornatu,non cõchyliatis periſtromatibus, nõ apparatu Regium,et Principum potentiſsimorum ad ſuum ſplendorem,

et magnificentiam indigent: quippe quae auri fulgore collucētia micant et splendent clarissime. Pavimētum tessellatum, parietes, fenestrae, tectum auro nitet obductum purissimo. Quae sunt e regione vestibuli, quaeque aestivo tēpore incoluntur, quamquā habent egregiā per se majestatem, et amplitudinē, sed eam lautissima, pulcerrimaque supellectilē ampliorem, et illustriorem fieri necessarium est, dignam celsitate Principum, qui elegantes, et regias aedes incolant. Nā cum palatia sint amplissima, et longissima, parietes magna ex parte pavimento propinquiores tessellarum nitore distinguantur, tecta ex ligno politissimo facta sunt asseribus, et trabibus mirifice dolatis, et auro multo caelatis, ex uno in alterum parietem de columbariis suis projectis, transversis, atque rectis, ordine longo procerum, qui in summitate prominent, et ad ornatum egregia venustate foras projecti videntur. Projecturas autem tignorum triglyphi vestiunt insigniter ad speciem et ornatum, suis constantes sulcis, et triglyphis guttae subditae ad inversi turbinis similitudinē decori sunt et ornamento maximo. Atque metopae, idest, intertignia, cum aliquando pura videantur, tum ornantur lancibus scalptis, cornibus taurorum, capitibus, vittis revinctis, et lemniscis. Parietes ornati sunt aulaeis pretiosissimis, et telis ex aureo filo intertextis. Sellae venustissimae longo ordine dispositae, et aliae aliae consequentes cernuntur parietibus admotae: sed una visitur praecipue princeps reliquarum, dum abest illustrissimus Marchio ad parietem conversa, et infra caelum peristromatis pretiosissimi insignibus familiae vetustissimae, et illustrissimae Riberarum, et Enriquiorum distincta: in qua tantus, tamque potens Marchio multis aliis heroibus, et primariis civitatis equitibus circunventus, qua, dignitatē illam decet, visenda majestate considet. Ab hoc palatio recta nos inferemus in cubiculum lecto pulcerrimo, et magni-

Tt 2. ficen-

ficentissimo ornatum; qui latissimus est, molliter admodum strat⁹, culcitrae sūt pluma mollissima, quasi Melitēsi rosa infertae, sindones albenti nive candidiores ex tenuissimo linteo, pulvini acu picti, et plurimis modis elaborati, lodices ex filo aureo, peristromata plusquam cōchyliata, et illorū caelum eodem colore specieque conspicua magnopere spectādum. Per istud cubiculum conclavia patebunt cū arcis plurimis ad continendas vestes praestituta: unde veste pretiosa, lauta supellectile, omni genere ornamentorum, ad usum, et magnificentiam abundans copia suppeditari potest. Hujusce porticus palatia, et cubicula, tanto ornatu, magnificētissimoque apparatu instructa plurimum condecoratur celebritate equitum plurimorum; quorum alios venire, alios exire videas, plurimos, ut officu cōmunis, et elegātiae causa Marchionem clarissimum et comitentur, et deducant quo voluerit exire, multam diei partē adesse, praestolarique scimus. Dum tantus iste Marchio se comparat ad exeundum, sternere equos famuli, pueri omnes, omnes administratores, omnes equites, qui comitatum venerunt se comparare, exspectare tempus exeundi, ut praeeant, et bini comitentur paribus progredientes intervallis. Interea hinnire equi, crepitu tumultuque multitudinis tota domus commoveri, clamoribus atria personare, et impluvia. Dū est domi, dū exit clarissimus iste Marchio, in aula te dicas Regia versari, et Principis plane potentissimi splendorem, et majestatem intueri clarissimam. Ab hoc peristylio ascendem⁹ in aedes superiores per scalas longissimas, et latissimas multorum graduum: quarum tectum est aedificatum in speciē medii mali Medici, opere sectili fecmentatoque, multis in locis latiore, pinniculis, laqueis, floribus, et aliis operib⁹ vermiculatis, auro multo caelatum, et penitus obductum: ne quidquā operis ex ligno sculpto patens relinquatur. Cum autem multi sint gradus scalarum, ne aegre, fessi ve, aut anhelantes ascendamus, scalae duas habent areas, easque latissimas, et claris-

simas

ſimas, cum ſuis feneſtris ad hortos ſpectantibus : in quibus requieſcere poſſumus, aut recipere ſpiritum ad reliquos gradus ſcalarum. At quendo alias porticus omittamus, ſuperiores vellem duas recordemur propter praeſtantiam, et amplitudinem ſuam; quarũ haec ad dexteram, aliae ad ſiniſtram ſunt. Illarum palatia menſibus totius anni decurſu, et ordine ſuo redeuntibus; pictura admodum illuſtri decorantur: in his lapides, et marmor adeo perlucidum ſpectabitur, ut in parietibus tanquam in ſpeculis clariſsimis vultus, et ora noſtra poſsimus intueri. Vix autem pro foribus cubiculorum ſtabimus, cum praeclaram totius oris conformationem proſpiciemus. Quid cum avidi tantum ſplendore intuendi propius acceſſerimus? Quanvis etiã aedes ſint in civitate, tamẽ amoenae ſunt, atque jucũdae propter hortos quoſdã amoeniſsimos, et jucundiſsimos, quos habent : quarum amoenitates, et jucunditates capiemus de feneſtris prolatis capitibus in hortos, aut ſi in eos deſcenderimus, et inambulantes viriditates omnes, et voluptates hortorum oculis luſtraverimus. Quid quod habitatores illarum habent opportunitates, et commoditates religionis, et pietatis colendae plurimas, et in eiſdem aedibus Deo ſe multum dedendi et vacandi multas horas meditationi rerum caeleſtium? Illa communia ſunt, ut illi rebus divinis intereſſe poſsint, ſacriſque concionibus per totius anni decurſum, nunquam e limine pedem efferẽtes: nam feneſtrae ſunt ad Divi Stephani apertae: quarum gratia commoditates aedium tantarum emolumentis omnibus homines ſtudioſi religionis, et amantes divitiarum caeleſtium anteponendas merito quidem optimo judicarent. Quamobrem ſive proſpectum aedium, ſive pulcra veſtibula, et aditus ad periſtylium illuſtres, ſive ipſum periſtylium ex omni parte quadratum, et ſigna pulcerrima, quae nunc ad porticus, et ad periſtylium ſtant, quae annos ante multos ad opera Romanorum praeclara ſteterunt, cõſideremus, ſive ſpectemus cubicula, et hyemali, et aeſtivo tẽ-

pore incolenda, eaque praecincta quattuor porticibus excelsis, sive totidem porticus, et palatia inferioribus imposita, sive scalarum amplitudinem tanto auro, tam multiplici opere splendentem, sive sculpta, vermiculataque opera, sive Iaspidis splendorem, hortorum amoenitaté, sacrum Divo Stephano templum his aedib⁹ adiunctum, sive denique totam regiarum aedium elegantiam, et magnificentiã, tot cómoditates, tot delicias, et ornamenta mentis oculis complectamur, nullas quidem aedes, vel ad usum accómodatiores, vel ad Principis dignitatem illustriores reperiemus.

BREVIOR AEDIVM DESCRIPTIO.

AEdes hae clarissimae sunt, et amplissimae, et ut apparet, ex insignibus, illae videntur esse Ducis excellétissimi. Ex lapide sunt factae mirabili, et ex lateribus exquisitis, et omnibus fere Malacitanis. Ornatae sunt, fenestris plurimis in plateam longissimã, et latissimã, spectantibus, quas menianum exornat interiectũ inter plurimas, politissimasque fenestras, ex lapide factum pulcerrimo, columellis ornatum marmoreis mirabili candore praeditis. Huic subiectus est praecipuus aediũ aditus et introitus distinctus stemmatibus Ducum, qui sunt illius generis et familiae, clarissimae. A quo per vestibulum pervenitur in peristylium, quod longe, lateque patet, totum opere quadrato factum, et porticu circundatum est amplissima, columnis in circuitu fortissimis, et altissimis fulfulta. Tota domus superior, et inferior habet palatia, cubicula, conclavia, culinam, penũ, equile, et reliqua id generis ad commoditates aestivi, et hyberni téporis domesticas. Ab scalis ascensus est in superiores aedes, et in turres duas celsissimas, quae ab utroque aediũ cornu sublatae sunt lõgo intervallo supra tecta dom⁹ celsissimae. Quãvis illae sint in media civitate aedificatae, habẽt tamé propter hortos amoenissimos delectationes maximas, quas

quas ex fenestris, quae ad hortos spectant, aut in illas descédendo, et ambulando inter amoenitates capere poterimus.

DOMVS VETVSTISSIMA.

A Recétioribus, et amplissimis transitus datur ad vetustissimas aedes. Est auté domus haec vetus admodú, atque deformis, parietes tosti, atque etiá deformes, et multis in locis rimas agétes, partim etiá ruiná minitantes, atque ex illis multi, ne corruát, tibicinibus suffulti. Vide impluviú sine porticu, sine tecto, sine columnis, plenissimú ruderum, et omnis generis fordiú. Parietes cú aperti sint multis in locis, et propter foramina plurima patétes ad vias publicas, tú in aliis exesi sút, et pulvere, terraque loca vicina spargétes semper, atque saepe cooperiétes. Núquá nó labútur parietú aliquot partes, atque glebae etiá, saepe partes integrae magno cú strepitu corruút. Idé parietes omnib⁹ fere in locis tectorio, quod vetustaté, atque pericula ruinarú celare possent, et fucata quasi specie fallere spectatores, omnino nudati cernútur. Periculú magnú est in superiores aedes ascédédi propter scalas, quarú gradus nonnulli fere destructi, alii sublati, multi male cohaerétes, omnes fere fracti sút. Fores, et fenestrae dirutae, et eversae humi jacent, fractae, aut semifractae, et quae relictae sút, vetustissimae, plenissimae rimarú, hac, atque illac patét, millies sartae atque resartae: quas, incubicula (si cubicula dicenda sunt, ac non sterquilinia) qui ingrediútur, quoniá humiles, et admodú demissae sunt, ut illas homines, nó recto corpore praetergrediátur, et infestissimae clavis, qui se propter rubiginé, quá contraxerunt, oculos celare possent, cú demittétes se ipsos, tú caventes etiá vestibus, ne in clavos incurrant, et discindátur, transire debeant. Solum omniú cubiculorú ruinosú, et fere destructú est, sicut parietes, sicut tectú. In solo passim pedé offédes propter lacunulas, et foveas multas, quib⁹ depressú est in his locis, in aliis e-

minēs,in plurimis pulverulētū,ac terra sublata planè dissipatū,lateribꝰ,glebis evulsis infensū. Simul ingressi quacunque gradū faciēt,nisi pedē caute posuerint, offēsionē suscipiunt maximā. Deniq; tectū malè materiatū,multis in partibꝰ apertū est;per quod caelū patēs diu,noctuq; videri potest. Illud aestivo tēpore sēper habet incōmoditates multas propter calores maximos, et Solis ardores, hyemali, propter aquas plurimas stillicidiis redundare necessarium est. Denique domus haec nocturnorum lemurum sedes videtur esse, et refugium illorū,qui inopia tecti subdio pernoctant: quonia,qui illam incolebant habitatores contemtissimi jam diu tem poris,et caeli injuriarum perferentes,relinquendam decreverunt. Ea nunc videtur sterquilinium odoris foeditate incredibili,quam perferre nemo queat.

INCENDIVM.

CVm aliis rebus, et aedificiis maxime urbanis contraria sint et infesta valde incēdia; ob hāc causam videtur aedibus merito subjicienda. Verū est igitur illud, quod vulgo dici solet, parva scintilla magnum saepe solere incendium excitari. Nam cum famulus quidam in palearium cum accensa lucerna fuisset ingressus ad cribrum paleis cōplendū in pastus equorum nocturnos,parvula scintilla desiliēte de lucerna non animadvertente famulo sic paleas sensim universas incendit,ut cum materiam accensu facilem nacta fuisset,paleari jam universo deflagrante, flammae in parietes,et in tecta involaverint. Parietes jam vicini deflagrare coeperant magis ac magis invalescente flamma,quae huc,et illuc vento flante pellebatur, cum unus flammas longe, lateque volantes prospiciens in aedem ardentem advolavit, ille caedere januam,excitare dormientes,clamare de via totam domū ardere, usque eo perstare, quoad excitavit omnes,

nes,et flammas inspicientes famuli,herique ipsi, totaque vicinitas jam clamoribus excitata accurrit ad incendium restinguendum. Cum illi non sufficerent, noto civitati aeris, cāpani signo dato cives plurimi cōcurrere, et advolare. Ignis autē crescebat,et vento flante vehementi huc, et illuc in omnes partes ferebatur, et lōge,lateque grassabatur progrediēs ad vicinos parietes, et ipsas jam cōtignationes multas perrūpens flāma insolita magnitudine insublime sese magis ac magis tollente,et depopulante latisime quaecunque sibi occurrebāt, et obvia dabantur,absumente. Cum jam tota vicinia deflagrare videretur, pro se quisque dabat operā,ut omnis illa vis,et flamma opprimeretur: alii aquarū plenos cantharos,lebetes plurimos,et omnia,quae dabātur in manum,vasa comportare,alii scalas admovere,alii tecta conscendere,disturbare tegulas,tectum evertere,dejicere parietes,et trabes,et lignorum materiam omnem praecidere, atque illam praecipue,quae ignem cōciperet facilius, omnem efferre supellectilem,dejicere de fenestris,vicini, ne flamma longius ferretur,et suas aedes,quibus volitantes ignium ardores deflagrationē minitabantur,incenderet,magis ac magis succurrere, et flammis crescētibus,et appropinquantib' occurrere properabant. Quantavis fumi?quantae tenebrae? similes AEtnaearum ex illis erumpebant, quae crassitudine sua,et caligine flammas obscurabant,et aedes vicinas circūfundebāt,aliquot in locis nec videre se ipsos mortales poterant. Dum autem unius loci restinguendū ignem homines curarent,fiebat,ut tunc cum nihil periculi videbatur,in aliā partem ignis invaderet una cum altera se commiscens cōfundensque flamma: e quibus quemadmodum homines se eriperent,non videbāt,nisi in alteram incidentes flammam, aut se ex loco praecipitantes, unde cum cecidissent,minimū malum esset,crus, aut brachium frangi. Confusio erat sane magna,perturbatio tanta multitudinis, ut aliquot homines combusti, fumo alii suffocati,multi dum de fenestris,de lo-

cis flammarum ardore conflagrantibus se dant praecipites, pedes, et crura fregerũt miserabiliter. Ille scalarum auxilio, quae parietibus admotae fuerunt, vim flammarum effugit, alius singulari dono Dei immortalis brachio arreptus, vel manuporrecta evadit incolumis, non pauci tecta praetergressi, atque se de uno in alterum locum praecipites deturbātes, in vicinas domos recipiuntur. Hae partes ruere, illae accensae dejici et inflammatae, aliae dilabi decidereque ambustae, multae tostae, et semiustulatae, ligna, trabes, tabulae ex recenti deflagratione restinctae fumigare, donec ignem latissime grassantem, pervadentemque omnia, praecisis lignis, omnique materia discissa, disturbataque praeciderũt; ne lōgius pervolaret ignium licentia ad viciniam universam inflammādam comburendamque, proculdubio deflagraturā, nisi ventis reflantibus alio flammae rejicerentur. Nam ubi nactae fuerāt opportunitaté pabuli longe, lateque diffusae multũ in singula momēta crescentes, neque praecidi, neque cohiberi poterāt.

BALNEARIA.

QVoniā balneae aedificatae sunt, in quas deducũtur homines, ut valetudinis, aut abstergendarũ sordiũ causa laventur; eas inter aedificia ponam. Atque Granatensia balnearia describā antiqua missa faciens, quibus de cũ agunt alii, cupiũt veterũ annales evolvere: mihi nostris de rebus omniũ maxime propositũ est Rhetoricae studiosos docere Latine agere. Ad haec balnearia per populetũ amoenũ, et jucũdũ, multitudine omnis generis arborũ cõsitũ pervenimus: quod populetũ torrens quidā cũ claris et pellucētibus, tũ citatis aquis, crepitu fragoreque gratissimo saxa praeterlabētibus alluit. Balnearia in hũc modũ aedificata sunt, ut ad balneas per portā ingrediamur. Tecta supra balneas singulas opere cõcamerato constructa sunt. Piscinae tres fuerũt summae, mediae, et infimae. Prolabuntur autē aquae ex cõcavo

fa-

saxo crassitudine unius femoris ad summũ: quae calidae exeunt,cũ in primũ lacum prolabuntur, unde redundantes in secundum,et a secũdo in tertium fundunt sese: donec lacum unumquenque cõpleverunt. Aquae vero cum calidae sint,tum quae propinquiores lacui sunt,plus calent. Quilibet autẽ lacus gradibus circundatus est, ut pro voluntate corpus quisque lavare queat, et ad morbum depellendum, et ad recuperandã valetudinem:ut quemadmodum affectis aquis indigeant homines,ita magis,aut minus calidis remedium sibi cõparent. Itaque stãtes lavari possunt, vel residẽtes in gradib⁹,ut aquis exstare voluerint medio corpore,vel humeris,aut collo. Quin caloris si magis participes esse voluerint,propter aquarum impetum lavabuntur,aquarũ vim omnem toto corpore calidarũ excipiẽdo, quoad lauti admodum ad volũtatem,et ad debitum modum,quem in balneis medici praescripserũt,e balneis exierint. Tantum autẽ balneae lucis accipiunt,quantulum per fenestrulam,et portam sese potest inferre:quod nõ parum est,cum balneae necessaria claritate circunfundantur. Cũ bene lauti sunt e balneis exeuntes sese recipiunt in cubicula, quae pretio, quod pacti fuerant,conducuntur:quae comparata cum suis lectis stratis,et ad sudandum affecta sunt. Cum in cubicula sese intulerunt,et cõclusis ostiis omnibus, fenestrisque ad majorẽ apricationẽ in lectis cubãtes cooperiunt corpora lodicum, quas perferre possint, aliquo numero,cõsequitur statim sudor,quo toto corpore manãte crassi concretique humores depelliũtur. Quo propi⁹ est cubiculũ balneis,illud pretio cariore cõducitur: est enim balneator qui cõducit,et ex balnearũ cõductione lucrũ nõ mediocre facit. Sed hae naturale sunt,nunc de balneis artificiosis,quae in eadẽ urbe Granata sunt.

ARTIFICIOSAE BALNEAE.

NAturales balneas artificiosae cõsequãtur,quae eisdẽ de causis,quib⁹ superiores factae sũt,et suis instructae vasa

ris ad lavādacorpora,cellulis ad ſudádum,et ad cruditateſ omnes depellédas. In balneas auté has ingredimur tranſitu duplici,forib⁹ utroq; cóclufo;quo magis apricae ſint,magiſ, quéab aëris flatu quocunque defeſae. Ab hoc aditu duplici in balneariā cellā ingredimur,quae lavandi ſudādique cauſa facta eſt,aut calidis aquis, aut fornice tantum igne calefacto,qui calefieri ſolet ex cella infra ſuperiorem aedificata eodem opere cócamerato, ſuccenſis ignibus in ſublime volantibus,et totam ſuperiorem teſtudiné penetrantibus: donec pavimentum,et fornix ſuperior calefactus relinquatur, et affect⁹ idé probe ſatis ad ſudorem,quem ex caloris magnitudine concluſi contentique conſequi neceſſarium eſt, et toto manare corpore,deinde perfricari linteis corporis partes,et abſtergeri ſordes expreſſas,profluenteſque. Quemadmodum incluſus calor retineatur,mirari deſinét omnes,qui conſideraverint concameratum eſſe laconicum in ſpeciem orbiculatam, et tubulis quaſi quibuſdam ab inferiore fornice ſubminiſtrari calorem, et ali magis in ſingula momenta fornacatore ſervo: cujus partes ſunt ignem ſuccendere, et pilis,aut glomis pice illitis per intervalla injiciendis nutrire,materiam neceſſariam ſuppeditantis, quo in vaporario perfundantur homines,cum ipſe vapor diffundatur, et vagetur tota cella vaporaria. Sed jā in hujuſmodi balneis quéadmodum hypocauſtum, id eſt ſtructura caminata,ſeu fornacula erat,in qua ignis ad aquam calefaciēdam, et ad laconicum fervefaciendum ſuccendebatur, ita labra erant lōgiora,latioraque,et aquarum pleniſsima ſive tepentium,ſive bullientium ad lavanda corpora, et frigidarum etiā, qui bus calor temperetur ad lavationis debitam juſtamque neceſsitatem, ſi ve ſe cum frigida velint lavare dumtaxat homines. Ecce igitur homo,qui ſe lavare vult,in apodyterium ſpoliatorium, exuédi ſe veſtibus,et earundem deponendar cauſa contendit: quas ubi depoſuit apud capſarium,(ſi qui eſt,qui mercede ſervandas veſtes ſuſceperit) nudus venit in laco-

laconicum,atque aquam urna de labris haurit,et corpus totum perfundit ad animi volũtatem. Labra sunt ipsis in parietibus mediis interjecta, aut admota solum,quae ignis ad ipsa usque sublatus calefacit,et afficit praeclare satis. Atque haec de nr̃is balneis. Antiquas omitto,quas qui videre voluerit,antiquiores auctores adeat,et ex recẽtioribus Pontanum patrem nostrae Societatis annalium veterum scientissimum.

VIAE VRBANAE.

CVM descriptis aedificiis loca nobis demonstranda sint aedificiorum,prosequentes sextum librum vias, plateas,vicosque tabernis diversi generis nominatos ostendamus. Et imprimis ad Topographiam accedãt urbanae viae,plateaeque civitatũ, ad quas accuratius describẽdas,cogita te Hispali esse,quia nõ potes nõ fuisse, si mercator es,et quaest? obeũdi causa civitates adis,et emporia terrarum celebriora. Vis plateam adire Divi Francisci:conftr tuum iter a platea Ducis Sydonii,in qua cũ fueris spectabis exitum rectum,et e regione positum in viam armorum: unde recta institues iter ad trivium a tergo relictum. In quo ne haereas,ne te revoces,flectes ad dexterã, inde perges in illũ usque locum,ubi bivium est,quod omittens, nam unum ad viciniam fabrorum ferrariorum deducit, alterũ ad Beatae Magdalenae flectet, rectam viam petere contendes. Neque vias in quascunque transversas deflectes unquam,sed recta in publicam custodiam pervenies,quae te deducet in plateã: paulo enim ante carcer aedificatus est. Illico in plateam ingredieris per viam,quae serpentis dicitur,quae longe, lateque patet;inde inbibliopolarum viam, in cujus exitum antequam perveneris,templum aderit maximum altitudine sua eminens et excelsum maxime.

VIA ARMORVM.

Via,quae armorum dicitur,speciatim describatur, quae lata,et perpetua est,lõgior caeteris, quae in urbe sunt, aedib' amplissimis cõtinuata,strata lapidibus, a platea Ducis Sydonii in portam usque regiam ducta et directa: quae quam longa,lataque est, ab introitu in exitum usque suum tota patet,et oculis oppidanorũ prospicitur. Poteris transversis aliquot viis,in plures declinare vicos civitatis, et ad dexteram,et ad sinistram. A platea Ducis Sydonii rectã via hac armorum contendimus in rusticationem, quae ad fluvium Baetim pertinet. Quodsi viam flectere volueris in primam viam transversam,ea te deducet in populetum, et ex illo quanvis decesseris plurimis viis, quibus cives in viã armorum ire solent,in plateam non multis circuitionibus redire poteris. Colitur haec pars civitatis et habitatur frequentissime propter clara et illustria domicilia,in quib' divites habitare lave,et magnifice possint:et aliorum habitatores vicorum, domos viae armorum magis, quam alias conducere soliti sunt,neque in viciniam aliam quibuscunque millibus nummorum habitent,demigrare solent.

PLATEA .S. FRANCISCI.

Viis aliquot peragratis ingredere in plateam, quae longẽ,lateque patet,quae cũm aditus,et exit' habeat plurimos in diversas vias spectantes,tum ex omni parte prospicitur:illam solum excipio,quae proxima Frãciscanorum aedibus abdita latet,propter senatorias aedes magis productas in plateã. Ea tota domibus circundata est, quae duobus in locis,porticibus sustentantur ligneis,reliquae patent,et in oculis et ore propositae mortalium nullo negotio visuntur. Quae illustratur praetorio regii cõsilii,et aedib' senat' Hispalen-

paléis, podia infra porticus duas excitata sunt in extremitatibus adversis plateae, de quib⁹ cõsidentes triumviri civiles de iure respondent. Omnium maxime platea celebratur cõcursu, frequentationeque omnis generis hominũ propter tribunalia praetoris, et propraetorũ, et propter auditorum aulas regiorũ, in quib⁹ incorrupta, iustaque iudicia exercentur. In haec duo tribunalia causae cõtroversiaeque cõferuntur; huc adducũtur rei, hic lites intẽdũtur, et dirimũtur, ius suum unicuique redditur, et cõstituitur omnis bene gerẽdae reipublicae administratio. Ita quidem scribas magna ex parte mandata expedire, iudiciorum instrumẽta cõficere, et iudicia sua sedulo et diligẽter facere singuli satellites et administri iustitiae non intermittunt. Vocibus omnia cõplẽtur, et strepitu tumultuque litigantium. Videas scribas cum instrumẽtis in manibus, procuratores comitatu cursitare litigatorum, hos in tribunalia ingredi, illos exire, adesse multos apparitores cum virgis, et fascibus rectis et praecelsis, patentes et apertas officinas adiri scribarum, nihil agi, nihil iactari nisi de litibus inferendis, de persequẽdo iure, de compositione, de pacto et conventu inter utranque partem, de negotiis transigendis, definiendisque tandẽ aliquando, ne litigatores tot annos ancipiti iudicio distracti tẽporis, et fortunarũ iacturã faciant. Si quid novi fuerit foris delatum, si quid in urbano senatu, in auditorum praetorio decretum, in hac iactatur platea, concelebraturque: unde in urbem exire necessarium est, et ad domos idem deferri pervagata iam per vias omnes, et angulos dissipante fama. Templum Franciscanorũ maximam plateae dignitatem affert. Atque utilitates non exiguas aquandi praebet fons in media platea multis fistulis profluens. In qua diversis in partibus multas res venales proponi videbis, et ad victum, et ad cultum corporis necessarias. Cum autẽ ludi sunt urbani committendi, et spectacula praebenda civitatis, statutus hic est, et praefinitus locus propter longitudinem, et latitudinem suam.

FORVM FRVCTVARIVM.

A Superiore platea forum fructuarium adeamus, et quidem omnium occupatissimum cernitur forum fructuarium: quod totum circundatum est tabernis fructuariis, in quib⁹ multa, diversaque genera fructuum venire solent. Videas fruct⁹ aridos, et recentes, ut anni tempora diversa ferūt, poma, pyra, mala Punica, mala Medica, fic⁹, nuces, castaneas, uvas pensiles, et poma quaecūque cōservari possunt, vere autem pruna, cerasa, Persica duracina, praecocia, vel Armenia, melopepones, et alias varietates omnis generis fructuum, qui venales exponuntur in mēsis: in quibus, corbes, cistellae angustiores, vel ampliores, longo ordine collocantur, et omnes fructib⁹ diversi generis completae, palā propositae in oculis et in ore mortaliū, ut quos unusquisque velit, et appetat fructus emere, et pretio constituto mercari possit ad voluntatem suam. Cum omnes cistellae plenae sint omnis differētiae varietatisque fructuum, Poma, fructus ve alii quā bene collocati sunt, et alii aliis impositi, in summo tandem fastigiati in pyramidum similitudinem, quae paulatim contrahuntur, et acuminatae terminantur. Quantus nitor inest in pomis? quanta species? quae venustas? quo rubore naturali perfusa cerasa nitent atque splendent? In reliquis fructibus, ut varia specie sunt atque multiplici, ita summa jucunditas est in singulis ad aspectum oculorū: invitant aspectu, nitoreque suo, forma specieque venustissima ad libras aliquot cujuscunque generis emēdas, etiam in summa inopia, caritateque pomorum, avidū quēque fructus recentiores edendi. Vide igitur accedentem famulum emtum libras aliquot diversorum fructuum, quia vernum tempus est, et ad caput, et ad extremas mensas, emere velle pruna, acria cerasa, mala Persica, et pyra, et fructus diversi generis, conjicere oculos in omnes corbes, aspicere,

res-

respicere, singula genera pomorū, haec gustare, alia attrectare, et aliquot sumere in manus, ut deligat, et in lancem injiciat appendenda pretio constituto, donec expleat numerum ad libras necessarium. Quem cum nimio plus avidum ad fructus, et inhaerentem corbibus aspiciat venditor, jubet illum paululum a mensa discedere, contentum simul esse cum optimis, qui deligentur, fructibus, neque caeteros, pro duabus, aut quattuor libris, quas emat, destruere, penitusque perdere: quae attrectata viderit, posthac emturum neminē, et attrectatu colorem amitti, et omnem pomorum suavitatem: itaque plus illum damni facere attrectatu, quam emtione praesenti portare lucri. Quid deinde? famulus meliora quaeso verba. Vti accessu dignetur, nullam esse causam irascendi, suum esse, qui veniat emtum, deligere, venditoris appendere, hac conditione se emere, et illum vēdere, salvo honore, salvaque existimatione debere loqui; quod neque fures sint, neque futuros certo credat: pro delibatis pomis, pro dāno facto, opter, quod voluerit, pretiū, paratum esse, lumatum, quod postulet, pretium persolvere: ad extremum injicit manum in crumenam, simulat promere se velle pecunias, nec se dare verba venditori velle honoratum, et bonum virum. Cui statim venditor ignoscat, det veniam, orat, non id dixisse, quod quenquam magis fidelem, magis quidē honoratum putet, sed ut poma speciem, et colorem suum retineant, et emtorem alliciant ad se venustatis aspectu: se libenter de pomis in corbes coactis, quod collibitum fuerit, interceptūrum esse, et ex omni genere fructuum optimos et praestantissimos appensurum, hoc maxime sibi deberi, qui veniat frequenter emtum in suam tabernam fructuariam, et consueverit librarum numerum maximum coemere, et statim numerato solvens neque quidquam creditum deferat: quāquam propter egregiam suam, et spectatam jamdiu fidem, et propter existimationem pariter cōciliatam, ille si bi summum semper habeat, et semper ostenderit animum,

voluntatemque credendi. Ita tempus teritur ultro, citroque responsionibus, et excusationibus: denique fructus appenduntur. Emtorum importunitatē spectate, dum fructus deligunt ad arbitrium voluntatemque suam, venditores pergūt unumquodque fructus pōderare genus, permagnum, praeclarum dicere, florem ipsum pomorum, quasi decerptum ex arbore nunc proxime. Denique cum in lancem unam fructus imponuntur, in alteram pondera, usque eo dum tantū fructuum injicitur, quantum necesse est ad justam ponderū rationem, saepe examē trutinae exploratur, ne in unam magis, quam in alteram partem propendeat, et inclinetur: quod ubi addendo, vel detrahendo, paribus examinatum pōderibus nullam in partem movetur, justum illud, et legitimum habetur pondus, ad quod aspiciendum, et respiciendum saepe venditor emtorem praemonere solet: nisi nihil opus est admonitione, quoniam emtor duos oculos quam intentos habet in examen trutinae, ne fraus aliqua sibi fieri posset, earum, quae plurimae solent in ponderum examine cōcipi, cum pōdera aut falsa sunt, aut leviora ad emtores fraudandos in aliqua parte pomorum, quos nec in uno fas erat uvarum acino fraudari.

FORVM PANARIVM.

NOn omittam forum panarium, quod praebet panem, communem hominis cibum, et quotidianum, non solum Hispali factum, sed ex oppidis finitimis importatum. Cujus importatio suppeditat, non modo panem abundanter et copiose, sed bonū atque praeclarū, Vtrerensem praesertim, atque Gandulensem, candoris utrunque eximii, amplos scilicet, quadratos, atque rotūdos panes, parvulos, mediocres, et majores, liba venustissima, pretia nimium, et elaborata, spiras inflexionibus multis intortas, multis funiculis in circuitu emētitis perpolitas, et ex eodem pane lacertos, aqui-

aquilas,et alias aves adumbratas,et effictas,quid plura,imagines et figuras in ipsis panibus mirabiliter expressas omnis generis rerum,quas natura finxit, perpolivitque venustissime. Cum autem panes pulcri sint ad speciem, tum sapore suavissimo,ut regum mensas cohonestare possint, et eorum gustatum explere.

ALIAE PLATEAE.

SVnt aliae plateae,in quarum una bajuli, et operarii expectant ab albenti caelo,in aedes,aut in vineam, aut in villam,ad quam pretio conducantur, operas praestitum ire paratissimi. Qui signo dato Salutationis Angelicae opus omittunt,et mercede,quam constituerant, persoluta domos redeunt ad requiescēdū. In altera sunt anteambulones palliis brevioribus,et gladiis, et sicis accincti,bene barbati,ipso vultu et aspectu prae se ferentes officium,ad quod se proponūt,et offerunt comitādi dominos, et praeeundi equitātib⁹, aut pedites subsequendi,si quis est,qui velit eos conducere pactione mercedis facta, quae quattuor plerunque solet esse,cum cibariis illius diei,nummorum merces argēteorum in occidentem usque Solem. Ita in sternendis equis, et omnis generis jumentis;in ornandis comparandisque lecticis,in officiis omnibus,quorum causa conducunt eos domini cujuscunque status,et fortunae,praestandis exercitatissimi sunt,non insolentes inserviendi semper dominis, quos sors tulerit,et fert singulos prope dies, dissimiles, atque diversos. Quos ut expleant,diligentia,studio, labore, assiduitate plurima semper opus est.

ALIVD FORVM INTESTINARIVM.

ESt etiā forū,in quo male cocta cum jure deterrimo per mulieres intestinarias spurcissimas, et inquinatissimas

veneunt: quarum foeditas, et sordes a comedendo quenlibet deterrent, atque species, et aspectus ollarum multo magis, quae ventris quidquid vitulini, quidquid intestinorum, unguium, atque pedum, et reliqui generis farturum sua capiunt latitudine, fundoque vastissimo. Quae dum cochlearibus, uncinisque ferreis commoventur intra ollarum alvū contenta, dum versantur, agitantur, et extrahuntur vendēda, dissecanturque saepissime pro portione vendendorum, halitu foetido tetram popinam spirant: quam perferre potest nemo, nisi non insolēs harum exhalationum. Huc operarii multi, inopes et egentes, contemtissimi homines, huc bajuli, faeces, et sordes populi, huc vagi et errātes, qui neque tectum, neque domum habent ullam, et pernoctāt ubi nox illos oppresserit, in porticib⁹, subdio, saepe in derelictis, ruinosisque locis.

CARNARIVM SIVE MACELLVM.

IN eodem loco ponatur carnarium, quod ad carnes bubulas, arietinas, vitulinas, caprinas, ovillas, haedinas, et suillas appendendas in suas tabernas distributum est speciatim cuicunque generi carnium appendēdarum. Praefinitas igitur cuncti deposcunt carnes, et inclamant foris laniorubus, ut appendant sibi, vocibus horrendis, dissonisque clamoribus. Illi videntur astantes intus supra epixenium; cubitum usque brachia nudati, gladiis infligētes ictus acerrimos, dissecare carnes, dividere in multa frusta, partiri pro proportione, appēdere quibus collibitum fuerit, sive proximi sint, vel aliquo intervallo remoti. Illi deferre pectora, costas alii, cruraque, alii carnes, aliqui, et magis singulares pulpamentum nullis permixtis ossibus, non pauci, et indigentes collum, cervices, ossa, derelictum, et contemtissimum arietis.

(§§§)

LA-

LANIENA.

ADjungam hic lanienam, quamquam procul a carnario extra civitatem exaedificatam cum porticibus lateritiis contra vim aquarum hyemalium: nam in hac pecudes jugulantur, et pecoris omne genus, et pellibus exuitur, et exenteratur. Pecudes sic nudatae per bajulos in macellũ jumentis comportantur appendendae. Quarum vero sunt arietes, in eadem laniena, per eosdem, capita, tomenta, reliquaque intestina veneunt, et voce publica praedicantur: vel inter partes facta pactione pretii statim persoluti. Huc cõcurrunt male cocta vendentes mulieres intestinariae, et ita spirantia de ventre extracta mercantur intestina, et ad suum jus, et male cocta intestina, farta, infartaque farcimina concinnanda domum deportant. Ex his lucrũ, et quaestus maximus canum, qui sese his tomẽtis, intestinisque crassissimis complent, et inferciũt. Mugire vituli, grunnire sues, oves dũ jugulantur, dum caeduntur, ballare miserabiliter, jugulatae sanguine manare plurimo, quo madent loca proxima, et solum omne lanienae natat lacunulis aliquot in partibus factis crassissimi cruoris ubique profusi, cujus concreti manent ad omne tempus impressa vestigia.

TABERNA SARTORIA.

IN describenda taberna sartoria complebo paginas rerum ad officium sartorum spectantium venustate, et quotidiana officii functione, non apparatu sartorum communi: nã quis sartorum viam praeteriens non obversantem suis oculis aspiciet tabulam impositam in fulcra, tam fere longã, quã latam, ex omni parte laevigatam mirifice, et in illa regulã, et forfices collocatas, pro foribꝰ de funiculis transversis pẽdentes vestes plurimas diversi coloris, thoraces, tunicas ma-

nicatas,pallia,vestitusque reliquos viriles, atque muliebres, et lógo ordine pro foribus ipsis,aut intra domum,ut a praetereuntibus videantur , hujusce artis operas praestãtes diligenter atque sedulo tyrones,vel coadjutores suos annos ante jam aliquot sarciendi sciétissimos, et exercitatissimos adolescentes,ad vestes magistrum excitãtem recte,politeque conficiendas? De istorum humeris pendent fila plurima in pectus usque, et a tergo identidem, et aequabiliter rejecta, quae filo uno absoluto ad alium denuo inserendum intercipiant. Ita sartor suum officium facere non potest nisi acu,filo,forficibus:adde regulam,atque saponem,et digitale. Cum enim cuiquam opus est vestitu aliquo,et is accersit sartorem ad vestem conficiendam,sive thorax, seu tunica manicata, sive pallium breve fuerit,aut lógum,: ubiprimum sartor divitis domum venit ad metiendum vestitum, pannum in alveo lóge,lateque explicat,et attrectat digitis ad panni praestantiam et bonitatem explorandam,laudat illico,dicit dignum illius familiae praestantia, et principum corpori valde convenientem,congruentemque ; quo praestantiorem neque Metina,neque Burgis allatũ iri speraret. Idem quaerit de forma,de ratione vestitus,quem confecturus est, et illico metiri vestem laetus, ac liberalis incipit nullam relinquens corporis partem,quam non metiatur.Iubet igitur virũ stare recto semper,et excelso corpore, et metitur partem cinguli,pectoris,et tergi longitudinem,et latitudiné, crassitudinem,et longitudinem brachiorum,quantum a media tunica pendere delabique debeant laciniae tunicae : in collo praecipuam adhibet curam metiendo. Atque ille metitur zonula aliqua, ex linteo,vel ex panno,et unamquãque mésionem in zonula sapone primum notat,deinde par vula sectione notatae zonae: atque ut diverso semper modo mésiones internoscat,varietate distinguit.Ita sartor infert forfices in medium pannum,easdem ducendo semper, dirigendoque per notas descriptas, designatasque lineas : sed prius ex

explorando partes totius panni, et quantum in illo sit ad metiẽdum, ne quidquam desit, et postea fallatur in progressione metiẽdi. Itaque dissecat atque incidit pro debita, ac legitima corporis proportione, et nunquam a recta linea declinando, atque omnes partes, quae postea acu coire debent, atque conjungi, involvit, et glomerat zonula circumcingens, et nodo laxo, et gemino astrictas puerulo dat deportandas in officinam sartoriam: nisi non adeo sit ille magnus sarciẽdi artifex, qui nondum ad pueri sumtus ex sua arte lucrum faciat: quamquam nunquam minimis etiam sartoribus desunt filioli, qui fasciculis hisce deportandis inserviãt. Ille igitur sua manu, aut mercenariorum, quos habet domi sarciendi peritos, curat vestem conficiendam in tempus, et in diem praestitutum. In quo sartores aliis vestibus conficiundis occupati non semel solent mentiri, et dominos quoad possunt, producunt, et verbis prorogant dies, atque adeo differunt, ut saepe cogantur vestes auferre sartoribus hisce, et aliis conficiundas tradere: quod necesse habent aliquot feriis celebrioribus vestitum induere, et satis honoratus homo putat sibi sartorem dedisse verborum, satis etiam se tẽporis exspectavisse vestem, neque jam ferri posse moram sartoris, qui multitudinem aliarum vestium conficiendarum causetur, et suam inertiam, et incuriã accuset quotidie mercenariorum inopia: neque se minus videri dignum existimat, et dicit, quã aliũ, quẽ praeposuit sibi, cujusque citius curavit vestes conficiundas. Ille igitur vestem magni pretii et aestimationis in manus accipit sarciendam; primum cõfert singulas partes, et accommodat, conjungens connectensque elegãtia summa, et accuratione, ut quaeque cõgruũt, et cõvenire debẽt, atque primũ tunicae pectorale, deinde manicas, postea lacinias, et illas oras extremitatesq; ultimas, denique limbos serico filo, et pũctis minutis resartos: atque manũ illã dexterã sarciẽdi nõ insolẽte, celeri brachii cõmotione incitat, movet, atque propellit ad opꝰ fa-
 cien-

ciendum, digitali acum impellens, propellens, et adigens ad pannum traijciendum, tantaque venuſtate, tanta celeritate praeſtat operam neceſſariam, ut filum unum, et alterū, multaque in acum inferens, venuſtate, iterum, ac ſaepius mirabiles in extremam uſque manum proceſſus faciat. Is cantu interdū laborem ſuum aliqua ex parte levat, et facetiis politiſsimis, multis ultro, citroque ſermonib⁹ habitis cum comitibus, ac conſortibus laboris et operae quotidianae. Nōdum confecto veſtitu, ut ſartor illum conficiat ad voluntatem domini, antequam cōficiat, alas, et manicas cū tunicae manicatae corpore, ſolutas per ſe manicas, corpus etiam ipſum, domum divitis deportat, ut illum induat dominus, et ipſe exploret, aptus ne ſit, et ex omni parte congruens veſtitus inſideat in corpore, ne laxior, aut anguſtior ſit, ne brevior, aut longior corpore, cui conficiēdum eſt, ut ſi quid detrahendum eſt, opportune malo medeatur, cū poſsit, et nullo veſtitus incommodo: ne quam denique deformitatē rugarum, aut offenſionum quiſquam aſpiciat praeſtantia boni ſartoris indignam: denique ut veſtitus ad rationem corporis, brachiorumque conficiatur, ne comprimat corp⁹ veſtis induta, et ad uſum accōmodata ſit, et ad ſpeciem venuſtatemque mirifica. Vbi cōfecerit veſtem ſartor, nihil reſtabit, niſi ut ferat pretium operae, et laboris, quamque ille cōſtituit mercedem mulieri, quae globulos, et ocellos fecit, ut convenerat, perſolvat. Atque ita ſartor non parvos ex arte ſartoria quaeſtus facit probatus in poſterum nobilibus in veſtitu apte, politeque conficiundo. Neque ſartoris eſt hujuſce, reficere veſtes diſciſſas, quas alii reſarciunt centonib⁹ inſertis arte politiſsima, in diſciſſam, diſcerptamque veſtēalias partes, centoneſque ſufficiendo.

ADOLESCENTVM CVLTVS MAIORum, et aetate noſtra.

ℭEx

EX vestibus, quas sartores conficiunt, primũ de cultu adolescentum dicendum est. Hos videre est totos nitidos, ac fulgentes, tanquã pupulas quasdam consecratas Veneri, mancipatas Cupidini, addictas libidini, capillis intortis et inflexis, et cincinnis a fronte capillorum, faciẽ nitere quasi unguentis delibutam, collare subuculae aliis, et aliis inflexionibus, multiplicique concavo sinu in aures usque sublatum, et eminens, ut collum commovere non audeant, ne destruantur inflexiones intortae: quod adeo constrictum gerunt, ut quasi tabulis duab⁹ collum interjectum videatur, adductum, atque compressum instar brutorũ animantium, quae morbo notissimo laborant. Corp⁹ vero humili scilicet, et contemta veste cõtẽtum est, panno fili crassissimi, in quo post exiguum tempus crassitudinem filorum numeremus. Dicent, is est propri⁹ contemtorum, et infimorum hominum, inopum et egentium, rusticanorum et agrestium. Demus hoc divitiis suis, demus oppidanorum elegãtiae, demus immutatae consuetudini, et ad mores deflexae novos, et inusitatos, ut dissimili modo se homines isti copiosi, et bene nummati, quia possunt, quia mos tulit, quia in urbibus versari debent, ut pannus sit tenuissim⁹, et purissim⁹, specie, coloreque suavissimo, tãta tenuitate filorum, ut post multos annos, pallio jam attrito fila nequeant internosci, mollissimus, et collucens admodum, ut manibus attrectat⁹ videatur sericum esse rasum, et ob hanc causam ex locis, ubi lanae purissimae, et panni tenuissimi cõficiuntur, Segobia, aut Burgis comportentur, tanti pretii et aestimationis, ut in singulas ulnas sex nummos aureos numerare cogantur. An quidquam magis aestimandum? magis sumtuosum esse potest? Non sunt jam mediocres hominum libidines, non ferenda insolentia corporum ornandorum; pannos Segobienses, et tenuissimos, mollissimos, instar sericorum rejiciunt: nihil nisi serica, nihil nisi Damascena, nihil nisi bomby-

cina, nihil nisi telas aureo filo intertextas appetunt, omnia nulla putant ad ornatum politissimum, et ad illam speciem, et pompam superbissimam. Corpora igitur ornantur tunica consueta; et filo multo serico, vel aureo, picto, elaboratoque, et multis in locis interciso, aut fenestrato, multis interdum flosculis, aut vario opere distincto, et minime manicato, ad thoracis manicarum ostentationem serici, politissimique. Quorum collaria, quam adducta, et contracta in angustum, et a summo leviter revocata, ut summitas thoracis pateat et aspiciatur? faucibus premuntur, et vix spiritum liberum ducere possunt, ut anginam pati, et faucibus premi videantur. Atque hic videas ad morem usitatum globulos ocellis insertos tunicarum in collum usque summum, ut extremum thoracis serici proferatur in lucē. Crura vero quid habēt ornati? caligas. Et harum genera quam diversa? quam disparia? Aut enim feminicruralia gestāt, vel femoralia cum tibialibus: feminicruralia intersecta sunt, a summo, et acu picta, et elaborata multo opere et artificioso, et intrinsecus serica rasa, vel telae ex aureo filo includuntur: quae ad inanem jactationem proferuntur in publicum. Quae tibialia ex serico filo, acu elaborata, et ad magnam aestimationē perducta? Atque ipsas fascias crurales cum specie et forma ementita rosarum, longitudinē feminicruralium, quae ad genua usque decidunt delabūturque, quis patiatur? nihil reliquum esse videtur nisi ut cycladas mulierum, quae ad talos usque demissae geruntur, quoniam viri sunt, et illas gerere nō possunt, quomodo, qua ratione possunt, ementiri conentur impudenter: et gladios, et sicas deponant aliquando, ut operas praestent mulierum, colum in sinum inferendo, et altera manu filum ducant, et intorqueant fusum trahendo, et circunferendo ad coli pensa persolvenda. Atque pallia imponunt breviora corporibus, illaque multis fasciis ornata sericis, limbo distincta pretiosissimo, galeros gerunt magis humiles magisque demissos, quam unquam an-

antea, cum pennis versicoloribus, et variis quotidie velis minimis circundatos, aut teniis diversi generis, atque formae, quotidie magis a superiore distantes, aut vitreis, aut claviculis ferreis, aut pastillis suaviter olentibus ornatos. Mitto chirothecas concisas, et acerrimis odorũ conditionibus imbutas, olentes suavissime. Nihil dico de strophiolis aquarum suavitate fragrantibus. Praetereo calceos acuminatos, et angustos adeo, constrictosque, ut constringant pedes, vehementerque comprimant. Incedunt homines isti erecto capite, ore nitido, cum fastidio, et arrogantia, numeris in incessu servatis, specie summa, et illustri pompa corporis, huc, et illuc oculos convertendo, gradum quacunque faciant, et vias publicas, atque plateas peragrando civitatum. Idem quotidie mutant vestitus, et ornatus pretiosiores, et quod ferendum non est, uno die mutationes crebras cultus, ornatusque sui faciunt, ut hos diurnis temporibus, et ad civitatis lustrationem, alios domibus ipsis, et ad vicos perlustrandos (quos illi jam vestitus vicinitatis appellát) alios noctibus praestitutos habeant. Nunc de Clericorum vestitu communi.

VESTITVS CLERICORUM.

PRESBITERI nostrae aetatis, praeteritaeque, semper talares induerunt tunicas a fronte in pedes usque conclusas, vel omnino apertas, sed globulis insertis in ocellos ornatas, coeuntesque; quibus propter decus, et honestatem tuendam, ne cura proferantur in publicum, cavere debent diligentissime. Corpus autem, ne tunicati incedant, epitogio ad extremam usque tunicam demissum induere consueverunt, et pileo caput

quattuor habente cornua. Atque pilei hujusmodi humiles sunt, aut altius tolluntur, ut mos fert et consuetudo illius loci, in quo presbiteri versantur. Adde petasos ampliores suis temporibus cum spira, seu funiculo, qui ad fauces extenditur, et offendice sub mento astringitur.

VSITATVS HOMINVM CVLTVS.

Cultus hominum honoratissimorum, neque inani specie saeculo huic inservientium communis, est ille, qui sequitur; ut post subuculam thoracem gerant lineum, vel sericum, et tunicam manicatam perbrevem globulis, et ocellis ornatam. Corpora palliis brevioribus amiciũtur. Illi gerunt feminicruralia serica, et tibialia, aut femoralia loco feminicruralium. Atque ipsi tibialia fasciis sericis exornãt in illis formas ementiendo rosarum. Calcei politi sunt, et concisi, ligulis constricti sericis, ne decidant, et elabantur de pedibus : neque tamen laxi, neque angusti sunt admodum, sed qui semper acuminati terminentur ad elegantiam, et ornatum aulicorum. Capita galeris ornantur, quos homines gerunt demissos in frontem, vel leviter ad unum, aut ad alterum latus dejectos. Ipsum vero collum miram habet speciẽ et elegantiã ornatu collaris subuculae, quod nive candidius eminet, variis inflexionibus circundatum.

ORNATVS MVLIERVM.

Libet a viris transire ad mulieres, et illarum levitatem, et curam maximam in cultu corporis adhibendo, et in facie mira arte pingenda describere: nã umbris parietum tectae in curandis capillis, et lixivio abluendis, ut flavos reddant, et auri splendore nitidiores, totam hebdomadam absumserunt. Cum illae die Domini, aut aliquot feriis sanctorum celebrioribus prodeãt in publicũ, ea, quae praecessit

cessit, nocte, antequam cubitum eant, aquis acerrime conditis abluunt sese, certoque unguentorum genere vultũ et ora perfricãt. Cum ipsae surrexerunt, statuunt ante se arculam, pexunt capillitium rutilum atque splendens, ut auri te dicas fibras intueri splendidas atque collucẽtes, et calamistro notatis vestigiis dividunt illos aequabiliter, ut in dextram, et sinistram longe, lateque diffundant, atque componãt. Ipsae quoque proponunt alabastros unguentorum, vitrea vascula collocant, et medicamenta proferunt omnia cãdoris, atque ruboris, explicant vestes pretiosas, omnia ex auro, et argento, quae habent ornamenta ad corporis cultũ et ornatum. Ecce igitur supparos jam indutae pretiosos, cycladas induunt sumtuosas laciniarum longitudine cohonestatas, a frõte multis institis adornatas, et limbo pretiosissimo circũdatas, et pallam injiciunt corpori, mediã a frõte divisam, multis fibulis aureis, et claviculis collucentibus mirifice splendentem: quam de industria ad ornatum cycladis patefaciendum apertam relinquunt, atque patentem, fibulis, et claviculis pendẽtibus aureo opere, et tremulo, in motu corporis, in incessu praebentes speciem illustrem et splendidã. Accedunt ipsae ad oris elegantiam, et pulcritudinem, et cãdoris, et ruboris fucatis medicamentis faciem illinunt, ut fucata illa, et simulata specie vitia oris tegant, et deformitatem occulant suam; et faciem deformem, et pallidam, horridam, et tristem colorant, fucant, et quantum in se ipsis est, animant. Ita candore primum ora inficiunt, deinde genas, et labia fuco ruboris illinunt, reticula capitibus accõmodant aurea, praeposito fronti diademate fulgenti, et aureo splendore bractearum tremularum illuminato. Videbis pendere cylindros ex auribus pulcerrimos, collum torque speciosissimo decorari, delabi de collo in pectus usque multis orbibus constãtes muraenulas aureas, ex ultimo pendẽte emblẽmate magni pretii et aestimationis, annulos manum utranque gerere suis insertos digitis, gemmarum eximio splendore

 col-

collucentes. Sic vestibus pretiosissimis excultae, fragrātibus unguentis delibutae, lautis et urbanis pueris, et omni lepore circunfluentium ancillarum grege comitatae, molli, ac pellucenti velo seu peplo serico, sed aperto capite, ut ab omnibus ita nitentes, atque ornatae videantur, ostentādi se cupidissimae, et hominum, et aulicorum praecipue oculos in se convertendi, aperta lectica vehuntur, aut pedibus, ore impudenti, flagrātia oculorum, cerussatis genis, venustate corporis, et agilitate progrediuntur, magno fastidio, et insolentia, flabello valde elaborato ventum sibi faciētes, et immūditia ementiti coloris honestum virorum, ac mulierū offendentes quodcūque genꝰ, omnes blāditias amorū, et venustates animis consectantes, et faces jactantes, quacunque progrediuntur, et impurissimarum libidinum incendia. Ita quidē mulieres hujusmodi faciūt, ut turpes visu, et auditu sint. In quibus postquam fuco illitus color eluitur, quod indecorum, et deforme erat, apparet; et facies, quae specie splendenti nitebat unguentis, et falsis fucata pigmentis erat, quā fallax et fucosa sit, facile cernitur. Adde sordes, quibus ora inquinantur, et pigmēta omnia, quae sudore defluunt, et toto ore diffunduntur foedissime.

PICTORES.

AD mulierum cultum officina pictoris adjūgatur, quarum fucum, et pigmenta pictores imitantur. Officina pingendi non dissimilis est aliarum, quas caeteri artifices rebus, et instrumentis ad suam artem exercendam ornant, et instruunt. Sed pictorem fere semper stantem videbis supra locum aliquem accōmodatū, tabulam, aut papyrum ad picturam habentem rectam, et adhaerētem parieti, vel in mēsa collocatam, et explicatam, quam rei pingēdae natura fert. Vbi purpureos, virides, croceos, caeruleos, fuscos, nigros, albos, et caeteros colores pictores emerint, primum macera-

re

re illos,vel tundere debent commiſcere,cõfundere, et adhibito juſto temperaméto,ſingulorum conchas plurimas, atque diſsimilium colorum plenas,pro multitudine, diverſitateque colorum, quos pictura poſtulat, ante oculos ſtatuunt cum regula,penicillo, artis hujuſce conſuetis inſtrumentis. Primum igitur lineas ducere ſenſim rectas atque directas,ubi locorum tabulae neceſsitas depoſcit,et adumbrare incipiunt;deinde poſt adumbrationẽ, imaginem picturae ſimulatam,et adumbratam ſuis ſtudent formare coloribus;atque proprio penicillo,ſuis pingendo coloribus, imaginem colorant,animant,ſuis inſignibus illuminant, variãt atque diſtinguunt luminibus pingendi clariſsimis, vel ad exemplar,quod ſibi propoſuerunt imitãdum,et ſtatutũ habent ante oculos,ne a recto exemplari vel minimũ diſcrepent. Aliquando habent imaginem animo comprehenſam, et in mente inſidentem,penitusque defixam, cujus inſignẽ pulcritudinem exprimunt,perpoliunt,atque perficiũt ſummopere:donec pictura evaſit nitida,et illuſtris, antiquo opere,ſummoque artificio colluſtrata. Quae cum in lumine claro viſenda proponitur,inſigni ſuae pulcritudinis ſpecie rapit ad ſe ſpectatorum oculos, et partium ſingularum accurata deſcriptione,lineamẽtis,et omni cõformatione,colore ſuo vivo,et quaſi naturali paſcit ſenſus omnes, et animũ ſuſpenſum tenet. Neque ſolũ oculorũ aſpectũ moratur atque detinet,ut natura minime videretur artificioſius opus efficere poſſe:ſed cum natura manus artificis elegans, et artificioſa certat. Atque picturae praeſtantiã,et nitorẽ in veterib⁹,et in noſtris ſimulachris intuebimur. Alcamenes fecit Vulcanũ Athenis,in quo ſtante,atque veſtito leviter apparebat claudicatio nõ deformis. Pugna fingebatur a Virgilio calamitatũ Trojanarũ,atque illi⁹ excidii miſerrimi in tẽplo picta praeclare,quibus ipſi interiores tẽpli parietes adornabantur:nihil erat pictura nobilius,nihil Carthagine, quod magis viſendum putaretur. Atque in aliis templis Idolorũ

multitudine sacris ex veterum annalibus accipere potuerūt homines, cum multi vim tempestatis effugissent, in portūque salvi pervenissēt, hos naufragia, tēpestatesque reliquisse descriptas in tabellis, quod se suorum Deorum ope falso ereptos conservatosque fuisse putabant. Apelles, a quo potissimū pingi voluit Alexander, multa suis reliquit expressa simulachra manib⁹, atque imprimis celebratam Veneris imaginem, adeo nitidam et illustrem, ut nemo pictor fuerit invētus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquit, absolveret. Oris enim pulcritudo, reliqui corporis imitandi spem auferebat. Ita Apelles caput Veneris, et summa pectoris politissima arte perfecerat. Timantes nunquā usus fuit plusquam quattuor coloribus. Is Iphigeniam aris mactandam expressit, sed decrevit obvolvendū caput Agamemnonis esse: cū summum illum luctum penicillo nō posset imitari. Atque nostra memoria multae pinguntur tabulae, multa simulachra sanctorum in linteo, in ligno, in alia materia politissima; quorū picturae subtilitas imitabilis illa quidem non videtur esse existimanti, et nihil experiēti majus. Ita efficta rerum diversarū expressasque imagines videm⁹, adeo pictas, atque expolitas, ut majori artificio, et expolitione distingui non posse videantur. Sic picturae varietas, et simulachrorum dissimilitudo maxime delectat, cum venustate animos retinet, et ad contemplationem maxime excitat: ut tabulae pictae habeant, quem contendebant, absoluti perfectique operis effectum. Quamobrem diuturnitatem temporis, quod in pingēdis tabulis pictores impēdunt; dum colorib⁹ ad variandum expositis primum rude quoddam operis simulachrū adumbrant, deinde formant expressa figura, suisque lineamentis effingunt, postremo summa cura expoliunt, absolvuntque, minime mirari debemus. Tanta requiritur accuratio, ut imagines formari magna similitudine possint.

ACV-

ACVPICTRICES MVLIERES.

A Pictoribus non multum acupictrices mulieres abesse videntur, nisi quod illi penicillo, hae vero acu summa venustate pingunt. Mulier acupictrix cum linteum tenue, et candidum, et ad pingendum accommodatum nacta est, in pulvinulum apposite non minus, quam venuste accommodat, et affigit aciculis necessariis partē, quae prius acu pingenda sit, longe, lateque explicatam relinquens, atque adeo adductam, ut nulla sit rugarum deformitas, nullae offensiones, in quas acus trajiciens linteum possit incurrere, caeteris partibus lintei complicatis, et acu comprehēsis, ne inquinētur sordibus aliquot, aut pulvere, vel sudore, manuum ve attrectatu inficiantur. Ad similitudinē igitur exēplaris propositi ante oculos, aut in mente defixi instituit mulier linteum acu pingere, et aliis, atque aliis nexibus quā venustissime implicatas multiplices formas effingere, et formarum serie mirabili continuatas: quae praebent speciē arborum. aquilarum, aut aliarum rerum, et serico filo rubri, aut alterius coloris. Vt filum optimum est, et manus venustissimae, ita nitere postea necessarium est pictum, et elaboratum opus. Neque unquam mulieres complicatum linteum explicant, nisi quod prius explicatum fuerat, absolvatur: nec opus deponunt e manibus, nisi tectum alio linteo relinquant, ne quid sordium incidat. Atque illud mirabile est in picturis mulierum, neque tactu, neque contrectatione opus inquinant. Ita plerunque relinquunt, atque primo cādidum acceperunt. Tantam munditiam, et elegātiam adhibent in pingendo. Quae lintea acu pinxerunt, inferunt postea varii generis linteis, pulvinulis, aut ornamentis lectorum, vel aulaeis retio opere confectis ad usum, et venustaté domesticam. His operibus reticula texta exornantur adeo

Zz picta,

picta, adeo elaborata, ut sericorum saepe vincant elegantiā, atque splendorem.

CALCEI.

Non tot rerum diversarum exercitationibus sutoriam insereremus, nisi ocrearum, et virilium facta mētione calceorum: quod artem hanc, atque ferrariam nō tam propter humilitatem suam, quam propter sordes relinquendas existimem'. Nam quid ego commemorem quae in arte sutoria necessaria sunt ad operas suas praestandas? sutores alii summae sunt artis, alii infimae nuncupantur; omnes autem ita in sua arte praestantes erunt, ut in faedo subtilius, et elegantius excelluerint. Relinquamus igitur artis hujusce instrumenta, forfices, scalpella, tabellam, buxum, normam variam, dissimilemque, punctis pluribus, aut paucioribꝰ constantem, subulas, aciculas, setas, claviculos, coriū, pelles, forpices, aquam, glutinum, quibus sutores utuntur ad varias functiones suae artis. Nihil hic dicam de calceorum partibus, qui sex ad summum constant partibus, talone, linguis, seu auriculis, fenestris, obstragulo, denique soleis: his enim conflantur conficiunturque calcei de praescriptionibꝰ suae artis. Taceamꝰ quemadmodum sutores coria, vel pelles maceratas, et tinctas, quo possunt, pretio emēdas curant. Praetereamus metiendorum rationem, modumque calceorum ad normae aequabilitatem, quam volunt, proponuntque sibi, aut homines pedibus suis appositam deposcūt, undecim, aut duodecim puncta, plura, pauciora ve patentem in lōgitudinem. Scimus varios deposcere calceos necessarium esse homines, mulierculasque, et viriles, vel muliebres, unius, aut geminae soleae, fenestratos, aut cōclusos, concisos, aut caesim apertos. An vero nos immorabimur in calceorū opere cōficiundo persequentes singulas illorum partes, atque adeo tripartito distinguentes, secātesque in talos, in obstragula, in soleas, ut sutorum non dissimiles aggrediamur calceos conficiun-

ficiendos,qui rudi pelle amicti pectora in genua usque pro- labente,in buxo,quod super femur alterum ponitur, et ne delabatur corrigia a planta pedis sublata continetur, et cõ- strictum compressumque opus conficiẽdum accommoda- tur,et subula perforata,pelle,soleaque consuitur,acu perfo- ramina singula setis ex utraque parte insertis transmissis- que? Quis molestiae nauseam suscipere desinet recordans sordes, quibus filum comparatũ est,et cera,et pice permix- ta oblitum,atque lebetem aqua plenissimum,quem sibi ip- sis sutores laborantes propinquum habent ad soleas made- faciendas,et molliendas,ut cõsuere calceos possint sine ma- xima contentione brachiorum,et offensione manuum sua- rum. Minimum est sutores singulas calceorum partes buxo macerare,et pertundere,et multo levius extractas quã pri- mum ex aqua,aut spongia,vel panno aliquo madefacto le- nire duritiem et crassitudinẽ corii. Atquis sordes manuum, quis labia cera,et pice oblita perferat?quis aquam solearum sordibus inquinatam perpetiatur,et illarum tetrum,et into- lerandum odorem?dum,soleas madefactas,et manãtes aqua constrictis dentibus mordent,atque protendunt ad aequã- das,conjungendasque faciliore negotio partes,quae consu- untur,filoque copulantur inter se?De calceis solum dicam', atque ita dicamus, ut jam vel concisos , vel fenestratos in hominum pedibus consideremus apte appositeque confe- ctos,atque ita polite et ornate perfectos, ut apti videantur et habiles,ad pedẽ mensi ad praescriptũ postulatumque pũ- ctorũ modulũ ; neque laxi,neque angusti, neque breviores, neque lõgiores,ne decidãt et delabãtur de pedibus,aut dum cõstringũt cõprimũtque pedes, excruciẽt et torqueãt digi- tos extremos:quib' sine summo dolore,et offẽsione nõ pos- sent homines incedere. Atque ligulis ornãtur sericis ad or- natũ,et ad pulcritudinẽ suam,quae coeunt,et devinciuntur venustate nodi astricti,usitato modo,et more hominũ poli- torũ,et aulicorũ. Adde ocreas itinerarias,quas oblitas multa

cera, et magis ad perferendam vim frigorum, et contra itinerum molestias induūt homines corrigiis in ligulas infertis astringentes, ad sustinendas, continendasque easdem. His adjunge magis urbanas, magis politas, magisque visendas, quas, ut tempora ferunt, concisas, et adductas admodum, in genu usque productas, aut multo magis infra genua gerunt rugis plurimis apte, politeque cadentes: haeque in sutrina ocreae hujusmodi, calceique emuntur usitato pretio. Atque ita in illa pueriles, viriles, muliebres calcei, ocreae urbanae, itinerariaeque pendent palam mercari volentibus propositae: atque eae in modulo cōclusae continentur cum adminiculo pellem sublevante, atque coxa lignea facta ad cōformationem appositam et elegantem calceorum.

OFFICINA FERRARIA.

NON admodum sutoribus fabri ferrarii sunt inferiores: ideo non immerito quidē propter sordium, et artis humilitatem conjungendi. Officina ferraria posita ante oculos est viam praetereuntium suam, quae ab eodem ferro ferraria vocatur. Quae ad suae artis functionē folles habet, quibus faber ferrarius ventum facit ad excitandum ignem injecta jam ante materia carbonis in fornacem ad eundem ignem concipiendum, et alendum. Neque suffitor abesse debet follibus inflandis praepositus, utranque semper vicissim agitando manum. Sequitur statim fornax, quae flatu follium assiduo semper ardet, et quidem stridore favillarū, et scintillarum in sublime volitantium; in quam ferrum accendendum immittitur, et ex illa forpicibus extrahitur, et impositum in incudem ictu multiplici contunditur vi brachiorū inflicto: atque in unam, et in alteram partem versatur adversum, et aversum. In quo ferro contundendo mirabile est videre quanto ordine ictus alternos singuli fabri ferrarii

rarii infigit,ut quamvis officina horrifono strepitu malleorum concrepet,conservent tamen modum, et ordinem infligendi ictus alternos,nullo unquam damno facto in fronte,vel in capite,tollendo demittendoque malleos ad ferrum contundẽdum. Fornacem sequitur pila aqua semper completa,et spongias aliquot habens ad imbibendam aquam,ad aspergendam fornacem,ut vis,et ardor ignis remittat,atque, frangat se se. In lacu ferrum intingitur fabricandum, atque conficiundum.Infra fornacem carbo est ad ignem necessarius,sine quo ignis permanere non potest , et ut alatur illius pastu, semper in promtu habetur. Postea incus est vicina et propinqua fornaci,in quam,simulatque ferrum extractum est de fornace,contundendum imponitur. Et clavi , vectes, serae pensiles, ferrei clathri, et reliquorum operum formae figuraeque efficiuntur,et singulae suis ferramentis quã venuste,politeque absolvuntur:ut fabri ferrarii clavim nõ solum habilem ad usum,id est ad claudendum,et aperiendum, sed venustam ad aspectum oculorum,nitidam , et illustrem, ut lima polita,perfectaque praebeat speciem argenti , quam appensam de zonula possis absque ullo probro , et dedecore gerere, absolvunt,et expoliunt. Idem faciunt etiam clavos,qua volunt lõgitudine,et brevitate,tenues,aut crassos, et acutos,ut figi queant,et ut quas res voluerimus appendere,firmitate sua contineant:qui trajiciant ligna,tabulas,trabes,et in parietes,quantum opus fuerit,adigantur. Ita prima pars eorum est capitata,qui a capite crassiores paulatim attenuantur in cuspidem usque , qui acuminati terminantur, et acuti,ad vim omnem,et rerum diversitatem trajiciendã. Inter reliqua fabri ferrarii instrumẽta magno usui sunt sphyrae,quae sunt mallei ultima parte acuti,reliqua ampliores,et latiores cum manubrio ad ferrum secandum factae. Accedunt forpices parvulae ad sublevãdum ferrum, si quãdo de incude delabatur in terram. Fuscinulae sunt ad agitandum, et versandum focũ ut ardeat, et ad extrahẽdas ferri faeces,

ſtylus ad perforandum ferrum calefactū, limae parvae, mediocres, et magnae, ad opera limanda, expoliendaque. Noti ſunt torni ferrei ad apprehendendum ferrum, quod abſtergitur, et limatur. Reliqua ferramenta, quae vel ad ferrum ſecandum, vel ad frangendum, et contundendum fabros ferrarios plurimum adjuvant, praeterimus: quod neque paſsim occurrent, neque nota vulgo ſunt. Fabros ferrarios, illorum aedes, et totam viciniam, quoniam vicum unum ſemper incolunt, mentis oculis cernite. Ante oculos veſtros ille verſabitur foedus atque deformis, faciem et ora fuligine aſperſus, manus non min⁹ ſordidatae, nó diſsimilis Vulcani, ſordium et ſqualoris plenifsimus, carbone notatus atque inuſt⁹. Subuculae collare, veſteſque carbonis notatas maculis aſpicietis, et ipſa fuligine inhaerente parietibus, toſtas aedes, deformatas, et horridas, et viciniam paulo minus deformi aſpectu, ſpecieque tetra foedatam intuebimini, ut ex aſpectu, indicante nemine, officinas in illo vico ferrarias eſſe facile conjectetis.

OFFICINAE LIGNARIAE.

Illis officinis ferrariis propinquae ſunt lignariae. In ipſis foribus, et pro aedibus ſuis incurres in fabros lignarios Portam aliquam, aut feneſtram, ſcabella, lectos, aut opus aliud faciétes: quamobrem tabulis, trabibus, lignis diverſi generis completam reperies officinam. Tabulam igitur, unde ſibi faciendum eſt opus aliquod, ſtatim legitima longitudine, et brevitate, craſſitudine, vel tenuitate, reliquâque in hūc modum materiam ad operis fabricationem architectandā, cujus egent, fabri lignarii dolare debent, poſtea laevigare, et expolire, et ad perpendiculū, lineis rectis atque directis pri⁹: ad quas operas praeſtandas ſuis utentur inſtrumētis. Ad primas utētur dolabra, ad proximas laevigatorio, ad ultimas libella, quae norma eſt, et regula dirigēdi totū opus ad perpē-
di-

diculū,ne quidquā sit,quod offendat oculos,aut manus, ad aequabilitatē explorādā,ab homine curioso per portā de industria ductas. Omitto malleū ad ictus infligendos,scalprū ad excavandas partes aliquas ligni, vel tabulae dolandae, serram dentatam,quae dividere debet tabulas, et materiam omnem ex ligno constantem suas in partes secare, et quae communia sunt,caetera fabrorum lignariorū, et suae exercendae artis instrumenta. Portam ex multis fabri lignarii operibus magnificis,atque praeclaris intueamur, tanquam opus ex omni parte perfectum,aptum,et habile ad usum, et venustum ad aspectum. Portam facile versare debet in cardine,aperire,et claudere sine stridore,sine molestia famuli ad suam, vel cujuscunque introeuntis arbitrium atque voluntatem. Quae cum primum dolata sit,deinde laevigata,et ad libellam tota ducta directaque,denique summo artificio expolita,ornatur in circuitu arrectariis politis,et elaboratis,rectisque in medio,et striatis plerunque,atque speciem crucis praebentibus. Atque illa a summitate in extremitatem,alias, et alias caecas fenestellas,insertas,atque collocatas satis admirabiliter habet ad sui ipsius absolutionem, atque perfectionem. Ad haec,quae praediximus,cum utatur faber lignarius supra dictis instrumentis,tum aliis limabūtur a se politius opera perficiunda,ut opus tam politissima arte perfectum,negēt,qui intueātur,tā polite, tamque subtiliter effici potuisse sine summa solertia,atque ingenio. Idē terebra, et terebellis utitur ad ample, et tenuiter terebrāda ligna, scalpris ferreis,et scalpellis ad perforāda eadem ligna cum malleis percutiendo scalpellum ad assulas lignorum incidēdas, et reliquias omnes discissas atque sectas extrahendas. Denique faber lignarius utitur serris,et serrulis ad secanda ligna, tabulasque,cujus primae partes sunt in opere instituendo aliquo eorum,quae pertinent ad fabri lignarii officium.

GALLINARIVS VICVS.

VIa est gallinaria a gallinis praecipue nominata, quae illic veneunt, et a reliquo genere avium, quod cuicunque collibitum fuerit mercari, venatica dicta: illic enim gallinae, pulli, anseres, capones, cuniculi, palumbi, lepores, perdices, et reliqua hujusce, reliquique generis, quae avium nomine continentur, multitudo, diversitasque venit, neque magno, sed certo fere jam, et constituto pretio, et ad quod constituerit emtor pretium, seu numerum. Nec in una solú, sed in multis aedibus, atque mortuas, et vivas aves pro arbitratu suo emet: quarum multitudo partim jugulata pendet pro foribus, partim in caveis, cistellisque inclusa ad januam proponitur. Vnde propter vim et multitudinem avium, quae hoc in vico expediútur, plumis stratam viam, et aediú vestibula singularú aspicies. Vnde septae sút plurimae areae subdiales in his aedibus, vallataeque parietibus altissimis, et in his gallinaria ad continendas, inferciendasque aves, quas aviarii hordeo, aceribus, et furfuribus pascunt, et inferciút usitato vendendas pretio. Atque gallinaria habent suos palos transversos ad gallinarum quietem, et columbaria ad ova parienda satis apposita. Aviarii singulos in dies dimittút in diversa oppida, qua venatione abúdant multa, famulos, qui lepores, gallinas, perdices, cuniculos asportent. Atque saepe pacti sunt quidquid venando nanciscantur habitatores oppidorum, quod expediuntur illico Hispali: quae omni tempore propter multitudinem incolarum, et alienigenarum, nihil non absumit. Sed de gallinarum genere agamus.

GALLINAE.

GAllinae non eodem semper colore sunt, sed nigrae, vel candidae, vel fulvae: multas maculae toto corpore

pore sparsae, distinguunt, et pulcerrimas efficiút: quae cristas gerunt in capite sublimes, vestita e plumis, et a lateribus pennis suffultae sese efferunt in sublime, et volãdo quaecunque loca praetereunt, et ascendũt. Carnes illarũ suavissimae sunt, quae assae, coctaeque in conviviis apparatissimis divitum mensas cõhonestant. Mirus est illarũ amor in pullos, mira tolerantia in ovis suppositis fovẽdis. Illae semper requirunt quietum locum ad pariendum, et in nidis sibi cõstructis, mollissimeque substratis, ut ova facile conserventur, jacent eaedem multos dies, et laborem omnem perferunt, ut pullos excludant: quos cum excluserunt, ita tuẽtur, ut et pẽnis foveant, ne frigore laedantur, et si calor est a Sole se opponant. Quam solicitae illos ducunt, et congregant sparsos atque dissipatos, et contra milvos tuẽtur atque defendunt glociendo, et clangore alarum, et opposítu corporis. Inter illarum mirabiles utilitates, vel duas non omittamus: quod valent ad aegrotorum escas, quod ad desperatos a medicis, et plane deploratos conservandos, cum omnem cibum fastidiunt, ac respuunt, cum jam pro debilitate summa nullam escam transmittere possunt, gallinarũ expressus vigor, liquorque suavissimus illos multum diuque sustinet inter vivos, aliter morituros certo, citiusque, nisi hoc modo sustentarentur, conservarẽturque dum trahunt animam. Atque inter escas suavissimas quod commemoratur, leucophagum ab harum avium pectoribus profectum, concinnatumque est, quo principum, et summorũ regum instruũtur, et apparantur mẽsae. Illae denique pariunt nobis ova, quibus egemus, et ad aegrotorum levamentum, et ad valentium escas usitatas piscium diebus praefinitis, et ad escarum non paucas conditiones accuratius perficiendas. Quid quod pullos excludunt, quibus cum valemus, cumque aegrotamus nobis opus est? Reliquas utilitates ad alia properans libens omitto, de pullis excludendis acturus.

DE PVLLIS EXCLVDENDIS.

Qvam multa videmus antecedere, priusquam gallinae suos pullos excluserint, ut ova quam recẽtissima, simulatque edita fuerint, gallinis supponantur: quibus illae incubantes eadem fovent calorem impertiẽtes suum, donec pullescant legitimo ac praestituto tempore exeundi. Quod cum adest et praesens est, perrupta testa, quae id temporis tenera admodum est, et perruptu facilis; quippe eadem in testa inclusus atque contentus pullus eam percutit natura ipsa ad perruptionem faciẽdam rostellis vim adhibente, et se foras emittit atque projicit animatus. Qui simulatque exclusi fuerunt pulli, gallina pullis eisdem incubans, quo sint a frigore, et ab omni pulsu externo tutiores alis suis fovet; neque quenquam, praeter eos, qui gallinas alunt, accedere permittunt glocientes continuo, et sese comparantes ad involandum in oculos, et in ora volentium auferre pullos exclusos. Cum vero jam dies aliquot transierunt ab exclusione, ut per se possint incedere, nunquam ab illis discedunt, et illam glocientem pulli quocunque ierit, sequuntur pipientes: quos quemadmodum gallinae tueantur, admirabile quidem est, atque singulare: quae non cõtentae sunt rostro ipso inquirere, et investigare grana, nisi pedibus spargendo acera projecta ad vescendum, ex eisdẽ eruere studuerint permixta, confusaque grana frumẽti, aceribus ipsis abdita atque involuta, et plane ante oculos, ut videre possint, aperta ac perspicua statuere pullorum. Accedat aliquis, et pullos lacessat, aut quenquam auferre tentet; quasi pares viribus ad pugnandum fuissent, prospectant, et sese ad involandum comparant, quasi in duos pedes erectae pẽnis elatis, imminente rostro, ut oculos eruere velle videantur, sine intermissione gloc iendo, pullos ab omni offensione tueri conantur.

OVVM

OVVM.

Atque gallinae si nullas nobis alias utilitates, quã ovorum partus, et foetus necessarios afferrent, omni cura et diligentia fuissent alendae: pariunt enim ova, quae raro irrita, saepe gemina solent esse, fere nunquã cynosura, communiter optima. Haec ab utroque cornu acuminata desinunt, media vero intumescunt. Atque intus ita compositum est ovum, ut albumine circunfuso medium luteum cótineatur inclusum: quod intus tunica mollissima, et extrinsecus testa, et cortice duriore tegitur. Assa, frixa, cocta, stellata edimus; aut mollissima, et tremula sorberę cósuevimus, et recentiora libenter, atque salutariter.

GALLVS.

Gallus avitú parens, ex omni genere suo praestantissim⁹, ad usus hominú optimus, et venustissimus ad speciẽ, venustate coloris, et pópa corporis, aves reliquas lógo intervallo superat quasi imperiú et dominatú habés amplissimú. Ille sese superbe jactat, et insoléter, erecto collo, elatis in sublime cristis, crebro caelú suspiciés, et caudã erigés a summo leviter inflexam, cantu, plausuque alarum superbissimo, toto corpore nitens atque splendens diversitate plumarum longe, lateque collucétium. Quis galli non audit nocturnos cãtus, quos depulso de pectore, et in omne corpus diviso, et modificato cibo edit quiete satiatos, magno silentio noctis, favẽdo faucibus, et rursus cantu, plausuque prerendoalas? Mane primum diluculum, et auroram adventantem, antequam caelum albere incipiat, cantibus quam crebris praenũtiat, et ad diurnas operas, et labores quotidianos homines revocat. Cũ in incessu medius inter gallinas interjectus emineat, et huc, et illuc inflectẽs retorqueẽsque collũ cũ

circumspectet, pompam, et splendorem ostētat suum, et quā in aves omnes dominationem habeat amplissimam.

DIVERSORIA.

NON procul a vicis gallinariis, venaticisque sunt diversoria; et quidem communia sunt in Hispania, et apud omnes gentes usitata diversoria, in quae viatores divertunt. Quae cum patere semper debeāt, et in illis hospites multi recipiuntur, et admittuntur cujuscumque generis, ac fortunae homines ad requiescēdum ex itinere partem aliquam diei, vel dies, et noctes, quas voluerint diversari. In his fere semper curae est hospiti habēdi necessaria cibaria, quae cōparari possunt, et in urbe venduntur ad arbitrium, et voluntatem hospitum receptorū. Illa justo pretio mercantur hospites, nisi secum quidquam comportaverint ad prandia, vel ad coenas faciendas. Atque haec communia diversorii, ut cubiculum detur, et lectus stratus ad requiescendum, mensa mappis strata, et vasis omnibus, et iis, quibus instruuntur, et ornantur mensae. Famuli capiunt de manibus hospitū modios hordei, et quae petierint, cribra palearum ad pastum equorum, et jumentorum, quibus vehuntur: et ante discessum rationibus confectis conferuntur pecuniae pro factis sumtibus, et impensis in diversorio, et debitis omnibus persolutis ad nummum alienigenae proficiscuntur; non tamen immemores gratias agere pro hospitio, quo liberaliter accepti, et indulgenter tractati fuerūt. Idem fidem dare solēt, et obtestari, cum redierint, non alio divertendi animum se habituros esse: quod hospitium istud magnificū, liberale, caeteris, quae sunt in urbe, praestantius experiantur. Illi causas afferunt hujus in diversorium animi, volūtatisque suae plures alias, ne ficte se, simulateque loqui putent, et hospitibus verba dare: quod multi facere solēt in discessu, joco magis, quam

quàm ferio loquentes. Nonnullorum enim operae pretium est attendere in persolvendis pecuniis sermones allatos de industria, qui, cum pecuniae deposcuntur grãdes, et plus opinione sua, aut aequo pretio, aversantur diversorium, detestantur hospites, imminuunt res datas, quaerunt de communi pretio, quo res similes veneũt in civitate, caritatẽ admirantur, et cum hujusce diversorii caritate conferunt vilitatem alterius oppidi, in quo liberalius accepti fuerunt, et magis laute tractati. Atque id temporis et praestantiam rerum, et copiam augẽt in altero oppido acceptarum; in hoc, inquiunt, constat diversorio minus bonas, multo inferiores, et pauciores datas esse res, et plus exigi pretii, plus extorqueri pecuniarum. Enimvero minime istud perferri posse saepe clamitant, neque diversoriũ esse, in quo tam aperte furentur, latrocinentur etiam, putare se furta fieri clam, latrocinia in solitudine, at jam in urbibus, in celebritate, palam et in oculis hominum facta esse: habeant sibi suum diversoriũ, accipiant quos illi voluerint, sibi non esse in animo divertere ad illos in posterum, quod exhausti, spoliatique dimittãtur: orare hospitem remittat aliquid de pretio, detrahat de summa pecuniarum, si velit frequẽtari, complerique suum diversorium hospitum quotidie recentiorum, nobilium, locupletissimorumque celebritate. Hospites contra, nihil horum simile dixisse quenquã eorum, qui ad illos diverterint, de pretio verbum proloquutum fuisse neminem, nec ausos hiscere, cum carius diebus praeteritis propter inopiam sibi constiterit diversorium. Si fidem advenae sibi nõ habeant, quod ad hordeum spectat, consulãt tabellam indicem pretii regiis sanctionibus constituti, non majus se petiisse, neque illos plus persoluturos esse pretii, quam quod a Rege cõstitutũ sit. Quod ad fructus spectat, non domesticos, sed urbanos ex tabernis fructuariis allatos esse: atque idem in carnibus factum esse, quae illis jubẽtibus, et palumbos, cuniculosque deposcentibus, tanto delatae fuerunt pretio, quan-

tum ab illis deposcatur, et non minore: hujus rei teste fuisse famulum, de suis illum, quem illi tanquam egregie fidelé cum administro diversorii miserint; illum rogent, ab illo de pretio percótétur, se missos faciat, ut quas mutuas dederint pecunias, persolvant. Qod de sumtibus in jumenta factis constiterit, regiis sanctionib⁹ dandum. Minari scilicet illos, suis inanibus verbis deterrere, atque adeo execrari diversorium, jurare denique se non in nostrum diversorium redituros esse: quod collibitum fuerit, faciant, illos sui juris ac mancipii, neque ad divertendum apud se astringi: cum persolverint, quod debent, abeant, discedát e diversorio: se neque fures, neque latrones esse, qui exspoliét, exhauriantque hospites, se in culpa fuisse potius, qui tam liberales in pecuniis expromendis fuerint, cum illi, quam sibi gratiá debent, sic persolverint. Interponere se statim unus, et alter pacificator incipit, et accensos utrosque placare, et ad aequabilitaté adducere conatur, et ad intelligendi, quod beneficiú acceperit, et in eam accipiendi partem, quae praedicta fuerunt, ut a dedecorando diversorio, et hospitibus injuria aliqua afficiendis prorsus abhorruerit homo: jocari solere instat, et paratum esse, quidquid pecuniarú, et amplius nummos postulatos persolvere. Tum paucis hospes, colligat se in posterum, neque affingat aliquid, serio agat, non Deum se esse, qui latebras animorum, et intimos sensus cognitos habeat, ex verbis animú cujusque aestimare se, qui homo sit, atque adeo judicium facere. Expromuntur igitur pecuniae, et omnia, quae debebátur, persolvuntur ad nummum, et cú bona gratia dimittuntur. Ille qui liberius, et ut hospiti videbatur injuriosius loquutus fuerat, veniam petit fidé suam astringens hoc in posterum sibi diversorium futurú in hac civitate, praeterea nullum. Itaque pacati fidatique proficiscuntur hospites. In itinere multa isti loquuti sunt de rixa, multa de pretio, multa denique de nummis, quos in diversorio reliquerunt. Haec diversoria semper hominú multitu-

tudine frequentantur introeuntiú,atque exeuntiú aliorum hospitú,etiá aliquorú,qui multos dies propter sua negotia commorátur in urbe,quos hyeme introire,vel discedere videas petasatos,ocreatos,atque penulatos omnes: quod maximis imbribus,aquis plurimis, et crebris tépestatibus subjecti itinera faciunt,atque lacunosis locis, nivibus obductis, saepe gelu rigentibus plurimo;cú transire debeant torrétes vehemétissimos, superare vada caeca, difficiliaque, multa nonnunquá flumina transmittere,in quibus capite,pectoribusque exstare summis illos necessariú est, nisi illuc pervenire velint,quo cótendunt,multis circuitionibus,et periculo pontem reperiendi fractú,qué vis alluvionú perrúpere, secumque non raro consuevit trahere raptis, tractisque secú tabulis,trabibus plurimis,caeterisque armamentis omnibus. Cú vero aestivo tépore faciunt itinera, leviore amicti vestitu contendunt,et cótra Solis ardores si diu necesse fuerit iter persequi,umbellam coriaceam bacillo sustentatá una manu cóportát:a fronte autem,et a tergo loculos coriaceos vestibus urbanis plenos inferiosque deferunt, aut mercib^9 emtis,rebusque necessariis; et ad opportunitates plurimas appositis. Vt diversoriú igitur capere multitudiné hospitú potest,ita multos,aut paucos habere solet:celebriora habétur nonnulla,et vulgo appellantur honoratorú,et splédidorú hominú:quo diversorú nisi divité,aut honoratum certo scias esse neminé. Atque apud hoc diversantur plurimi hac amplitudine,et fortuna florétes homines,qui ut sút diuites, et sumtuosi,hac in domo diversantur diu,et omnia praebétur abúde copioseque,tá laute splédideque accipiútur,ut cubicula cóparata détur aulaeis cóvestita sericis,et lecti conopaeis obducti Damascenis:unde cójicies apparatú,splédoré, mésarú copiá,varietatéque ciború,qui in his inferútur,ministrátúrque mésas. Saepe auté cótingit in his apparatis instructisq; diversoriis hujus generis,atq; fortunae plures esse diversores,atque omnib^9 fieri satis propter aediú amplitudiné,

né,et cubiculorũ multitudiné. Ad haec ornãda op⁹ nõ est cõparatione longissimi téporis, cũ quae praevidere hospites necessariũ sit, domi habeant condita, cóparataque ad hujusmodi hominum adventus honoratissimorum: diversoria quippe sunt ejusmodi, in quibus saepe Dynastae multi, Ducesque magnifice lauteque accipiantur.

CAVPONAE.

MVlto sunt diversoriis inferiores cauponae, quae contemtissimae sunt, et ad quas homines infimi omniũ, cótemtissimi viatores, qui plerũque pedestres iter faciunt, diversantur: quod stratam mensam semper, et structam escis contemtissimis habent. Propositae sunt in claro lumine tabulae, et in illis videbis doliola, patinas quam amplissimas, fictiliaque vasa carnibus assis, frixis, et coctis redundantes, atque inhaerentia parietibus veru, petasonem recenté, vel salsum, farcimina, lucanicas cótinentia, caeterasque carnes transfixas, torrendas confestim ad ignem, si quidquam de carnib⁹ aspectis collibitum fuerit viatoribus. Diebus vero, quibus piscibus vescimur, vim et copiam magnam omnis generis pisciũ, et ad ignem applicatam jam jam torrendam, aut torreri coeptã aspiciemus. Sabbatis vétris male abluti intestina, reliquiae caeterae suillae, arietinaeq;, capita decoquuntur: harum fumantium, et tostarũ escarum nidore tota vicinia redolet. Adde vinum in eadem caupona védi, quo obruti, carnibusque repleti hujusmodi jacent isti cótemtissimi homines divaricatis, porrectisque cruribus aliquot horas humi capientes tam arctum somnum, ut nullus eos strepitus viae, non cauponum clamores a somno excitent. Ita stertunt horrendum in modum, donec expercti paventiũ similes, et pandiculantes, et oscitãtes de terra surgunt, et semel, aut iterũ perpotãtes suum iter persequuntur. Huc bajuli, aliquot operarii, pannosi, vagi errãtesque, turpes, infames, perditi, quique nullas domos habét, se recipiũt cóferũtque.

DIVERSAE VARIAEQVE OFFICINAE, mangones, et alii.

Post cauponarum nidorem ad alios vicos tráſire potuiſſem, ſed non perſequar ſigillatim multorum opificum artes humiles atque cótemtas: quod ad rerum, de quib᷑ egemus, abſolutionem, Latine de his dicere nó magnum ſit, neque difficile. Nominemus tamen inter illos primum mangones, a quibus mangonizãtur panni, ſive linei, ſive lanei, ut venire tanquam recentes veſtes queant, homines, iſti cóparantes ſibi veſtes tritas, atque veteres; quoque facilius vendant, induunt colorem aliquem fucatum, emẽtiuntur pilos, poliendo, interpolandoque, atque mãgonio hujuſmodi decipiunt ſtultum hominum genus, fucatos ſimulatoſque amictus pro ſynceris, et veris oſtendẽdo miſeris, et egẽtibus, qui ad novas ſibi veſtes conficiendas pecuniarum non multum habent.

CVLCITRARIAE OFFICINAE.

HIS proximi ſint culcitrarii, qui culcitras lana multa, floccis, tomento, alia ve materia infarciunt, ut pluma quondam, Melitenſi roſa in ferciebãtur: quibus lecti ſternũtur. Culcitrae molliſsimae ſunt, mollibus infertae rebus, atque ſi bonae, ſi ſomno capiendo appoſitae fuerint, ex omni parte aequabiles: quas ancillae in lectis ſternendis non convertunt ſolum quotidie in diverſam partem, ſed agitãt manib᷑, atque quatiũt, et adaequant ex omni parte plumas, lanamque attollendo leviter, ut eas molliores relinquere poſſint. Binis culcitris ſternũtur, aut ternis lecti delicatorum hominum, atque indulgentium corpori, in quibus ſimulatque cubarunt molliſsime ſtratis, a laboribus requieſcũt in-

ter duas sindones Orlandicas interjecti,tecti lodicibus pretiosissimis,atque hyeme calefacientibus corpus, et depellentibus omne frigus,totas noctes dormiunt,omnib⁹ curis vacui in matutinum usque tempus,ad multam prope stertendo lucem,cum magis tempus est fortasse prandendi, quam foras exeundi.

FVLLONES.

AB interpolatoribus,et culcitrariis non absunt multū infimae artis,atque contemtissimae fortunae fullones:quos fullonicam exercentes, linteas, laneasque vestes lavare videas,et eluere maculas insitas, et penitus inhaerentes lixivio,creta,sapone,cum prius clara abluerint aqua,ut lotorium majorem vim habeat,et acriorem in vestibus ex cinere,paleisque confectum. Sequitur illud officium abstergendi lintea ante jam abluta, cinericioque perfusa lixivio,ut alba prorsus relinquantur,et abstersa,et maculis elutis omnib⁹ purgata,et ad usus corporis jam apposita:postquam ad Solem exsiccata fuerint,aut de funiculis suspensa suis,vel in arbutis,ramisque arborum explicata,quam lōga, lataque fuerint. Quamobrem homines hujusmodi hortos solent conducere,in quibus stagna sint, et rivi decurrentes aquis necessariis ad operas lavandi,abstergendique praestādas:et ut easdem vestes eisdem in hortis opportune satis, et commode siccatas complicent,atque componant.

CARMINATORES.

ACcedant carminatores foedi sordidatique,qui lanae acervos inquinatae sordidataeq; pectine interjectos gemino in alios cumulant,et adaugēt: lanā enim unguibus sive hamis ferreis carminatā,pexam valde,extenuatam, perlucidamque,et ab omnib⁹ inhaerētibus purgatā sordib⁹carmi-

minatione multa relinquunt,sensim attenuando,quoad aptã, et appositam vident ad eam rem,ad quam praestituta est, atque natura sua praefinita. Confident isti operas praestantes carminationis foedo deformique vestitu,sed foediore deformioreque vultu,unum sinistra pectinem,atque alterũm dextra tenentes,et sordidatã lanam interjiciẽtes inter utrunque pectinẽ,purã, et absterſam relinquunt brachiis pectines trahẽdo versandoque.

INFECTORES.

NOn omittẽdi sunt infectores,quos vulgo tinctores vocam⁹,qui lanas in dolia immergẽdo suis imbuũt colorib⁹,donec autẽ ebiberint saniẽ omnẽ, nõ extrahunt vestes. In cocco,cõchylio tingũt,et nigras,et pallidas, et rubras inficiũt:quas decoras admodũ,et nitidas reddunt, nihil ut reliquum sit,nisi ut vestitũ de pulcro, tanque decoro panno cõficiãt. Est sane tingẽdi officina valde necessaria propter colorum varietates,quae vestibus tribuuntur ad usus, et commoditates plurimas.Ita tinctores in suã officina tinctoria flores,pharmaca, colores omnes cõparare studẽt ad colorandos pannos,atque mergere lanas in doliũ,demersas pistillo magis deprimere nõ desistũt, extractas, suisque jã infectas coloribus siccãdas appẽdere.

VMBELLARII, ET PILEONES.

VMbellarii,Pileonesque numerantur a nobis,qui pileos, galeros,et petasos galeris latiores cõtra aestus maximos et Solis ardores conficiunt pro magnitudine, aut exiguitate capitis,et illos alis in circuitu ornãt cũ eminẽte cupa, quam circũdant funiculis intortis,spiris interdũ venustissimis,aut taeniis sericis, et claviculorũ distinctis aureorũ opere mirabili. Sed jam eo mollities hominũ defluxit, ut galeros, quos vertex vix capere possit,deprimant,et sublatis muliebribus, qui demissi magis antea gerebantur. Hos normis inclusos

suis,cōtusos maceratosque,coloribꝰ vivis infectos,umbellarii cōficiūt ad caput habiles,et appositos. Sic pileones pileos faciunt quadratos ex omni parte,multo magis demissos,quā mos erat paucos annos ante genere clericorū,geminis quodcūque modestorū.

CORIARII.

ACcedāt coriarii,qui coria macerāt, cōcinnātque si pelles crassiores,duriores ve fuerint. His proximi sint alutarii,qui ad calceos,ad ocreas,ad thoraces,ad alios usus communes,et usitatos tenuiores mollioresq; pelles cōcinnāt:donec eam formā,atque colorē acceperint,quē imbibere debent infectae pelles; accurateq; cōcinnatae. Quae cū tenuiter cōfectae fuerint,et suo colore praeditae,alutarius eas vēdet pretio justo volētibus emere,aut traditas ad concinnandū,quod pacti fuerāt,accepto pretio reddet.

PHRYGIONES.

NOn omittantur Phrygiones,qui quāquā majora faciūt opera,pretiosioraque; cū in auro versentur: quia tamē acu pingūt,aut quia vestes auro intexūt operas praestādo humiles,atque quaestuosas,nō altius multo, quā praepositi nostris efferātur exercitationibus. Quibꝰ adjungo polymitarios, qui coloris varii filis opꝰ variāt,et exornāt: vestes enim multis diversis intertextas liciis,sive filis varietate mirabili distinguūnt,quae polimitae dicuntur. Opus istud variū, et arte versicolore textū prima reperit, et in publicū protulit Alexandria.

PANIFEX.

VEeniamus jam ad Panificem,qui panem facit. Ille quam multa necesse habet praestare, quae antecedere debent, et ad panem conficiendum intervenire. Cum triticum de horreo suo,in quo conditum est, effertur, non cribratur, et de

de pertuso cribro granis cadentibus acera in acervum separatim projiciuntur ad gallinarum, pullorumque pastus: non purgatum repurgatumque molitur? Non farina facta decutitur in pollinario, cum semel cerniculo crassiore setaceo, deinde tenuiore, denique tenuissimo transmittatur, ne quid furfurum relinquatur in farina, quod pani, et albenti nive candidiori formando contrarium est; et obstat maxime? Sequitur illud ad massam, quam vocant, conflandam ex farina per setaceum cerniculum transmissa, ut attrectatu multo, quassuque maceretur, et subigatur, donec coalescat in massam, unde fiunt panes parvuli, mediocres, et maximi polita forma atque figura, rotundati omnes plerunque, nisi quadras voluerint ancillae fingere: quae simplices sint, et quotidianae vel variae, et multipliciter pictae, quae Regum mensa dignissimae, aut convivarum, vel lautissimorum hominum deliciis appositae. Non hic enumerabo quadratos, rotũdos panes, laqueatos, et aliis spiris, aut inflexionum diversitate confectos. Tot sunt panis faciendi formae figuraeque praestantes, quot mulierum, aut panificorum artes invenerunt, et manus formandi artifices egregiae perfecerunt. Comportantur decoquendi, qui in furnum palla in hunc modum immittuntur, ut primo adversi, deinde statuantur aversi, tandem cocti extrahantur ad quotidianam escam. Mulieres simulatque de palla sustulerunt, manibus quatere solent ad explorãdum, panis coctus sit, an non, ne mollissimus massae, ex qua formatur, similis dicatur esse, et non bene tostus inhaereat in stomacho, et gignat morbum aliquem, ad quem depellendum decumbat homo multos dies in lecto. Ita tostus panis esse debet, ut non sit adustus, cortex autem tener, et ad vescendum satis affectus cum medulla inhaerente cortici, de quo quaecunque resecentur crusta, mollia ac tenera laudentur, tanquam de bono, recentioreque pane profecta. Nihil enim magis commune est quam panis, qui cum eduliis, et pulmentis omnibus adhibetur. Quod nullum obsonium fa-

ciat insipidum. Mitto genus multiplex panis, quod illo non utamur, cibarium, et secundarium missum non faciens, quem vulgarem, et sordidum adhibent heri famulis, et mancipiis alendis factum: quippequi fieri solet ex farina, ex qua pollinis pars ante sit excussa. Hoc multo inferior est furfuraceus, qui communis est, et proprius canum. Hinc panis, quo vescimur, genus quodcunque colligemus.

FABRI GLADIORVM.

FAbri gladiorum ad gladios conficiendos nos ad se vocãt, qui unam ferri librã inter calybis duas calefactas interjicere solent, ad vim calybis corroborandam, continendamque, ne gladius parum virium, ac firmamenti habens, debilis et infirmus infringatur. Quamobrem ferrum cor gladii appellamus, quod ab illo vim accipiens gladius illius robore videatur animam habere, idest vim ad sui muneris functionem. Commistum igitur, conflatumque utrunque metallum in fornacem calefit usque eo, quoad necessitas postulat ad suam temperationem justam atque legitimam. Postquam fabri calybem arena perfuderunt inter calefaciendum ad materiam hanc continendã, stringendamque, ne calybs ipse decidens paulatim, atque prolabens imminuatur, statim vi malleorum contundere incipiunt, et formare gladium, et canalem paulatim excavant, et limant arte politissima, litteris incisis ad internoscendũ artificem, gladium rectum atque directum, cote, quantum opus est, acuunt. Nihil his cõfectis reliquum est, nisi ut deferatur ad spatharios magis laevigandus, et poliẽdus omnino.

GLADIVS.

GLadium spatharii suo manubrio ornant, et condunt in vaginam, ut de balteo pendentem, et accinctum lateri sinistro, cum opus fuerit, homines educant ad se defenden-

dos

dos: neque enim licet gladio conficere quenquam, cum homines mucrones gladiorũ a suis jugulis rejicere potuerint. Nam si gladio stricto insequi nefas est hominem fugiẽtem, quanto magis illum in pectus infigere: cum homines queant alia suam vitam ratione defendere. Non hic falcatos intelligo gladios, qui unam tantum aciem habeant, sed ancipites, qui cuduntur ex utraque parte secantes; quos cum acutos, et fulgẽtes, et vagina vacuos viderint adversarii, illorũ oculorũ acies suo splẽdore perstringatur.

ORNATVS GLADII.

SIc experiri solent, et explorare gladiorum aciem homines, ne cum distrinxerint, obtusam malo suo sentiant. Nã quid mea in sericam vaginam condant, et eleganti manubrio auro, argẽto ve caelato, multo opere, et artificio distinctõ nitentem, de balteis pictis, et elaboratis pendentem gerant, nisi subtili fuerit, et acuta acie praeditus ad secandum: ut quando opus sit, cladem afferat, et quam dextra exequi conabatur, caesim, aut punctim in hostem invadendo; cujus imbutus sanguine in vaginam recondatur.

PVGIONES.

GLadiorum non dissimiles sunt pugiones, atque sicae, quae, quia minores sunt, quod illarum ictus non saepe vitare possumus, cum ex insidiis adoriantur nõ raro inimici, et tũc cum minus opinatur, aut animadvertit aliquis, irruant, et antequam praevideat ictum, vuln⁹ mortiferum acceperit: non minus periculosae videntur, neque metuendae minus, quoniã fallaces tantopere, et insidiosae magis apparent. Intuere igitur hominem hujusce saeculi cũ gladio accinctum ab uno latere, et ab altero gerentem sicam

hanc,et gladium in promtu pendente de balteo, ut vix manum in capulum injiciat homo, cum stringat, et opponat oculis adversarii fulgentem atque nitentem, et nisi se tenuerit, negotium transigendum putet. Cum gladios duo distringunt, id temporis ictus utriusque, et illorum crepitus timorem intuitui. Quemadmodum ictus uterque praevidet, vitat, atque declinat, infert, accipit; denique sanguine manantem hujus, et alterius non minus stillantem cruore gladium aspicies.

CARPENTARII.

A Spathariis ad carpentarios transeamus, qui carpẽtis, aut curribus faciendis dant operam. In curribus autem haec consideranda sunt, jugum, quo boves junguntur, constringunturque ad currum sustentandum: quod quoniam sustinendum est, temo medius interjectus inter boves a tabulato in medium usque jugum protẽdatur hujusce jugi sustinendi causa: inde tabulatum planum, atque aequabile, in finem usque currus tabulis stratum est, in quod imponũtur omnia pondera, merces, res omnes, quae importandae sunt, aut exportãdae: quae ne in itinere crebro motu jactatae foras pellantur, et delabantur in terram, bacillis acuminatis, et defixis a lateribus praeclusum est. Tabulatum axis sustinet transversus, et intrusus in utriusque rotae modiolum, in cujus tubo idem axis versatur; quae rotae ne decidant, embolium tãquam obex praefigitur, qui multum firmitatis habet, et arctius constringitur annulo, qui inter modiolum interpositus est, et inter embolium, tum etiã, ne modiolus atteratur. Et quoniam rotae cõcavae sunt interiores, radiis in circuitu decorantur plurimis a superiore, et inferiore parte infertis. Rotae item quoniã incurvae sunt, inflexaeque, apsis totam rotam ambiens canto munitur, atque clavis praegrãdibus praefixa firmiter constanterque continetur. Atque utriusque conversione rotae currus procedit; aut si festinato

nato opus est,cursu rapido et incitato fertur auriga in equo insidente cũ loro in manu,quo ipse agitat,et incitat equos ad currum ad voluntatem suam celerius incitandum. Equi balteis plurimis,antilenis, et postilenis ornati praeeunt currum ducentes,nitidi,ac bene pexi,ferocitate exsultãtes plurima,illorum corpori semper auriga imminẽte cum flagello;cujus habenas solito stridore concutiendo, cum necessarium est,eos Euro velociores advolare cogit. Longo autem intervallo stridor exaudiri rotarum, voces aurigae, et crepitus plagarum immanes,

ARATRVM.

IAm de aratro breviter dicendum est, quod illud ad carpentarios spectat:quo terram proscindunt,atque vertũt bubulci. Nam cum boni agricolae non arare solum, sed novare,et iterare agros debeant, quo meliores foetus,et grandiores possint edere; quibuscũq; in jugis arẽt, aut in singulis,aut in biñis,vomere aratri terram ita bubulci perstringunt,ut sulcum altius imprimẽdo, liras ducant,burã,quae vomerem excipit,manu tenentes. In dentale autem vomer inducitur arandi causa;atque rastro glebae confringuntur. Atque ita idem bubulci ab opere non discedunt,vomerem imprimunt,tollunt a terra,cum opus est, circunducunt, et ad ferendum aptos et affectos agros reddunt post aquas exeuntis Septembris exsistentes: et ut omnia jugera sationum suarum ferunt,atque postulant.

FIGVLI.

SPectemus figulos. Atque figlinarum opera apud veteres in magno pretio fuerunt:cum major pars hominũ fictilib' uteretur vasis,quae ex limo,et argilla fiunt. Atque illa in figlinis tornentur. et exsiccata postea in fornacem deco-

quãtur,quoad formam a figulis acceptam nitidioré, ac plane politam,perfectamque flammae reddiderint. Hi tegulas faciunt,quibus domos tegimus,et ab imbribus,et aquis cujuscunque temporis defendimus. Formant idem tubos etiã teretes,et concavos,ad aquam ducendam per longa spatia, vel breviora in urbes,aut in locum alium. Item ipsi fingunt dolia fictilia lõgiora,et ampliora; quae principia habẽt angustiora,tument media,et ab hac parte in fundũ usque magis ac magis contrahuntur. Adde urceos,amphoras, atque alia vasa diversi generis, multiplici forma, atque figura ficta,et ad mensam,et ad culinam,et ad vinum, et ad aquam, et ad usus communes,atque necessarios.

TABERNA VINARIA.

Venditores vini, qui tabernas habent vinarias, et palam vendunt vina sua, cum ex vino quaestus faciant maximos,domibus suis apothecas, seu cellas vinarias habent:in quibus vinum reconditum servatur, et veterrimũ in multos annos. In apotheca sunt dolia,seriae, cupae vino completae vario,albo,nigro,permixtoque;de quibus vinũ haustum in amphoras, et in cados defundimus, quae infra terram defossam immitti solent adhuc ad vina servanda.

DOLIA.

Sed doliorum, et cuparum forma dissimilis est omnino: nam ut praedixi in figlinarum materia,dolia ore angustiore sunt,cum in medio latissima sint et amplissima, forma valde repanda, a qua angustantur, et in fundum usque coarctantur. Haec suis operculis obducta cõtinent,et conservant vinum in multam temporis diuturnitatem.

CVPAE.

CVPAE.

CVpae, cum ex ligneis tabulis fiant longae, et in medio repādae turgeſcāt, anguſtiores primae ſunt, et ultimae; quae multiplici arcu viminco tanquā ligulis cingūtur, ut tabulae coagmētatae quā maxime aſtringātur: quae relaxatae facillime diſſolverētur, et totū vinū effluerct, atq; effunderetur. Singulae a frōte habēt epiſtomia, quae verſando dolia patefaciemus ad vinū depromēdū, et in cados, lagenaſq; fundēdū. Apothecae lōgo doliorū ordine circūdatae ſunt, vel multitudine cuparū, in quas aliae cupae inter duas interjectae interponūtur quā apte, recteque collocatae. Saepe, cū apothecae nō altae ſint, in tectū uſque tollūtur. Atque cellae vinariae omnis generis vino abūdant, quarum cupae illae plenae, aut ſemihauſtae, aliquot inchoatae ſunt, atque vini nominibus locorū proſcriptae multae novi, veteris, et veterrimi, unde cōportata ſunt vina, ut pretia ſumma, mediocria, magna conſtituantur ad venditionem faciendam.

LANIFICIVM.

NOn omittamus lanificium, neque textrinam. In lanificio verſantur mulieres diligentes, et induſtriae, ne ancillae luxu, et otio diffluere videantur: et diurnas, et nocturnas operas praeſtant ſtudioſe nendo, neque cubitū eunt, donec penſa praefinita ſolverint. Itaque videre eſt illas cū colo, quae pēſa cōtinet, e quib9 fuſo fila accurate deducunt attenuando filum, poliendoque deductione ſubtili; donec accuratione ſumma politum, ac tenue relinquant, laeve ſimul, et planū, ut nulli noduli, nullae aſperitates, nullae offenſiunculae relinquātur. Quod ſi filū rumpatur inter nēdū cōjungunt ſtatim filū ipſum ad lanam revocātes, et ſenſim ipſis, ſi opus eſt, labiis leviter producendo. Nonnunquā in extrema fuſi parte ſpōdylum pertuſum, et rotundum, (quē

etiam verticillum recte dicimus)ut melius, et facilius nere possint, apponunt, fusum pollice,et indice versando, nentes fila deducűt,et ad lini molliendam asperitatē,manus salivā aspergunt, aut digitos ori leviter admovent. Nent etiā ad tramam lanificium foeminae machinulam quandā versantes,quam rhombum dicimus,atque illa versatili utentes fila in glomera convolvunt,quae revoluta reponunt in calathos, seu quasillos, unde ad telam instituendam sumantur.

TEXTRINA.

GLomera perferam⁹ in textrinam,quam libet statuere ante oculos,ut quanto artificio telam instituant, persequantur,et absolvant textores,inspiciam⁹.Ex omni autem opere textili sericum dumtaxat percurremus. Atque primum exstructam,et armatam ad texendū machinationem,quae sublata est quattuor scapis ligneis dolatis, qui a suis basibus, quos etiam celontes dicimus, tolluntur, ejusdem crassitudinis in terram defossam,quantum necesse habet machinatio,defixis,et super scapos a lateribus duo tibicines,et totidem a frōte,et a tergo,qui veluti catenae clavis confixae,et in scapos subjectos adactae devinciunt, et sustinent machinationem omnē,ab eisdem partibus in parietem usque perducti fulciendae,sustinendaeque telae fortius,et cōstantius.Alii tibicines quattuor opponūtur,quattuor item licia pēdent,quibus textores implicant stamina, et totidem liciatoria,quibus licia clariora reddūtur, et pellucida.Ita tela constructa,armataque sedentes textores op⁹ instituunt,et cum jam intenderunt in jugum,percurrūt telam manibus radium emittētes, et stamini subtegmen fistula contētum inserunt pedibus alternis insilia percutiendo, tollendo,deprimendoque vicissim : quibus diligenter,liberaliterque motis telae vicissim contrahuntur, et aperiūtur. Argutari illi pedib⁹,caedere suo tēpore spatha subtegmē,et illius

lius ictibus cōprimere,coercereque,quoad cōpositū, et coagmentatum relinquatur; item interrupta fila cōtexere copulatione,coitioneque mirabili,nullū ut interrupti fili signum appareat,suis intervallis cogere conversione verticulorum, et in harpedonē rotam glomeratoriam rotādo cōglomerare,denique sic procedere texendo, donec telā absolverint, et sublatā de loco suo,totam explicatam,et ulnis dimensam complicent,et tenuem,ac bene textam dominis pretio persoluto reddant.

AEDES MONETAE.

Obeamus jam alias officinas, et primum nummarias. Domus monetae Hispalēsis ex lateribus,et ex lapidibus tota aedificata est. In qua duo sunt impluvia,atque utrunque nummulariis officinis circūdatum. In horum primo a lateribus sunt officinae mercatorum,qui in his argētum, et aurum purgatum , et comparatum omnino , ut postea ad regiam officinam fundendum , conflandumque deferatur, diligentissime praeparare,et afficere debent. Illud autē cōflatur,et commiscetur inspectāte aestimatore, seu probatore,qui suis certis ponderibus examinat,et aestimat pretium justum ac debitum,quod legibus in utroque metallo constituitur. Quod si argentum justam habet aestimationē, cōtinuo illud sibi probatum, et aestimatum expedit ad nummos conficiendos in laminas tenues redactū. Quod si plus, aut minus pretio constituto habuerit,argentum iterū conflandum funditur,donec habeat justam et legitimam aestimationem: quā ubi habuerit,a mercatoribus affertur in bilancis aulam appēdendum in statera, appēsa de manu praefecti bilancis auri pondera,quae imposita fuerant in bilancem,quaestor regius accipit: a qua aula praefecti nummorū faciendorum deportant in suas officinas ad rudē nummo-

rum fabricam, sine nota, sine signo deformandam, ut probe sint, et justo pondere, ac pretio nummi argentei, vel aurei: cuj⁹ autem pretii nummos volunt usum habere, et tales, ac tãtos jactari in vulgus, hoc, vel aliquo, alio ve valere numero, simplices, duplos, quadruplos, octuplos nũmos argẽteos, aut quattuor et viginti nummis argenteis, hoc pretio plus, aut minus valentes coronas ex auro cõficiũt. Hi nummi aurei, vel argentei, vi malleorum rotundati, et forficibus circũcisi, quo meliore modo, et ratione fieri possint, ubi appensi iterum, et ut probi, atque legitimi, põdere ipso, ac forma aestimantur, cautionibus, quibus provisum est rei nummariae, traduntur, ut omni rubigine abstersa, et candidi, et nitidi reddantur. Vbi cãdorem suum acceperunt, reliquum est, ut manus accedat obsignatorum: cuduntur, et ad extremum insignibus et stemmatibus Regis Catholici obsignãtur ad nummos internoscendos cum nummorũ pretio notis insigniter inciso. Atque haec, quae descripta breviter sunt a nobis, consideremus, si intueri volumus aurum, et argentum rude, quemadmodum signatũ, atque excussum sit, quanta diligentia, et arte elaboratum, pretiis suis, et aestimationib⁹ legitimis jactetur in vulgus. Ingredere modo in domum nummulariam, atque primum obi officinas purgandi materiam faecibus suis implicitam, atque infectam, quoad probum et purum relinquatur argentum, aptum et idoneum nummis faciundis, deinde adi officinas conflãdi metalla hujusmodi: palatium est ibi lõgissimum, in quo ab uno pariete in alterum videbis accensa prunaria, quae accendũtur et in flammãtur crebro flatu, ac vehementi follium, qui vi brachiorum coagitati ignes illos efficiunt, et magis ac magis inflãmant: per cõcavas autẽ fistulas argẽtũ infusum, atq; liquefactũ se se profũdere atque prolabi cernes, donec calore, et ardore ignis cõcretũ cogitur, et ad laminarũ formã redigitur. Ab hac aula datur ingressus in cubiculum, in quo studiũ, et provida solersq; diligẽtia probatorũ cerni potest

test artē suā adhibentiū, ut de legibus, et de praescriptionib⁹ regiis bonitas, et existimatio auri, et argenti certo pretio, et ponderibus suis examinetur: quod si non legitimum evasit, qui cōcursus? et quod reditus dātur necessarii ad argenti, aurique perfectā et absolutā aestimationē probādā? Sed excedas ex his officinis, et abeas in impluviū, quod circūdatū est officinis, in quib⁹ nummi rudes cōficiuntur. Quae illorū operae, dum argētū interpositū inter forfices, quae materiā omnē apprehensam, et astrictam acerrime continent, percutitur? qui ictus ab una, et ab altera parte infliguntur, ut fiant nummi, cujus pretii et aestimationis animus, et voluntas dominorum fuerit? Ab hoc loco facti efferuntur, et rotundati, et si quid productius, et cum forma nummorum minus conveniens processit, ab illo, qui nummos poliendos exspectat, in orbē scindūtur aptissime: atque illae reliquiae argenti circunsectae, et forficibus detractae de nummis argenteis non dissipantur, neque profundūtur, sed egregia fide collectae, ne minima fiat de auro, neque de argēto decessio, quibus reddendae sunt, restituuntur. Quoniam autem opus illud plerunque fieri solet matutino, et vespertino tēpore, et quoniam illa aula cudendorum nummorum spectat ad impluvium istud, ictibus malleorū horribili fragore cōcrepantium aures ingredientium, et spectatorum mirum in modum personant. Quod si ab hoc impluvio ingrediaris in aulam, in qua nummi cuduntur, et obsignantur, quoniam amplius sexaginta obsignatores a dextra, et a sinistra, in argento, et in auro signando operas praestant assiduas, quae species? qui aspectus ante oculos versatur obsignatorum considentium, qui in duos ordines distribuuti, in una parte triginta, et in altera totidem, et sibi ipsis adversi in incudem nummos imponunt, et collocant quam aptissime, ut argentum cunci formam atque figuram suscipiat ictibus malleorum imprimendam? ipse

ſimulatque malleolus in cuneis inſedit, ipſa forma infixa relinquitur, et in nummis argenteis impreſſa uno, et altero ad ſummum ictu inflicto ſolertia, et agilitate mirabili: ut vix obſignator nummum unum ſignis ſuis notatum de manu deponat, cum alterum percutiendum, atque ſignandum imponat, et impreſſa utrinque effigie inſignitum eundem, et alios, et alios nummos, omnes, quotquot ante oculos habet, et ſibi deferuntur ſignandi, ſuis inſignibus notatos expedit, atque cumulat, et adauget acervum numero multo nummorum argenteorum confectum: qui, quoniam ex argento facti ſunt, ſplẽdore ſuo longiſsimo intervallo proſpecti collucent. Sume unum, et alterum in manum, quam rotundus? qua eſt ſpecie, et forma admirabili? ex utraque parte notae et inſignia, quibus clariſsime formatus eſt, impreſſa cernũtur cum numero notis inciſo, pretii, et aeſtimationis, quam habet. Nihil ille habet aſperitatis, totus nitidus et illuſtris apparet, diſsimilis prorſus eorum, qui adulterini ſunt: qui, cum ſint fallaces, cum ſimulati, nihil habẽt praeter inanem, et fucatum nitorem.

OFFICINA AVRARIA.

VIde officinam aurariam, et in illa aurificem: quae tantum patet in latitudinem, quantum veſtibula communia ſpatii habere ſolent. In ipſo ſtatim veſtibulo lectus eſt, neque nimis longus, neque brevis admodum, ſupra quem inſtrumenta ſunt artis ſuae plurima; infra concavus eſt lectus ad cõtinenda, quae ad artem exercendam paſsim aurifici opus ſunt inſtrumenta: unde, paululum ſi demittat manum, ea depromet facile. Atque idem ſtateram cum bilance hac in menſa collocatam proponit ad appendendum aurũ, quaeque incluſerat in loculum ligneũ apertu, clauſuque facillimum, ut inde totũ, et de eodem, quantum neceſſe habet ad

ad aliquid expromẽdum afferre valeat. Pro foribus abacus solet esse multo auro, et argento caelato: qui in claro lumine positus omnia vasa, quae arte multiplici, et opere vario, et admirabili facta, ordine suo collocata mirifice splendent atque nitẽt, visenda proponit ante oculos mortalium. Paulo autem post aditum lacus est, in quem metallum candens demergitur, a tergo folliculi ad ignem excitandum, et ante fornacem incus parvula, forcipes proximae fornaci ad aurum capiendum, tenendumque. Videbis ipsum aurificem varias praestantem operas, ut aurum igne prospiciat, et exploret, molliat, atque mitiget, et extractum, impositum in incudem ictibus torqueat, inflectat, dirigat, in orbem circumferat; ut ad opus, quod habet in manibus, necessarium est affici, atque conformari aurum. Sed cum primum purgasset, et habile reddidisset et idoneum ad vasa, ad muraenulas aureas, ad calicẽ, ad alia opera magnifica, praeclaraque conficienda, non inchoavit solum, et egregie prosequutus est opus, sed picturis aliquando illuminavit, caelavit opere elegantissimo, emblematibus inclusis, incisisque plurimis, adeo nitidis cunctis et illustribus, ut egregia manus artificis quantum perficere, perpolireque potuerit semper ad elegantiora contendens, absolutum perfectumque opus cõfecerit. Atque id ille praestat tãta accuratione, tantaque mũditia, ut cum scobrina laevigaret, nihil de minimis pulvisculis amitti pateretur, dum a se limantur subtilius, atque politius, quae habebat in manibus opera magnificẽtissima. Atque aurifex non in auro solum versatur sed in argento, quod deaurari solet; in quo auro inducendo nõ minus ars apparet artificis: quod sic inauratum reddere solet, ut non deauratum, sed aureum totũ opus videatur. Ita modo auro fundẽdo, solvendoque totus intẽtus est, modo feriẽdo, acuendoque, modo affigendis claviculis, includendisque emblematibus, vel conformandis, connectẽdisque singulis partibus, denique limando, poliendoque opere, donec

Ddd ab-

absolvatur perficiaturque: quo nihil in suo genere fieri possit limati', a nobis fortasse nullum videri, neque contéplari magis visendum, magisque spectandum opus aurificis manu cóféctum. Proponite vobis ante oculos muraenulas aureas, quae collú hominis circundét ex multis orbiculis constantes, quorum alii cum aliis connexi et implicati sunt, et admirabili serie pendent inferiores a superioribus, donec orbem efficiunt orbiculorum numero conflatum plurimorum: quae de collo ad pectus delapsae multos efficiút orbes, alios aliis superiores, et ultimum reliquis amplioré, qui humano pectori, muliebri praesertim decus addunt, et ornamétum singulare. Videte torques aureos crassiores muraenulis aureis, et auri saepe pondere graviores, multis, et variis incrustationibus distinctos, aut opere factos vermiculato, inflexos atque retortos, aut latiores et ampliores ad majestatem, ambitu suo circuitioneque eleganti decorátes colla virorum, atque mulierú. Cernite inaures, et cylindros aureos motu capitis levissimo huc, et illuc jactatos, et granulis aureis, vel argenteis, quibus decorantur venustissime, ab utraque pendentes aure. Dejicite oculos in armillas ornatú brachiorum, gemmatam utranque magno pódere, illustri specie praeditam aspicietis. In manus incurretis illico annulos ornatu pretiosissimos, et rotundos, et aureos, cum pala turgenti, latioreque, intus cócava, ad gemmas, et smaragdos includendas. Addite bracteolas, omnia vasa profana, sacraque, illigata, inclusaque emblemata in aureis poculis, uno verbo ex auro confecta, perfectaque aurificis manu opera praestantissima: quibus inspiciendis, contemplandisque stupens haeret, et saepe sui ipsius insciens homo. Haec omnia aurifex exponere potest in abacis pro'atis in publicum auri, et argenti, variis, et elegantissimis vasis admirandum in modum ornatis: qui cum gradus habeát aliquos, atque omnes auro sint, et argento decorati, nihil non operum aurificis pretiosissimorum aspicimus.

FOR-

FORNAX VITREA.

QVemadmodum aurificis splẽdida nimis et illustria opera,et ars e vitro vasa faciẽdi movet admirationem intuentibus locum,materiam,et vasorũ formam variam,atque multiplicem,quae facillime in conspectu adeuntium fornacem vitream effinguntur formanturque. Est fornax cõcamerata,et ab infimo solo excitata,duplici ex parte concava,infima ab illa parte, qua materia ad alẽdum,fovendumque ignem immittitur sine intermissione,sublimis ab altera, quae formandis vasis fingendisque proposita est. Ignis semper ardere cernitur, et ad flammam alendam stipulae cannabi,vel olearum faeces subjiciuntur ab operariis, vel mãcipiis,quae praestant hujusmodi operas totos dies,noctesque. Fornax patet quattuor, aut quinque partibus,per quas ferrum inferẽdum est in fornacem,et extrahendum,et referendum ad capiendam materiã,quae intus continetur in suis pilulis inflammata: quã pro rata proportione vasorum,quae effingenda sunt, figuli capiunt ad voluntatem suam ferro vasorũ effingẽdorũ. Quae simulatque capitur,in marmore, quod pro faucibus fere fornacis est,leviter traduci solet,deinde in lapidem propter teneritudinem mollitudinéque materiae,quod factu facillimum est,imposita materia vas uno,et altero inflatu effingitur in orbem conversum incitata conversione brachiorum: quod post formã acceptam a reliqua materia vitrea praeciditur, et absolvuntur ora, aut angustiora, vel ampliora circino, quem operarii propter se positum habent,sensim,et cautione summa circinum circunferendo, et ora ipsa ad speciem, et figurã,quã volunt effingere,dilatando,adaequãdo, componendo,et expoliendo: donec absolutũ,et confectũ ad ignẽ admovetur calefaciẽdum,calefactum alius,qui ab altera

parte fornacis est, ad vasorum temperationem justam ac legitimam adhibendam jussus in fuscinam sumere, vasculum in cuspidem ferri intromissum temperandum immittit in fornacem. Ita fornax flammis semper ardentibus accensa est, quae neque extinguitur unquam subjectis semper stipulis, et materia per mancipium sine intermissione subministrata, quae ignem conceptum alere, et sustinere potest. Atque circundata est faucibus plurimis, quarum illae ad temperamentum vasculorum, aliae ad vasa effingēda spectant. Ad fauces has fiunt armillae, annuli, pro faucibus alus vasa, phialae, cyathi diversa figura, atque forma fingūtur: ex quibus vasis in fornace vitrea formatis, qui soleant abaci componi satis insigniter, et adornari, quae sequitur descriptio, breviter subjiciet.

ABACVS VITREVS.

Ecce abacum vitreis vasis, et politissimis ornatū. Quae multitudo, et varietas vasorum splendens pellucensque vitreorum? quae diversitas, venustasque colorū? quot Venetiis facta? quot ex Italia delata? Omnia sunt opere mirabili, quae Corinthi venustiora, neque politiora quondam fingi potuissent. Adeo magnifica sunt, atque praeclara, adeo nitida splendidaque. Multa sunt auro caelata, magnificis operibus facta. Intuere vasa sigillatim, vascula, phialas, pateras, cyathos ordine suo dispositos, et collocatos. Omnia vasa magis nitent, quam si ex auro, si ex argento facta fuissent, et opere aureo caelata. Vas illud, quam lōgum, et amplum? patera quam ampla, atque rotūda? quam phialae ab orificio angustatae? illae paulatim cernūtur eminere amplitudine, et tumore mirabili. Quam aliae phialae globosae, rotūdataeque penitus? quam illa vasa pulcrā quavis ex parte collocata stabunt? quam carchesia forma procera sunt, et circa me-

mediam cōpressa partem, ansis a summo ad infimum usque productis? Quemadmodum a medio tument plurima, contrahuntur vero a summo, et in hunc modum extrema terminantur? quam illa collo distincta tereti prominēt, et caeteris altiora sunt? alia laxa sunt omnino, vel gracilia. Quot, et quam lata, ac patētia? quot auro caelata plurimo? quot diversis distincta coloribus, maculis aspersa, lineis notata directis, decorata rosis pulcerrimis, et pellucida nitidaque tam mirandum in modum, ut in illis tanquam in speculis clarissimis vultus et ora cernerentur, quaeque opposita fuerant, et adversae res, earum in ipsis vasis, atque adeo intra vitrū nitētes, expressae, formataeque figurae viderētur? Praeter vasorum elegantem, politamque varietatem, lacertorum formas, figuras leonum, speciem dissimilem, gratamque oculis adumbrationem animalium, atque fontium, ex vitro nitidissimo abacus iste elegantissimus praebebit adusus, et opportunitates plurimas.

TABERNAE LIBRARIAE.

INgressuri breviter in litterarum studia tabernas adeamus librarias, unde, quos voluerim⁹ libros ad legendum, et ad navandam litteris operam, deligemus. In illis civitatibus, in quibus domicilia multa litterarum, vel celebres academiae sint, tabernae librariae sūt, ornatae et instructae multitudine, et diversitate omnis generis librorum diversarū artium, atque disciplinarū, ne mirificis Italiae bibliothecis egeamus. Ita abundant librorum omnium. Itaque illae sunt armariis undique circundatae, in quibus libri Latini, Graeci, Dialecticae, Philosophiae, Medicinae, Iuris peritiae, et Sacrae Theologiae ex ordine collocati sunt. Alii sunt aliis impositi, recti etiam dispositi, ad alios adhaerentes, et adjuncti, omnes tamen grandioribus litteris; et crassis

sis characteribus inscripti, ut internosci possint, volumina etiam multa librorum unius auctoris, ut ordine suo praeponi, consequique debent a primo in extremum usque his in locis aptissime constituta, ne confundi possint, et incerta reddātur: quod plerunque solet accidere, cum libri permixti sunt, atque confusi, neque in ordinem redacti ad suscipiendos de suis locis, et ad inspiciendam officinam, in quā typis mandati sunt. Semper autē boni, diligētisque bibliopolae tabernae librariae refertae sūt omnis generis librorū, et illae copiosae, planeque locupletes abundant Latinis, Graecis, Hispanis, et ad artes omnes, disciplinasque spectātibus: vix enim libri editi sunt, et foras dantur, cum comparandos curant, et ad se, priusquam venire coepti sint, cōportandos. Atque ita speciem tabernae librariae mirificam habēt, cum ita singuli libri apte, mirificeque dispositi sint, ut alii aliis objecti et adversi se ipsos quasi respiciant. Semper autem aliqui administri sunt, et coadjutores, cum bibliopola abest, in tabernis librariis collocati, qui certi de pretiis librorum, et a dominis edocti libros vendant: qui confusos libros componendo, dissipatos dispersosque cogendo, aut complicando librorum philuras impressorum, aut inserendo ligulas in membranas, conformando, poliendoque omnia, occupantur, et in custodia positi custodiunt diligenter tabernas librarias.

GLVTINATORES.

POstquam libri a bibliopolis emuntur, si soluti sunt, eos conglutinandos, et coagmentandos tradimus glutinatoribus, quorum illi cōplicatas philuras a principio librorum, ut folia, quae antecedunt, cum sequentibus congruunt, et corrCspondent, sigillatim conjungunt, et consuunt in corrigiis coriaceis, quae intervallis aliquot plerū-

que

que ternae subjiciuntur ad sustinenda folia, ne dissipentur: quae postea dissoluta adhuc, divulsaque intervallis corrigiorum conglutinantur, et stabili firmitate conjunguntur, ne divelli possint, et ad margines resecandos, ut in extremitate, aequabilitate recta terminentur, scalpellum adhibetur: quod a principio profectum, in exitum usque deducitur, et reducitur, donec tractu leni, et aequabili, perpoliti margines relinquantur: et ne quid offensionis, ne quid asperitatis habeant perpetua tamen, et constanti aequabilitate ducantur. Cum vero in praelum includuntur, arcte, vehementerque comprimuntur, ne crassitudine multa relinquantur foedi deformesque libri, donec folia constricta, et adducta in angustum, brevius multo volumen, quam evaderet alia ratione, conficiant: atque ita politi, et elegantes efferantur. Illud vero restat, ut libri cooperiantur, qui vel membrana polita admodum teguntur, aut tabulis corio venustissime concinnato; si priori modo, membrana lineis aliquando aureis, et ligulis sericis, et saepe versicoloribus ornatur: si altero tamé, uncinulis condecorantur argenteis, et ad minimum aereis, quos foemellis adversis, et in altera tabella affixis inserere mos est ad aperiendos, et claudendos libros. Ipse vero umbilicus, quo libris ultima manus imponitur, quantá habeat nó solum speciem, et venustatem, sed etiam opportunitatem ad majorem temporis diuturnitatem, neminem latere arbitror: nam conglutinatio haec recens, quae aegre, ut inveterata facile, divellitur, propter venustaté, et usum appetitur. Atque in hunc modum compages librorum omnium evadunt venustissimae, ut nihil aptius, nihil manibus glutinatorum tam compositum, tamque compactum, et coagmentatum fieri potuisse videatur praesenti compactione librorum. Sed quia quaeret aliquis de forma librorú excussa, nunc de typographia.

TYPOGRAPHIA.

Typographia postquã constructa est, suis claustris specie, et ordine mirabili, cum liber aliquis excudẽdus est, quia sigillatim paginae, et folia cópleri debent, unus est typographorum, qui habet partes componendi, is ad rationẽ paginae, quam typis mandare debet, typum conformat electione, et constructione litterarum, quae cũ lineis effingendis ordine suo, et forma convenire debent: ubi apte et conveniẽter paginae compositae sunt, et claustris constrictae, oblinũtur fuliginis atramẽto, illisque madida charta imponitur clathrato, vel laqueato tympano conclusa, et pulvino imposito, praelo subjiciuntur: et tandem imprimũtur paginae litterarum, tãta elegantia, celeritate simul, atque copia, ut multae paginae, et folia compleantur litteris quam venustissimis, lineis paribus, suis commatis, incisis, et punctis notatae, atque distinctae. Nec litterae minimũ a recta aequabilitate discrepant principiorum, neque productiore exitu, vel unius litterulae, aut commatis. Ita reliquae lineae primis semper principiis progressus, et exitus nulla discrepantia consentiunt.

LVDVS ELEMENTARIVS.

SVperiore typographiae invento provisum est pueris, et doctis hominib': indices enim typis excussos ad formã litterarum internoscendam pueri in ludum alphabetarium legendi, scribendique causa comportãt; ut scholastici, litteratique suarum artium, doctrinarumque libros sibi compararũt. Quare puerorum prima cunabula, scholasticorũ progresiones, doctorumque cathedras, academias, et honores consequutos aliquot exercitationibus percurramus. Atque imprimis de ludo alphabetario agamus. Ludus igitur elemen-

mentarius, in quem pueri deducuntur ad ludi magistrum, primis litteris imbuẽdi, ut legere discant, et scribere, aditus esse solet, atque vestibulum suarum aedium: quod multis sedibus ordine suo collocatis occupatũ est, quas cõplẽt pueri legendo, scribendoque intenti. Sed sedilia hujusmodi parum a terra, duos vix dixerim palmos excitata sunt, ut pro parva puerorũ statura cõmode sessiones praebeant ad scribendum, et ad legendum. Ludi magister ante se statutã mẽsam habet latam magis, quam longam, et in illa atramentarium cum pennis, et gladiolis ad scindendas, aptandasque pẽnas. Habet etiã ille ferulã buxeã cũ loris coriaceis, aut cũ funiculis ex membrana intortis, quam de mensa tollens caedit pueros, ut meriti fuerunt, aut ferulis, aut flagellis. Ab albenti caelo ludus apertus est, et pueri docentur prima elementa legendi, aut formas scribendi, characteresque elegãter. Quacunque diei hora locum illũ transieris videbis pueros scribendo, legendoque occupatos: qui studiose discunt, diligenter docentur. Qui discunt scribere a caeteris separati sunt, et quidem magno silentio intuentes in exẽplar magistri suas effingunt litteras. Dum magister singulos percurrit pueros scribẽdi modum tradens, et singulorum exẽpla castigans ad suarum exemplar litterarum expressum, et ab aliis legẽdi rationem exigit, ipseque tradit accurate, coadjutor reliquos pueros in legendo exercet nullum non lustrans, et obiens sedile, ut a legẽdo vacet nemo. Atque omnes, ut constet de praestitis partibus, et de praesentis officii functione, quam intentis vocibus, ut illorum vocib⁹ vicinia tota personet, non ludi magistri domestici solum parietes, suas partes praestare consueverunt. Inter legendũ incedens coadjutor inter illa sedilia, vocibus suis hortatur pueros ad legendum, et ad pensum alacritate summa persolvẽdum, segnes increpat, alacres laudat, funiculis nonnunquã capita, vel pedes caedit puerorũ, solvere saepe jubet aliquẽ ligulas astrictorias, et ab altero puero tergo sustentatũ fla-

Eee gel-

gella duodecim perferre cogês:in illius pilos,in alterius aures involare saepe necessitas illum cogit. Atque haec praestantur mane,et vespere,quoad tempus est dimittendi pueros in suas domos: qui nunquam ab schola discedunt vespere,nisi rudimẽtis nostrae fidei,quibus ab eodem ludimagistro imbuuntur,quam intenta voce decantatis: qua in re duos praeeuntes pueros reliqui concinendo consequuntur.

RATIO LEGENDI, SCRIBENDIQVE.

MVlta numerari possunt pueris discenda necessario ad probe legendum, scribẽdumque. Deducti in scholas, et traditi ludimagistro imprimis discũt legere. Et primum munus est ludimagistri tabellam indicem litterarũ in manus puero tradere,et radium, aut stylum ferreum, quo singula indicet elementa,jubere puerum praesentem nominare litteras. Itaque jubet puerum attentissime percipere nomina litterarum,et spectare formas singularum, et gestũ in pronũciatione cujuscũque sigillatim:et ut puer eodẽ modo prorsus reddat,cũ magister exegerit. Et initio ope r..et puerum reddere sigillatim,et in singulis internoscendis,quoad probe noverit, aliquot dies exerceri: postea docere debet puerum magister conjunctionem, constructionemque singularum;ut possit unam cum alia, et plures sillabas conjũgendo cõnectere dictiones integras,atque devincire: quoad peritus sit legendi, et cõnectendi dictiones litteris quib[us] cunque,difficillimisque prolatu cõstantes: neque recte solum efferre sciat,distincteque, sed celeriter, atque optime: quippe qui paginas,et folia librorũ omnium, quos sumit in manus,et sibi legẽdi dantur,nõ haerendo, neque revocãdo se ipsum,facilis et expeditus,nullo jã stylo, neque indice litterarũ,clare,distincte,facile, velociterque persequatur. Cũ jam in legẽdo progressiones maximas habuerũt pueri, formãdis litteris dant operã,atque in his effingẽdis recte exercen-

cētur a magiſtris,ſed in hūc modū:ut quoniā viginti quinque ſūt formae litterarū,ex quib⁹,quae ſcribēda ſūt, cōflari debēt:exprimitur ſpeciatim a magiſtris forma litterarū,ad quarū exēplar pueri ſuas effingāt,quas formare,variare, diſtinguere jubētur. Ita poſtea pueri effingunt binarū formā litterarū,deinde proceſſu tēporis multarū, ut pueri profecerint,quā ſequātur in ſcribēdo. Scindit ludimagiſter puero pēnā,et ad fingendarū formā litterarū aptā et appoſitā ſatis,et puerū ſimiliter aptare docet calamū, ne magiſtro abſente quicunque calamus venerit in man⁹,eo bono,aut malo utatur. Primū igitur Magiſter pennae detrahit plumas,et detruncat aliquid de cauda,tū eradit, ſi minimū quid etiam pēnae ſcabrae fuerit:nā ita fiunt nitidae, laevigatae fere, ad uſum magis habiles:et molliores fient ſaliva, et nitidiores cōfricādo ad averſam tunicā,vel feminicrurali:deinde reſcindit utrūque caput,ut mediae furcae ſpeciē praebeat (atque tunc penna bifurcata dicitur) poſtea ſuperiorē partē leviter incidit gladio ſenſim ducto,et poſt inciſurā, quae vulgo crena appellatur,aequat utrunque cruſculū,aut pedúculos: ita tamē ut altius ſit dextrū,cui penna ſcribēdo nititur: atque diſcrimē vix percipi debet. Ita autē penna aptāda eſt, ne reſpergat chartā atramēto extra litteras,neque magis tenuis,neque craſſa erit,quā forma litterarū ferat. Docebit etiā magiſter puerū tenere pennā tribus digitis,ſi vult chartae pennā firmius imprimere,ſi vero celerius, duob⁹ digitis, pollice,et indice:nā medius remoratur, et retardat curſum, ne immoderate procedat. Puer habebit atramentū tēperatū,infundetque in atramentariū ſine goſſipio,unde haurire poſſit liquidius,et commodius:nam in goſſipio, vel in filo bombycini,aut lini,cum penna intingitur,adhaeret ſemper crenae fibra aliqua,vel flocculus,in quo detrahēdo ſcribens faciet moram, aut non detrahens lituras verius effinget, quam litteras. Idem puer inducet pennas in thecam pennariam, in qua habebit incluſos gladiolos, et forfi-

Eee 2 fices,

ces, et stylum ferreum ad munerum suorum functionem. Neque idem puer obliviscatur chartam emporeticam ad atramentum absorbendum, quod ita consuescet habere temperatum, ut defluat ad scribendum, ne crassum haereat in summa crena: et ita necessarium sit, illum instillare sensim guttulas aliquot aquae ad atramenti temperationem. His rebus comparatis finget ludi magister (ut praediximus) formam, quam puer sequatur in scribendo. Erit autem forma figurae litterarum cōsentanea, quae expressae publice sunt a bonis ludi magistris, ad quarū exemplar pueri suas effingent. Videmus autem in scholis bonorum ludi magistrorū pro foribus tabulas, aut membranas formulis variis, accurate, polite, et eleganter expressis plenas atque refertas, palā positas in claro lumine, ut a praetereuntibus animadverti, viderique possit, quanta in formis propositis venustas insit, et elegantia, quanta similitudo, et cognatio cum his, quae typis excussae sunt. Formabit igitur ludi magister similitudinem, et speciem litterarum, quas vulgo rotundas appellamus, quam puer perspectam, quantum in se fuerit, enitetur atque contendet imitari, doctus jam sumere pennam in manus, et ductas atque directas lineas, plumbo notatas ante, signatasque sequi, ne altius efferat, ne inferius demittat pennā, aequabilia spatia relinquat, et intervalla linearum, ne denique lituris paginam deformet. Cum vero pueri rotūdis litteris formandis aliquot menses posuerint, ad scholasticam, (sic vulgo homines appellant) denique ad solutam, et celerius incitatam conferēdi sunt: ita quidem, ut pueri sibi persuadeant in omni genere litterarum, si formam sibi datam, et ad sequendum constitutam sequantur, se non aberraturos esse. Cum puer corrigendam, et emendandam paginam detulerit ad magistrum, en inquit magister, quod habes o puer illustre satis exemplar, quod imitari debuisti: videam?, qui nam illud tibi proposueris in paginis ad imitandum: ut forma nostra fuerit tibi exemplar bene scribēdi. Itaque vi-

de

de inquit quantum hae litterae a nostris differãt, quàm istae abhorrent a formulis meis: vide etiam litterarum dissimiles, omninoque discrepantes tuos ab exemplari nostro characteres, intervalla linearum quam dispaira, quam inaequalia: quasi lineas non designaverimus, quibus tuã ducere manum ac dirigere conareris. Exemplar meum hanc tibi formam litterarũ proponebat? cur non illud intuebaris? Prorsus ad exemplar propositum deficit litterarum similitudo: cujus similitudo perspecta in formarũ specie? nulla nõ modo in tuis formis inest venustas, sed neque adumbratio; cõtra vero summa foeditas atque deformitas. Confer has litteras, istas etiam, et reliquas similes istarum, et quam dignus fueris suppliciis omnib⁹, intelliges, qui nec visus prima modo jecisse fundamenta litterarum. Abi, litteras elegãtius effinge, imitare exemplar nostrum in posterum, ut exemplar meum, et tuum exemplum, unum et idem omnino videatur. Abi, ne afferas excusationem, quam non iterum accipiã aperti calami, atque discissi, atramenti non temperati. Cum iterum saepe, et saepius castigatum suum puer exemplũ veniat, nunquam non magis sciens excedit, et usu, et exercitatione formãdi bonos characteres: neque litterae jam inter se discrepant. Ex praeceptis igitur, et institutione non solũ ludi magistri, sed ad illius similitudinẽ fingit ac format litteras. Iubet igitur puerum tabulas formulis plenas palã proponere ludi magister, ut omnes probe noverint discipulum satis magnam habere scientiam ad ludum Hispali aperiendum, si quando necessarium sit magistrum agere scribendi, et multo melius, quam alios, qui se ludi magistros publice profitentur.

PAPYRUS SEU CHARTA.

Quoniam litterae papyro exarantur pauca de chartis hujusmodi a nobis agẽda sunt. Charta, memo-

ria nostra, majorumque nostrorum e lineis, cannabinisque pannis veteribus, et attritis conficitur: qui secti in frustula aqua dispersa per dies aliquot macerantur, et in pila aquaria pilis ferratis minutim contusi addita calce in alteram transferuntur: deinde extracti in aquariam tiniam cũ conjiciãtur formis aquam pannis vicissim ingestis praelo calcãtur, aedificioque ad id patente prius exsiccati, postea glutino facto ex pellium quisquiliis, sive ramẽtis, quae coriarii, et mẽbranarii reponunt ad hunc usum fervefactis intenti, rursus siccati, et vitro laevigati, aptissimi redduntur ad tolerandos calamos, et atramentum non transmittendum. Fiunt autem plura chartarum genera, quae tenuiora sunt, et candore notabili, neque atramento profluunt, et amplitudine, longitudineque praestant. Omnium infima habetur emporetica, quae cũ inutilis scribendo sit, involucra mercatorib⁹ praebet, et pharmacopolis, et omnibus aromatopolis ad aromata sua cucullis usitatis involvenda. Membrana crassior est, et ad Ecclesiae libros apposita: quae prioribus litteris abrasis rescribitur. Vtriusque generis plurae sunt, et ex illis quattuor et viginti (quas manus appellamus) fasciculi conficiũtur. Pugillares papyro adjungamus tabellas, hasque ceratas, in quibus graphio, id est stylo ferreo veteres, et nos scribimus memoriae res aliquas commendandi causa contra infirmitatem, debilitatemque memoriae factas, oblivio sis maxime utiles, et appositas, quas parvas pugnus capere potest.

HOROLOGIVM.

PVeros scribendi, legẽdique scientissimos ad academias litteris operam navaturos deducere poteram⁹, sed cum tempus exspectari soleat praelegendi, et horas numeremus observando tempus, et occasionem adeundi, conveniendique magistros, videamus, quemadmodum ingressi

paren

parentes deductum pueros ad praeceptores operiri magistros solent in horam usque praelectionibus praestitutam, per quod omne tempus dum in indicem horologii designantem horas, partesque singulas omnibus fere momentis intuentur, avent machinationem horologii videre. Illud armatum instructumque cernamus. Hujus omnis machinatio horologii ferrei rerum, quae sequuntur, numero, et ratione continetur, cymbalo, et malleo ad danda signa horarum, acu, clavi, et connexione rotarum, ponderum inaequalium contentione, denique indice foris designante horas, in quas spatia dierum legitima distribuuntur. Est autem omnis machinatio horologii singulari modo, et ordine cógruenti ad distributionem horarum ita artificiose constituta, ut habeat tres rotarum ordines, singulos ternis rotulis constantes; quae omnes connexae, implicataeque sunt inter se, et prima, et ultima mediam, media utranque singulis ordinibus connectit, et implicat. Primi autem orbis motus conversione constanti torquetur, et vertitur, et in horam usque, et in singulas usque partes completas jam, et absolutas horarum: infima autem rota primi ordinis quattuor habet globulos ferreos ex utraque parte prolatos, singulos intervallo unius partis, (quam quadrantem dicimus) a ceteris distantes, et ex altera parte spatio suo tempus unius horae terminantes. Clavis vero, quae stylus ferreus est, longitudine sua utrunque cornu horologii transversa contingit, in quo duplex ferreum instrumentum est, unum imminens rotulae globorum, alterum rotulae singularum partium horae, et ubi rotula cursum cum sua conversione confecit, quo incidit, et incurrit in ferrum primi motus, et ferrum impulsu globuli sublevatur, eo sublato necesse est, et alterum, quod in eadem clavi est ferrum impendens rotulis singularum partium sublevari, et strepitu commoveri secundos orbes, et dari signum unius, aut alterius partis,

in signo autem horarum, ubi motu suo globul' pervenit ad ferrum, dato signo quartae partis, signum datur horae horrendo strepitu et fragore totius machinationis, atque id temporis tota civitate cymbalo personante: quod dat signum horarum eodem puncto temporis mallei legitimis ictibus horae praestitutae percussum. Cymbalum enim suspensum est supra totam horologii machinationē, et eidem malleus ab una parte imminens inhaeret, et a globulis incurrentibus, qui sunt in ultima rotula, tollitur sursum versus, et postea deprimitur, et infligens ictus legitimos dat signum horae, quae futura est. Ad signa autem singularum partium altera campana est cum suo malleo, qui impulsus a globulis unius rotulae, quae est in orbibus, quadrantum totidem infligit ictus, quot partes imminentis horae futurae sunt. Ad hujus machinatinois cōstitutionem acus est in summo horologio, quae motu constanti semper convertitur; quā cōmoveri semper necesse est ad conversionem totius machinationis temperamēto rectae moderationis, ut tempora distributionis sunt, adhibito, ne aut concitata nimis, aut valde tarda feratur. Est enim acus temperamētum et quasi gubernaculum horologii, cujus motu machinatio consistit, aut recta moderatione convertitur: quae ne a recta ratione deficiat, ponderum etiam inaequaliū pro rata portione cōtentio nō parum efficit. Atque ita totum horologium cōstituitur. Quod postquam hac ratione constitutum est, facillimum est gubernatu; et quoties ab instituta ratione discrepare videbitur, non magni laboris est ad numerum, et aequabilitatem reducere. Ita tempus dierum, ac noctium in quattuor et viginti horas distribuutum est. Atque homines ad rationem horarum suas res, et negotia agunt, et ad praelegendum praeceptores, ad aliquid agendum homines horarum tempus exspectare consueverunt. Omnes autem horae suo numero definitae sunt. Numerus minor in illis majorem antecedit, ita prima hora secundam, secunda tertiam

prae-

praecedit, et omnes horae paribus temporis intervallis definiuntur. Cum autem in urbe plurima horologia sint, modicis intervallis, et nonnunquam eodem puncto temporis audiuntur: semper enim ad rationem melius constituti horologii caetera gubernantur: ne unum horologium magnā partem temporis praeeat, aut sequatur alterum, et homines exspectatione horarum uniꝰ, aut alterius horologii urgeantur: mirum enim in modum irascimur moderatoribus horologiorum, ubi insequens hora antecedente longior est, aut brevior multo.

PAVIMENTA SVBDIALIA.

A Turri, in qua armatum fuerat superius horologium, descendimus in subdialem ambulationem, in qua solarium est, et in illo horae ad Solem aspiciuntur: quod solarium non hemicycleum, aut rotundum, sed quadratū erat ex lapide candido. Horarum autem numerum lineae debita pro proportione distinguunt, quibus longus ex ferro stylus, vel ex ligno bacillus Soli oppositus supereminet: cujus umbra in lineas incidens horas indicat. Quae observandarum horarum ratio Romae fuisse dicitur temporibus primi belli Punici Catina capta in Sicilia, ex qua hujusmodi solariū primum allatum fuisse nonnulli arbitrantur: cum prius ortus, et occasus ratio haberetur, et paulo post meridiei.

CLEPSYDRAE, VEL VITREA Horologia.

VNus admiratus diversitatem horologiorum comites rogavit, an alio horologio metirentur, et observarent horarum spatia scholastici: cui scholasticus, qui aderat, respondit, nonnullos condiscipulos vitrea horologia secum afferre in gymnasia, quibus nullam partem temporis

non certi fuissent de temporis decursu, et ad explorandam aliorũ constitutionem horologiorũ. Horae enim notantur ut quondam clepsydris, modo duobus vitreis vasculis, quae, a summo ampla in medio attenuantur, contrahunturque ad similitudinem duorũ turbinũ, ex quibus pulviculus de superiore parte delabitur in inferiorem, et ex imminutione, et numero arenarũ, quae decidunt, legitimum tẽpus cujusque horae metimur, et internoscimus partem horae, quae praeterierit, et quantũ tẽporis relinquatur ad horam expleudã. Atque haec vascula, quoniã cũ vitrea sint, facillima fracta sunt, in capsulas tenuissimas ex ligno politissimo includũtur, duab⁹, aut una parte relicta, quae claudi, et aperiri possit ex animi sentẽtia: et aditu semper patefacto statuuntur suis in locis ad despiciẽdã arenam, quae defluit. Quae capsula eo artificio facta est, ut qua parte patet, et ad vasculũ inferendũ datur introitus, vitreum vasculũ inferatur, et sine ulla vitri offensione extrahatur. Restabat ut agerem⁹ de horologiis, quae ex aere facta, parvula secũ deportare solẽt homines, et in cubiculis appẽdunt, ut somnos interrumpant, et aliquot horis noctis praeteritis crepitu suo excitent dormiẽtes: sed quoniã ad ferreorũ similitudinem facta sunt, missa faciem⁹, et in academiis jam, et officinis litterariis calamus excurret, libereque vagabitur. Atque eo qui sequitur, libro, imprimis de musaeis Societatis Iesu, deinde de Cõplutensi academia, denique de Salmãticensi, quae describenda sunt, nihil in litterarũ studiis, quod auditu, et perspectu dignũ fuerit, praetereuntes, ea lectorũ animis subjiciemus. Ad hunc enim se cõferent illi locũ, qui in reliquarũ academiarũ rebus versari voluerint.

LIBER

TOPOGRAPHIAE

LIBER SEPTIMVS.

(?)

SCHOLAE HISPALENSES Societatis IESV.

QVEMADMODVM superioris exitu libri fidem astrinxi meã, operaepretium me facturum esse arbitror, si, antequã de academiis describam ea, quae describẽda hisce exercitationib⁹ cõstitui, rationem studiorum Hispalensium Societatis Iesu, et modum docendi, quem praeceptores nostri tenent, demonstraverim: quippe quae res ad agendum Latine opportuna, et quae passim scholasticis nostris suis facultatibus operam navantibus debet occurrere. Quod si nulli nõ hominũ generi satisfacere studuimus, nostris certe scholasticis in nostra disciplina versantib⁹, quantũ in nobis est, et opem, et auxiliũ ferre debem⁹. Idque cum utile sit universis

ſcholaſticorum claſsibus,tum nos Deo,cujus res praecipue reſpicere Chriſti Ieſu alumnos aequum eſt, ſi ſuorum adjuvaremus ſcholas,gratiſsimum facturos eſſe ſperamus.

PERISTYLIVM.

PEriſtylium igitur cum quadratum ſit ex omni parte, quattuor longiſsimis,et latiſsimis porticibus ornatú inferioribus,quae columnis altiſsimis ſuſtêtantur,totidem habet ſuperiores porticus clathris ferreis praecluſas, et ad diuturnitatem,et ad venuſtatem factas : ſupra quas mediocribus,ſed firmiſsimis columnis ſuſfultas tolluntur, et eminent inferiori periſtylio ſubdiales deambulationes, quas circuire deambulando poſſumus columellis exornatas pulcerrimis,et praecluſas clathris identidem opere ferreo fabricatis.Atque cum totius operis pavimenta lateribus Malacitanis ſtrata ſint, tum gymnaſia valvis amplìſsimis,et feneſtris ad dignitaté factis decorata.Tectorium inductum eſt tanta elegantia,et magnificentia, ut non ſolum albere videantur candore ſuo mirabili parietes,ſed ne decurſu temporis tollatur,et ut maneat quaſi perpetuum, egregia ſpecie,formaque collucens, incruſtatum aſpicitur:ut multa vetuſtate nunquam parietes nudentur,niteant tamen ſemper,et egregium quendam ſplendorem,atque majeſtaté retineant conditorum amplitudine digniſsimam. Atque periſtylii iſtius porticus decem gymnaſiis,et ampliſsimo theatro cohoneſtatae ſunt: ſingula nominibus inſcribuntur facultatum,atque diſciplinarum,quibus dicata ſunt.

STVDIA GRAMMATICAE, HVMAnitatis,Rhetoricae.

ATque aGrammatica incipiens video tria eſſe gymnaſia artis hujuſce, primum ad rudimenta pueris tradéda,

da,secundum,et tertium sintaxeos, et librorum,qui utriusque classis proprii sunt,explanationi cõstitutum,quartum humanioribus litteris totum est deditum,et poëtarũ, et historicorum interpretationi, ut poëseos,et historiae scientiã consequantur,qui in hac classe versentur:nec ex hoc gymnasio ad rhetores traducuntur nisi varia, ac multiplici poëtarum, et historicorum eruditione referti fuerint: ut facile mores gentium,ritus antiquorum,cunabula, progressus, et culmen imperii Romani,et aliorum, quae quondam in orbe terrarum floruerunt,acceperint. Exercentur in epistolis conscribendis scholastici,in Cicerone imitando, in auctorum intelligentia,in oratiunculis faciundis, et de suggestu pronunciandis. Quinta classis rhetorum est,quae in Ciceronis orationibus explicãdis,in arte tradenda Rhetoricae, in Graecis litteris discendis tota posita est,atque versatur. Ad hanc classem(ut universe dicam)omnia declamationum,et habendarum orationum genera,styli formandi modus, vera Ciceronis imitandi ratio,versuum faciẽdorum ex Virgilii,veterumque poëtarum praescriptionibus exercitatio pertinet:atque ut horum nihil agant scholastici nisi polite, ornateque:quod non admodum difficile factu est. Nam cũ in gymnasiis inferioribus Latine semper agant,et cõnentur pure semper,et emendate agere,in classe rhetorum expoliũtur,perficiunturque non insolentes observandi praeceptores suos de suggestu, et extra gymnasium cum illis nũquam nisi Latine loquentes:quod nullo unquam tempore conantur intermittere praeceptores,ut habeãt pueri, quod in sermone Latino exemplar imitentur. Ita tamen tempora partita sunt praelectionum, ut mane duas horas cum dimidio, vespere tãtum fere temporis ponant in gymnasio, interposito semper inter utranque horam dimidio,ut quae scholastici audiverint,quaeque exceperint a praeceptore, dictata repetant, memoriae mandent,et conferant inter se. Atque hoc intervallo temporis non foras egredi videas scholasti-

cos,non otiari,nō vagari solutos ac liberos litterariis cūris, sed mirifice rem colere litterariam. Primani, secundani, tertiani etiam sic fervent atque accenduntur studio, et alacritate concertandi,ut bini condiscipuli decertent interrogationibus,et responsionibus alternis sibi ipsis adversi semper,atque in eo instant, ut quamprimum, sine mora: qui vocis intentione,ardore vultus,brachiorum jactatione, et crebra supplosione pedum,ab illis recessu, et ad eosdem accessu mutuo,cum se ipsos conficere, et abligurire videātur, ingredientibus praeclarum spectaculum praebent. Inter quos primani verbis,et nominibus inflectendis difficilioribus,idque nunc recto,et continenti,nunc interrupto ordine,aut inverso,cum singulis, binisque epithetis: secundani genera,praeterita,supina rogant,et quam promtissime reddenda efflagitant,ut phrasim aliquam ex vernacula faciant Latinam. Tertiani rogant sintaxeos praecepta,verborū casus,jubent vocis etymologiam ostendi, convertere Latine sententiam aliquam, Grammaticae regulā exponere. Quartani quaerunt vocabulorum germanam vim,et quotuplicem,unam aliquam sententiam alicujus loci difficilem intellectu explanent. Ita rhetores inter se decertant,sed quamquam alacritate mirabili,tamen cum gravitate, et adhibita certa moderatione rogandi,quae Rhetorices personā tueatur,atque sustineat,non illis gesticulationibus, non supplosionibus puerorum, ut viros jam agere videantur, judicio, atque consilio praeditos. Mane aute scholastici, et vesperi semihora consumta suis in concertationibus, paulo ante signum,quod dari solet ingrediendi, se referunt in gymnasia suas singuli stationes occupaturi, ut cū venerit praeceptor in gymnasium, omnes considētes reperiat: qui de praescriptionib⁹ academiae praeceptoris ingressum antevertūt. Atque ea fere cōsuetudo cōmunis est omnis ordinis scholasticorum(omitto primanos)ut mane ingressi horam cum dimidiata ponant in gymnasio: qui primo dimidio praelectio-

ctionibus, et iis rebus, quas memoriae mandarunt, recitandis occupantur: deinde horam insumunt in auctore interpretando, et in repetēda praelectione: id temporis reddunt ea, quae praeceptor exegerit, et illi dictata exceperint. Quod dimidium inter utranque horam interjectum est, ea, quae exposita fuit, ratione consumitur. Secundae horae tempus themata sibi vendicant, quae pro captu puerorum, et pro clasis humilitate, vel dignitate, vel breviora, vel longiora dictantur: quae domi, vel in classe Latine convertant. Praeceptor privatim, taciteque corrigit, quae in Latinum translata deferunt discipuli, et statis temporibus publice de suggestu duo dictata castigat, et aliquando unum ex optimis pronuntiari jubet, alterum ex deterrimis; ut quid sequendum sit, quid fugiendum magnopere non ignorent, atque recognoscant. Dant etiam operam praeceptores, ut quantum in se ipsis fuerit, ad Ciceronis stylum, constructionemque pueros conforment; et ut verborum delectum habeant, ut propriis verbis, et usitatis, electis, et ornatis, atque excerptis ex ipso Cicerone utantur. Praeceptor castigat si quid vitiosum in verbis, si quid inquinatum; si durum, si insolens, si non aptum, tollit atque delet. Orthographia magnae curae est in thematum castigatione praeceptoribus, ut emendate, interpunctis, et eleganti charactere scholastici scribant, aut transferant de Cicerone, vel de auctore, quem audierint: et ut inter castigandum, lineas aliquot, aut pagellam, et omnia discipuli notent, et interpungant ad exemplaris similitudinem semicirculo, puncto gemino, vel uno, ut incisa verba, vel periodus insignita debet esse. In hunc modum praelectiones habentur vespertinae, traduntur praeceptiones, et omnium rerum ab scholasticis exigitur ratio, tanta cum utilitate, et progressionibus perspicuis, quantas testatur frequentatio, nostrorumque celebritas gymnasiorum.

INCITAMENTA LITTERARVM.

HAE progreſsiones augentur ordine mirifico, quo res litterariae conſtitutae ſunt, cum pueri non admittantur a parentibus deducti noſtras in ſcholas, niſi legendi prius, atque ſcribendi periculum fecerint, et recepti cum ſigno praefecti in claſſem, in quam ingreſſuri ſunt. Quod ſi in aliis officinis litterariis verſati fuerint, examinătur ab eodem praefecto, et pro cognitione Grammaticae in hác, aut in alteram claſſem recipiuntur. Omnes autem, qui ſunt in gymnaſio, decuriari debẽt, ut in decurias relati ſuas, quarũ unaquaeque ex denis conſtat, ſcire poſſint, quem locum teneăt in claſſe. Atque aliis aliae ſũt ſuperiores, ad quas ex inferioribus datur aſcenſus, quemadmodũ etiam de ſuperioribus deſcendunt ad inferiores, qui ſuum non tuentur gradum, aut negligentes fuerint, et tardi reb⁹ in litterariis. Singulis decuriis ſinguli praeſunt decuriones, quibus reliqui ſubiiciuntur; qui nunquam deliguntur niſi probi, niſi modeſti, diligentes, et incorrupti a muneribus, et gratia: a quibus penſum praeceptor memoriae, ſcriptionis, aliarumque exercitationũ exigit. Eſt autẽ munus decurionis memoriter ſcholaſticos decuriatos recitãtes audire ex ordine, et illorũ ſtatim notare nomina, qui optime, qui peſſime, qui nihil, qui nõ totũ recitaverint, quoties quis erraverit in recitãdo. Explorat idẽ decurio, quis affuerit ab ſchola, exigit ſuae decuriae cõpoſitiones, et defert ad praeceptorẽ omnia, ut caveat decuriae, et mittẽdos curet domos abſentium ſcholaſticos, qui a parentibus de condiſcipulorum abſentia percontẽtur, et reſponſa referant parentũ, ut de abſentia domi parẽtibus, et de cauſa praeceptori conſtet, ac diſcipulis: qui niſi ſcientes excuſationis, rati cauſam fuiſſe non frequentandi gymnaſii negligentiam eorundem, et nequitiam, ſuſciperent offen-

fensionem maximam exéplo pessimo, et perversitate simili. Est illud maximum adjumentum ad proficiendum, ut in gymnasio bini singulos dies concertent pueri per aliquem quadrantem, et alios alii provocent ad argumentandum, ad agendum de rebus gymnasii, quique superiores punctis fuerint, altiorem gymnasii locum consequantur, ac teneant quod ab aliis iterum incertamen venientes litterarum de suis locis deturbétur. Quid quod magistratus sunt unicuiq; classi, quos accipiunt scholastici de principatu inter se decertãtes: dividitur enim schola in duas veluti classes, quarũ unaquaeque suos habet magistratus, et illius alumni ad honores hujusmodi ascendunt quolibet mẽse themate proposito, quod intra tempus praestitutum scribi debet elaborate: omnium optime qui scripserit, magistratum summũ adipiscitur. Ex decertatoribus vero, ut quique proximi accesserint, et in scribendo themate excelluerint, ita honores capiunt, et magistratus reliquos. Quod si quis ex his aliqua de causa affuerit, vel abierit alio, nostras in scholas non reversurus amplius, ad ejusdem magistratum supplendum eodem modo versus, et orationes fiũt. Cum autem jam in suas decurias ascripti fuerint, ut acriores fiant, et solito solertiores, unicuique suus attribuitur adversarius, ac velut antagonista: quo cum statis quotidie temporibus depugnet, quo cum conferat res litterarias, repetat, argumẽtetur, quẽ praeeuntem consequendi, et quoad potuerit, antevertendi curam adhibeat, et si moretur adversarius, ac cunctetur, tardum, et languentem sua diligentia, et assiduitate corrigat. Mirũ autem est, quemadmodũ crescit, et augetur res litteraria unius, et alteri[9] partis certamine multiplici, initis per singulas hebdomadas, atque menses pugnis inter aemulos maximis, et acerrimis, facta praesertim potestate nonnunquam aut illis, qui de contraria parte praestantissimi sunt, aut illis, qui magistratus habent subveniendi cuique suae classis scholastico, aut jam prolapso, aut haerenti, laboranti que: priusquam

ab aemulò corrigatur. Aliquot dies anni disputationes habentur publicae, ad quas mittuntur de gymnasiis lectissimi quique scholastici ad decertandum cum honoratorũ auditorum invitatu, et vestitu parietum gymnasii pulcerrimo. Decursu totius anni praemiis excitantur ad operam alacrius studiis navandam. Atque haec communia sunt primanis, et secundanis, cum tertianis. Quartani non minores fructus ferunt, quia non minus laboriose desudant, et suae classis pensa persolvunt.

EXERCITATIONES RETHORICAE.

Quis rhetorum exercitationes numerare valeat? ut omittam ad instaurationem studiorũ factam, et habitam orationem, singulis hebdomadis praeter quotidiana themata, ad minimum bis calam' excurrit in exercitationibus, in orationibus, et ineuntis hebdomadae primo die, et ejusdem exeuntis ultimo. Nullus dies redit sanctorũ honori sacer, quem non debeant carminibus, et orationibus laetum rhetores agere. In exitu cujuscunque mensis unus de suggestu habet orationem de virtute, vel de vitio aliquo, et ad colendam virtutem, et ad vitium fugiendum honestatis pulcritudine, et sceleris deformitate perspecta. Ipsis Natalitiis Domini amplius octo dies habẽtur orationes. Bacchanalia bidui orationibus instaurantur. Ineunte quadragesima de morte, de judicio extremo, aut de poenis inferorum verba fiunt. Neque rhetores hebdomadam sacram silentio praetereunt propter cruciatus Christi Iesu, et tanti domini mortem acerbissimam, ad motus animorum faciendos idoneam. Idem feriis Divo Ioanni, corpori Christi Iesu sacratis nunquam vacant ab orationibus. Cum vero vacationes dantur, semper dimittuntur scholastici declamationibus, aut aliqua exercitatione litteraria. Atque haec omnia praestantur totius anni progressu praeter usitatas ad creandos

mag-

magistratus orationes, praeter quotidiana themata, praeter Ciceronis imitationes, et alias extraordinarias, et repetitas exercitationes: quas in adventu clarissimorum virorū suscipere necessitas cogit, et opinio de Societatis studiis habita. In hoc autem exercitationum suscipiendarum, et habendarum orationum genere non exiguam laudē habent rhetores Hispalenses, qui solent bis templi maximi suggestum uno quoque anno de sanctorum laudibus habitum orationes ascendere, edicto litterario publice proposito de mandato conventus Ecclesiastici provocati: atque id muneris sibi datum viderit, ut huic ipsi satisfaciant officio, neque vacuus, et inanis rhetorum flore relinquatur locus ille, et addicendum ornatissimus, et agendum amplissimus. Non hic commemorabo varios, et jucundos dialogos, usitata, venustaque colloquia: quod haec rhetoricis cum aliorum ordinum scholasticis cōmunia sint. Nō dicam id, quod propriū est rhetorum polite, et ornate loqui, quod quartani astringantur, et tertiani pure, et emendate loqui: neque liceat in scholis ullum Hispanae verbum efferre. Iam vero quas praelectiones rhetores dies aliquot per totū annum habere solent, quoniam illae quartanis non minus usitatae sunt, a nobis cursim dicantur: quibus multi non discipulos, sed praeceptores agere visi sunt in explicādis auctoribus. Illi dilucide, atque perspicue auctorē explanāt, eruunt artificiū oratoris ex locis insitis, atque remotis petitū, adjungunt distributionē rerū inventarū ex Rhetoricae praescriptionib⁹ apte, cōvenienterque collocatā, observant schemata verborū, et sententiarū: et quoniā in elocutionis parte versantur constructionem auctoris tam apte devinctam, suaviter, et numerose cadentem ostendunt, et quasi praeceptores essent, multos annos ante praelegendi munere defuncti, imitandi modum, rationemque tradunt et, conferunt ad laudem alicujus divi, ad praestantiam virtutis, ad materiam, quae passim offerri posset, et ipsi rhetori egregiam praebere

occasionem dicendi. Indicant in auctore rationes incundi, persequendi, et absolvendi periodos aliquas. Communia illa sunt observare formulas, et phrases magis singulares auctoris, atque primum insitam verbo significationem, deinde translatã docere, et in unaquaque usus varios, insignesque loquendi modos. Sed ut in hac materia multa praecidam, illud adjungam, quod magnam habet in praelectione laudẽ: quod in demonstranda historia, in veterum annalium eruditione indaganda, illustrandaque, diligentiam illorum, et studium multi laudaverunt. Cum afferat similia, vel poëtarum, vel oratorum loca ad id, de quo praelectionẽ habent, et ad scholasticorum utilitatẽ accommodatius, et ad ornatum, et splendorem explanationis speciosum magis, et illustre afferri posse nihil videatur: dicas te praelectiones in cõcertatione cathedrae, cũ hos scholasticos audieris, semper audivisse.

PROMOTIO SCHOLASTICORVM ad classes superiores.

AD illa, quae a nobis commemorata sunt, magnum adjumentum affert promotio scholasticorum praefinitis temporibus ad superiores classes: qui nũquam transeunt, nisi ante traductionem quidquid fuae scholae propriũ fuerit, et illis ad immigrandum necessarium audiverint, atque istud semel, et iterum. Quamquam enim diligentes, et in genio si non admodum repetitionis indigeant, tamen quia major pars est mediocri ingenio praeditorum, bis, aut tertio iteratione rerum ingenia reficiuntur, redintegranturque. Cum praesertim auditione secunda scholasticis non bene intellecta melius percipiantur, et quae probe accepta fuerint, memoriae firmius haereant, atque constantius.
Hoc autem a vobis intellectum vellem praeter quotidianã operam, et diligentiã, qua pueri apud praeceptores nostros exercentur singulas post praelectiones.

EXERCITATIONES VIRTVTIS.

Atque hactenus de subsidiis ad rem litterariã, nũc de majoribus, et firmioribus virtutis adjumẽtis. Cum igitur praeceptores Societatis Iesu persuadere sibi debeant de suae religionis instituto, tum maxime se facere officium suum, cum pietatem, et virtutem una cum litteris scholastici suxisse videantur: non min9 diligentiae ponunt, atque laboris, ut discipuli bonis moribus, quam litteris imbuantur: quos pie, sanctèque institutos vident rebus publicis, et Ecclesiae profuturos esse. Atque ea, quae sequuntur, colenda sunt adjumenta virtutis. Primum antequam illi praelectionib9 intersint, sacro praesentes sunt summa cum religione, uno semper de nostris praeceptoribus praesente, ne se quisquam commoveat, ut nihil indignũ loci religione faciant. Qui ab initio sacri in exitum usque in genua procumbentes intersunt: nisi cum sacrum Evangeliũ recitatur, quod de more Ecclesiae Catholicae stãtes audiũt, quod fere semper facit praefectus academiae semihora exiens in Ecclesiam ante statuta praelectionibus prima tempora: quod tempus est adeundi classes, et primam audiendi praelectionẽ. Ac ne quis exeat, aut absit a sacro, ne perstrepat aliquis, censores constituti sunt: quorũ officium est absentes a sacro, et parum quietos, aut otium aliorũ interturbantes notare. Nec enim in tanta multitudine fieri potest, ut non aliquis aliquando loquatur, aut non parum offendat proxime audientes. Quod ubi rescivit praeceptor, verbo, vel supplicio scholasticũ castigat pro magnitudine, vel levitate culpae. Cumprimum scholastici in scholas veniunt, et exeunt de gymnasiis, preces adhibitum in Ecclesiã rectà cõtẽdunt, ac se Deo immortali, Virginique Mariae commendatũ, et ad finẽ primae praelectionis litanias ejusdẽ Reginae caelorum celsissimae mane recitãt, vesperi Virgineos glo-

bulos,quos singuli secum deferunt, et non pauci de zona suspensos,et ignominiam ducunt maximam reperiri quenquam,qui circulum Virginis non habeat. Nam cum illi studium doceantur,et pietatem in Virginem Mariam, cum studiosi moneantur esse Angeli Custodis, et illius Sācti,cujus nomen in sacro sibi Fonte fuit inditum, cum denique crebros audiant sermones de cultu,et honore sanctorū dignitati tribuendo,cum singulos menses de praescriptionib⁹ academiae per confessionem suas expient conscientias, atque praeter menstruas confessiones, non pauci magis frequentent,et multi octavo quoque die Sacramentum istud, et sacram Eucharistiam:ad hos fructus percipiendos quāto usui sunt sermones praeceptorum suis in gymnasiis sabbathis ipsis per semihorā facti de rebus divinis,et in exitu cujuscunque mensis publice in impluvio scholarum conciones habitae ab uno de nostris patribus egregio concionatore? Atque curae maximae est praeceptorib⁹ nostris nō praetermittendi datam occasionem inter praelegendum alicujus virtutis laudandae,aut vitii vituperandi:cujus ab auctore mentio facta fuerit. Usitatum nimis est, et in ore passim nostrorum patrum,ut ipsi suos auditores adhortentur ad orandum Deum,ad frequentandas conciones, et sacramēta celebrioribus praesertim sanctorum feriis,ad obsequium,et observantiam parentum,ad pravas consuetudines, cōgressusque vitandos, ad abstinēdum denique ab omnibus flagitiis,et maxime ab obscoenis libidinum impuritatibus, et ut libellos de rebus divinis agentes versent,manibus terant, in sinuque gerant,obscoenitatum plenos respuāt, et ut incitamētum,materiamque libidinum aversentur, atque adeo ad omnem praecidendam materiam, occasionemque legendi tanquam execrabiles,et bonis moribus perniciosos,aut discerpant,aut comburant. Denique ad omne munus honestatis,et ad virtutis officium bonorum exemplo exsuscitātur, et inflammātur. Sunt enim tres,aut quattuor decuriae,quarum

rum patroni adoptati sunt duo, sacer Ioannes Baptista, et Evangelista, beatus Iosephus, sponsus Virginis integerrimae: in quas exercitationum virtutis suscipiendarum causa ex diversis gymnasiis probi, et virtutis amantes scholastici cooptantur: quibus antecellit dignitate sodalitium Annuntiatae Virginis multis donis ac muneribus Romanorum Pontificum affectum, et Iubileis diebus aliquot solennibus impetrandis cumulatum. Non obliviscamur immunitates, praerogativas singulares, praemia vigilantibus, ac sedulis scholasticis constituta ac data, temporibus suis, et oblatis occasionibus laudatos scholasticos, alios minis deterritos, et virgis caesos, cum opus est, negligentes, atque desides, seditiosos, ac turbulentos expulsos fuisse, ut flos maneat integer, et illibatus ad litterarum, et virtutis studium incumbens: qui nihil audent etiam aliis instigantibus sceleratis adolescentibus, quod multorum aures, et oculi speculentur illos, atque custodiant, qui venerint contra voluntatẽ praeceptorũ, contraque praescriptiones Societatis Iesu. Hi sunt delatores, et cẽlores, qui in aliorum mores inquirunt; si quid peccatum, si quid commissum sit, ubi animadverterunt, aut resciverunt, cõtinuo deferunt ad praeceptorem: per quos, et per alios aedium cõscios magistri parentes suos accersunt, aut illos, in quorum discipuli tutela sunt: ut docti de vitiis, deque pravitate filiorum, illi domi, praeceptores in scholis corrigẽdos, et ad meliorem frugem revocandos omni ratione curent. Ita plurimi tales evadunt, tamque praestãtes, et optimi, quales credibile est his moribus, ac disciplina institutos adolescentes evadere. Quorum si qui nostris ab scholis egressi a virtute deficiunt aliquando, peccant illi non tam libere, et audacter, atque cum scrupulo maximo, et acerrimo conscientiae morsu, et redeunt citius ad se institutionis, atque praeteritae disciplinae memores. Quot autem salutaribus monitis, et inito vivẽdi modo Deo Societas nostra lucrifaciat

presbiteri multi,atque religiosorū numerus infinitus,quorū plena est Ecclesia,pleni sacrarum familiarum coet⁹ testabūtur:ego ad artium liberalium,et ad sacrae Theologiae studia transeo,de Graecis illud admirabile non praeteriens, quod ut communem aeque faceret nostra Societas Graecam linguam,atque Latinam in Hispania,Graeca cum Latinis cōjunxit aliquot in locis,et arripiens morem Italorum,quibus plurimum debemus ad progressiones humanarum litterarum,et tantum quidem,quantum prae magnitudine suorū in humaniores litteras meritorū persolvere nos Hispanos non posse satis certo scio,a primis Grammaticae cunabulis Graecas,et Latinas docet litteras : quod aeque facile pueri discant utranque linguam , neque minus avide Graecis se dedant,quā Latinis. Vtriusque autē peritissimi,quātas praeberent Hispaniae utilitates , quantam compararent gloriā, testes sunt pauci,qui utriusque scientissimi per omniū ora volitant,et inter nostros doctores principes , et coryphaei nominantur. Quominus id Hispali nostri patres consequuti fuerint,atque una contenti praelectione Graeci sermonis, morem hunc in urbem Hispalim introducere non potuerint,barbaries quae adhuc insidet in multis hominib⁹, et inveteravit,causa fuit,et aversus aliquorum a bonis litteris animus.

STVDIA PHILOSOPHIAE, et sacrae Theologiae.

DE maximis ad Philosophiam,et ad sacram Theologiā incitamentis,quoniam multa dicenda fuissent,et si tēpus in his conterere voluissemus,multae paginae complendae, breviter perstringam studia Philosophiae numerans tria curricula,cum ineunte anno cursus unus iniri soleat:ut nunquam ab externis scholis veniētibus, si illi partem aliquam Dialecticae audierint,desit gymnasium , in quod ad Dialecticam,vel ad Philosophiam persequendam,absolvē-dum

damque possint ingredi. Atque ita quotannis necesse est unum liberalium artium, et Philosophiae cursum absolvi, et inchoari alterum, qui triennio conficitur. Studia etiam sacrae Theologiae vigent in hac academia plurimum, atque florēt propter externorum, et nostrorum fratrum numerum, et progressiones mirabiles, quas illi, cum plerunque ingenio bono, et acuto sint praediti, cum summa praestantia faciunt, et excellentia suae Religionis, auditione quattuor praelectionum: quarum duae ad Theologiam concertatoriam (vulgo scholasticam appellamus) tertia ad sacram scripturam, ultima ad casus, quos vocamus conscientiae, pertinet. Theologis autem professoribus id oneris imponitur, ut totam quadriennio percurrāt Theologiam. Singulis hebdomadis sabbatho, vespertino tempore habentur disputationes propugnatore uno telis argumentorū exposito, et aliis ad argumentandū designatis oppugnatoribus. Ordine suo argumēta ponūtur, quae oppugnatores persequūtur ad illud usque tēpus, cū praefectus studiorū supervacaneum putat longius pergere decertantē oppugnatorē: cujus argumentū ad pauca conferens, et in summam quasi redigens praeses, quid certi sit habendū, et minime dubitari, ostendit: ut quemadmodum difficultati factū satis fuerit argumenti, spectatores intelligant. Actus minus celebres duabus horis, et dimidiata mane, aut vesperi definiuntur. cum menstruae sunt disputationes, utrūque tēpus occupant. Sunt etiam tres actus generales, qui diversis anni tēporibus, ineunte, medio, et extremo curriculi totius tempore habentur invitatu omnis generis, et ordinis religiosorum, magistrorum, atque doctorū externorū coetu, praesentia sua actus cohonestāte celebritatem. Hi per totum diem concelebrantur. In quibus affert voluptatem maximam audire litteratos patres acriter, ac vehementer argumentantes, subtiliter, et ingeniose disputantes, et huc, et illuc trahentes veritatem suis argumentis accuratis, et exquisitis per omne tempus argumentandi rationibus. Haec sunt pro-

pria hujusce scholae, reliqua,quae afferri potuissent, cōmunia his gymnasis cum aliis academiis. In quibus tanta est frequentatio studiorum,et assiduitas, ut ab ineunte anno ad tépus usque vacationum praeceptores nunquam vacent, nec sufficiatur in eorum locum quisquam nisi praeceptore morbo aliquo laborante. Atque cōstáter hebdomadariae vacationes conservantur,ut ferientur omnes diem unum in hebdomada,qui dies Iovis est, et vulgo dies consuetus appellatur: atque cum non antecesserit,neque consequatur dies festus,cujus antecessione, vel consecutione consuetus dies tollitur de medio. Anniversariae vacationes pro dignitate artium,atque disciplinarum longiores,aut breviores dantur.

CONCERTATIONES PHILOSOphiae,et sacrae Theologiae.

PHilosophia ad quantā amplitudinē pervenerit, id ex cōcertationibus publicis facile intelligi potest:quae magnā habent dignitatem.Disputationes hae plenissimae cōcertationibus haberi solēt in gymnasio,vel in peristylio, si per tépus licet,quā amplissimo:quod cū peristromatibus Damascenis,vel telis filo aureo intertextis ornetur,tū locus ille,qui capit coetū doctorū,scabellis circūcludatur,suggestū autem pulcerrime vestirū sit,in quo residet praeses actus istius: humi statuta est sella suggesto adhaerens,in qua sedet propugnator, qui ante se mensam habet praepositam, venustissimo vestitu obductam,et ad statuendā phylurā amplissimā, et illā explicatā,atque cōpletam disputationibus, quas tueri debet, atque defendere. Magistri,doctores disposita occupant subsellia pro antiquitate,et dignitate sua. Viri nobiles,qui ad actum illū cohonestandū invitati sunt, separati a doctoribus, vel inter primos interjecti consident. Oppugnatores, et qui de singulis aedibus sacrarū familiarū cōvenerunt ad argumétandum, permisti caeteris scholasticis exspectant tépus sibi

da

datũ,et jure vetustatis adveniens,ad argumentũ ponendũ: et cum tempus est argumenti ponendi,acceptis disputationibus in sella posita in medio theatro confidentes e conspectu propugnatoris argumẽtari incipiunt. Ponit igitur propugnator unum, aut alterum argumentum contra ea, pro quibus propugnat alter: cum initium factum est respondendi,etsi propugnator acerrime argumẽto resistit,quae ad responsa data objiciuntur et opponuntur, ea quidem diluendo,et permanendo semper in proposito, nunquam transiliendo fines praescriptos negandi, cõcedẽdi, aut distinguẽdi,ne tamẽ ab una parte propugnatio,ac defensio deesse videatur,ab altera oppugnatio contra susceptam propugnationem tela semper vibrans,atque contorquens: audire est argumentantes,nec minimum ab argumentationum praescriptionibus deficere,servare propugnatores, et oppugnatores disputandi leges,atque status vices, quidquid in hoc peccetur,corrigi cõfestim a praefecto,vel a praeside de suggesto,idque percussa aliquãdo cathedra, et ad praecidẽdam omnem verborum inanitatem, atque futilem jactationem, intenta voce,religionis habita semper ratione. Itaque objicere oppugnator incipit,propugnator repetere argumentationem totidem verbis,ait modo,concedit, modo negat, modo distinguit:trãsilire interdũ jubet tanquã parũ cõfetaneũ,aut supervacaneũ,et nullũ usũ habens ad id,de quo disputatur;raro declarationes,vel rationes praesertim invitis auditorib9 obtrudit. Id tẽporis magnũ est in eo loco silẽtiũ, dũ producitur,et huc,et illuc trahitur argumentũ. Fervere concertationes,collaudari bonũ argumentum,jubere praeses omnes attendere,et insignem perpendere argumenti difficultatem,suggerere praeses aliquid interdum,quo fulciat respondentem oppugnatorẽ. Si conqueratur,bene responsum dicere praeses,atque tueri praeclare suas partes, neque eguisse animadversione sua propugnatorẽ, id se fecisse magis fulciẽdi respõsi causa,et argumẽti dirigẽdi in finẽ,quem

Hhh 2 spe-

spectabant auditores, feliciter omnia procedere, jubere persequi, et usque eo progredi, quoad nemini dubitandi locus detur: donec eo res deducta fuit, ut omnibus indicto silentio, quid certi, definitique ex ea argumentatione reportandum, praeses ostendit nihil relinquens loci difficultatibus, quibus obstrui solet veri cognitio. Illud autem omittendum non est, quod antequam definiat, constituatque praeses, quid deferre debeant ex illa argumentatione spectatores; postquam magna pars temporis altercationibus consumta est, intercedit doctor aliquis, aut magister, et objicit unum, et aliud, per multum tempus, quo rem trahit huc, et illuc in disputationibus: ut majorem difficultaté afferat enitendo quã maxime, si arguméto convincere possit; et de sua sententia dejicere respondentem. Et quoniam hi ea argumentantur, quae plerunque gravia sunt, et valde difficilia, ne propugnatio desit in ulla parte, tandem aliquando, post multũ jactatam, et agitatam argumentis veritatem, praeses suam interponit auctoritatem, et summã facit eorum, quae huc, et illuc tractata sunt in argumentationibus, et quo difficultas pertineat ut sciamus, presse, et breviter, ut in his disputationibus fieri solet, quid efficiatur, et quid omnes sequi debẽat, ostendit. Ita totus dies in disputationibus poni solitus est, ad exitum profligatis quaestionibus plurimis, et gravissimis.

COMPLVTENSIS ACADEMIA.

(§)

PERISTYLIVM.

NVnc describatur a nobis Complutésis academia, in qua prima nostrorum studiorum tabernacula collocavimus: quae parens bonarum artium, et ad-

admirabilis disciplinarum officina celebratur. Quae cũ tria habeat peristylia, in primo sunt musaea studiis, et gravioribus disciplinis dicata: quae in hunc modum aedificata sunt, atque cõstructa, ut aedificium sit amplum, atque altum: cujus in aditu introitus praepositus est gymnasiis omnib⁹ duplex, atque uterque visendus; sed praestantior est, qui ad divi Francisci sacram aedem spectat: qui cum altissimus sit, et longissimus, totus ex lapidibus mirifice politis aedificatus, tum multis, et variis picturis, et imaginib⁹ lapideis, antiquo opere, et singulari artificio factis ornatus. Infra quem, in via statim, quae scholasticos in academiam deducit, templũ est Beato Ildefonso sacrum, in quo ab albente caelo nunquam sacra intermittuntur in undecimam usque horam: ut prae frequentatione sacrorum nullum matutini temporis spatium rei divinae non interesse possint scholastici. Atque tẽplum cum mirificum sit, et amplũ, tum academiae celebritate dignissimum est.

PORTICVS SVPERIORES.

AB illo igitur introitu, qui per valvas maximas datur, pauculos ascendendo gradus lapideos in peristylium academiae ingredimur quattuor porticibus ornatum, quibus aedificii superior pars collegarum cubicula continens sustentatur: atque porticus columnis fulciuntur non tam politis, quam crassis admodum, quae non parum firmitatis ac roboris habent ad stabiliendum, magisque perpetuãdum aedificium. Portic⁹ undique gymnasiis, et triclinio, ad prãdia, coenasque collegarum amplissimo, longissimoque circundatae sunt. Cum quadratum peristylium sit, tum lapidibus stratũ politissimis. Gymnasia hujusce scholae octo numerantur. Cum autem duo sint aditus ad has scholas, et tabernacula litterarum, unus ad aedes (ut praedixi) Franciscanorum, alter ad medium spectat peristylium, quod inter

 na-

majores, et inter minores liberalium artium studiis dicatas scholas interjectum est: si per illum ingrediaris, a dextra est gymnasium Medicinae, a sinistra Mathesibus sacrum: si per alterum introeas, a dextra excitatum est Iuri Pontificio, et a sinistra Philosophiae tabernaculum dicatum. Porticus dextra a lateribus continet tria gymnasia, inter quae duo nobilissima, celeberrimaque commemorãtur, unum reginae disciplinarum omnium sacrae Theologiae consecratum, alterum habet multũ celebritatis, et honoris, quod in illo bacchalaurei, et licentiati subeant periculum examinis, quod adeuntante lauream utranque consequendã: atque in istud praeceptores liberalium artium, atque Philosophiae cõveniunt suis disputationibus praefuturi. Cum porticus pateant in longitudinem, et latitudinem tantam (capiunt enim quattuor deambulantes scholasticos spatio suae latitudinis transverso) tum picturis multis, et insignibus decoratae nitent incisis ad memoriam rerum ipsarum sempiternã. Ab hoc peristylio datur ascensus per duas scalas ad cubicula superiora collegarũ, et ad rectoris academiae palatia honorificẽtissima: quae quadruplici porticu superiore decorantur, et illa spectat ad impluvium Rhetoricae, in quo sunt duo gymnasia, arti benedicendi unum, et alterum Hebraicis, et Graecis litteris factum: ad quae per transitum, qui nos in suum impluvium deducit, quattuor porticibus decoratum ingredimur: in quo amplissimae sunt valvae, in Divi Ildefonsi per gradus descendentibus aditum praebentes. In peristylio maximo horologium est cum indice horas, et illarũ partes, et intervalla designãte. Nunc ab his scholis per medium peristylium ad Dialecticorum, et Phisicorum gymnasia nos conferamus: sed si in hoc medio paulum consistamus, vim et multitudinem admirabimur scholasticorũ ex majoribus, et ex minoribus gymnasiis exeuntium. Hos videas consistere, et in circulis, et in cõventiculis usitatis, alios binos, aut stantes, aut deambulantes, quae audierunt relegẽ-

tes,

tes,et conferentes inter se:et ob eam causam impluviū istud vocibus scholasticorum agentium,et disputantium de rebus litterariis nunquā non personat. Scholae minores nō minus lōgo,latoque peristylio,et columnis ornato magnificis,quae totum superius aedificium,et collegarū cubicula trilinguium sua firmitate sustinent,cum porticus quattuor; et quinque contineant gymnasia, tum in una theatrum est amplissimū, atque magnificentissimum. Istud quadratū est ex omni parte, totum nitidum atque collucens, sive pavimentum, sive gradus illius,sive parietes,atque tectum, denique suggestum velis intueri. Totum enim stratum est tessellis perlucidis atque splendentibus, gradibus circundatum plurimis, atque tessellatis,quorum summus a caeteris, quos magistri praeoccupant suis insignibus ornati in cohonestandis honoribus litterariis, a doctoribus disjuncti separatique, cancellulis ferreis interjectis magis eminet, atque praecellit doctorum cujusque facultatis numero, et dignitate pro sua antiquitate considentium decoratus. Parietes altissimi sunt,et incrustati mirabiliter,et coloribus picti venustissimis, fenestris ornati patentibus ad spectādos ludos litterarios,et ad doctorum lauream in hoc orbis gentium augustissimo,celeberrimoque theatro deferendam. Cum tabulatum valvis adversum, a terra non multum excitatum sit ad res litterarias hoc in loco exercendas,tum suggestum omnium,quae viderim,et audierim,opere speciosissimo, magnificentissimoque factum est, totum deauratum,et valvis ipsis objectum atque oppositum. Tecta laqueata,et auro obducta purissimo, plurimis illustrata artificum ingeniis magnam addunt theatro dignitatē, et Cōditoris praestantissimi Cardinalis Ximenii celsitatē expressam relinquūt ad posterorum memoriam immortalem. In hoc theatro habentur orationes publicae,declamant collegae trilingues, deferuntur honores litterarii. In eodem legationes, quae a paranymphis, id est a legatis nomen acceperunt, singulis annis obiri solent, et pridie illius diei

qui doctorum lustrationi datur, disputationes haberi debent, proponente puero quaestionem, quae huc, et illuc argumẽtis trahenda est, et orationem rhetore clarissimo habente de sella magnificentissima de laudibus unius viri lauream accepturi: quam consequuntur ridicula dicta, et jacta in novũ doctorem, ut a rebus seriis, et gravibus, quae antecesserunt, ad jocos, et ad ridicula mentes auditorum aliquantulum a vocentur, atque homines exhilarati de theatro, ridẽtesque discedant.

GRADVS LITTERARII.

IN eodem denique, ea, quae sequitur, Domini die, doctoris insignia deferuntur a Decano academiae, magno plausu, et acclamatione, frequentissimo conferti ssimoque theatro, ipsisque magistris separatim a doctoribus theologis, jurisperitis, et medicis intra cancellos amplitudine, varietateque jucundissima considentibus. In hoc doctoris honore deferendo multae res praecedunt, et consequuntur risu, audituque jucundissimae. Habentur orationes, et ad petendam lauream et ad gratias pro cõsequuto honore agendas, Decanus autem ad deferenda insignia doctoris usitatam pronuntiat oratiũculam, distribuuntur manicae, et pecuniae pro dignitate magistris, atque doctoribus. doctor novus cancellos circumiẽs, unumquenque magistrum, singulosque doctores amplectitur laetus, et hilaris, in tantum, et tam honorificum locũ ascriptus. Qua laurea donatus revertitur cum academiae Rectore ad majores usque scholas, tibicinum, et tympanorum cantu personantibus impluviis omnibus, suis insignibus decoratus.

LVSTRATIO DOCTORIS.

NOn omittenda est hoc in loco lustratio doctoris publica, plena honoris, plena ostentationis, quae diem lau-

laureae antecedit, cũ per vias publicas, atque celebriora civitatis loca vehitur, si medicus est, equo mirifice strato visendus omnibus, atque spectandus in habitum fere, formâque triumphantis. Nam cum praeeant tympanistae, atque tibicines, illi semper crebro pulsu tympanorũ, multo ante, doctoris speciem, et aspectum illustrem, totamque lustrationis pompam praecinentes, tibicines suis intervallis, omnibus in locis personantes mirifica tibiarum dulcedine excitant oppidanos, et scholasticos, ut ad novum doctorem, et ad lustrationis magnificentiam spectandã sese effundant, et advolent, et de suis aedibus, de fenestris, pro foribus spectent. Primum magistri liberalium artium cum ephestride splendenti, sui ordinis, ac dignitatis insignib⁹ ornati capita, et pectora clarissimis praeeunt. Illis proximi progrediũtur medici decorati pallido, jurisperiti, sacrorumque canonũ doctores, rubro, viridique colore, theologi cãdido albicãtes ornatu procedũt: omnes bini loca omnia praeter vehũtur, aequabiliter progressi, cum auctoritate summa, et illustri, mirandaque varietate. Eques ornatu visendo decoratus praeferebat signum elatum in sublime, et stemmatibus novi doctoris illuminatum. In media vero pompa, summo apparatu, et splendore versicolore amicti veste pueri nitebant, et in equis vecti eleganter stratis, paropsides gerentes rotũdas, et amplitudine maxima, et in illis insignia doctoris pulcerrima, venustissimaque, galero affixa, et in circuitu liciis ipsis latissime sparsis diffusisque. Vltim⁹ omniũ rectori academiae proximus eques cõsequebatur nov⁹ ipse doctor, aperto capite, pretiosissimo cultu corporis ornatus. Praeibãt clavarii academiae cũ clavis argẽteis, et deauratis: et famuli plurimi equum circũsistebãt, qui versicolorib⁹ distincti insignibus non parũ habent venustatis, atque splendoris. Hac pompa, et splendore a collegio maximo cuncti discedunt. Qua in lustratione cum varietatem tantam, et multiplicem ornatum admiremur, magis suspiciemus ordinem hominũ

Iii equi-

equitatium, in quibus judicia gravitatis, constantiae, firmitatis, lumina, et ornamenta litterarum, et totius sapientiae possumus intueri.

DE COLLEGIO MAXIMO, et Rectore.

SED eo unde digressi fuimus, nihil omittendi causa revertamur ad scholas majores; et habitatores maximi collegii, et praefectū illius maximū videamus: sunt enim collegae sapientissimi, litteratissimique, curriculo jam sacrae Theologiae, et suorum studiorum cōfecto; qui partim jam doctores sunt, partim ad lauream doctorum aspirantes actus jam instituerunt suos: quibus, et universae academiae rector praeest amplissimus, et litteris, et auctoritate, et omnibus sapientiae luminibus illustratus. Cujus magistratus annuus est, et in illius locum alter facta sortitione succedit. Quem videre est amictu collegarum talari, et a fronte epitogio conclusо cum focali ab adverso collo in tergū ex utroque humero ad imam usque vestem delapso cum spira rotunditate mirabili facta ad speciem, et amplitudinem. Quem exeuntē de palatio suo multi comitātur officii, et honoris causa: atque illi praeeunt, alii subsequuntur: a tergo famulus egregia, atque liberali forma laciniam longiorem manu sublatam portat. Semper duo praeeunt accensi cum clavis speciosissimis in humeros impositis ornantes, decorantesque dignitatem, et amplitudinem rectoris insignem: qui in statu, in incessu, in oculis, et ore auctoritatem Pontificis majestate dignissimam sustinet. Hujus humeris inclinata recūbit academia universa. Cujus partes sunt gubernare academiam, cogere doctores ad deliberationes rei litterariae, providere rebus academiae, obire gymnasia, quaerere in praeceptores praelegētes. Qui jus et potestatē habet in scholasticos, quocun-

cunque alio judice solutos, ac liberatos. Hi enim scholastici simulatque in academiam hanc ad litterarum studia percipienda venerunt, adeunt, et singulos semper annos, anno ineunte, domum secretarii, qui in catalogum scholasticorũ illos ascribat: ut praerogativis, et immunitatib' academiae datis perfruantur. Atque rector improbos carcere, vinculis, et suppliciis coercendi facultatem habet jurisdictionis potestate sibi tradita ex academiae sanctionib'. Idé debet edicta proponere cujuscunque cathedrae, quae vacaverit, suffragia scholasticorum accipere, et ex numero suffragiorũ majore deferre cathedrã, collegia reliqua alere sumtibus, et impensis collegii maximi, stipendia persolvere praeceptoribus suis praestitutis temporibus. Denique quoniã omnia munera sigillatim persequi non possumus, proprium est rectoris universae consulere academiae, atque curare inter alia per bidelos, ut suis horis ingrediãtur ad praelectioné, et a gymnasiis expletis temporibus praelectionum legitimis exeant praeceptores, nec partem ullam temporis amittant: ut pro decessione tẽporis de lectione facta, magistri pecunia mulctentur, tantoque minus de suis stipendiis accipiant, quanto plus temporis, quod insumendum erat in praelectionib', citius exeundo detraxerint.

PRAELECTIONES.

Nihil hic opus est enumerare praelectiones cujuscunque facultatis, atque disciplinae, nec plures habẽtur in ulla nostrarũ, aut aliarũ gentium academia. Quotannis duo curricula iniri solent liberalium artium; atque unumquodque curriculum quadrienniũ durat. Praeceptores duo utriusquecursus biẽnio primo quotidie quinquies in gymnasia ingrediuntur. De theologicis praelectionibus reliquas aestimate, quae in singulos dies sex numerantur. Atque cum praelectiones Rhaetoricae quattuor commemorentur,

et a singulis explicatae praeceptoribus singulae: quid unáquanque facultatem hoc in genere, disciplinamque persequar?

RENVNTIATIO DOCTORVM.

VNum non omittam, quod ad honores licentiatorum, (sic illos vulgus appellat) et ad lauream doctorũ spectat: quae dissimili reliquarum academiarũ more, maximaque differentia mandatur: et ob eam causam toto terrarum orbe renuntiationes Complutenses pluris habentur. In reliquis academiis post periculum examinis commune, si suffragiis doctorum approbatus fueris, lauream honorificam accipies non aequandam tamen honore, et gloria sua cum Cóplutẽsi gradu: ubi nõ unus dumtaxat bacchalaureus, sed multi de loco superiore contẽdunt inter se: et dum quisque aequalibus, et loci celebritate consequuti superior esse contendit, dici non potest, quãtos illi bacchalaurei labores suscipiant, quas exorbeant difficultates, quantis se frangãt vigiliis: saepe in medio cursu, antequam honores laureae consequantur, fracti, confectique laboribus intereunt. Nam cũ examinandi sint, et honoribus afficiendi facultatis suae, ne condiscipulis aliis inferiores sint, ne in mediam conjiciãtur turbam, ne sint ex ultimis: ut primum locum deferant, aut secundum, vel saltem renunt ientur inter principes, qui laurea decorantur licentiati, qui ad novem usque, aut decẽ, in renuntiationibus numerantur, cum amplius saepe octoginta lauream accepturi sint: cum suorum ingeniorum, et studiorum publice ratio reddatur, et agatur honos illorum: agatur gloria non minus, et existimatio in posterum ad reliquum studiorum cursum, ad contendendos honores saeculi, ad Ecclesiae sacerdotia consequenda: non libros solum, et codices legẽdo, versando que, sed se ipsos in Phisicis, in Metaphisicis, in Philosophia, in libris conterunt, et exhauriunt.

valetudinem: cum in examinis discrimen adducendi sint, et mori malint, quam ullum dedecus, et ignominiam reportare: cum etiam condiscipulis unusquisque antecellere omni ratione contendat. Deliguntur igitur judices, qui examinatores dicuntur, optimi, et praestantissimi de academia magistri, doctoresque, qui parati, praemeditatique veniunt: ad rogandum, et ad argumentandum: qui tam subtiliter, et acute quaerūt, tanta vi respondentibus instant, acrius urgent, atque premūt, ut ex cōcessis ad absurda, et repugnantia cōpellere bacchalaureos detrudereque cōtendant: ut nihil sibi prius videatur esse, nec quod magis contēdant et enitātur, quam respondentes bacchalaureos in angustias maximas adducere, quam responsa coarguere, quam palam, et manifeste, si possent, convincere, et ab eo prorsus abducere, quod concesserunt, aut negaverunt. Sed bacchalaurei versare ingenium in omnes partes, huc, illucque mētem accurate flectere, haec concedere, illa negare, alia distinguere scienter, eisdem vestigiis insistentes in proposita permanere sentētia, eamque tanquam rationi consentaneam, et Aristoteli probatam, et ab aliis philosophis acceptam, et suorum auctoritate magistrorum confirmatā tueri, laudare id tēporis omnes ingenium, acumen in caelum tollere, vim celebrare refutandi, dignos praedicare spectatores, quibus sine controversia primae deferantur.

DISPVTATIONES THEOLOGICAE.

HAec si in dialecticorum, et in metaphisicorū disputationibus tam praeclare praestantur, in Theologorum concertationibus, quae plus habent admirationis, et qui propugnatores sunt, et oppugnatores plus aetatis, et progressionum in sacra Theologia habuerunt, quorum oppugnatores sunt exquisiti de academia praeceptores, doctores ipsi,

ſi,atque profeſſores primarii ſacrae Theologiae, lumina et ornamenta ſapientiae, quanto majorem illi vim et contentionem adhibebunt? quanto acriora, difficilioraque ponent argumenta? quanto magis conabuntur urgere? Nihil ibi loci eſt ſubterfugiendi difficultates; ſummo jure, et ad vivum omnia reſecatur. Propono mihi inter alias Theologiae diſputationes omnium celeberrimas (quas Complutenſes Alfonſinas appellant) quae unius diei ſpatiū praeoccupāt, nūquam punctum temporis a gymnaſio diſcedente propugnatore, neque interquieſcente niſi horam unam ad ſummū ex duodecim, et amplius nullam: quoniā actus hi verno tēpore concelebrantur, quibus dies longiores ſunt; non ne, cū gymnaſium hedera, aut herbis aliis conveſtitum ſit, et aliquot intervallis interjecta hieroglyphica, et emblemata, verſus multi papyris elegantiſsimis, et grandiorib⁹ litteris, ut ab omnibus poſsint de ſuis ſtationibus praelegi, exarati de laude propugnatoris, de celebritate academiae; qui praeſes eſt, de ſuggeſto praeſidet? non propugnator in ſella ſedet in inferiore loco proximo ſuggeſto, et reliquis, qui in ſuis renūtiationibus numerantur, magiſtris? Oppugnatores ſuas ſedes occupant pro antiquitate venerabūdi, ſuſpiciundique patres, robora, et firmamenta academiae; in quibus maxime conſuevit jactare ſe ſacra Theologia illuſtri tantarum progreſsiorum ſcientia, telis argumentorum fortiſsimis, et acerrimis jaciendis, eorumque rationibus, negationib⁹ etiā, et conceſsionibus appoſitiſsimis. Quemadmodum oppugnatores unum, et alterum ad labefactandas propugnatoris reſponſiones objiciunt et opponunt, ut id totum evertatur progreſsione anteceſsionum, et conſecutionū, quas ajebat, aut negabat, aut diſtinguebat propugnator, et nullo ſemper incommodo eorum, quae ſacrae Theologiae conſentanea et ex libris ſanctorum patrum, ex decretis conciliorum, ex Chriſti Ieſu, et ſacrarum litterarum doctrina praecepta ſunt, et exhauſta? Sed age jam propoſitum argumentationis, ipſam

ipsam dico propositionem,assumptionem etiam, atque cō-
plexionem,et partes singulas intueamur: videbimus ab ar-
gumentorum initio quaestionem discussam, et agitatam,
susceptas oppugnandi,propugnandique magnas partes, at-
que difficiles,in omni denique cōflictu sic utrunque se ges-
sisse magnifice,ut ille munus respondendi sustinuerit, egre-
gie doctoribus satisfecerit,cumulate fallaces argumētatio-
nes detegendo,celeriter declinando, infringendoque facil-
lime:ne quidquam efficeretur ex his,quae probare conten-
debat adversarius,atque concludere. Atque ita praevidisse
consequentia,rejecisse repugnantia, antecessiones, et pro-
gressiones nō oblitū propugnatorē constat,ut per omnē ar-
gumentationis decursum magna laus ei tributa, plausus da-
tus non vulgaris fuerit ab spectatoribus,et dignus ab eisdē
judicatus,qui inter viginti viros doctissimos primū in ho-
norum renuntiatione locum consequeretur. Atque hoc
minime mirum videri debet legentib⁹ exercitationem no-
stram,qui noverint tam praeclare constitutam academiam
hanc,tam optimis legibus,atque decretis temperatam. Ex
hac enim in omni scientiarum genere praestantissimi do-
ctores tanquam ex equo Trojano prodierunt,qui Ecclesias
omnes Hispaniarum,atque adeo Pontificū sedes sua sapiē-
tia compleverunt,et illustrarunt. Hinc oratores summi, et
singulares,qui Periclis similes orando tonuerunt,et fulgura-
runt. Hinc praestantes Aristotelis interpretes magistri Phi-
losophiae praestātissimi. Hinc Abbates multi,multi Iasones,
et Innocentii,multi Baldi,Bartoli, et jurisconsulti celebres
Hispaniarū,et insignes. Hinc Galeni,et Hipocrates plurimi
regū Hispaniae Medici,Protomedicique celebrati. Hinc de-
cora,et ornamēta Theologiae prodierūt,tot patres amplis-
simi,imagines,et simulachra sacrorū patrū expressa:quibus
cū aliae Ecclesiae,cū omnes Christianorū sedes, tū Ecclesia
Iusto,Pastorique sanctissimis martyribus sacra,tā insigniter
decorata tātū habet dignitatis,atque splēdoris, quātū nul-

lae aliae de ditionib⁹ Christianorũ imperiorũ omnib⁹ cōse-quentur unquam : cum illae quāmquā de nobilitate,de virtute,nō tamen de virtute magis,et de sapientia gloriari possint,quam academia Cōplutensis:quae plena magistris,plena doctoribus,decorata est, et illustrata,doctissimis sapientissimisque.Istud enim inter alia,qui sacerdotiorum hujusce Ecclesiae reditus reliquit,Cardinalis Ximenius sanxit,atque stabilivit,quod nulla posterorum aetate mutaretur,nec violaretur unquam ut ad istius Ecclesiae canonicat⁹ doctores,ad Portionem quamlibet magistri Philosophiae,pro antiquitate vocaretur. Atque hi viri,tot fere magistri,tot paene doctores, cum ex academiae disciplina prodierint tam praestantes,et admirabiles; tũ nō parũ insignes sunt,qui in collegiis tantae academiae alti,instituti que fuerũt : fuerunt enim maximo alia plurima,quae dicuntur minora, subjecta collegia,duo grammaticorum,quattuor Dialecticae,et Philosophiae navātium operam. Duo alia sunt,unum collegarum trilinguiũ,qui in litteris Latinis, Graecis,et Hebraicis per aliquot annos suum studium,et laborem ponunt; alterũ est theologorum, a quo gradus a plurimis factus est ad maximum: in quo collegio permixti theologis aluntur medici. Vnum,quod regium est,et si quod aliud fuerit, a cōditore Cardinali Ximenio exstructum non est. Quare sit in aeterna gloria conditor academiae tantae, Frãciscus Ximenius Ecclesiae Toletanae Archiepiscopus , et Romanae Ecclesiae Cardinalis amplissimus: qui tantam litterarum officinam,domicilium verae sapientiae florentissimũ, fortunatissimam, et pulcerrimam doctorum hominum altricem,parentemque fundavit hanc Cōplutensem academiā.

BIBLIOTHECA COMPLVTENSIS.

NOn oblitus sui bibliothecam Complutensem mirificam,atque singularem Bibliis,quae in illa continẽtur, to-

toto terrarum orbe celebratam: quae omnis generis librorũ numero refertissima est. Hanc Cardinalis Ximenius magnis impensis, Latinis, Graecis, Hebraicis, hystoricis, et ad Dialecticam, et ad Phylosophiam pertinẽtibus libris inseruit, auxit plurimis jurisconsultorum voluminibus, et scriptis medicorum omnium, atque ipsis monimentis sacrae Theologiae illustravit mirũ in modũ, Bibliis praesertim ad Graecam, et Hebraicam fidẽ restitutis per doctissimos, et utriusque linguae peritissimos ex diversis terrarum partibus sumtibus maximis, et intolerandis accersitos hujus academiae solum illustrandae causa. Atque haec bibliotheca aucta magis, et locupletata omnis generis varietate librorum, et cujuscunque facultatis, atque disciplinae auctorum visitur, et ab omnibus magis magisque celebratur. Libri suis pluteis, foruli sque continentur non soluti, ne de pluteis in terram decidere, aut ex manibus delabi possint scholasticorum; sed vincti, suisque astricti catenulis, ut minus detrimẽti capiãt: cum tot conterantur manibus, et abhinc tam multos annos in eodem inhaerentes loco. Patet bibliotheca duas horas matutino tempore, et totidem vespertino; si cui praelegendi auctoris aviditas alicujus, aut difficultatis investigandae necessitas fuerit allata. Et quamquam longissima, latissimaque sit, nunquam tamen propter fenestrarum amplitudinem ipsius luce diei caret ad legendum, et ad describendum, si collibitum fuerit, aut necessarium cuiquam in tempus usque claudendi portas ipsas in bibliotheca permanere. Atque haec satis fuerit nos mandasse litteris de academia Complutẽsi pro celeritate, qua festinamus ad exercitationis exitum.

KKK SAL-

SALMANTICENSIS Academia.

TOpographiam fere absolvet Salmanticensis academia, omnium, quae sunt toto terrarum orbe, florentissima. De cujus conditore, cum inter omnes constet a regib^a potentissimis fundatam illam, et exstructam fuisse, et abeisdē constitutos reditus, et amplificatos: nihil est, quod multa verba faciam. Describam tamē imprimis aedificiū, quod ad illorum laudem, qui tantam academiam, tam praeclare nobis fundatam reliquerunt, non parum res ipsa facere videatur. Atque officinas Salmanticēsis academiae, in majores, minores, minimas scholas tripartitas video: quarū majores in hunc modum aedificatae sunt, ut totum aedificium lapideum sit in mirandam stabilitatem firmatum. Atque illae peristylium habent, totum vndique porticibus circuncinctum: atque ipsum, et porticus lapidibus stratae sunt. In medio peristylio puteus est ex eodē lapide factus. Porticus sustētatae columnis eminēt altissimis, atque illae decoratae musaeis, et officinis litterariis: quae disciplinis maximis, doctrinisque dumtaxat praestitutae sunt, et sacello lōgissimo, amplissimoque ad rem divinam scholasticis faciundam. In scholas has per tres portas ingredimur, quarum duae ad tēplum maximum, quod academiae proximum est, et adversum, tertia ad vicos bibliopolarū spectat, et ad minores deducit scholas. Si per praecipuam ex duabus supra nominatis portam introibimus, a dextra deflectentes in gymnasiū Medicinae dicatum incidemus: quod Rhetoricae praelegēdae praefinitum est etiam. Illi proximum est in altera porticu omnium maximum totius scholae, cujus tanta est omnino capacitas, ut bis mille, et amplius scholasticos capiat Iuri Pontificio operam dantes: quod istius facultatis professor antiquior, primariae cathedrae moderator jure suo prae-

praeoccupat. Consequitur aula theologorum longa satis, et ampla. Si tamen ad sinistram conversi contenderimus, in primam Iuri civili destinatam classem incurremus: inde in parvum litteris Hebraeis dicatum musaeum, sed scholasticorum numero sufficiens: deinde in sacellum in longitudinem, et in latitudinem maximam patẽs Beato Hieronymo sacrum. Si per alteram portam adversam superiori voluerimus scholas intrare a sinistra deflectentibus occurret philosophorum classis, quam proxime secũda consequitur aula Iuris Pontificii magnae satis longitudinis, et amplitudinis, sed ad principis gymnasii capacitatem non comparãda: si vero ad dexteram nos converterimus secundum Iuri civili dicatum gymnasium in oculis, et ore versabitur principi ejusdem facultatis objectum et oppositum. Paulo superius statim fere post gymnasium istud sunt scalae ex lapide vetustissimo, per quas ascendimus in bibliothecã antiquissimam, et opere concamerato factam, omnis generis librorum recentiorum, et antiquorum, et etiam manu descriptorum plenissimam: quae dies singulos mane, et vesperi statas jam, et definitas horas patet, et aperta est adeuntibus evolvendi, versandique alicujus libri causa. Ad dexteram deambulatio quaedã est recto obducta, satis magni spatii, cum fenestra in peristylium spectante: per hanc rector, consiliarii, magistri, et doctores omnes ad suos conventus habẽdos ingrediuntur in palatium ex omni parte quadratum: quod subselliis circundatũ est, et a fronte lectus est praepositᵘˢ subsellio rectoris, et illorũ, qui cõsiliis eo sũt anno: caeteri magistri, doctoresque ex ordine suo, pro sua omnes antiquitate cõsidẽt. Locus hic est suffragatoribᵘˢ datᵘˢ ad cathedrae cujusque suffragia ferẽda, praesidẽtibus rectore, cõsiliariisque summo cũ splẽdore, dignitateque: et ille, qui bibliothecam antecedit, cãdidatis deambulãtibus, aut cõsistentibus, dũ illi suffragatoribᵘˢ officia cõsueta praestãt, dũ colloquuntur, dũ de jure suo docent, dũ prensant veteri, et usitato more cõtẽ-

dendi. Ita peristylium scholae maximae quattuor porticib⁹ constat, in quarum prima, in quam datur egressus per primá ad templum maximum spectantem portam, sunt duo gymnasia, a dextra Medicinae, a sinistra Iuris civilis primariae cathedrae. Adversa porticus tria continet, unum ad dextrá Iuris Caesarei primariae, duo ad sinistrá, prius Philosophiae, posterius Iuri Canonico, Institutionibusque Iustiniani cõsecratum. Porticus tertia gymnasium maximum, et classem sacrae Theologiae occupat, quae adversa est huic, aulá Hebraicam, et sacellum pulcerrimum, scalasque descriptas. Supra sacellum turris est, et in illa horologium cum lapideis arietibus ab utroque latere, ad semihorae signa danda statutis, quos artificio mirabili videre est, cum maturum tempus adest signi dandi, unum ab hoc, alterum ab altero latere capitulis demissis leviter praecurrere ad semihorae signa danda, dato signo, pulsuque semihorae retrocedentes consistere semper cymbalo ipsi oppositos et objectos: quos tyrones maxime demirantur, atque ictus ex spectare solent, et stupidi saepe, vel laetantes. Atque id tẽporis maxime tyrocinium illorum in scholis animadvertitur: nam antiqui fessi videndis arietibus, audiendoque sonitu nihil hos jam curant. Ab scholis maximis per portam secundam primae, de qua supra diximus, adversam, et antepagmẽtis ex lapide politissimo factis, multiplicique imagine decoratis ornatam, recta contendimus in scholas minores, per viam latam, lapidibus stratam, in qua ab uno latere tabernae plurimae librariae cõtinuatae visuntur: in altera aedes amplissimae secretarii tolluntur, et altius adversis aedibus eminent in ingressum usque, et minorum introitũ scholarum. Illae quẽadmodum maximae peristylium habent quattuor circundatum porticibus: in quibus sunt gymnasia liberalibus studiis, atque aliis litteris, et bonis artibus constituta. Ad has ingredimur officinas litterarias praeter praedictã, per duas alias portas; quarum una per scalas lapideas ad Divi Augu-

stini

ſtini ſpectat, altera recta deducit ſcholaſticos in minimas, te centioreſque ſcholas: quae ad ſuperiorum rationem exſtructae ſunt. Atque inferioribus additae ſunt portic⁹ ſuperiores tecto pulcerrime laborato factae propter cubicula ad collegarum trilinguium habitationem idonea ſatis et accommodata. Hae Grammaticae ſtudiis, et puerorum turbae, ne illa majorum interturbet otium ſtudiorum, et celebriorib⁹ artibus, atque diſciplinis maximis inferiores litterae admiſceātur, abhinc non multos annos officinae litteratiae perfectae fuerunt. Atque haec de aedificio totius academiae in tria periſtylia diſtributo: quorum ne cuiquam multitudo, magnitudoque gymnaſiorum admirationem faciat, commemorandae ſunt a nobis praelectiones cujuſque facultatis, doctrinaeque.

PRAELECTIONES.

ATque ab ſcholis maximis initium commemorandi faciam praelectiones. Iuris Pontificii novem ſtatae, praeſtitutaeque ſingulos in dies numerantur; quarum duas mane ſibi primariae duae cathedrae vendicant, totidē veſpertinae diverſis in gymnaſiis magno auditorum concurſu: atque primariae ſeſquihoram, veſpertinae horam explent. Proxima eſt explanando Decreto conſtituta praelectio, et ſecundum hanc Sexti ejuſdem juris, atque dignitatis, quae primarias proxime conſequitur. Reliquae Iuris Pontificii praelectiones ad diverſos Decretaliū titulos enarrādos, explanandoſque pro decretis, ſanctionibuſque academiae ſervandis pertinent. In hunc modum juriſconſultorum reſponſa, leges, et jura interpretantur earundem horarum ſpatiis legitimis, et expletis, unius praelectionis acceſſione facta: nam primariae duae ſunt, totidemque dicuntur veſpertinae, duae Codicis, una Diggeſti veteris, una etiā Volumi-

luminis,duae denique Institutionum Iustiniani explicandarum:quae temporibus suis,horisque legitimis partitae sũt. Ad theologos venio, qui sex quotidianis praelectionibus interesse possũt,mane,vesperique:praetereo medicos, philosophos,rhetores, et sermonis Hebraici studiosos: quorũ ordinaria e quotidianaeque praelectiones suo definito numero continentur. Atque haec de scholis ipsis maximis, et de praelectionibus,quae intra maximorum parietes gymnasiorum enarrãtur. Adeamus scholas minores, lustremus liberalium artium officinas. Audies totidem cathedraticos diversis horis liberales artes tradentes, atque docentes de cathedris,quas proprietatis vulgus appellat : hic docet cunabula,primaque rudiméta Dialecticae,alter quaerẽdi, disserendique artem Logicen tradit, tertius Phisicorum difficultates nodosque solvit,quartus Metaphisicorũ arcana patefacit;praeter quos artiũ ,et Philosophiae magistros quotannis creãtur novi Dialecticae,Philosophiaeque praeceptores,qui curriculum ineunt,et intra triennium absolvunt. Ab his ad minimas classes,recentioresque trãseamus,in quibus Grammaticae rudimenta prima,ratio syntaxeos, syllabarum dimensio,auctorum,poëtarumque diversitas explanatur,et enarratur pueris in studia litterarum ingredientibus. Hae sunt ordinariae,statae que praelectiones, quib9 extraordinariae plures accedunt,et adduntur a competitoribus collegiorum,cathedraeque alicujus: quorũ vocib9 personant minorum gymnasia scholarum diebus profestis, atque omnibus horis,hyeme,ab octava in undecimam usque, et a prima hora post meridiem in quintam,verno,et aestivo tempore,a septima in decimam, et a secunda pomeridiana in septimam usque. Tanta est competitorum decertantium de cathedris,collegiisque multitudo: quae vincit proculdubio,numero,suaque celebritate praestantiam,multitudinẽque omnium cujusque academiae competitorũ. Atque cathedrae omnes,praeter primarias,et vespertinas,et quas vo-
ca-

camus proprietatis, quarto quoque anno vacat, et cuicũque de academia viro facultatis illius laurea decorato, si collibitũ fuerit, liberũ est cathedrã contendere, et ad illã ambiendã intra legitimũ tẽpus apud rectoré, cõsiliariosque nomé suum dare. Sed sunt adeo Salmanticenses officiosi, et amãtes honoris alieni, ut nolint honoré hujusmodi ambire, quamquã cathedrae cõsequendae fuissent certissimi, et illã habere se domi conditã putarent. Itaque tempus exspectãt relictionis, vel vacuitatis, cũ cathedraticus fuerit aliquis, qui se abdicet cathedra provectus ad regiũ aliquod cõsiliũ: vel si presbyterorũ itineribus cõtendens, sacerdotiũ amplissimũ, vel canonicatũ, aut dignitaté detulerit: nã qui ad proprietatis cathedram ascenderit, nisi ejusdem abdicatione, quod fere nũquam accidit, per omne suae vitae tẽpus eam retinebit, nunquam de possessione deturbandus. Quin prae reliquis Hispaniarum academiis habet hoc propriũ et peculiare jus ad labores diuturnos, maximosque praeceptorũ compensandos Salmãticensis: ut cũ annos viginti aliquã istiusmodi cathedrã doctor moderatus fuerit, more veteranorũ quodã militũ a laboribus cõquiescés, et omni cura solutus, quasi legitimis jã stipédiis cõfectis, et hujusce militiae muneribꝰ emeritis, in posterũ sit emeritus, et quotidiano praelegẽdi onere liberatus, deinceps immunis emerita deferat, et tãquã bonꝰ gladiator tãdé aliquãdo rudé accipiat. Ita praeceptores istiusmodi emeriti vel ad scribẽdũ se recipiũt, vel in regia cõsilia deligũtur, doctores omniũ lectissimi, fama, ac celebritate nominis admodũ praestãtes: vel si theologi fuerint, nullius nõ Ecclesiae cõvẽtus in suũ ordiné cooptandos curat: ut tantã sapiẽtiae praestãtiã nanciscatur. Atque multi praefecturas Ecclesiarũ, Pontificatus sedes honorificẽtissimas emeriti consequuti fuerunt. Sed in praelectionibus cernere est studiũ, et diligẽtiã adhibitã, ut totã horã praelegẽdo praeceptores expleãt, de legitimo sibi ad suũ pẽsum persolvẽdũ tẽporecõcesso neq; pũctũ minimũ detrahẽdo. Quã

 obrem

obrem quadrantem ante inambulare solent peristylium, et exspectare tempus ingrediendi, quod simulatque signo dato inire visum est, recta gymnasium contendunt, et quod aliis ingrediendi, aliis exeundi signum est: ut uno tempore hos introire, alios exire videas de gymnasio praelectionib' absolutis. Nunquam equidem vacant gymnasia praesentia praeceptorum; cũ post absoluta pensa novi recentioresque succedant functis jam officio suo doctoribus mane in tempus usque prandẽdi, vesperi in occasum usque Solis. At qui praeceptores sunt omnes cujuscunque artis, atque disciplinae? flos ipse, decusque Hispaniarum, lumina, et ornamenta sapientiae, principes, et coryphaei terrarũ. Nam cum ampliores reditus habeant cathedrae, et ipse numero plures stipẽdiis grandioribus auctae, fama, ac celebritate praestatiores de cunctis Hispaniarum academiis habeantur: huc ex diversis terrarum partibus, ex nova, veterique Castella, ex Italiae, Lusitaniaeque regnis principes artium, atque disciplinarum concurrũt ambitum cathedram aliquam, simulatque edicta emanarunt in publicum, et ad alienigenarum sedes perlata fuerunt primariae vacuitatis. Neque vero necesse est a nobis nominari plurimos. Satis omnes cognitionis habẽt, plusquã ego pauculis meis verbis afferre potuero. Conimbrica, Pinelli, Acostae, Hectores Roderici, et alii principes maximi, clarissimique Iurisprudẽtiae Salmanticã advenerunt. De theologis vero quis nesciat florem Dominicanorum in hac academia viguisse semper, dominatumque fuisse? Atque de horum religiosissimorum, sapientissimorumque patrum ordine versantes in aliis academiis optimos quosque, sapientissimosque magistros in cathedrae primariae vacuitate Salmanticam evocatos obtinuisse cathedrã, annosque multos ante moderatos. Fuit hoc propriũ Salmanticensis academiae longe a finibus suis positos, in alienis academiis versantes doctissimos, litteratissimosque homines ad res agendas litterarias, et ad praeceptorum obe-
un-

unda munera evocare: neque solum cathedra possessore vacua, sed stipēdiis dum vacuitas alicujus adesset, maximis oblatis, uberrimoque quaestu constituto. Quae res omnibus injicit cupiditatē academiae tantae, et alicujus in ea cathedrae adipiscendae majoris. In cujus vacuitate primū edicta exeūt in vulgus, et pro valvis gymnasiorum affiguntur signo consignata academiae ad vim, et auctoritatem publicarum obtinendam tabularum. Atque ipse secretarius illius facultatis, disciplinaeque classem adiēs indicto silētio, quod etiam fieri jussit praeceptor id temporis praelegens, ut ille pedem intulit in gymnasium, denuntiat, et edicit vacuitatē cathedrae ab illo die per mensem unum: ut illo tēporis spatio, quicunque velit de cathedra decertare, nomen suum apud rectorem, et consiliarios edat. Saepe tempus prorogari solet, dū exspectantur exquisiti de aliqua academia praeceptores, dum doctorum, et rectoris praesertim accersitu evocantur, dum per alios nomen dederunt, et illi sunt in itinere, neque temporis, aut viarum difficultatibus properare potuerunt, ut adessent mature. Sed ecce tempus praelectionum venit, et adest illa dies, cum praelectionib⁹ decertationum initiū daturi sunt cādidati; et singulis dies datur, et designatur sortitione materia praelegēdi pro antiquitate sua quattuor et viginti horarum spatio expedienda, proferendaque in publicum in gymnasio maximo, quod ad has cōcertationes locum habet amplissimum hoc plane theatro angustissimo, doctissimorūque hominum, suffragatorumque concursu. Absoluta praelectione unusquisque de suis studiis, de spatio temporis in illa facultate posito, de periculis ingenii factis, de rationibus ad appetendam, deposcendamque cathedram suffragatores docet. Nemo quidem est tam desertus, qui non sui studiosos scholasticos, et amicos nō aliquos habeat, per quos deducatur in gymnasiū, et domū reducatur. Vbi vero inter duos discrimen est, et decertatio potissimum, ut unum, aut alterum certum sit cathedram de-

laturum esse,magnus est,et numerosus comitat' utriusque; plausu maximo deduct' in scholas collocatur in cathedra, descendenti,non minore studio, et grata admurmuratione acclamari solet, mediusque interjectus reducitur secundissimis domum clamoribus. Reliqui de praestātiore loco tenendo, de praeeundo cum suffragiorum bono numero, de non manendo in extremis, de cōsistendo minimum intertiis laborāt atque desudant: ut ad reliquas contētiones, ad primae cathedrae decertationem aditum sibi patefaciant,et faciant gradum illustrem: quem in proxime consequuta cādidati praedicāt, quam maxima voce,et quasi jus suum dicunt,atque confirmant,ut de proxime praeterito recordati loco scholastici suffragia ferant; atque adeo eidem faveant, cathedramque deferant.

SVFFRAGATIONES.

Scire autem avetis prensationes candidatorum,suffragationes scholasticorum, delationem cathedrae. In officiis praestandis scitote illis temporibus nihil submisśius competitoribus esse. Sic se ad minimum quenque submittere,demittere corpus, aperire caput, genu leviter flectere,et longo ante intervallo,cum praevidere non potuit scholasticus,antevertere suffragatores cunctos,pueros etiā, et paulatim ad eos accedere,illis dedere sese, deferre studiū, operam,atque diligentiam, devovere animum inserviendi cupidissimum,subridere semper,et os,et vultum laetum ostendere,multa dicere de spe,quam in virtute,in justitia sua habeant,laudare tanquam bonos,et integros,et a munerib' incorruptos, amantes justitiae,quibus nihil opus est multa verba facere, dicere, hoc se facere consuetudinis potius, quam non fidentiae causa,denique prensare competitores, non fuco,neque fallacia,ambulationum aliquarum sermone

ne omnia exhaurire, quae dicere habeant necesse, quaeque commendare pro justitia in praesenti suffragatione servanda, omni officiorum genere prosequi, et in palatium usque comitari suffragatorum, dimittere suppliciter, atque demisse, aperto, demissoque capite, prono pectore, et utroq; genu leviter flexo, magno cum pedũ crepitu, quos trahunt, retrahuntque demittẽdo se, retroque cedẽdo: ut ipso in pavimento relinquant vestigia officiorum, et pulveris non parũ excitati, semper intuendo oculis illis, cũ benevolis, et laetis, tum in scholasticos conjectis, atque defixis, et plane opem deposcentibus, atque misericordiam humili supplicique obsecratione. Hos convenire cãdidati, aliis salutem dicere plurimam, aliis longo intervallo caput aperire, concedere locũ omnibus, cũ his consistere, cum aliis deambulare, dimittere singulos, retinere magis suspectos, injicere manũ pallio, orare, supplicare, illorum meminisse velint. Cum a suffragando scholastici exeunt, subridere, ore, gestuque ipso gratificari, si quid dictum audiunt, aut factum a suffragatoribus, leniter, vel multum arridere, ut se res dederint, ut tẽpus, ut persona, versare mentem, et ingenium ad omne calliditatis artificium, multa affingere, non pauciora simulare. Procuratores cujuscunque candidati agere partes demãdatas, illos alloquendo, suspectos alios refutãdo, coarguendoque suffragatores inconsiderantiae, levitatis, fallaciae, falsitatis, corruptelarũ. Nec enim mirũ est in tanta multitudine reperiri quenquam, qui minus recte, quam licebat, officium faceret. Modus suffragãdi est is, qui sequitur. Cũ tot scholastici in palatium ingrediantur, quot capere possint subsellia disposita, conclusis foribus, praesente rectore, consiliariisque recitantur a secretario de scripto academiae decreta, sãctionesq; ad suffragia recte, et e religione ferẽda: ut qui sint idonei suffragatores, qui suffragatione prohibeãtur, omnib⁹ notũ sit, et exploratũ: nemo autẽ suffragetur, nisi qui justã, et debitã suffragationẽ legib⁹, et sanctionib⁹ academiae pro-

batā habuerit. Eo vero sūt suffragia praestātiora, quo majore cursuū (sic vulgo appellantur) numero, et alicujus praestātia grad° excelluerint. Atque haec avidius appetūtur in suffragatione, et in suffragiorum exploratione spectantur maxime ad cathedrae delationem: propterea quod non ex ratione solum suffragiorum, sed ex numero cursuum, et graduum, delationem cathedrae spectandam, metiendamque conditores decretis academiae sanxeruntsut cum praestātia, et excellentia maxima detulisse cathedram is praedicetur, qui cursu, graduque plurimo praestiterit suffragatorū: quamquā a tergo relinqueretur numero suffragiorū. Quod suffragatores magis probati, praestātesque, qui melius de re literaria aestimare possint, judicium fecerint integrum et incorruptum; et reliquos ad hos comparatos, vulgus boni aestimatores appellant, hos florem, decusque facultatis. Sed edicto recitato jurati suffragatores de manibus consiliariorum papyros parvulas accipiunt, et in illis nomina cādidatorum inscripta, suis cursibus, et gradibus notata, compunctaque, et occulte taciteque, quā voluerint, eam deligunt, et complicant a caeteris disjunctam, et inspectāte rectore, cōsiliariisque, nequa fraus, aut fallacia possit esse, in urnā dextram injiciunt, in alterā improbatas, rejectasque papyros. Durare solet tempus suffragationis propter multitudinem scholasticorum triduum, aut quatriduum. Id temporis in qua exspectatione? in quo metu sunt candidati? deducūtur, reducunturque mane, vesperique magno comitatu, et ut spes est deferendae cathedrae, omnium maxime, honorificentissimeque comitati, praeeuntibus, et subsequētibus ipsorum studiosis scholasticis, praecipueque suffragatoribus notissimis, amicis et familiaribus, et aliis diversi ordinis, et classis corrogatis auditoribus, et jam jam ante cathedram delatam, victoriam nonnunquam inclamantibus.

(Q)

DE

DELATA CATHEDRA.

CVm jam suffragandi finis factus est, et candidati domû revertuntur, ad suffragationem non amplius redituri cum scholasticis, et de cathedra deferenda nulla anceps côtentio, neque controversia, nisi inter duos videtur esse, reliquis quamquam candidatis locorum magis, quam assequêdae cathedrae obscura spe, et exspectatione pedentibus, nô utriusque partis fautores gaudio laetitiaque efferuntur? nô domi conditam cathedram putant? dum sibi ipsis gratulari posse confidunt, dum ex numero comitantium suffragatorum felicem exitum côjiciunt, dum sua cum alterius côpetitoris suffragiis conferunt. Quoniam fit fere semper, ut aliquid affingamus in rebus laetis, quo faciam' id, quod volumus, laetius hi, fingunt abesse comitatu plurimos, qui sibi suffragati fuerint, aut propter auctoritatê, aut propter officii simulationem: quod illos adversario satisfacere debere dicunt. Sponsiones multae fiunt de cathedrae delatione, de suffragiorum numero. Dum educuntur extrahunturque calculi, dum suffragia explorantur a rectore, consiliariisque, dum cursus, gradusque numerantnr, dum utraque confe-rûtur ad calculû, quae in peristylio exspectatio? quâta observatio? qui sermones ultro, citroque habentur? quae minima temporis puncta numerantur? quam oculi multorum in fenestram intenti, ut simulatque aliquid de loco superiore significaverint speculatores, atque innuere visi fuerint, accurrant, et advolent denuntiatum victoriam adeptam câdidato victori? Qui in peristylio sunt, et exspectât significationem, nutum, vel gestum indicem victoriae consequutae, vix minima significatione, nutuque prospecto inclamare victoriam, praedicare cathedraticum, suo côpellare nomine, terga vertere, currere, et advolare domum victoris, illûq; qui sunt ejusdem partis, protinus consequi studiosi, fauto-

resque,et adversariis stupentibus,et attonitis, et in peristy-lio manentibus,per vias,per loca celebriora cursu non desistere,neque clamorib⁹ abstinere in aedes usque victoris. In quas cũ hi se injecerũt intrusceruntque, caedere januas pugnis,pulsare vectibus,et dissonis,et horrendis complere clamoribus,perstrepere,tumultuari,inclamare victoriã,cathedram praedicare suam,et cum numero, praestantiaque suffragiorum:candidatus continere se cubiculo, nolle aperire januam,magis claudere,et pessulum foribus obdere : donec famulus adest rectoris, vel bidelus cum testimonio cathedrae delatae. Cum vix lõge prospicitur, clamores majores tollere scholastici,vociferari vehemẽtius, magis tumultuari,et tota perstrepere domo, obvia quaeque manibus caedere,et festinantius,vehementiusque pulsare,sumere palmas in manus,lauros,olivas tollere in sublime,motitare,agitare,efferre,demittereque cõfestim:alii praeire, alii subsequi currendo,saltandoque,ingeminare, iterareque voces, saepius praedicare victoriam,caedere palmis,inclamare, nolentem, et in itinere tabernas institorias pulsare, evertere, dissipare fructus venales,sursum,deorsumque cursitare,sublatũ humeris novum comportare cathedraticum,et tunica amictũ talari,soluta,fluentique,sine pileo,lauro coronatum , et jactatum crebro quassu corporis. Atque ex his nonnulli magis amici,familiares,et intimi,de patrio solo, cõductis equis cursus facere,jactare sese,et equites scholas ingredi,qua porta datur facilis ingressus,et egressus,circuire columnas, puteum,fores gymnasiorum obire saepe,saepiusque currendo insanorum similes,et sui prorsus impotes. Sic deportatur victor,et in gymnasium summo gaudio, maximoque plausu illatus tanquam in currum,effertur in cathedrã: in qua respirans aliquantulum (vix enim ducit,et trahit spiritũ prae anhelitu, praeque sudore maximo)cathedrae possessionem accipit. Eisdẽ clamoribus,incitato cursu,strepitu, tumultuque maximo, diverso, vel eodem itinere sublatus in humeros

ros,domum idē reportatur:atque ſcholaſtici ſe cōparant ad luſtrationem ſplendidam,et illuſtrem in diem poſterum adornandam. Hac primaria cathedra reportata alias vacare videas plurimas,atque diverſas: nam cum hic veſpertinam cathedram obtinuiſſet,in primariam provectus, ſuā relinquit vacantem: ad quam dum alii nituntur aſcendere, et hi plerunque aſcendunt, qui proximas huic tenuerunt, aliis praeoccupatis vacare alias,et ſic novarum ſemper vacuitatem eſſe,neceſſarium eſt:quas ſuffragiis ſcholaſtici deferant praeſtantibus,et nobilitatis de academia competitoribus.

GRADVS, ET HONORES litterarii.

QVoniam has cathedras niſi laurea aliqua decorati petere non poſſunt, tria in Salmantiſenſi academia cujuſcunque facultatis alumnis honorum inſignia deferūtur, bacchalaurei,licentiati,magiſtrique Dialecticae,Philoſophiae, ſacraeque Theologiae militibus: ſed Iuris Pontificii,Caeſareique cultoribus, pro magiſtrorum laurea fieri debet doctoris acceſsio. Triēnio curriculū Dialecticae,Philoſophiaeque,quadriēnio ſacrae Theologiae, quinquennio Legum, atque ſacrorum Canonum ad primum bacchalaurei honorem,quo aditus,et prim⁹ gradus fit illuſtris ad caeteros omnium artium,atque diſciplinarum honores, et inſignia capiunda, cōficitur. Si quis licentiae laurea decorād⁹ eſt in ſacra Theologia,vel in Iuriſperitia,bienniū poſt cōfecta ſtudiorū curricula praeterire debet:quod datur his doctrinis,diſciplinisque recolendis,interque parietes domeſticos aſsidua cura,incredibilique labore repetendis. Cum autē ad licentiae gradū theologus aſpirat,multas de totius fere Theologiae miſteriis theſes in eodem gymnaſio tuetur doctore grauiſsimo,ſapiētiſsimoq;ſacrae Theologiae praeſidē

te,in eodem augusto,celebrique tantae disciplinae gymnasio. Atque disputationes hujusmodi consequitur relectio quaedam in praelectionis modum:sed non de suggesto more praelegentium,de subtili aliqua,recōditaque divinae doctrinae quaestione. Postquam pervenitur ad examinis occulti periculū subeundū, in hoc faciēdo quattuor et viginti horarum spatio praelectionem a decano, doctoribusque designatam,doctoribus ipsis dumtaxat praesentibus occulte praelegendam licentiatus accipit:atque absoluta praelectione argumenta maxima, acerrimaque ponūtur in licentiatum,quae ingenii sui acumine diluere debet,atque dissolvere,si vult omnium doctorum calculos summa cū approbatione deferre. In Iure Pōtificio,Caesareoque,praeter alia pericula ingenii,et in facultate progressionum documenta, quae dare debet exornandus ad licentiae lauream accipiēdam, illud est periculosissimum , et ab omnibus valde formidatum;cum quattuor et viginti horarum intervallo responsum aliquod jurisconsulti,vel decretum alicujus Pontificis per sesquihoram in consessu patrum sapientissimorū acute,et ingeniose interpretatur explicans, et enodans decreti,responsi ve difficultatem. Et quidem licētiatus quaestionem multis difficultatibus obstructam,huc, et illuc trahit opposito vario,multoque decretorū , et legum difficillimarum,quibus auget difficultatē quaestionis propositae, et ad veritatem ex tenebris,et latebris eruendam, doctorum et recentiorum,et antiquorum opiniones in medium profert,ad objecta respondet summa cum perspicuitate,et cōfirmatione Iuris utriusque:ut ex ipsis jurisconsultorum, et Pontificum praescriptionibus responsa largiatur, tenebras disjiciat, lucem afferat,et quod effici debeat,et intelligi cōcludens,id multis rationibus,legibus,et sanctionibus regiis confirmet : ut nemini dubitationis locum relinquat. Inde progressus idem facit ad variam,multiplicemque legum intelligentiam,quibus lites diremtae,sublatae quaestiones, la-

tae multae sententiae in Regiis Praetoriis;atque haec tanta cum memoria, ingenii acumine,celeritate summa,ostetatione progreßionum in facultate maximarũ, ut jurisconsultum agere videatur, sesquihoram eximia doctorũ voluptate explendo. Id quod comprobatio consentiens sine ulla discrepantia suffragiorum testata fuit. Quo de examine propter summam doctißimorum patrum sapientiam, et in legibus explicandis usum, et notitiam in intelligendo Iure illustrem,et insignem,non dicam quidquam amplius,quam quod summa cum academiae tãtae celebritate pervenit ad omnium fere mortalium aures,et in orbem terrarũ universum sparsum fuit,atque constanti sermone verißime dißipatum: ex doctißimis hominibus,qui nõ ingredi in Beatae Barbarae sacellum reformidet ad periculum hujusmodi subeundum,et totis artub⁹ atque membris nõ contremiscat, esse neminem. Sic tonare visi sunt,atque fulgurare jaciẽdis, retorquẽdisque argumentorũ telis. Tot sunt Vlpiani,tot Sulpitii,tot Africani,tot denique Papiniani, quot praesentes urgere conantur, atque premere laurea licentiati decorandum: ut non casu aliquo,qui rebus popularib⁹ dominari solet,sed divino quasi consilio Beatae Barbarae sacellum, qui locus hujusmodi litterariis actionibus praestitutus est, nunc dicatum fuisse videamus: cujus in discessu felicißimo tonuisse caelum horrẽdo quodam strepitu,et fragore quasi ruentis aetheris non ignoramus. Itaque qui huc venturus sit, qui in sacellum Beatae Barbarae ingressur⁹,se ipsum noverit prius: sciat viros doctißimos, sapiẽtißimosque jurisconsultos esse,qui illum excussuri sunt, et scientiam in Iure civili comparatam suis ponderibus examinaturi: ne postea, si quod Deus malum avertat,non probatus hisce doctoribus, et litterae alicujus. R. notis inustus, compunctusque de sacello decesserit, in patres justitiae amantes, sed in ipsius inscientiam, culpam omnem conferat: qui tanta loci majestate indignus,et viribus examinis inferior provinciã

Mmm tam

tam arduam,atque difficilem aggredi ausus fuerit. In quo iure servando faciunt,decernuntque patres isti sapientissimi ex academiae honore, et sanctionibus honorificentissimis: quibus id datum est honoris, et laudis Salmanticensis academiae laureis,et insignibus, ut reliquarum academiarũ licentiatis,et doctoribus,qui fuerint de tãta academia,praeferantur. Quare mirari desinamus,si Salmanticenses licentiati, doctoresque tantum in orbe terrarum honorẽ, et gloriam consequãtur:quique huic senatui probati fuerint,omnib' se probatos esse merito semper,atque optimo iure sperare debent:cum ad illum gradum tantis laboribus, tãta sapientiae magnitudine,tanto honoris discrimĩne ascẽderint. Restat ultimus,et omniũ praestantissimus doctoris honos deferendus. Is defertur in templo maximo, in sacello magnificentissime ornato,tabulato in altitudinem maximã excitato,ut in oculis,et ore mortalium accipiatur magno cõsessu sapientissimorum patrum,suis insignibus versicoloribus tantam,et tam honorificam actionem decorante litterariam. Qui quoniam cum ipsa lustratione Cõplutensi ex omni parte mirifice congruit,de utraque re qui p'ura scire voluerit,academiae Complutensis exercitationem praeleget. Ego ad collegia properans festinansque transeo.

DE COLLEGIIS SALMANTICENSIBVS.

AD memoriam laudum Salmanticensium,et ad academiae nobilitatem illustrandam plurima collegia aedificata fuerunt;ex quibus non minus,quam ex superioribus ornamentis,illustrissimum istud Minervae Christianae domicilium nobilitatur:ut qui praedicationem, nobilitatemque collegiorum praeterierit,injuriam maximã academiae Salmanticensi fecisse videatur. Omnes enim Hispaniarum Põtifices,omnes Proceres nostrorum,qui ubique sunt,regnorum,ad suas opes in hanc academiam conferendas, et in collegiorum multitudinem,magnificentiamque augendam certatim contendisse visi sunt. Quis enim ex illustrioribus Hi-

Hispaniae Pōtificibus,ex maximis, celsissimisque Archiepiscopis ad illustrandam sui nominis amplitudinē, nō Salmanticae collegium aedificandum, exstruendumque curavit? Quin et canonici, quique dignitates habebāt Ecclesiarum, suas pecunias ad haec litterarum monimenta statuenda incredibili succensi pietate contulerunt. Id quod multitudo, diversitasque collegiorū declarat: quae tot sunt plane, quot sunt dissimilitudines, varietatesque pannorū. Longum esset singula persequi, notiora dumtaxat percurrā. Atque illorū unum est Montis Oliveti, quod nō procul a moenibus civitatis disjunctum est, alterum Beatae Magdalenae, tertiū Divi Thomae, quartum Angelorum, quintū Beatae Virginis nomine, et honore affectum, sextum ab Archiepiscopo Hispalensi Valdesio cōditum: et ut alia praeteream, quae cunctis multo notiora sunt, quam mihi, qui de collegiis ago; quis trilinguium obsecro collegium non audivit? Inter omnia tenent principatū quattuor ab antiquitate nūcupata maxima: quorum, quemadmodum reliquorum, collegae suis insignibus notatissimi dijudicantur; et internoscuntur. Cum omnes togas talares, atque conclusas gerant, tum longioribus focalibus ab utroque humero decidentibus spirarum rotunditate venustissima ab una parte terminatis collegae decorantur. Tria collegia maxima a Metropoli cujusque Pōtificatus nomen trahunt, unū Ovetense, ab urbe Oveto, quae civitas est in Asturibus amplissima, et sedes Pontificis illius dioeceseos, cujus Episcopus illud collegium condidit, appellatum: alterum Conchense dictū est a civitate Concha, cujus praefectus conditor et fundator fuit illius collegii: tertium ab Archiepiscopo Toletano identidē conditore illustri, et insigni, nomē accepit: ultimū propter vetustatē, et antiquitatē suā vetus cōmuniter appellatur. Cōchenses collegae ferrugineo colore togā, focaliaq; gerunt: quēadmodū Bartholomaei fuscas vestes, focaliaque. Ovetenses, et Toletani vestem fuscā, hi tamē focale pur-

purpureû,cyaneû ostêdunt:reliquorû alumni collegiorum, praeter Môtis Oliveti collegas,qui nigrû utrûque insigne, et Archiepiscopi Hispalêsis,qui viride corpore, et humeris suis portant,habitû fuscû induti focalibû varietate,dissimilitudineque distinguuntur:quae persequi nô est necesse , cum in tantam multitudinem collegia excreverint,ut vix color reperiatur,quo a caeteris collegae possint internosci: si novum aliquod decursu temporis condendum fundandumque sit.Sed vos si placet considerate ornatum , et splendorem,quem aspicere possunt ingredietes in scholas, et in tãtam diversitatem differentiamque collegarum incurrentes: qui cum ipso aspectu , et vestitus dignitate gravitatem habeant,et amplitudinem maximam,videre tamen est omniû maxime quattuor,maximorumque florem collegiorû , qui cum licentiati jam, aut magistri sint , et multi de cathedris deferendis contendant,et ad sacerdotia maxima, ad dignitates Ecclesiae , ad Regia aspirêt Côsilia,et hi multis academiae litteratis hominibus praestent:sunt equidem decora et lumina Hispaniarum:neque ulla pars est terrarum,quã non illi multitudine sua compleverint. Verte quaeso te ipsum ad cathedras Salmanticenses,quot istorum splendore collegarum illae decorantur?et aures scholasticorum vocibus eorundem personant vel Dialecticae,vel Philosophiae,vel Iuris Pontificii,aut Caesarei arcana recondita patefacietium? Lustra mentis oculis Ecclesias Hispaniarum,illarum subsellia hujusmodi collegarum dignitate,quam egregiam amplitudinem ostendunt. Consilia Quaesitorum haereticae pravitatis,Praetoria Regum,atque summi praepotentis Regii Senatus sedes celsissimae, his praecipue patribus litteris , et virtute conspicuis,tanquam clarissimis distincta luminib⁹ illustrantur. Atque cû Praefecturas Ecclesiae , Pontificatusque illustriores plerosque percurrerimus, nô eos tantorum hominum sapientia,claritateque lucem accepisse videbim⁹, et omni tempore locis omnibus diffundere clarissimã? Ne-
que

que vero in Hispania, neque in Indiis solum, non in ditionibus, imperiisque dumtaxat nostris, sed in quacunque ora regioneque terrarum dominari de collegiis hujusmodi delectos, exquisitosque doctores, et in principe terrarum urbe Roma, vel praesidétes summo gentium, ac nationũ omniũ Consilio, vel cum purpura, pileoque proximã a Vicario IesuChristi dignitatem habere reperiemus. Nusquam illi locorum non sunt, nusquam non regnant, ubique dominantur, atque florét cum imperio, summaque dignitate. Atquẽ mihi quidem collegia videntur hujusmodi praesidia, propugnaculaque terrarum tutissima, firmissimaque: unde collegae subsidio veniant, et sint omni tépore rebus Christianae Reipublicae, neque saeculi solum, sed Ecclesiae dignitates, et honores eximios, illustresque gerentes.

DE RECTORE, ET CONSILIARIIS.

HIc tantus, et tam illũstris ornatus, tanta academiae amplitudo conservatur, et capit in dies majora gloriae, et honoris increméta rectoris, et consiliariorum annuo magistratu. Rector núquam deligitur nisi nobili genere natus, et fumosis majorum imaginibus insignis, qui plerunque filius Comitis alicujus, Marchionis, Ducis, et Procerũ Hispaniae clarissimorum solet esse. Hunc facile est deligi tanto generis splendore clarum; propterea quod filii hujusmodi Principum, flosque nobilitatis Hispanae, in hanc academiam Iurisperitiae studium, et operam navatum cõfluant, et hanc dignitatem consequi, praeesse universae academiae, summum quisque ducat honoré, et ad honores consequendos alios, et ad generis sui nobilitatem claram illustremque diffundendam. Cujus partes sunt academiae gubernandae, deferendae cujuscunque cathedrae, summi juris in scholasticos, in praeceptores, in doctores habendi, cogendi etiam

doctorum, magistrorumque Senat⁹ ad deliberationes rerū, quae de academia haberi debent, denique obeundae classis, lustrandique cujuscunque gymnasii, quaerendi de praeceptorum praelectionibus, de studio, de diligentia consueta. Quin hoc tempore ille moderator est, et gubernator totius academiae: cui obtemperandi ineunte anno, simulatque delectus est, scholastici, patresque supra nominati pulcerrimū dant, et sanctissimum jusiurandum. Atque hoc rector bis honore afficitur ab academiae scholasticis, et alumnis omnibus, Senatuque florentissimo: ut omnes illum vesperi pridie feriarū Beati Martini, et mane quoque eidem die sacro, officii, et honoris causa, iterum feriis Beatae Caterinae dicatis domo in scholas usque deducant, reducantque comitates vespertinis precib⁹, et absoluto sacro. Videre est scholasticos praeeūtes omnes, binos, ternos ve, summos, medios, et infimos, cum sui generis, et ordinis aequalibus progredientes, togis omnes talaribus indutos, praeter servos, et famulos, qui brevioribus palliis amicti heros consequuntur. Cunctos igitur videbis longioribus amictos vestibus, splendidos atque nitentes, summa pompa, gradibus fere numeratis in incessu, et ad omnem gravitatem orecōposito, et longissimo agmine in duos ordines distributos, atque adeo lōgo, ut a rectoris aedibus, cū illae longissimo intervallo distent, et in ultima fere semper de industria civitate constructae conducantur, in scholas usque agmen perpetuum videatur. Cernes sequi collegas in habitu versicolore conspicuos, licentiatos, magistros denique, doctores ipsos proximos anteire rectori cū flore nobilitatis Salmanticensis permixtos, ipsum vero rectorem medium inter decanū, et antiquiorem doctorem interjectum, tanta cū auctoritate, tanta cum gravitate procedentem, ut Episcopi in illo maxime dignitatem, et amplitudinem se dicant omnes intueri. Hic ego quid dicam strepitum viarum, quacunque tanta multitudo praeterit, et tātus, et tam innumerabilis comitat⁹ pro-

gre-

greditur?quid commemorem florem,et decus omnis ordinis,et fortunae scholasticorum?quid proferã filios multorũ de familiis clarissimis Procerum,et Magnatum Hispaniarũ? quid ostendam tam insignem collegarum praestantiam, et amplitudinem diversis colorum insignibus distinctam, et illustratam?quid proferam tot licentiatorũ apices et insignia?quid referam decora, et ornamenta academiae, magistros,et doctores omnes doctrina,sapientiaque praestantissimos?quid effusiones oppidanorum ad spectandũ? quid rectorem spectari?quid indicari digitis?quid praeire clavarios duos cum clavis argenteis?quid consequi famulos, administrosque multos? quid quacunque procedebat, illũ officiis omnibus genus hominum prosequi?plaudi rectori tãto,tamque praestanti,honorem omnẽ tribui? nominari denique rectorem academiae Salmanticensis quantum habet laudis in homine? Magna est rectoris species,magn⁹ honor, magna dignitas,neque ulla in academiis rectoris moderatione major fuisset delata Salmanticensi,si quemadmodum rerum,quas praediximus potestatem habet,jus etiam haberet comprehesionis,et animadversionis in scholasticos: sed hujusce jurisdictionis causa praefectus scholarum est. Is judicem habet,qui judicia scholasticorum exerceat: qui tãta est auctoritate praeditus, quanta decet academiam toto terrarum orbe florentissimam. Ille gerit dignitatem scholae magistri clarissimam in Ecclesia Salmanticesi: a qua suo munere praeclare functus Põtificiam fere semper exspectat accipiundam.

DE SPLENDORE SCHOLASTICORUM.

ET quidem si nihil eorum, quae praediximus, nostris oculis cerneremus, sed florem dumtaxat scholasticorum,et splendorem insignẽ, et illu-

illustrem,id satis esset ad ample magnificeque de Salmanticensi academia praedicandum:quos cum intueris,humanos, politos,urbanos,totos aulicos posses appellare. Tantus est in corpore splendor,tanta in domestico victu praestantia, in comitatu famulorum a tergo sequentium numerus, in verbis,et in omni sermone elegantia,in congressu communi officiorum omnium conformatio,et mira semper accuratio. Nam vestitus quamquam honestus,adeo tamen splédidus est,quia fere semper recens:adeo gravis, quia talaris, et ad nostrorum speciem clericorum:et adeo magni pretii et aestimationis,quia ex praestantiore, et magis tenui panno: adeo compositus,et ex omni parte conveniens, ut nulla nó ex parte aequabiliter cadat. Atque illi cum sint adolescentes,et multi apta membrorum conformatione,oris spectata dignitate,sui ipsius corporis non negligentes, egregiam habent speciem,et aspectum illustrem:ut in omnibus filiorum plane locupletissimorum,in Ducum,aut Magnatum sobolem arbitreris te intueri. Ita incedunt omnes,qui non in famulatu sunt,tunicis,et epitogiis talaribus induti,praecincti serica zona,lateque explicata,et a fronte nodo elegáter cóstricta,pileis capitibus venuste satis impositis ad usum,quem temporum varietas tulit. Quacunque progrediuntur, illos ad minimum bini famuli consequuntur,multos terni, quaterni ve,non paucos copiosis,ac bene nummatis parentibus natos,quique in filiorum ostentationem ad omnes sumtus largi sunt,et effusi,famulorum greges maximi. Quid quod extremi isti mula vehútur,et quidé anteambulonibus semper praeeuntibus,et a tergo multo puerorum comitatu sequente:domibus autem ipsis vivunt ad locupletú et benenummatorum morem:qui vero moderatissime, hunc sibi praefinierunt modum,rationemque vescendi:ut nunquam fructus temporis illius pro primis mensis, neque esca cum jure bene condito,atque aliquid,quod prandium absolvat, ab usitatis mésis abesse debeat,praeter extraordinarias carnes

nes assas haedinas ad minimum, vel venatione captas, delicatas, atque suaviores, quae carnibus coctis, et petasone olla absolutam, atque perfectam plerunque praecedere debet. Dum autem scholastici Salmanticenses prandere, dum coenare solet, astare famuli, puerique tunicati, capitibus apertis ministrare, inferre escas, expedire patinas omni mūditia, elegantiaque politiore cernūtur. Quod factu facile est scholasticis Salmanticensibus, qui divites dumtaxat, et qui facere sumt⁹ hos possunt, ad litterarum studia ex diversis terrarum partibus confluunt. Qui faciendis sumtibus non sunt, famulantur. Ita autem illi domos conducunt, quas bini, terni ve, plurimi sine comitatu incolunt: nam Salmanticae dedecori semper fuit, quenquam cubiculum ad habitationē annuam conducere: neque haec in academia contubernia, quae sunt in aliis honorifica, aestimātur. Ita vivunt, ut omnes sui juris esse videantur, et domos habeant conductas ad suam, et suorum habitationem famulorum. Dum ipsi domi sunt, togas addunt tunicis talaribus, aut apertas, aut ex omni parte conclusas, et multis condylis sericis earum manicas, et oras in circuitu distinguunt, collaria interiora gausapino eleganter exornant, et a summo leviter revocant per circuitum ad speciem, et aspectum illustriorem. His amicti pro foribus esse, lustrare viciniam, domos adire proximas amicorum, rusticari solent, et subdio esse partem noctis aliquam, verno, et aestivo tempore. Atque cum hoc scholastici ornatu sint, cum tam splendido videantur more vivere, vitam agunt scholasticorum propriam, et laborū, atque difficultatum plenissimam: qui totos dies, mane, vesperique, praelectionibus audiendis ponunt. Nocte qui minus diligentes sunt, eisdem relegendis tres horas continuas a sexta in nonam usque consumunt: qui diligentes habentur, et nomē scholasticorum adepti sunt, post tres horas ante coenam litteris tributas, coenati duas, vel sesquihorā nocturnis studiis addunt: neque cubitum eunt, nisi matutinarū precum

cum signo, quod noctis hora duodecima dari solet, audito. Tantum autem studium in litteris, et diligentia adhibetur, ut diebus festis res litterarias inter se conferant, jurisconsultorum responsis, Pontificumque decretis explanandis dent operam domibus ipsis, intra domesticos parietes invitatione scholasticorum: qui mutuo se ipsos ad hujusmodi litterarias exercitationes invitare solent. Ita viri evadunt doctissimi. De quibus plura non dicam contentus communibus, et usitatis scholasticorum jocationibus: quas quoniam inter illos communes esse video, nó praetereundas fuisse silentio judicavi.

IOCATIONES SCHOLASTICORUM.

QVI Salmanticae fugere joca veteranorum volunt, ludosque passim tyronibus factos, in eo dant operam, ut ab horologio, ab arietibus, quos praediximus in peristylii descriptione, oculos avertant, remque hanc ab amicis praemoniti omnium maxime caveant: ne in manus veteranorum incidant, qui illos pectant, et ornent, et ex ore suo, et ex vestitu nobilitent. Omnia tamen joco, interdumque ludo aguntur, nisi fuerint tyrones illi, qui jocorum, ludorumque hujusmodi inscientes irasci coeperint: id enim temporis malo suo irascuntur: nam deterius tractantur, et vexati, concisique dimittuntur ovibus, et agnis facti mansuetiores: qui mallent in jocum, ludumque convertisse facta, dictaque ludicra veteranorum. Ecce enim cum veterani longe dijudicent ex verbis, aut ex factis, saepe ex vestitu recentiore tyrones, circunsistunt illos dicaces, et elegantes scholastici, et inducunt sermonem urbanum, et venustum, nullo saepe jocandi genere pro-

profuso,et immodesto: atque ita faceti incipiunt esse,ut dicant unum,et alterum,et plurima etiam dicta,omnia salsa, lepidaque. Arridere,qui praesentes sunt,salsum aliquid, et facetum dicenti in os,in faciem,in vestitum; rogare primo de adventu patriae, laudare vestitum,dicere pulcrum, et cũ corpore congruentem: sed mirari inscientiam sartoris,qui tam male sarserit. Hui dicere alter, non videri Salmanticae confectum, si suum sequeretur consilium, emendaturum sarroris errorem. Atque alter addit, habeo notum sartorem, qui melius conficiat. Huic tertius continuo. Tunc illum videri posse veteranum, qui nunc recens venisset, et esset in academia ryro. Subridere interea praesentes, et irrideri magis tyrones, sed facetius, cum ad subuculae collare perventum est, er de bonitate, de praestantia collaris tyronem veterani rogant, er de auctore tanti collaris,tam bene confecti,et acu tam mirabiliter elaborati. Quis acu puncta punxerit? quis in illo elaboraverit? mater ne?an sorores? ecce inopinantem ab utroque latere attingere scholasticus unus, et alter, collare paulatim subducere unus ab una, alter ab altera parte cōponere, tyro sese referre suum in locum, orare urbanius gerant sese, neque ludos illos urbanos,non ingenuos: adesse alius,pileum detrahere de capite, purgare manibus, saliva leviter spargere, alius vererano tollere de manibus,et quasi subirascens in capite reponere:et quoniam pileus cornua quattuor habet, appetere unumquodque cornu singuli,agitare manibus, versare pileum in diversas partes, atque unus,qui majore est audacia in frōtē demittere paulatim,ac denique in aures usque deprimere, ut miserandi tyronis oculum utrunque tegeret, atque occulerer. Quid ille? non audere se commovere, orare potius, aliquid facete,et commode porius dicerent, atque manibus, quae contumeliosae sunt, et infestae, abstinerent: nisi satis jam, satis illum pro ridiculo, ac delectamento habitum esse constaret.Interponitur id tē-

poris faceta, et elegans ab aliquo ironia, eadem per jocum tyronis repetita, iterataque supplicatione. Miseremini, miseremini jam tyronis, qui plorare vult. En ut oboriuntur lacrymae misello: occurramus cum strophiolo, subveniamus afflicto (unus id temporis se offert ad abstergendas lacrymas) mittamus jam tandem, missum faciamus. Si est, qui perferre non vult jocum, neque ludum, hunc urgere magis, premere plurimis modis, primo tyronem dicere, appellare suo nomine, et in rusticanorum morem, et ori digito admoto silentium indicere, ni vult tyro malum adsciscere. Calere ludi, jocique magis, deludi jam apertius, et fortasse contumeliose: cótinuo significatione una, nutuque minimo, coire scholastici veterani plures, amplius quinquaginta, aut sexaginta amici, efficere circulos usitatos, in orbé includi tyro, ille cupere exitum reperire, manibus propelli ab omnibus, in medium retrudi orbem, praecludere veterani locum omnem, et ne qua facere perruptionem posit cóprimere, cóstringereque sese circulatores, sibilis deinde proscindere, consectari quoque, mirandum in modum per peristylium, per porticus, in gymnasio, ubicunque locorum fuerit, agitare, vexare. Cum magis offirmatum, cum pertinacé vident, sputis operire plurimis, et albenti nive candidiorem relinquere: cum longe prospicitur multo ante quã accedat, excreare vi magna, et contentione adhibita, sonitu, crepituque vehementi, ut intestina velle evellere veterani videantur: et quidquid purulenti potuerint, in miserum projicere tyronem. Atque hae praecipuae sunt jocationes, illusionesque scholasticorum in peristylio, in porticibus. At in gymnasio, ne praelectio interturbetur, et persentiat praeceptor, cum duo veterani coeunt, fingunt aliquid commode, ut ne plane videantur id facere, quod profecto faciunt, hujusce miseri tyronis personae, honorique certatim illudere, ut rogando saepe plurima, quibus distrahant animum in diversa, et a praelectione prorsus abstrahant, ex omni genere

urbanitatis,facetiarumque leporem aliquem libent:atque alias in re,alias in verbo:quo ponant id,quod volunt, tempus cum tyrone laetius jucundiusque. Colligere igitur veterani duo multa ex tempore, multa dicere ex tyronum natura acute satis,et urbane, rogare de rebus academiae,si jam in scholasticorum catalogum ascriptus,si cū candela,si lynteatus domum adiit secretarii,percontari,unde,quis ille,cujus rei causa venerit in academiam,quaerere de legibus, de textus interpretatione,de notis. Atque unus a dextra,alter a sinistra cubito tangere, tyro perturbari,nescire, nec posse excipere,quae dictantur,exarare pessumas litteras, in aequales omnes,efficere distortas lineas,atque atramento respergere papyrum:unus manum tyronis cū penna sumere, et constrictam,atque deviam trahere,distrahere, retrahereque,ut nullas formet ille litteras, deformet vero paginā lituris,atramēto,lineis sursum,deorsumque in orbem tractis, et aversis,diversisque,contra volūtatem suam. Quid deinde?pileum tangere,versare diversas in partes,in aures usque dejicere, atque saepe commutare in illius recentis locum, sordidatum admodum,et inquinatum, vel veterē, et attritum. Tyronem obmutescere jubere veterani:quod cum pileo antiquitatis jura secum deferat, et praerogativas veteranorum domum. His,et aliis modis miseri tyrones tractātur in academiis illis diebus post suum adventum,multo joco,risu,cachinnatione,atque omni saepe illusione,nisi allegatores,deprecatoresque adsint veterani:quos, si sapiunt tyrones,patronos adoptare solent: neque unquam nisi istorum comitatu,quasi patrocinio defensi prodeunt foras. Ad quos magis conciliandos tyrones ad prandiū invitare domi suae solent aliquot magis amicos,et evocare de vicinia notos. Prandia autem sunt ejusmodi,quae vulgo dantur:ut ad carnes usitatas, perdix pro singulorum honore addatur, deinde gallina saltem cuique dimidia, et leucophagum nunquam omittendum. Atque haec praeter fructus, ad primas,

et ad ultimas mensas usitatos: nisi convenerint inter se, contentique sint veterani invitatione quadam quam suavi, quā liberali, quam fraterna in locum aliquem. Quo cum pervenerint ad coagulatum lac, et liquidum, et pinguia lactis invitantur, et ad fructus alios quoscunque, qui magis grati sint, et appetantur a veteranis. Haec postquam facta sunt, et a tyrone praestita, nihil est quod timeat tyro veteranorum jocationes, illusionesque. Factus enim ab his antiquus, ad antiquorum jura perfruenda vocatur, gradu interdum accepto, litterisque traditis (quas illi vocant patentes) antiquitatis. Cum autem is gradus defertur domibus ipsis, intra privatos parietes, magnum est gaudium, et ingens cunctorum, gestiensque laetitia simulatione eorum, quae in vera doctorum laurea geruntur, fictaque imagine praesentium oculis obversante. Non plura de Salmanticensi academia. Ex his, quae adumbrare potuimus, statum, et imaginem academiae maximae, celeberrimaeque florentem lector agnoscet: ego ad Chronographiam Topographia absoluta perveniam, postquam Inferorum regiones descripsero: quae cum infra terram sint, illae suo ordine terrarum ambitu res contentas consequentur.

INFERORVM SEDES.

DESCRIPSIMVS quae supra, infra que Lunā sunt, et quae praecipue terrarū ambitu continentur: nunc quae infra terram sunt descripturi, rebus aliis omissis, quas superiorum exercitationum ope facile cōsequetur Latine agendi studiosus adolescens, Inferorum sedes dumtaxat ostendamus: ut quemadmodum primo libro beatorum praemiis ad virtu-

tutem excitabamur, ita poenis damnatorum a sceleribus, et flagitiis deterreamur. In qua caligine describenda venit in mentem mihi puteus quidam altissimus, in tantam altitudinem depressus, ut ad Inferorum usque fauces, et ad illam caliginosam regionem quam incredibili sua altitudine perveniat. Is vero cum altissimus sit, tenebris circunfundatur crassissimis, et crassioribus omnino, quam illae sunt obscurissimae, quae eruptione ignium aetnaeorũ finitimas regiones obscurasse dicuntur. Nam ab hoc puteo fumus quidam crassissimus, et in omnes partes eadem crassitudine se projiciens, atque diffundens, ita tenebris omnia circũfundat, et obscuret loca finitima, ut neque locus, in quo sit puteus, neque ad illum aditus, aut accessus pateat: quibus cum tenebrae noctis, tum cum maxime nubibus, et atra caligine caelum obducitur, syderibus, et Lunã prorsus occultatis comparatae speciem obscuritatis solum habeant, re ipsa tenebrae non habeantur. Ad hanc obscuritatem accedat ignis horribilis, ad quem iste noster, qui comburit, vastat, et depopulatur omnia, adumbratus quidẽ appelletur. Atque ille cum vim habeat maximam comburendi, nunquam tamen extinguatur: nec opus sit administris, qui materiam recentem admoveant ad alendum ignem hujusmodi. Cum tanta sit obscuritate, tantisque ignibus infestissimus, afflet idem odoris intolerandam foeditatẽ: cujus intolerabilis afflatus sulphure male olenti tenebras tetras, magis infestas reddat. Plenus timoris, plenus horroris, locus iste fuerit propter terrificas, et detestabiles figuras in imam putei voraginem, totamque concavitatem detrusorum hominum: quorum lamentis, et ululatibus omnia complentur toleratu incredibilia tormenta perferentium. Nullum est enim supplicii genus, quo non torqueantur, qui miserabiliter in puteũ caliginosum, male olentẽ, et ignibus deflagrantẽ perpetuis dejecti,

decurbatique fuerunt. Nam frigore, fame conficiuntur, et aliis acerbitatibus premuntur, sine modo, sine misericordia, acriter nimium, et vehementer, quos iste puteus, his in tenebris, et caligine iacentes coepit. Haec est species, et quasi quaedam inferorum adumbratio. Nam cum inferorum regio sit infra terram, infinitis locorum spatiis, in tantum plane modum a terra distat, quãtum ipsa tellus a caelo, tota crassissimis, et obscurissimis circunfusa tenebris. In his iacet omnis turba sceleratorum, et improborum hominum, qui gravissimis suppliciorum generibus cruciantur, et cruciabuntur post diem extremi iudicii, non animis solum, sed etiam corporibus has acerbitates perferẽtibus. Sed cum aliis cruciatibus, tum flammis nunquam non deflagrantibus sceleratissimi homines torquebuntur vehementissime. Quarum ignis cruciabit, non absumet tamen: ut sit cruciatus flammarum sempiternus. Quibus accedit intolerabile frigus, quo damnati cõficientur. Neque ob hanc causam ignis extinguetur, aut quidquam de flammarum magnitudine remittetur: ut his flammis levationẽ aliquam reperiant. Fames in illis regionibus semper erit, quae nunquam depelletur, sed majorem inferent Daemones. Et quãquam confici, quamquam enecari magnitudine famis videantur, nihil unquam miserrimis hominibus dabitur cibi, nihil quoque potionis ad famem, sitimque depellendã: quin suam Daemones famem explebunt inedia damnatorum, et illorum macie, palloreque horribili Daemonum turma execranda saturabitur. Adde horribiles Daemonũ formas, et execrabiles figuras, singulis momentis dissimiles, et omnes horrificas, obversantes in formã colubri multiplici inflexione intorti, sibilis terrificis, et horrore squamarum obducti, et in similitudinem serpentum immanissimorũ: qui inflato collo, tumidis cervicibus, inhiante, et imminente ore, devorare velle videantur cõdemnatos, et in tergum rejecta cauda, et ad ictus infligendos intẽta. Deterrebunt eosdem

dem aliarum formae belluarum, ferarumque deterrimarum, quales olim suis fabulis ad terrorem inferendum, Chimaeras ex capra, leone, serpente conflatas, qualem Pithonem monstrosissimam bestiam, centum capitibus constantem, calamitatem fatorum, stragem hominũ mentiti poëtae fuerunt. Quales idem furias confinxerunt speculatrices, et vindices scelerum, et flagitiorum, quae agitarent, et insectarétur impios, et ita deterrerent taedis ardentibus, ut nunquã eos respirare, nunquam consistere paterentur. Communia erunt visa, quae nos scimus, et audimus, luporum, tigrium, leonũ. Semper sibili, semper mugitus, semper rugitus, semper fremitus audiétur, et harum improbi belluarum multiplici, horribilique aspectu terrebũtur: quae, quocunque scelerati se cóvertant, adesse continuo videbuntur, nec punctũ téporis a suis oculis abesse. Atque figura formidanda Daemonis in sacris annalib⁹ tot expressa simulachris, nihil, augendi causa, nos dicere cóprobabit: cujus facies oculis mortalium objecta satis esset, ut metu perterriti repente mortui conciderent. Cujus (ut inquit Beatus Iob) quis unquam indumentum audebit inspicere? quis in os illius medium inferre sese? quis aperire forem, qua vultus immanissimi Draconis, et ora teguntur terrifica? Videamus, quam deformis, ac truculenta sit facies. In circuitu dentes ambit ipsa formido. Corpus factum est in similitudinem scuti, quod totum est conflatum ex squamis spissis, valdeque compressis. Observa sternutaméta ignem accensum spirantia, ardoré oculorum, tanquam caelum undique rubens, et ignescens totũ primo diluculo. Ex ore faces ille taedarum ardentium furiales evomit. Nares ipsae, tanquam olla, tum, cum ebullire visa est, vapores fumigantes exhalát. Afflatu immanissimo ignes excitantur, et ardentes flammae feruntur in sublime. Ex ore, ex oculis, ex toto corpore ignes flammarum semper ardore deflagrantes Daemonem spirare putatote. Quidquã ne deformius, ac terribili⁹ ad aspectum apparebit? jam vero

nares quaratione foetidum, et importunum odoré, quem afflabunt Inferi, quem nefarii spiritus, quem omnes damnati, qué princeps Inferorum Lucifer, quem omnes furiae tetriorem coeno, luto, deterrimis quibuscunque odoribus exhalabût, perferre poterût? Null' erit odor pestilétissim', quem istius tenebricosae regionis incolae non odorabunt, olfacient sulphur perpetuum, nunquam foeditatem intolerabilem intermittentes. Quae supplicia subibunt aures, cú illae dissonis, et horrédis clamoribus, luctibus, lamentis, diris execrationibus, detestationibus nefandis, probris et cótumeliis, maledictis omnibus, strepitu malleorum horrifico fragore concrepantium, tumultu carnificum in damnatorú ora, vultus, et corpora ictus infligentiú crudelissimos, magna confusione, perturbationeque perstrepentium satellitum personabunt? Assiduis se execrationibus devovebunt impii, maledicent sibi, suis amicis, fratribus, sororibus, parentibus, et quod cogitare reformidat animus, maledicent Sanctis omnib', Virgini Mariae, Christo Iesu, sáctissimae Triadi. Non aperient unquam ora sua spurcissima, atque sacrilega, nisi ut in aliquem, in omnes etiam, quos nominavi, maledicta detestabilia conferát. Hae sunt matutinae precationes hujusce loci; eaedemque modulationes cantorum infernalium, quibus maledici conviciatores, médaces, obtrectatores núquam de bonis, de sanctis nó detrahere perstabût. Atque gustatus, quoniam prae reliquis sensib' est maxime voluptarius, cibos exquisitos, potusque suaves luet amarissimo gustu, felle ipso semper amariore, nihil unquam percipiens, nisi plenissimum fellis, mille saporibus permixtum amariorib'. Atque haec de corpore, cujus nullae partes vacuae doloribus erunt, nec cruciatibus unquam acerbissimis liberae: quibus adduntur animorú poenae gravissimae. Qui quoniam trib' donis ac muneribus memoriae, voluntatis, et intelligétiae praediti sunt: singuli suis suppliciis afficiétur, gravib', et exquisitis admodú. Núquá cogitationé torque-

ri desinent magnitudo, multitudoque suppliciorũ, et illã anxiã, et solicitã habere: ut fodicantibus his cruciatibus, quos graves, et acerbos perfert, non sit in potestate sua ad punctũ tẽporis animũ ab hac cogitatione abducere. Ita dies, et noctes pũget, et fodiet assidua cogitatio poenarũ, quas solvit, et sine intermissione pẽdet in perpetuũ. Quid memoria? quemad modũ poenas a sceleratissimis hominib' repetet, dũ illos lacerabit? dũ cruentabit amissorũ recordatio bonorũ cũ omni desperatione conjuncta veteris fortunae recuperãdae? Recordabũtur miseri delicias, et voluptates praeteritas, opes et fortunas amissas, auribus perceptos cãtus, conditiones, et suavitates odorũ, gregẽ famulorũ praeeũtiũ, et cõsequẽtiũ puerorũ, familiã, apparatũ, lecticas, equos, aedes, dignitatẽ, et ostentatione pristinã: et cum effluxisse jam omnia recordabũtur, et in luctus, et dolores, in egestatẽ et inopiam, in aerumnas, et miserias, in poenas, et in cruciatus se convertisse sempiternos meminerint: neque in omnem immortalitatem Dei, qui semper erit, finem statuendum lacrymis, et calamitatibus hujusmodi: majorem, quam intelligere possumus, et plane inconsolabilem dolorem accipient. Mens autem, quoniam longius prospicit, et providet quae futura sunt, quaeque genera bonorum, quam gloriae dignitatem amiserit: miserrimam se, et calamitosam ducit: qua nihil miserius, nihil perditius, nihil foedius esse possit. Majoribus in lacrymis, et squalore jacet: plus doloris ex suis acerbitatibus accipit: quem auget, et graviorem facit plana cognitio calamitosae, perditaeque fortunae, nullũ portũ, neque perfugiũ futurũ unquã probe perspiciens in posterũ. Et quoniã multa sũt hominũ genera perditorũ, quib' refertae sũt, et cõplebũtur Inferorũ sedes, quib' generatim, et universe supplicia cõstituta sunt: separatim exponã judiciũ vehemẽs, ac severũ, quod in aliquot exercet justitia divina speciatim. Atque unũ est eorũ, qui tãquã tardae, et lãguidae pecudes, otio se ac desidiae dederũt, et hebescere passi fuerũt

ſuorũ aciẽ ingeniorũ, et partes corporis nobiles, ac praeſtãtes, quas in Dei cultũ, et obſequiũ conferre potuiſſent. Alterũ eſt eorũ, qui cũ fortuna fuiſſent florẽtiſsima, fuerũt locupletes, avaritia tamẽ inſatiabili. Qui cũ agris, cũ aedificiis, cũ argento, cum familia, cum rebus omnibus ornati, et copioſi fuiſſent, et poſſent multũ de ſumtibus immodicis detrahere, et ad pauperum miſerias ſublevandas convertere; nunquam tamen pauperum miſereri voluerunt. Tertium genus eſt oſtentatione ſuperbũ. Quo ex genere princeps eſt Lucifer, cui homines iſti vectigalia pẽdebant, qui ſe ſuis honoribus, et dignitatibus inſolentius jactarunt. Hi dum in honore, et gloria potentes erant, dum veſtibus variis, familiis magnis, conviviis apparatis delectabantur, tantos ſpiritus, et animos tam elatos ſumſerunt; ut reliquos prae ſe cõtemſerint, et ſuis opibus, atque divitiis homines tenues, et egentes oppreſſerint. Quartum genus eſt invidorum, et alienis bonis moerentium: quod infeſtũ, et infenſum eſt valde virtuti. Qui ſemper invidia ardebant, partim invidendo proſperis rebus, partim virtuti bonorum, partim conſequutis honoribus, partim laudi, gloriae, commodis omnibus. Qui ſic moerebant, ſic angebantur ex aliorum magno nomine, ex praeclara opinione, et fama: ut in circulis corrodere, florem infringere virtutis, et nervos incidere, obtrectare, detrahere mos fuerit iſtorum, et inveterata conſuetudo. Quintum genus eſt heluonum intemperantiſsimorum, qui gaudebant epulis, exſtructiſque menſis, et frequentibus poculis. Qui cõviviis, prandiis, et coenis, patrimonia ſua obligurire, et Baccho, Cererique dies feſtos agere nunquam intermittebant. Qui dum ventrem voracem, et omnium eſcarũ appetentem, vini gurgitem, et voraginem inexhauſtam explerent (ſi tamen nequiſsimi, et ſpurciſsimi poterant unquã heluones expleri,) nihil honorem, aut ſalutem curabãt. Poſtremum genus eſt non ſolum numero plurimorum, verũ etiam genere ipſo molliſsimorum, et delicatiſsimorũ. Quod

pro-

proprium erat Cupidinis, de Veneris delectu, vel potius de complexu illius, et sinu. Quos superstites pexo capillo, nitidos, aut imberbes, aut barbatulos incedere mos erat, et brevioribus palliis, unguentis imbutos, cum cincinnis a fronte capillorum intortis. Quorum omnis vita in amoribus meretricum, in libidinibus explendis, in viis harum muliercularum lustrandis, et obsidendis domibus, cum obeundi copia non daretur, consumebatur. In his gregibus omnes libidinosi, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique versantur. Qui omnes praefinitis speciatim suppliciorum generibus gravissimis, et acerbissimis apud Inferos torquebuntur. Ad communes enim damnatorum poenas adduntur haec, quae sequuntur, exquisita, et singularia suppliciorum genera in desides, in avaros, in invidos, in superbos, in libidinosos acriter statuenda. Nam desides aculeis, et stimulis accessis acriter pungentur, et fodientur. Heluones intolerabili fame, sitique enecabuntur. Invidi propter magnitudinem dolorum, tanquam in canes rabiosos conversi, rabie agitati latrare, et ululare nunquam desinent. Insolētes, et elati, omni dedecore, et infamia cooperientur. Libidinosi flammis sulphur redolentibus foetidis, et intolerandis ardebunt. In hunc modum diversis afficientur suppliciis administri hujusce saeculi, appetentes honorum, qui divitias congerebāt; qui cult⁹ inusitatos proferebāt; qui prandia, qui coenas immoderatas faciebāt; qui turres inanis gloriae architectabātur; qui moliebantur, qui machinabantur omnia; ut cum praestantia, et excellentia maxima caeteris mortalibus anteirent. Atque haec cum perpessu difficillima sint, sed perferenda necessario, ex cruciatibus assiduis, et morsibus, quos conscientia efficit intolerandos, intolerabile suppliciū accedet grave conscientiae pondus: cum impedita, et oppressa mens conscientia, se ipsam nulla ex parte levare poterit: et angore peccatorum, fraudisque cruciatu, dies, noctesque, solicitudines a Deo supplicii causa videat importatas. Et

quia nihil conſcientiam in vita, ſenſus animorum intimos homo curaverat: quia facile quidem auriculari cóféſsione, lacrymis aliquot, deteſtatione ſcelerum, venia flagitiorum petita, una veſte de tam multis, quae domi ſuppetebát, uno poculo frigidae pauperib⁹ dato tot poenas, et cruciatus Inferorum aeternos declinare poſſet: unde fuerit ejectus, quo prohibitus ingredi, cujus aditus gloriae praecluſus, quotú gaudiis, et ſocietate, cujus aſpectu orbatus in perpetuum, cú conſcientia redigat in memoriam: et haec omnia, quae tam facile comparare poſſet; quam multi ſui ſtatus, et fortunae homines fuerint adepti, et quam levibus ille de cauſis, quá minimis, caelorum immortalitaté amiſerit: uno aſpectu in mulierculam, una conſenſione ſolum, et appetitione mulieris pulcritudinis perfruendae: quibus cruciatibus? quibus aculeis ſtimulabitur, et pungetur animus, cóſcientia ſemper intus efficiente morſus acerrimos, et in illum culpam conferéte, qui tá animi fuerit oblitus? Cú id, quod conari, et efficere debuerit, id nó fecerit, neq; cótéderit dato loco, perſonis idoneis, nec opportuno ſolú tépore, ſed etiá multo, ut fácile laqueis, quib⁹ cóſtringeretur, ſe expediret, et illú ad cófeſsionem, ad miſericordiam, ad veniam certam, et exploratam, Deo ipſo crebris motibus, et ictibus animum percellére, ut in ſua manu fuiſſe confiteatur magnis clamoribus, et ululatibus poenis ſe Inferorú ſempiternis liberari potuiſſe: quid aget infelix homo? Cogitate igitur doloré, qué accipiet turma damnatorú ex amiſsione Dei Optimi ac Maximi. Ná ſi ex magnitudine rei, quam amiſerunt homines, dolor eſt aeſtimádus, quae jactura? quae bonorú amiſsio ad divini numinis praeſentiá, et aſpectum amiſſum cóparabitur? Cujus gloria perfruendi cauſa homines nati ſunt, in quem aſpirare, et affectare debent, ad quem niti ſemper atque contendere, in quo decus omne beatorum, ipſorum honos, et immortalis gloria poſita, eſt atque conſiſtit. Cujus ſi perfrui numine, ſi Deum praeſentem habere datum eſſet parvi duce-

cerent cruciatus,et quae subeunt,supplicia,condemnati,ipsis semper addicti triremibus Inferorum. Ex his magnitudinem,et gravitatem dolorũ,anxietates et solicitudines damnatorum judicatote: dummodo diuturnitatem perpetuitatemque poenarum ex vestris animis nõ deponatis;quae nõ ad sexcenta annorum millia permanebunt solum ,sed cum omni sunt Dei immortalitate coaequãda;et aliis,et aliis ,et innumerabilibus semper effluentibus totidem infinita succedent atque renascentur saecula.Sic denuo supplicia damnatorum renovari videbuntur,et instaurari;neque ulla dies afferet miseris,et aerumnosis hominibus modum aliquem, finemque patiẽdi.Nam si isti calamitosi homines spem haberent fore,ut dies ulla post annorum quaecũque millia finem fuisset cruciatus, quos sustinent, allatura perferendi; ea res consolationẽ aliquam afferret , et levationem tormẽtorum:sed dolor cõsolationem non accipiet : cum poenarũ magnitudinem nulla saeculorum circunscriptio metiatur.